Cuvînt înainte și revizia traducerii
Paul Alexandru Georgescu

Coperta de *Florin Ionescu*

Carlos Fuentes

LA MUERTE DE ARTEMIO CRUZ

© 1962, Fondo de Cultura Económica
México

CARLOS FUENTES

MOARTEA LUI ARTEMIO CRUZ

În românește de
VENERA MIHUDANA DIMULESCU

București, 1969

Editura
pentru
Literatură
Universală

VIAȚA ȘI MOARTEA LUI ARTEMIO CRUZ SAU DIALECTICA DESTINULUI

O carte care, potrivit vechiului îndemn horațian, te introduce, cititorule, *in medias res*, în miezul lucrurilor. În miezul lucrurilor și al calităților care alcătuiesc substanța operei romanești a lui Carlos Fuentes și asigură acestui scriitor mexican — la patruzeci de ani — larga audiență de public și rangul înalt de care se bucură în literatura țării sale, a Americii hispanice și a lumii. Astfel spus: *Moartea lui Artemio Cruz (La muerte de Artemio Cruz)* stă, cronologic și ideologic, în centrul creației autorului. Apărut după vasta frescă a Mexicului contemporan din *Regiunea cea mai transparentă (La región más transparente)* și înainte de ciudata împletire de destine din *Schimbare de piele (Cambio de piel)*, romanul acesta concentrează viziunea celui precedent și anunță modalitățile celui ulterior, unește tăioasa observație socială cu patetica preocupare pentru condiția umană. Iar la poziția centrală se adaugă virtutea revelatoare, caracterul său reprezentativ pentru arta narativă a lui Carlos Fuentes. Compendiu al căutărilor, îndrăznelilor și reușitelor autorului, *Moartea lui Artemio Cruz* oferă toate elementele necesare pentru a determina poziția scriitorului mexican în cadrul literaturii hispanoamericane. Față de tendințele actuale ale romanului din acea parte a lumii și anume aceea spre „romanul-mărturie", obiectiv, realist, coerent, și aceea spre „romanul-investigație-interioară", subiectiv, imaginativ, dislocant, poziția lui Carlos Fuentes este de integrare sintetică. Considerînd ca exponenți ai primei formule romanești scriitori ca Rómulo Gallegos, Jorge Icaza, Ciro Alegría, parțial Miguel Angel Asturias, iar ca reprezentanți ai celei de a doua pe Jorge Luis Borges, Adolfo Bioy Casares, Julio Cortázar, trebuie să precizăm că romancierul

mexican se definește prin încercarea de a reuni *in crucis* cele două tendințe: el este aproape de realiști prin substanța narativă, iar de omirici prin tehnică și stil. Carlos Fuentes a creat astfel o modalitate romanescă proprie, viguroasă și totodată subtilă, liberă de îngrădirile unei tendințe sau alteia și organizată în jurul a trei elemente care îmi par a fi în primul rînd *paroxismul vital*, intensitatea exacerbată a trăirii personajelor, vizibilă atît în caracterul lor *extremado*, cît și în „situațiile-limită" în care se află nu excepțional, ci continuu; apoi *tragismul întîmplărilor* pe care comentatorii obișnuiesc să-l denumească cu termenul de „catastrofism" și, în sfîrșit, *conștiința* primelor două componente — elanul vital și eșecul social — însoțită de așteptarea unei schimbări în direcția umanului. În realitate, aceste elemente au un rost mult mai adînc decît acela de a conferi interes și a spori truculența narațiunii; ele exprimă o concepție asupra destinului, sugerînd împlinirea lui în trei etape care se succed în relații de contrast și depășire. Privite în această perspectivă, ele devin semne și dovezi: frenezia vitală apare doar ca formă de manifestare a aspirației exaltante spre plenitudine — prima etapă — tragismul deznodămintelor se vădește a izvorî din vinovăția dureroasă a negării omenescului în ceilalți și în sine — a doua etapă —; iar lumina pîlpîindă a unui viitor mai bun se alimentează din speranța răscumpărării, din dorința purificării — a treia etapă. Această dialectică a destinului, implicită în întreaga operă a lui Carlos Fuentes, dar tratată uneori fragmentar, alteori imprecis, dobîndește în *Moartea lui Artemio Cruz* semnificația ei totală, întreaga ei pregnanță umană și artistică. Din centrul operei, cu forță revelatoare, romanul vorbește despre cel mai important lucru „în lumea noastră sublunară": soarta omului, căderile și înălțările lui.

Itinerariul uman și artistic străbătut de Carlos Fuentes pînă în 1964, cînd *Moartea lui Artemio Cruz* vede lumina tiparului, apare, cel puțin sub aspectul exterior, ca lipsit de pitoresc și aventură. Născut în Mexic, în 1928, viitorul romancier face întîi studii, serioase, complete, și apoi, imediat, începe activitatea literară. O simplitate firească, „transparentă", comandă cursul vieții și al vocației sale de scriitor. O simplitate care include totuși în ea ceva insolit, surprinzător. Surprinzătoare este, în primul rînd, răspîndirea silințelor sale școlare de-a lungul a două continente și prin șase capitale. Urmează școala primară și liceul în Statele Unite, în Mexic, la Montevideo, Buenos Aires, Santiago din Chile. Studiază dreptul și economia la universitățile din Mexic și Geneva. Această neobișnuită peregrinare

prin atîtea țări și culturi diferite nu poate fi străină de înflorirea, abundentă și timpurie, a darurilor scrisului său. Mă refer la cea dintîi calitate a unui scriitor, la privirea ascuțită, la scrutarea necruțătoare a circumstanței sociale și a resorturilor psihice, dar de asemenea la amploarea orizontului cultural, la mobilitatea inteligenței, la vehemența pasională și în genere la necontenita, nepotolita efervescență spirituală. Ele se fac simțite în volumul de nuvele *Zilele mascate* (*Los días enmascarados*, 1954) — prima carte a lui Carlos Fuentes — și se impun total, violent, izbitor, în monumentalul său roman *Regiunea cea mai transparentă* (1958). Masivă și stufoasă, ticsită de întîmplări și personaje — peste trei sute —, construită cu o „tehnică de șoc" făcută din răvășirea planurilor temporale, ștergerea limitelor dintre fapte exterioare și interioare, amalgamarea gîndirii exprimate și neexprimate, *Regiunea cea mai transparentă* a putut părea cititorilor nerăbdători sau nepreveniți o carte dificil accesibilă. Celorlalți, pe măsură ce înaintau în lectură, romanul le dezvăluia o structură riguroasă și o problematică răscolitoare, puțin obișnuite în literatura hispanoamericană. Autorul oferea o gigantească viziune a Mexicului în trei planuri — mitic, revoluționar și contemporan — înfățișate dramatic, în lumina „durerii mexicane", a eșecului ascuns sub formele succesului, a opoziției dintre măreție și culpă. Măreția era a celor „puri", căzuți eroic în revoluția începută în 1910, în timp ce culpa — cînd difuz și neștiut ca aerul, cînd precis și dureros ca o rană secretă — urmărea pe cei „practici", pentru care lupta, primejdia și vitejia acelor ani fuseseră numai mijloace de afirmare egoistă, utilitară, prepotentă. Iar această dramă a destinului mexican nu era expusă programatic, discursiv, ci în secvențe cinematografice, rapide, întretăiate, pe care cititorul, o dată stăpîn pe datele cărții, le îmbina și întregea cu interesul rezolvării unei enigme pasionante.

Ce mai putea exista dincolo de o astfel de regiune? În primul său roman, autorul își făurise, printr-un mare gest creator, un drum, o modalitate narativă, o rețetă de succes, ce păreau definitive. Dar Carlos Fuentes nu este scriitorul capabil să rămînă imobil înlăuntrul obișnuințelor, fie chiar acelea ale propriei reușite. Neobișnuitul va fi întotdeauna, pentru el, o tentație, surpriză — o nevoie. Există chiar, mai ales la scriitorii temerari, o surpriză a lipsei de surprize. Pentru aceasta optează autorul în romanul următor, de proporții mult mai reduse și intitulat *Conștiințe liniștite* (*Las buenas conciencias*, 1959), în care studiază cu mijloace neașteptat de cuminți, aproape galdosiene, o zonă a vieții mexicane, mai degrabă o enclavă, alcătuită din bigotism

interesat, utilitarism ipocrit, conservatorism închistat. În această ambianță se înăbuşe şi moare o vocație de devoțiune şi sacrificiu aparent religioasă, în fond umană. Urmează, în 1962, a doua ispită care îl duce la hotarele dintre real şi fantastic. În cadrul unei familii aristocratice decăzute, autorul desfăşoară uluitoarea poveste a iubirii unei femei ciudate, enigmatice, a trecerii ei în altă ființă, a contopirii unui prezent ceţos, incert, instabil cu un trecut ciudat, crud, morbid, care-şi refuză moartea. Cartea are un titlu pe deplin meritat : *Aura*.

Cu *Moartea lui Artemio Cruz* (1964), Carlos Fuentes revine oarecum la făgaşul *Regiunii*. Oarecum, pentru că față de primul său roman restrînge şi concentrează problema etică, simplifică pictura societății, trecînd de la frescă la portret — chipul Mexicului surprins într-o viață şi un destin — dar multiplică punctele de vedere, perspectivele narative şi duce, astfel, mai departe îndrăzneala tehnică. Psihologic, romanul dilatează clipele de agonie ale protagonistului. Artemio Cruz, făcînd să încapă în ele, sub formă de amintire sau delir, trecutul şi prezentul, succesul material şi înfrîngerea morală.

Romanul pare a răspunde obiecției adesea repetată de la H. Keyserling [1] pînă la Zum Felde [2], după care romanul hispanoamerican este exclusiv şi excesiv „teluric", încărcat pînă la explozie cu truculența naturii, cu violența instinctelor, cu vehemența conflictelor. Inevitabil, unui astfel de roman i-ar fi străine zona superioară a conştiinței, rafinamentul psihologic, preocupările filozofice sau morale — *problema umană* gîndită, dezbătută, adîncită. În realitate, încă de la începuturile ei, de la romantica evocare istorică din *Amalia* lui José Marmol, arta narativă hispanoamericană a găzduit un fel de dezbatere intelectuală, dar a făcut-o schematic, fără profunzime, nici frămîntare. Romancierii Americii de limbă spaniolă au opus şi continuă să opună — după exemplul lui Sarmiento — „barbaria" adică violența instinctuală, asupritoare, criminală şi „civilizația". Prima e stăpînitoare în *caudillos*, *caciques* şi *terratenientes* [3], a doua se întrupează în personaje culte, luminate de tipul lui Santos Luzardo din *Doña Bárbara*. Opoziția dintre primitivismul teluric al celor dintîi şi elevația celorlalți era însă gîndită simplist, manicheic, ca lupta dintre bine şi rău, şi expusă ingenuu, în contraste de alb şi negru. Soluționarea opoziției rămînea şi ea la nivelul suprafeței : fericirea era dată, ca în *Doña Bárbara*, de biruința

[1] Hermann Keyserling : *Südamerikanische Meditationen*, 1932, passim.
[2] Alberto Zum Felde : *La narrativa hispanoamericana*, 1956 p.
[3] *Caudillos* : generali dictatori ; *caciques* : şefi locali abuzivi ; *terratenientes* : moşieri.

binelui, de victoria celui drept. Există, firește, și romane — în special cele aparținînd curentului indigenist, ca *Huasipungo* de Jorge Icaza, *El mundo es ancho y ajeno (Necuprinsă-i lumea și vrăjmașă)* de Ciro Alegría sau *El metal del diablo (Metalul dracului)* de A. Céspedes, care preferă deznodămîntul contrar : pieirea celui sau a celor buni. Inversarea este într-adevăr de natură să sporească patetismul, dar nu complexitatea problemei.

Meritul de seamă al operei lui Carlos Fuentes în general și al *Morții lui Artemio Cruz* în special este că, păstrînd intensitatea vitală, ardența trăirii specific hispanoamericane, le dă dimensiunea adîncimii problematice. Zbatere și dezbatere. Desigur, în roman există mult „telurism" : metisul Artemio Cruz, fiu bastard al unui *hacendado*[1] despotic și abuziv cu o mulatră aproape sclavă, se aruncă în vîltoarea revoluției mexicane, omoară și scapă de la moarte, cunoaște foamea, mizeria, trădarea, și hotărăște „să-și joace viața", „să aibă totul sau nimic". Într-adevăr, în anii următori revoluției reușește, prin curaj și cruzime, prin lipsă de scrupule și cinism, să ajungă unul din magnații financiari ai Mexicului. Începe prin a sili pe un moșier considerat reacționar să îi dea averea și fiica, se dezbară, prin focuri de pușcă, de concurentul în alegeri, valorifică repede și avid mandatul de deputat, în afaceri pe cît de dubioase pe atît de rentabile. Supraviețuiește răsturnărilor de președinți — adevărată loterie a morții — se îmbogățește prin parcelări, concesiuni, speculații. Acaparează întreprinderi, are bancă și ziar propriu — cel mai răspîndit și cel mai temut. La 71 de ani, cînd este doborît de un infarct mezoteric, are la picioare miniștri, businessmen-i, metrese. A dobîndit bogăția și puterea, dar, țintuit pe patul morții, și evocînd în salturile capricioase ale gîndului episoadele vieții lui, Artemio Cruz simte, știe în sfîrșit, că a cumpărat succesul cu prețul singurătății și al urei. Fata care l-a iubit în tinerețe a fost ucisă, soția și fiica îl detestă, pe femeia care i s-a dat sincer, mai tîrziu, a părăsit-o. Într-un fel, chiar pe fiul său, Lorenzo, l-a omorît : l-a pregătit și îndemnat să plece în Spania unde cade luptînd în rîndurile republicanilor. Și totuși, Artemio Cruz este departe de a fi încarnarea simplă a barbariei. Chinuit de sentimentul adînc al culpei, Artemio Cruz își dă seama, ca și alți „telurici" ai lui Carlos Fuentes, că măreția este făcută — în anume cazuri — nu din reușită, ci din înfrîngere. Străbate tot drumul succesului brutal, necruțător, pentru ca la capătul lui să afle numai frustrația și invidia. Cruz invidiază pe cei care, în revoluție, și-au pierdut viața

[1] Moșier, bogătaș.

ca să ajute pe un camarad rănit, pe cei care au fost zdrobiți pentru că s-au alăturat celor slabi, pe cei care au refuzat să mintă, să se supună, să se înjosească, pe cei capabili de devotament și sacrificiu. Își invidiază chiar victimele pentru puritatea pe care au păstrat-o în prăbușire. Să se explice toate acestea prin nostalgia unui chip neîntinat persistentă în mod ciudat, subiacent brutalității și cinismului? Poate că da, deși în ultimele ceasuri ale vieții, Artemio Cruz este stăpînit de un sentiment mult mai adînc, mai grav, mai chinuitor: conștiința de a fi fost frustrat, convingerea că destinul său trebuia să cristalizeze într-o formă diferită, că *el* trebuia să fie *altul*. De aceea trimite la moarte eroică pe fiul său: prin el vrea să se răscumpere, să se realizeze sub forma purității. Cruz cunoscuse, trăise cele două etape ale destinului: exaltarea luminoasă a tinereții, terminată, dacă vrem să punem timpului pietre de hotar, o dată cu moartea Reginei și vinovăția succesului întemeiat pe tăgăduirea omeniei. A treia etapă — răscumpărarea — încearcă să o trăiască prin altul, prin Lorenzo. În moartea acestuia el moare așa cum ar fi vrut, așa cum ar fi trebuit să fie soarta lui. E însă prea tîrziu, nu-și mai poate schimba viața, nu-și mai poate lepăda chipul. Și ca rezultat al acestei năzuințe zădărnicite de puritate — afundarea mai îndîrjită în puterea murdară a banului, în voluptatea rea a stăpînirii. Hotărît, un astfel de „teluric" este profund „problematizat" și obiecția menționată — simplism interior, redus interes pentru dezbatere etică — nu rezistă în ceea ce privește pe Artemio Cruz, torturat de nevoia de a fi altul, de a avea altă formă de ființă și destin. *La muerte de Artemio Cruz* este construită pe o frustrație — și deci pe o nostalgie — ontică. Zbaterea lui mi se pare deci mai profundă și mai patetică decît simpla remușcare a unei rele conștiințe. De altfel, nici nu putea fi vorba la un astfel de tip uman de remușcare sau pocăință. Și totuși, o transformare etică se întîmplă în clipele groaznice ale agoniei: rînjetul cinic se preface în grimasa durerii mistuitoare. Cruz arde pe propriu-i rug.

Mai mult decît expiația, ne interesează însă luciditatea pe care o conferă holocaustul. Față de *Regiunea cea mai transparentă*, portretul social al Mexicului este mai precis, diagnosticul mai pătrunș de speranță. În felul precipitat și dramatic, potrivit cu situația în care se află Artemio Cruz — încheierea socotelilor cu viața — autorul trasează, cu accente de apostrofă lirică, moștenirea lui Artemio Cruz și viitorul Mexicului. În clipa morții, magnatul Cruz își dă seama că trăise toată viața cu teama revenirii revoluției din 1910. „Acum o să mori și n-o să-ți mai fie frică, pentru că n-o să mai apuci asta.

dar vei spune celorlalți să se teamă, să se teamă de liniștea înșelătoare pe care le-o lași moștenire, să se teamă de armonia fictivă, de mirajul vorbăriei, de lăcomia legiferată, să se teamă de nedreptatea care nici nu știe măcar că e nedreaptă". Urmașii lui Cruz nu își vor putea întemeia privilegiile nici măcar pe „plata cu persoana", pe faptul de a le fi răpit brutal, cu primejdia vieții, în cursul unor evenimente sîngeroase. „Ce îndreptățire o să-și găsească ei? ce barieră vor ridica să-i apere? n-or să-și bată capul, vor profita cît vor putea de ceea ce le lași... în timp ce tu aștepți cu un metru de pămînt peste tine; aștepți pînă cînd o să simți din nou tropotul picioarelor pe fața ta moartă și o să-ți spui: «S-au întors, nu s-au dat bătuți»." Este exprimată cît se poate de clar speranța într-o reluare a virtuților justițiare ale revoluției mexicane care să facă „de jos" ceea ce nu s-a împlinit în anul 1910. Cu nereținută vehemență, romancierul numește lucrurile împotriva cărora se va îndrepta forța de contestare și voința de înnoire: moștenirea lui Artemio Cruz. În enumerarea lor, tonul urcă pînă la violența fățișe a pamfletului: „vei lăsa moștenire... ziarul tău, relațiile și lingușeala, conștiința adormită de discursurile false ale oamenilor mediocri; vei lăsa moștenire ipotecile, vei lăsa o clasă declasată, o putere fără măreție, o stupiditate consacrată, o ambianță de pigmei, o tranzacție de paiațe, o retorică putredă, o lașitate oficială, un egoism grosolan; le vei lăsa moștenire liderii ei pungași, sindicatele supuse, noile ei latifundii, investițiile ei nord-americane, muncitorii ei arestați, acaparatorii și marea presă, salahorii, polițiștii și agenții ei secreți, fondurile depuse în străinătate, cămătarii ei pomădați, deputații lingăi, miniștri adulatori, terenurile și reședințele lor elegante, aniversările și comemorările, puricii și turtele de mălai cu viermi, indienii ei analfabeți, muncitorii șomeri, munții despăduriți, oamenii ei grași înarmați cu butelii de oxigen și acțiuni, oamenii ei slabi înarmați doar cu unghiile." Dacă la aceasta mai adăugăm dezvăluirea manoperelor pentru compromiterea elementelor progresiste și a mecanismului pus la punct pentru înlăturarea liderilor sindicali intrasigenți, ne putem face o idee despre atitudinea militantă, cu elocvente implicații sociale și politice, pe care autorul este departe de a o ascunde sau edulcora.

Cum este valorificată artistic această substanță psihologică, etică și socială? După celebrul *Contrapunct* al lui Aldous Huxley, răsturnarea și interferența planurilor temporale, amestecarea datelor, respectiv a capitolelor, nu mai sperie pe nimeni. Este tehnica narativă folosită de Carlos Fuentes atît în *Regiunea cea mai transparentă*, cît și în *Moartea lui Artemio Cruz*; ea permite scriitorului să dea un fel

de interes polițist acțiunii care se reconstituie din fragmentele unui *puzzle* în mod detectivist. Pe de altă parte, saltul capricios în timp corespunde stării protagonistului : divagarea și pierderea constiinței. O altă îndrăzneală — mai puțin obișnuită, aceasta — este schimbarea narațiunii la toate cele trei persoane ale singularului. Romanticii practicaseră de mult relatarea confesională la persoana întîi, în vremea noastră Michel Butor a scris un roman întreg — *La modification* — la persoana a doua, făcînd oarecum din cititor eroul, involuntar, al acțiunii. mai recent Luis Martín Santos a încercat de cîteva ori, în romanul său *Tiempo de silencio (Vremea tăcerii)* trecerea de la persoana întîi la a treia, dar niciodată, după cîte știu, nu a înregistrat istoria romanului organizarea *întregei* relatări în *trei* perspective, gramaticale și psihologice, construirea unei narațiuni tridimensionale, a unei viziuni trivalente, tripersonale. Este ceea ce face Carlos Fuentes în *Moartea lui Artemio Cruz*. Fiecare capitol — cu excepția celui dintîi — cuprinde un fragment scris la persoana întîia, corespunzînd durerii prezente pe care Cruz și-o strigă gîfîit, întretăiat, cu puncte suspensive, șovăitor sau, către sfîrșit, divagant ; un fragment scris la persoana a treia în care domină relatarea obiectivă a trecutului și în sfîrșit — lucrul cel mai ciudat — un fragment la persoana a doua, în care Artemio Cruz este interpelat — de autor, de el însuși ? — asupra destinului și semnificației actelor sale. Autorul dă astfel personajului o insolită tridimensionalitate : îl înfățișează ca *eu* — dimensiunea interiorității, a analizei psihologice — ca *el* — dimensiunea faptei și a relațiilor exterioare cu ceilalți — și ca *tu* — ca exemplaritate umană aptă de a ne angrena pe toți, personaj, autor și cititor. Rostul acestei „complicații" tridimensionale este evident : ea permite varietatea modalităților narative, diferențierea funcțiilor artistice. Primul plan (eu) implică o denudare, un fel de impudicitate a suferinței, o descompunere a cărnii, irealizabile la altă persoană, în timp ce ultimul plan (tu) facilitează accentele lirice, înălțimea tonului și în genere o solemnitate și noblețe care nu pot să nu ne amintească ceva din corul antic sau din tirada tragediei moderne. Persoana a doua face posibilă — mă gîndesc la momentul intrării adolescentului Cruz în viață, în bărbăție, în război, moment pe care îl trăiește în singurătate, lipit de coaja stîncoasă a pămîntului, sub înalta și rece priveghere a stelelor — persoana a doua face posibilă, zic, larga respirație poematică și proiecția cosmică a condiției umane care constituie încă un apanaj al acestui roman.

Dacă neliniștea și căutarea noutății surprinzătoare, consubstanțiale spiritului lui Carlos Fuentes, se pot satisface în modificarea în-

drăzneață a structurii romanești, în răsturnarea cronologiei și în multiplicarea perspectivelor narative, altă caracteristică a scriitorului și anume efervescența sa intelectuală la care m-am referit mai sus, își va găsi expresia în intensificarea aș spune exacerbată a unor procedee și mijloace stilistice — unele preluate, altele făurite de autor — precum proliferarea uluitoare a unei noțiuni (exemplu culminant pasajul despre *la chingada*), enumerarea eterogenă, cumulativă pînă la inventar delirant, dialogul sincopat cu replici trunchiate, lăsate în alb — toate încărcate cu o neobișnuită putere de sugestie și înlocuind cu succes descrierea clasică și portretul psihologic.

În privința limbajului care exprimă și valorifică artistic această substanță și tehnică romanescă, s-a subliniat luxuriența lui [1], strălucita arborescență, puterea de expansiune și de cuprindere, care îl situează în genere *dincolo* de opozițiile cunoscute din teoria operei literare. Este într-adevăr un limbaj care reunește deopotrivă virtuțile spontaneității și ale reflexiei deliberate, care vădește aceeași teribilă adeziune la realitate ca și la coșmar, care obține efecte la fel de tulburătoare prin contextură poetică ca și prin sfîșierea acestei contexturi. În episoadele de dragoste Cruz-Regina și Lorenzo-Dolores, scriitorul adună toată dulceața și amărăciunea, toată vehemența și gingășia marilor povești de iubire. Le adună și le depășește într-un fapt absolut, într-o înaltă vîlvătaie albă care topește toate impuritățile clipei și împrejurările: război, mizerie, moarte — într-un limbaj care ar putea fi acela al unui Tristan modern.

Itinerariul care duce de la *Moartea lui Artemio Cruz* la recentul roman *Schimbare de piele* nu poate fi decît schițat: el rămîne larg deschis posibilităților viitorului. Să notăm totuși călătoriile făcute de romancier în Cuba și în țările socialiste europene. Cu titlul de impresii pe care evoluția viitoare a scriitorului le poate la fel de bine adeveri sau infirma, aș mai semnala, tematic, accentuarea interesului pentru problematica personală, pentru criza psihologică — romanul e axat pe schimbarea operată de timp asupra unui scriitor care la 45 de ani crede că vocația i-a fost zădărnicită de un amor pe cît de aprins pe atît de absorbant, iar structural, invadarea în narațiune a persoanei a doua singulară. Acel „tu" — simplă perspectivă în *Moartea lui Artemio Cruz* — supune acum întregul roman. Naratorul devine stăpînul atotputernic și misterios care, cu deconcertante meandre și rupturi, povestește personajelor ce gîndesc, ce simt, ce fac. Jocul cu

[1] V. Roberto Fernández Retamar: *Carlos Fuentes y la otra novela de la revolución mexicana*, în Casa de Las Americas, nr. 26, 1964, p. 128.

timpul este dus mai departe : nu mai e vorba de alternanța și interferența planurilor temporale, ci de trăirea concomitentă a trecutului, prezentului și viitorului, de topirea lor într-o magmă fluidă, incertă cronologic. Mi se pare de asemenea interesantă tendința personajelor de a trăi în celălalt sau în ceilalți. Ca urmare, limbajul prezintă o permeabilitate sporită, o înclinație spre osmoza mijloacelor și procedeelor stilistice proprii autorului. Dislocarea și labilitatea au însă o finalitate artistică neîndoielnică : *Cambio de piel* este o carte care vrea și izbutește să neliniștească, să reducă la o pojghiță subțire, fragilă, transparentă, învelișul cert al incertitudinilor noastre.

★

Afirmarea prestigioasă, mondială a romanului hispanoamerican în ultimele decenii, înscrierea lui pe harta literaturii universale ca o nouă regiune narativă de adîncă, surprinzătoare originalitate umană și artistică a fost, văzută mai ales din afara continentului latinoamerican, o adevărată descoperire columbiană. Asemeni acesteia, revelația romanului hispanoamerican a pus problema determinării coordonatelor noilor tărîmuri, a găsirii numelor definitorii. În căutarea unor formule care să exprime specificitatea narațiunii hispanoamericane, cuprinzînd atît romanul-mărturie cît și romanul de investigație interioară, Alejo Carpentier și Miguel Angel Asturias au propus denumirile de „realism magic" și „angajarea umană". Termenul de „magic" a suscitat, inevitabil, discuții și precizări. Comentatorii [1] au observat cu drept cuvînt că realismul romancierilor de la sud de Río Grande nu este magic prin intervenția vreunui element mistic, supranatural, ci pentru că în operele lor realitatea dobîndește o iradiere, o aură, obținute, bineînțeles, în foarte diferite moduri : la Miguel Angel Asturias prin deschidere spre miturile și mentalitatea indigene, la Jorge Luis Borges prin trecere în vis sau, mai bine zis, în visuri concentrice, la Julio Cortázar prin înserarea fantasticului în interstițiile realității. În romanele lui Carlos Fuentes, magice mi se par a fi ridicarea realității la o putere superioară, exaltarea vieții pînă la limita extremă a intensității. Lumea este simțită și gîndită cu un amestec ciudat de frenezie a posesiunii senzoriale și de extaz al înțelegerii cuprinzătoare. E o magie laică, lucidă, operantă, dar

[1] V. Angel Flores : *Magical realism in spanish american fiction*, în *Hispania*, XXXVIII (1955), p. 187—201, și Luis Leal : *El realismo mágico en la literatura hispanoamericana*, în *Cuadernos*, 1967, nr. 4, p. 230.

nu mai puțin o magie ca putere de concentrare și ca potențare fascinantă a realității. În ceea ce privește angajarea umană a lui Carlos Fuentes, ea trebuie înțeleasă în sens larg ca ansamblul eforturilor derivînd din credința că omul nu este ceva făcut, încheiat, sfîrșit — *ya hecho* — ci dimpotrivă, ceva de făcut continuu, de creat de acum înainte — *por hacer*. Nu lucru, ci proces, nu fapt, ci exigență. Un model propus viitorului. La fel cu cea mai mare parte a operelor narative americane, romanele lui Carlos Fuentes, nu închid, ci deschid porțile omeniei și o fac cu o ardență, cu o încredere care, chiar cînd e asociată cu violenta condamnare a prezentului (sau, poate, mai ales atunci) are ceva tonic, tinerese, promițător. Este sensul ultim — ascuns dar puternic și adevărat — al vieții și morții lui Artemio Cruz.

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

La préméditation de la mort est préméditation de liberté.

MONTAIGNE. *Eseuri*

(Premeditarea morţii e premeditarea libertăţii.)

Oameni ce intraţi în viaţă
într-un leagăn strîmt de gheaţă,
pîn'la groapă, rolul bine
vi-l jucaţi, cum se cuvine...

CALDERON, *Marele teatru al lumii*

Moi seul, je sais ce que j'aurais pu faire...
Pour les autres, je ne suis tout au plus qu'un peut-être.

STENDHAL, *Le Rouge et le Noir*

(Doar eu ştiu ce-aş fi putut înfăptui... Pentru ceilalţi nu sînt decît, cel mult, *un semn de întrebare.)*

...de mine, de El, de noi trei, veşnic trei /...

GOROSTIZA, *Moartea neaşteptată*

Viaţa nu face doi bani ; nici doi bani nu face viaţa.

Cîntec popular mexican

Lui

C. WRIGHT MILLS,

voce autentică a Americii de Nord, prieten și tovarăș de luptă al Americii Latine.

EU mă trezesc... Mă deşteaptă contactul acestui obiect rece cu membrul. Nu ştiam că uneori poţi urina fără să vrei. Rămîn cu ochii închişi. Nu aud vocile din preajma mea Dacă deschid ochii, oare le-aş putea asculta ?... Dar pleoapele mă apasă : două bucăţi de plumb, cocleală în gură, ciocane în urechi, un... un fel de argint oxidat în răsuflare. Totul, metalic. Ori mineral. Urinez fără să-mi dau seama. Poate — mi-am pierdut cunoştinţa, îmi amintesc cu spaimă — în orele acestea am mîncat fără să ştiu. Pentru că abia se lumina cînd am întins mîna şi am lăsat să cadă — tot fără să vreau — telefonul şi am rămas cu faţa în jos pe pat, cu braţele atîrnînd : o furnicătură în venele de la încheietura mîinii. Acum mă trezesc, dar nu vreau să deschid ochii. Degeaba : ceva străluceşte stăruitor lîngă faţa mea. Ceva care se reproduce sub pleoapele mele închise într-o fugă de lumini negre şi de cercuri albastre. Contractez muşchii feţei, deschid ochiul drept şi îl văd reflectat în incrustaţiile de sticlă ale unei genţi de femeie. Ăsta sînt. Ăsta sînt. Sînt acest bătrîn cu trăsăturile descompuse de suprafeţele inegale ale sticlei. Sînt acest ochi. Ochiul ăsta sînt eu. Sînt ochiul acesta brăzdat de rădăcinile unei mîinii acumulate, vechi, uitate, mereu actuale. Sînt acest ochi adîncit şi verde între pleoape. Pleoape. Pleoape. Pleoape unsuroase. Sînt nasul ăsta. Nasul ăsta. Nasul ăsta. Turtit. Cu nările largi. Sînt aceşti pometi. Pometi. Pe care creşte barba albă. Creşte. Grimasă. Grimasă. Grimasă. Sînt strîm-

bătura asta care n-are nimic de-a face cu bătrînețea sau cu durerea. Strîmbătură. Cu caninii înnegriți de tutun. Tutun. Tutun. Aburulaburulaburul respirației mele întunecă luciul cristalelor și o mînă ia geanta de pe noptieră.

— Privește, doctore : se preface...

— Domnule Cruz...

— Pînă în ceasul morții își bate joc de noi !

Nu vreau să vorbesc. Gura mi-e plină de bani de aramă, de gustul ăsta de cocleală. Întredeschid ochii și printre gene disting pe cele două femei și pe doctorul cu iz de lucruri aseptice : din mîinile lui asudate, care îmi palpează acum pieptul pe sub cămașă, se degajă mirosul de alcool etilic. Încerc să-i îndepărtez mîna.

— Hai, domnule Cruz...

Nu, nu voi deschide gura : sau mai degrabă, linia asta zbîrcită, fără buze, reflectată în sticlă. O să rămîn cu brațele întinse pe așternut. Cuverturile îmi acoperă pîntecul. Ah.... stomacul... Și picioarele îmi rămîn depărtate, cu vasul acela rece între pulpe. Pieptu-mi rămîne amorțit, cu aceeași furnicătură surdă pe care o simt... pe care... pe care o simțeam cînd stăteam multe ore nemișcat la un film. Circulație proastă, asta-i. Nimic mai mult. Doar atît. Nimic grav. Nimic îngrijorător. Trebuie să mă gîndesc la corp. E epuizant să te gîndești la corp. La propriul tău trup. La trupul întreg. Asta mă obosește. Nu mă pot gîndi. Există. Mă gîndesc, martor, Sînt, corp. Rămîne. Se duce... se duce... se pierde în fuga asta de nervi și solzi, de celule și globule răspîndite. Corpul meu, pe care doctorul ăsta îl atinge cu mîinile. Frică. Mi-e frică să mă gîndesc la propriul meu corp. Dar fața ? Teresa a luat geanta care o reflecta. Încerc să mi-o amintesc oglindită ; era o față descompusă în laturile asimetrice ale sticlei, cu un ochi foarte aproape .de ureche și departe de perechea lui, cu strîmbătura împărțită între trei oglinzi mișcătoare. Sudoarea îmi alunecă pe frunte. Închid din nou ochii și cer, cer ca fața mea, corpul meu, să-mi fie înapoiate. O cer, dar simt mîna care mă dezmiardă și aș vrea să scap de atingerea ei, însă n-am putere.

— Te simți mai bine ?

N-o văd. N-o văd pe Catalina. Văd mai departe. Teresa stă în fotoliu. Are în mîini un ziar desfăcut. Ziarul meu. E Teresa, cu fața ascunsă de paginile ziarului.

— Deschideți fereastra.

— Nu, nu. Ai putea să răcești și să ai complicații.

— Lasă-l, mamă. Nu vezi că se preface ?

Ah... Simt izul de tămîie... Ah. Șoapte lîngă ușă. Se apropie, cu mirosul lui de tămîie și veșmintele negre, cu sfeștocul în mînă, să mă pregătească pentru ultimul drum, cu toată rigoarea unei admonestări. Ha, ha, au căzut în cursă.

— N-a venit Padilla ?

— Ba da. Așteaptă afară.

— Să intre.

— Dar...

— Să vină întîi Padilla.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul ? Dacă-ți cunoști îndatoririle, l-ai adus desigur aici, așa cum mi-l aduceai în fiecare seară, acasă, la Coyoacán. Azi, mai mult ca oricînd, vei vrea să-mi dai impresia că totul e ca de obicei. Nu te atinge de rituri, Padilla. Ah, da, te apropii. Ele nu vor.

— Vino, fetița mea, să te recunoască. Spune-ți numele.

— Sînt... sînt Gloria...

De i-aș putea vedea mai bine fața. De-aș distinge strîmbătura ei. Probabil că simte această duhoare de solzi putreziți ; privește, probabil, pieptul scofîlcit, barba cenușie și neîngrijită, această scurgere nestăvilită a nasului, aceste...

O iau de lîngă mine.

Doctorul îmi ia pulsul.

— Trebuie să mă consult și cu colegii mei.

Catalina îmi mîngîie mîna. Ce dezmierdare inutilă. N-o văd prea bine, dar încerc să-i întîlnesc privirea. O rețin. Îi iau mîna înghețată.

— Așteptam cu bucurie dimineața aceea. Am trecut fluviul călare.

— Ce spui ? Nu vorbi. Nu te obosi. Nu te înțeleg.

— Aș fi vrut să mă întorc acolo, Catalina. Dar e inutil.

Da : preotul îngenunchează lîngă mine. Își murmură vorbele. Padilla dă drumul magnetofonului. Îmi ascult vo-

cea, cuvintele. Ah, cu un țipăt. Ah, țip. Ah, am supraviețuit. Doi medici apar în ușă. Am supraviețuit. Regina, mi-e rău, mă doare, Regina, îmi dau seama că mă doare. Regina. Soldatule. Îmbrățișați-mă ; mi-e rău. Mi-au înfipt un pumnal lung și rece în stomac ; mai e cineva, altcineva, care mi-a înfipt o lamă de oțel în măruntaie : simt mirosul tămîii și mă simt obosit. Îi las să facă ce vor. Să mă ridice cu greu, în timp ce gem. Nu vă datorez viața, vouă. Nu pot, nu pot, nu am ales, durerea mă frînge în două, îmi ating picioarele înghețate, nu vreau aceste unghii albăstrii, unghiile mele albăstrii de acum, aaaahvaaai, am supraviețuit ; ce-am făcut ieri ? : dacă mă gîndesc la ce făceam ieri, nu mă voi mai gîndi la ce se întîmplă acum. Iată un gînd limpede. Foarte limpede. Gîndește ieri. Nu ești atît de înnebunit ; nu suferi atîta ; ai putut să gîndești asta. Ieri ieri ieri. Ieri Artemio Cruz a zburat de la Hermosillo la México. Da. Ieri Artemio Cruz... Înainte de-a se îmbolnăvi, ieri Artemio Cruz... Nu, nu s-a îmbolnăvit. Ieri Artemio Cruz era în biroul lui și s-a simțit foarte rău. Ba nu ieri. În dimineața asta. Artemio Cruz. Nu, nu bolnav. Nu Artemio Cruz, nu. Altul. Într-o oglindă așezată în fața patului bolnavului. Celălalt. Artemio Cruz. Fratele lui geamăn. Artemio Cruz e bolnav. Celălalt. Artemio Cruz e bolnav : nu trăiește : nu, trăiește. Artemio Cruz a trăit. A trăit cîțiva ani... N-a dus lipsă de ani, nu, nu de ani. A trăit cîteva zile. Geamănul lui. Artemio Cruz. Perechea lui. Ieri Artemio Cruz, cel care-a trăit doar cîteva zile înainte de-a muri, ieri Artemio Cruz... care sînt eu... și care e altul... ieri...

TU, ieri, ai făcut aceleași lucruri, ca în fiecare zi. Nu știi dacă merită să-ți aduci aminte. Ai vrea doar să-ți amintești, întins acolo, în penumbra camerei tale, ce se va întîmpla : nu vrei să prevezi ceea ce a fost. În penumbră, ochii văd drept înainte ; nu știu să ghicească trecutul. Da ; ieri vei pleca din Hermosillo, ieri, 9 aprilie 1959, cu cursa regulată a Companiei Mexicane de Aviație care va pleca din capitala Sonorei, unde va fi o căldură infernală, la

9,55 dimineaţa şi va ajunge la México, D.F. [1], la 16,30 fix. Din fotoliul cvadrimotorului, vei vedea un oraş plat şi cenuşiu, o centură de cărămizi de lut şi acoperişuri de tablă. Stewardesa îţi va oferi o gumă de mestecat învelită în celofan — îţi vei aminti de asta imediat, fiindcă o să fie (trebuie să fie, nu te gîndi la toate în viitor, de-acum) o fată foarte frumoasă şi tu o să ai mereu ochi pentru aşa ceva, cu toate că vîrsta te obligă mai curînd să-ţi imaginezi decît să faci unele lucruri (întrebuinţezi prost cuvintele : desigur, niciodată n-o să te simţi obligat, deşi tot ce poţi face e să ţi le închipui) : anunţul luminos — *No Smoking, Fasten Seat Belts* [2] — se va aprinde în momentul cînd avionul, intrînd în Valle de México, va coborî brusc, ca şi cum şi-ar fi pierdut puterea de-a se menţine în aerul subţire, şi imediat se va înclina spre dreapta şi vor cădea pachete, saci, geamantane, şi va izbucni un ţipăt colectiv, întretăiat de un suspin înăbuşit, iar flăcările vor începe să arunce scîntei pînă cînd al patrulea motor, pe aripa dreaptă, se va opri, şi toţi vor continua să strige, iar tu eşti singurul care vei rămîne calm, nemişcat, mestecîndu-ţi guma şi studiind picioarele stewardesei, care va alerga printre fotolii liniştindu-i pe călători. Sistemul intern prin care motorul combate focul va funcţiona şi avionul va ateriza fără dificultate, dar nimeni nu-şi va fi dat seama că doar tu, un bătrîn de şaptezeci şi unu de ani, ţi-ai păstrat sîngele rece. Fără s-o arăţi, te vei simţi mîndru de tine. Vei gîndi că ai comis atîtea laşităţi, încît curajul nu te costă scump. Vei surîde şi-ţi vei spune că nu, nu e un paradox : e adevărul, poate chiar un adevăr general. Călătoria spre Sonora o vei fi făcut cu maşina — Volvo 1959, numărul DF 712 — pentru că anumite persoane din guvern începuseră să devină foarte supărătoare şi tu fuseseşi forţat să străbaţi distanţa asta pentru a te asigura de loialitatea lanţului de funcţionari pe care i-ai cumpărat — cumpărat, da, n-o să te înşeli tu însuţi cu vorbe mari : îi voi convinge, îi voi determina : nu, îi vei cumpăra — ca să perceapă impozite — alt cuvînt urît — de la cei care transportă peştele între Sonora, Sinaloa şi Districtul Federal : le vei da zece

[1] District Federal.

[2] Nu fumaţi, puneţi-vă centurile (engl.).

la sută inspectorilor, iar peștele va ajunge în oraș mai scump din cauza acestui șir de intermediari, și vei avea un profit de douăzeci de ori mai mare decît valoarea produsului. Te vei încăpățîna să-ți amintești și-ți vei îndeplini dorința, deși toate astea ți se par material pentru un articolaș în ziarul tău, și te gîndești că, în realitate, îți pierzi timpul amintindu-ți-le. Dar vei insista, vei continua. Vei insista. Ai vrea să-ți amintești alte lucruri, dar mai ales ai dori să uiți starea în care te afli. Te vei justifica. Nu te regăsești. Te vei regăsi. Te vor aduce acasă leșinat ; te vei prăbuși în birou ; doctorul va veni și va spune că trebuie să treacă cîteva ore pentru a putea fixa diagnosticul. Vor veni alți medici. Nu vor ști nimic, n-or să înțeleagă nimic. Or să pronunțe cuvinte complicate. Iar tu vei vrea să te imaginezi pe tine însuți. Ca pe un burduf gol și zbîrcit. Îți va tremura bărbia, gura îți va mirosi urît, subsuorile îți vor mirosi, totul va duhni între picioarele tale. O să zaci acolo, nespălat, nebărbierit : vei fi un morman de sudoare, de nervi iritați și de funcții fiziologice inconștiente. Dar te vei încăpățîna să-ți amintești ceea ce se va petrece ieri. O să pleci de la aeroport la birou și vei străbate un oraș impregnat de gaze lacrimogene, fiindcă poliția o să risipească tocmai atunci demonstrația din piața Caballito. Te vei consulta cu redactorul șef asupra titlurilor de pe prima pagină, a editorialelor și caricaturilor și vei fi satisfăcut. O să-l primești pe asociatul tău nord-american, o să-i atragi atenția asupra primejdiei acestor așa-numite mișcări de epurare sindicală. Apoi va intra în birou Padilla, administratorul tău, să-ți spună că indienii se agită, iar tu vei transmite, prin Padilla, comisarului de pe lîngă *ejidos*[1] să-i mai strîngă în chingi, fiindcă, în fond, pentru asta îl plătești. Vei munci mult ieri dimineață. Vei primi vizita reprezentantului acelui binefăcător latino-american și vei reuși să obții mărirea subvenției acordate ziarului tău. O să-l chemi pe cronicarul ecourilor, ca să-i poruncești să strecoare în rubrica lui o calomnie despre Couto, cel care-ți pune bețe-n roate în afacerile din Sonora. Vei face atîtea lucruri ! Apoi, cu Padilla, îți vei recapitula avuțiile. Asta

[1] Exploatări agricole în comune, înființate după revoluția din 1910.

te va distra. Un perete întreg al biroului va fi acoperit de tabloul care indică extensiunea afacerilor pe care le conduci și firele de legătură dintre ele : ziarul, investițiile imobiliare — México, Puebla, Guadalajara, Monterrey, Culiacán, Hermosillo, Guaymas, Acapulco —, zăcămintele de sulf din Jáltipan, minele din Hidalgo, concesiunile forestiere de la Tarahumara, participarea la lanțul de hoteluri, fabrica de țevi, comerțul cu pește, consorțiile financiare, rețeaua de operații la bursă, reprezentanțele legale de companii nord-americane, administrarea împrumuturilor la căile ferate, posturile de consilier în instituții fiduciare, acțiuni în companiile străine — coloranți, oțel, detergenți — și un detaliu care nu apare în tablou : cincisprezece milioane de dolari depuși la băncile din Zurich, Londra și New York. Vei aprinde o țigară, nesocotind avizurile medicului, și-i vei povesti din nou lui Padilla mijloacele prin care ai acumulat toate aceste bogății. Împumuturi pe termen scurt și cu dobîndă ridicată țăranilor din Puebla, la sfîrșitul revoluției ; achiziționarea de terenuri în jurul orașului Puebla, prevăzînd dezvoltarea lui ; terenuri de parcelat în orașul México, mulțumită unei intervenții amicale a Președintelui la putere ; achiziționarea ziarului din capitală ; cumpărare de acțiuni miniere și crearea de societăți mixte mexicano-nord-americane, în care ai jucat rolul de om de paie, pentru a nu contraveni legilor ; om de încredere al americanilor care-și plasau capitalurile ; intermediar între Chicago, New York și guvernul mexican ; manevre la bursa valorilor, pentru a le face să urce ori să scadă, pentru a vinde și cumpăra după pofta și nevoile tale ; belșugul și consolidarea definitivă în vremea președintelui Alemán : cumpărarea terenurilor comunale smulse de la țărani, ca să pregătești noi împărțiri de loturi în orașele din lăuntrul țării, concesiuni de exploatări forestiere Da — vei suspina, cerîndu-i un chibrit lui Padilla —, douăzeci de ani de încredere, de pace socială, de colaborare între clase ; douăzeci de ani de progres, după demagogia lui Lázaro Cárdenas, douăzeci de ani de protecție pentru interesele de afaceri, de lideri supuși, de greve înăbușite. Și atunci îți vei duce mîinile la pîntec și capul tău cu părul alb, încrețit, cu fața măslinie, se va lovi cu un zgomot surd de cristalul mesei și, din nou, acum de

foarte aproape, vei vedea reflexul fratelui tău geamăn bolnav, în timp ce toate zgomotele fug din capul tău, rîzînd, și sudoarea oamenilor acestora te înconjoară, carnea acestor oameni te sufocă, te face să-ți pierzi cunoștința. Geamănul reflectat se va confunda cu celălalt, care ești tu însuți, cu bătrînul de șaptezeci și unu de ani care va zăcea, inconștient, între fotoliul turnant și biroul masiv de oțel : vei fi acolo și n-o să știi ce date se vor scrie în biografia ta, și care vor fi trecute sub tăcere, ascunse. N-o vei ști. Sînt detalii obișnuite și nu vei fi nici primul nici ultimul cu astfel de fișă personală. Îți vei fi făcut plăcerile. Asta ți-o vei fi amintit deja. Îți vei aminti și alte lucruri, alte zile, va trebui să-ți amintești. Sînt zile care, depărtate, apropiate, căzute în uitare, etichetate de amintire — întîlnire și respingere, dragoste efemeră, libertate, ranchiună, înfrîngere, voință — au fost și vor fi ceva mai mult decît numele pe care tu ai putea să li le dai : zile în care destinul tău te va urmări cu un instinct de ogar, te va găsi, te va domina, se va întrupa în cuvintele și faptele tale, materie complexă, opacă, adipoasă, împletită pentru vecie cu cealaltă, cea impalpabilă, a spiritului tău absorbit de materie : gustul de gutuie proaspătă, ambiție a unghiilor care cresc, dezgust pentru chelia mereu mai mare, melancolie a soarelui și a deșertului, abulia farfuriilor murdare, distracția fluviilor tropicale, teamă de săbii și de praf de pușcă, pierdere a așternuturilor primenite, tinerețea cailor negri, oboseală a plăjii părăsite, descoperirea plicului și-a timbrului străin, silă de tămîie, boală a nicotinei, durere a pămîntului roșu, gingășie a grădinii, seara, spirit al tuturor lucrurilor, materie a tuturor sufletelor : tăietură în memoria ta, care desparte cele două jumătăți : sudură a vieții, care le unește iarăși, le împrăștie, le urmărește, le regăsește : fructul are două jumătăți : azi se vor reuni ; o să-ți amintești jumătatea pe care-ai lăsat-o în urmă ; destinul te va regăsi ; vei căsca ; nu trebuie să-ți amintești : vei căsca : lucrurile și simțurile lor s-au destrămat încet-încet, au căzut, frînte, de-a lungul drumului ; acolo, în urmă, era o grădină : de-ai putea să te întorci acolo, dac-ai putea s-o regăsești, la capătul drumului ; o să caști : nu te-ai mișcat din loc ; vei căsca : te afli în grădină, dar ramurile palide nu-și oferă fructele, albia prăfuită tăgăduiește apele ; vei

căsca : zilele vor fi distincte, identice, depărtate, prezente : vor uita repede necesitatea, graba, uimirea ; vei căsca : vei deschide ochii şi le vei vedea acolo, alături de tine, cu acea solicitudine falsă ; o să le murmuri numele : Catalina, Teresa ; nu vor reuşi să-şi ascundă impresia de înşelăciune şi pîngărire, de dezaprobare iritată, care, prin forţa împrejurărilor, va trebui să se transforme acum în aparenţă de îngrijorare, de afecţiune, durere : masca solicitudinii va fi primul semn al schimbării pe care boala, starea ta, convenienţele, privirea celorlalţi, obiceiul moştenit, le-o vor impune ; vei căsca ; vei închide ochii ; vei căsca : tu, el, Artemio Cruz ; vei crede în zilele tale cu ochii închişi :

(1941 : 6 IULIE)

EL trecea în maşină, în drum spre birou. Şoferul conducea, iar el citea ziarul, dar în momentul acela ridică ochii din întîmplare şi le văzu intrînd în magazin. Le privi, clipi din ochi şi atunci maşina demară, iar el continuă să citească ştirile din Sidi Barrani şi Alamein, privind fotografiile lui Rommel şi Montgomery : şoferul asuda din cauza arşiţei şi nu putea să dea drumul la radio ca să se distreze, iar el se gîndi că nu făcuse rău asociindu-se cu plantatorii de cafea columbieni, cînd a izbucnit războiul în Africa, iar ele intrară în magazin şi vînzătoarea le rugă să binevoiască să ia loc pînă cînd o va înştiinţa pe patroană (pentru că ştia cine erau cele două femei, mama şi fiica, iar patroana poruncise să fie anunţată de cîte ori veneau) : vînzătoarea se îndreptă fără zgomot pe covoarele care duceau spre odaia din fund, unde patroana scria invitaţii pe biroul acoperit cu piele verde : cînd vînzătoarea intră şi-i spuse că doamna şi fiica ei erau acolo, patroana lăsă să-i cadă ochelarii prinşi de un lanţ de argint, suspină şi zise : „Ah, da, da, sigur, se apropie data", îi mulţumi că o prevenise, îşi aranjă părul bătînd în violet, strînse din buze şi-şi stinse ţigara mentolată, iar în magazin cele două femei se aşezaseră fără să rostească un singur cuvînt, o văzură intrînd pe patroană şi atunci mama, care

avea ideile ei despre convenienţe, se prefăcu că urmează o discuţie pe care de fapt n-o începuseră şi spuse cu voce tare : „...dar modelul acela mi se pare mult mai frumos. Nu ştiu cum ţi se pare, însă eu aş alege modelul ăsta ; e într-adevăr foarte frumos, tare, tare drăguţ." Fata fu de acord, fiindcă era obişnuită cu aceste conversaţii ale maică-si, care nu i se adresau ei, ci persoanei care tocmai intra şi dădea mîna cu fiica, dar nu şi cu mama pe care-o saluta cu un zîmbet enorm şi cu capul violet adînc înclinat. Fata începu să se deplaseze spre extremitatea dreaptă a canapelei, ca să-i facă loc patroanei, dar maică-sa o opri cu privirea, agitîndu-şi un deget în faţa pieptului ; fata rămase pe loc şi-o privi cu simpatie pe femeia cu părul vopsit care rămînea în picioare şi le întreba dacă se hotărîseră ce model să aleagă. Mama răspunse că nu, nu, încă nu erau hotărîte, că ar vrea să vadă din nou toate modelele, pentru că de asta depindeau toate celelalte, adică detaliile, cum ar fi culoarea florilor, rochiile domnişoarelor de onoare, totul.

— Îmi pare rău că vă dau atît de lucru ; aş dori...

— Vă rog, doamnă. Ne face plăcere că vă putem fi de folos.

— Da. Vrem să fim sigure.

— E firesc.

— N-am vrea să ne înşelăm şi apoi, în ultimul moment...

— Aveţi dreptate. E mai bine să alegeţi pe îndelete, ca nu cumva pe urmă....

— Da. Vrem să fim sigure.

— Mă duc să spun fetelor să se pregătească

Rămaseră singure şi fata îşi întinse picioarele ; mama o privi alarmată, agitîndu-şi toate degetele în acelaşi timp, fiindcă fetei i se vedeau jartierele, şi-o sfătui să pună puţină salivă pe ciorapul stîng ; fata căută şi găsi locul unde se rupsese mătasea, îşi udă arătătorul cu salivă şi o întinse pe ciorap.

— Mi-e cam somn, îi explică apoi mamei.

Doamna zîmbi şi-i mîngîie mîna şi amîndouă rămaseră în fotoliile de brocart roz, fără să vorbească, pînă ce fiica spuse că i-e foame, iar mama îi răspunse că vor merge pe

urmă să-şi ia gustarea la Sanborn's, că ea o va însoţi doar, fiindcă în ultimul timp se îngrăşase cam mult.

— Tu nu trebuie să-ţi faci griji.

— Zău ?

— Ai un corp de adolescentă. Dar mai tîrziu, ai grijă. În familia mea, toate femeile aveam siluetă cînd eram tinere, şi după patruzeci de ani luăm proporţii.

— Dar tu te ţii foarte bine.

— Nu-ţi aduci aminte, asta-i, nu-ţi mai aduci aminte. Şi apoi...

— Mi-a fost foame azi dimineaţă. Am mîncat mult.

— Acum nici nu te gîndi la asta. Mai tîrziu, da, ai grijă.

— Maternitatea îngraşă mult ?

— Nu, asta nu-i o problemă ; nu-i de loc o problemă. După zece zile de regim îţi revii. Pericolul e după patruzeci de ani.

În magazin, în timp ce pregătea cele două manechine, patroana îngenuncheată, cu acele între buze, îşi agita cu nervozitate mîinile şi reproşa fetelor că au picioarele prea scurte ; cum ar fi putut să aibă farmec nişte femei cu picioarele scurte ? Le spuse că ar trebui să facă exerciţii, tenis, călărie, tot ce contribuie la înfrumuseţarea rasei, ele îi răspunseră că li se părea foarte nervoasă, iar patroana zise că sigur, că cele două femei o iritau îngrozitor. Spuse că doamna avea obiceiul să nu întindă niciodată mîna ; fata era mai amabilă, dar puţin distrată, ca şi cum ar fi făcut doar act de prezenţă ; dar, în sfîrşit, nu le cunoştea prea bine şi nu putea să zică nimic şi, cum spun americanii, *the costumer is always right* [1], şi că trebuie să intre în salon surîzînd, spunînd *cheese, che-eeeese, cheeee-eeees* [2]. Era obligată să muncească, deci nu fusese făcută pentru asta şi era obişnuită cu doamnele bogate de acum. Din fericire, duminicile se putea întîlni cu prietenele de altădată, cele cu care crescuse, ca să se simtă o fiinţă omenească cel puţin o dată pe săptămînă. Jucau bridge, le spuse fetelor, şi începu să bată din palme cînd le văzu în sfîrşit pregătite. Păcat că au picioarele scurte. Înfipse cu grijă acele rămase între buze în perniţa de catifea.

[1] Clientul are întotdeauna dreptate (în engleză stilcită).

[2] *Cheese* : brînză (engl.); pronunţia cuvîntului obligă la zîmbet.

— O să vină la *shower* [1] ?

— Cine ? Logodnicul tău sau tata ?

— El, tata.

— De unde vrei să știu ?

Văzu că trec pe lîngă el domul portocaliu și coloanele albe, greoaie, ale Palatului de Bele-Arte, dar privi în sus, spre locul unde cablurile se reuneau, se separau, se depărtau — nu acestea, ci el, cu capul culcat pe lîna cenușie a fotoliului — paralele, sau se conectau la transformatoare : fațada ocră, în stil venețian, a Poștei, și frunzișul, mamelele pline și cornurile abundenței vărsate, sculptate pe Banca mexicană ; mîngîie panglica de mătase a pălăriei de fetru maron și cu vîrful piciorului făcu să se legene cureaua strapontinei din limuzină, în fața lui : mozaicurile albastre de pe Sanborn's și piatra cioplită, negricioasă, a mînăstirii San Francisco. Automobilul opri în colțul străzii Isabel Catolica, șoferul îi deschise portiera, descoperindu-și capul, iar el, dimpotrivă, își puse pălăria de fetru, aranjîndu-și cu degetele șuvițele de la tîmple care nu intrau sub pălărie, și mulțimea de vînzători de bilete de loterie, de lustragii, femei cu șalurile pe umeri și copii cu buza de sus mînjită de muci, îl înconjură, pînă cînd intră pe ușa turnantă și-și aranjă nodul de la cravată în fața geamului din vestibul, iar în spatele lui, în celălalt geam, cel cu vederea spre strada Madero, un bărbat identic cu el, dar tare îndepărtat, își îndrepta de asemenea nodul cravatei, cu aceleași degete pătate de nicotină, cu un costum în pătrățele asemănător, dar incolor, înconjurat de cerșetori, și-și lăsa mîna în jos în același timp cu el, iar apoi îi întorcea spatele și se îndrepta spre mijlocul străzii, în timp ce el însuși, dezorientat pentru moment, căuta ascensorul.

Mîinile întinse o deprimară din nou și strînse brațul fiicei, ca s-o facă să pătrundă mai repede în căldura aceea ireală, de seră, în parfumul acela de săpunuri și lavandă și de foi proaspăt tipărite. Se opri un moment să privească produsele de frumusețe aliniate în spatele geamului și se privi pe ea însăși, clipind din ochi pentru

[1] Spectacol de revistă (engl.).

a vedea mai bine cosmeticele așezate pe o bandă de tafta roșie. Ceru o cutie de cremă de față *Theatrical* și două tuburi de ruj de aceeași nuanță, nuanța taftalei aceleia, dar căută în zadar banii în poșeta de piele de crocodil.

— Uite, schimbă-mi o hîrtie de douăzeci de pesos.

Luă pachetul și restul, intrară în restaurant și găsiră o masă de două persoane. Fata comandă o oranjadă și biscuiți cu nucă chelneriței costumate în indiancă, iar maică-sa nu putu rezista și ceru o prăjitură cu stafide și unt topit, apoi amîndouă priviră în jur, încercînd să descopere figuri cunoscute, pînă cînd tînăra ceru voie să-și scoată jacheta taiorului galben, fiindcă soarele care strălucea prin fereastră ardea prea tare.

— Joan Crawford, spuse fata. Joan Crawford.

— Nu, nu. Nu se pronunță așa. Așa nu se pronunță Cro-for, Cro-for ; ei așa pronunță.

— Crau-for.

— Nu, nu. Cro, cro, cro. „A" și „u" alăturate se pronunță „o". Cred că așa pronunță ei.

— Nu mi-a plăcut prea mult filmul.

— Nu, nu-i prea grozav. Dar ea e tare drăguță.

— Pe mine m-a plictisit rău de tot.

— Dar ai insistat atît să mergem...

— Mi-au spus că e foarte frumos, dar nu-i așa.

— Mai trece timpul.

— Cro-ford.

— Da, mi se pare că așa se pronunță, Cro-for. Cred că pe „d" nu-l pronunță.

— Cro-for.

— Așa e bine. Cred că nu mă înșel.

Fata întinse mierea pe biscuiți și-i rupse în bucățele, după ce fu sigură că fiecare bucată se îmbibase cu miere. Îi zîmbea maică-si de cîte ori își umplea gura cu făina rumenită și dulce. Mama n-o privea. O mînă se juca cu cealaltă, mîngîia cu degetul mare vîrfurile degetelor și părea că vrea să ridice unghiile : privea cele două mîini de lîngă ea, fără să vrea să privească fețele : o mînă luînd-o pe cealaltă și plimbîndu-se, încet-încet, fără să-i scape nici un por din pielea celuilalt. Nu, nu purtau verighetă ; erau probabil logodiți, sau ceva asemănător. Încercă să întoarcă privirea și să se uite la băltoaca de

miere care inunda farfuria fiică-si, dar fără să vrea revenea la mîinile perechii de la masa vecină şi reuşea să le evite feţele, dar nu şi mîinile care se dezmierdau. Fata îşi plimba limba între gingii ca să-şi desprindă bucăţelele de cocă şi nucă rămase, apoi îşi şterse buzele şi pătă şervetul de ruj, dar înainte de-a se ruja din nou căută iar cu limba rămăşiţele de prăjitură şi-i ceru maică-si o bucată de cozonac cu stafide. Spuse că nu dorea cafea, fiindcă o enerva, cu toate că-i plăcea enorm, dar acum nu, era deja destul de nervoasă. Doamna îi mîngîie mîna şi-i spuse că trebuiau să plece, că mai aveau încă multe de făcut. Achită nota, lăsă un bacşiş şi se ridicară amîndouă.

Americanul spuse că se injectează apă clocotită în zăcăminte ; apa separă sulful, care e ridicat la suprafaţă cu ajutorul aerului comprimat. Explică iar sistemul, celălalt american zise că erau foarte satisfăcuţi de rezultate şi-şi vîntură de cîteva ori mîna prin aer, foarte aproape de faţa mobilă şi roşcată, repetînd mereu : „Sulf, bun. Pirite, rău. Sulf, bun, Pirite rău. Sulf bun..." El bătea tactul cu degetele pe cristalul biroului şi consimţea, obişnuit cu faptul că ei, cînd vorbeau în spaniolă, credeau că el nu înţelege, nu pentru că ei ar fi vorbit prost spaniola, ci fiindcă el nu înţelegea bine nimic. „Pirite rău". Tehnicianul întinse harta zonei pe birou, iar el îşi retrase coatele, în timp ce desfăşura hîrtia. Cel de-al doilea spuse că zona era atît de bogată încît putea fi exploatată la maximum, o bucată bună de timp şi în secolul XXI ; la maximum, pînă la epuizarea zăcămintelor ; la maximum. Repetă asta de şapte ori şi-şi retrase pumnul pe care-l lăsase să cadă, cînd începuse poliloghia, pe pata verde punctată de triunghiuri care indicau descoperirile geologului. Americanul clipi din ochi şi zise că pădurile de cedru şi acaju erau de asemenea enorme şi că în asta el, asociatul mexican, avea sută la sută din beneficii ; ei, asociaţii nord-americani, nu se amestecau în afacerea asta, însă îl sfătuiau să facă permanent lucrări de reîmpădurire ; peste tot văzuseră pădurile distruse : oare nu-şi dădeau seama că arborii ăştia reprezintă bani ? Dar, în fond, îl privea personal, cu sau fără păduri, zăcămintele existau. Iar el zîmbi şi se ridică. Îşi propti degetele mari

între curea și stofa pantalonilor și legănă havana stinsă între buze, pînă cînd unul din americani se ridică, ținînd un chibrit aprins în mînă. Îl apropie de havană, iar el o plimbă între buze, pînă cînd vîrful aprins străluci. Le ceru două milioane de dolari, bani gheață și ei îl întrebară pentru ce : îl admiteau cu plăcere printre ei, ca asociat, cu trei sute de mii de dolari, dar nimeni nu putea să capete măcar un ban, pînă cînd capitalurile investite nu vor începe să producă : geologul își lustrui ochelarii cu o bucățică de piele de căprioară pe care-o ținea în buzunarul cămășii și celălalt începu un du-te-vino de la birou la fereastră și de la fereastră la birou, pînă cînd el le repetă că astea erau condițiile sale : nici măcar nu era vorba de un avans, de un credit, sau de ceva de genul ăsta : era suma pe care-o pretindea pentru obținerea concesiunii ; fără această sumă prealabilă s-ar putea să nu mai existe nici o concesiune : cu timpul, își vor recupera cadoul pe care i-l vor face acum ; dar fără el, fără omul de paie, fără *front-man* [1] — și îi ruga să scuze termenii — ei nu puteau să obțină concesiunea și să exploateze zăcămintele de sulf. Sună și-și chemă secretarul și secretarul citi imediat o foaie cu cifre concise și nord-americanii spuseră O.K. de cîteva ori, O.K., O.K., O.K., și el surîse, le oferi două pahare de whisky și zise că vor putea să exploateze sulful cît or vrea și-n secolul XXI, dar că pe el nu-l vor exploata nici măcar un minut din secolul XX și toți ciocniră paharele și ceilalți zîmbiră, murmurînd încet *s.o.b.* [2] o singură dată.

Mergeau amîndouă, braț la braț. Umblau fără grabă, cu capul aplecat, și se opreau în fața fiecărei vitrine și spuneau e drăguț, e scump, iată ceva mai bun puțin mai departe, privește, ce drăguț, pînă cînd se plictiseau și intrau într-o cafenea și căutau un loc bun, depărtat de intrarea prin care apăreau vînzătorii de bilete de loterie și de unde se ridica un praf gros și uscat, departe și de toaletă, și comandau două *Canada Dry* de portocale. Mama se pudra și-și privea ochii de chihlimbar în oglin-

[1] Om de paie (engl.).
[2] *Son of a bitch*, injurătură englezească.

joara pudrierei, privea conturul pungilor care începeau să le încercuiască şi închidea repede capacul. Observau amîndouă bolboroseala băuturii răcoritoare cu sifon şi anilină şi aşteptau ca bulele să se ridice la suprafaţă, pentru a bea, cu înghiţituri mici. Fata îşi scotea pe ascuns pantoful din picior şi-şi mîngîia degetele amorţite, iar doamna, aşezată în faţa paharului cu oranjadă, îşi amintea de camerele separate de acasă, despărţite dar alăturate, şi de zgomotele care ajungeau la ea prin uşa închisă, în fiecare dimineaţă, în fiecare noapte : tusea răguşită, uneori, căderea pantofilor pe parchet, clinchetul legăturii de chei de pe consolă, balamalele neunse ale şifonierului, cîteodată chiar ritmul respiraţiei în timpul somnului. Simţi un fior rece pe şira spinării. Chiar în dimineaţa aceea se apropiase, în vîrful picioarelor, de uşa închisă şi o trecuse un fior rece pe şira spinării. Se surprinse gîndind că toate zgomotele acelea mici şi normale erau zgomote secrete. Reveni la pat, se strecură sub cuverturi şi privi cerul senin, pe care se desfăcea un evantai de lumini rotunde, trecătoare : umbra mişcătoare a castanilor. Bău ce mai rămăsese din ceaiul îngheţat şi dormi pînă cînd fiică-sa veni să o trezească, amintindu-i că le aştepta o zi grea, că aveau o grămadă de treburi. Şi abia acum, cînd ţinea între degete paharul rece, îşi aduse aminte de primele ore ale zilei.

Se trînti în fotoliul turnant, făcînd să scîrţîie resorturile, şi-l întrebă pe secretar : „A fost vreo bancă cumva care să vrea să-şi asume riscurile cu mine ? Mi-a acordat încredere vreun mexican ?“ Îndreptă vîrful creionului galben spre faţa secretarului : asta să fie clar ; Padilla poate servi drept martor : nimeni n-a vrut să rişte, iar el nu era nebun să lase bogăţiile să putrezească în pădurile din sud ; dacă străinii ăştia care vorbeau stricat spaniola erau singurii dispuşi să ofere banii pentru explorări, ce vină avea el ? Secretarul îi spuse că e tîrziu, iar el suspină şi zise că e-n regulă. Îl invita la masă. Puteau să mănînce împreună. Ştia vreun loc nou ? Secretarul răspunse că da, ştia un loc după pofta inimii, nou şi tare simpatic : plăcinte grozave, flori, brînzeturi, *huitlacoche* : era foarte aproape. Puteau merge împreună. Se simţea obosit ; nu voia să se mai întoarcă în după-amiaza asta

la birou. Totuşi, evenimentul trebuia sărbătorit. Sigur că da. Şi pe urmă, niciodată nu mîncaseră împreună. Coborîră fără să vorbească şi se îndreptară spre bulevardul 5 Mai.

— Dumneata pari foarte tînăr. Cîţi ani ai ?

— Douăzeci şi şapte de ani.

— Cînd ţi-ai terminat studiile ?

— Acum trei ani. Dar...

— Dar ce ?

— E drum lung de la teorie la practică.

— Asta te miră ? Ce te-au învăţat ?

— Mult marxism. În lucrarea de diplomă am tratat chiar problema plusvalorii.

— Trebuie să fie o disciplină bună, Padilla.

— Dar practica e deosebită.

— Dumneata eşti marxist ?

— Păi toţi prietenii mei erau. Asta ţine de vîrstă.

— Unde vine restaurantul ?

— Aici, imediat, după colţ.

— Nu-mi place să umblu.

— E foarte aproape.

Îşi împărţiră pachetele şi se îndreptară spre Bele-Arte, unde le aştepta şoferul : mergeau tot cu capetele plecate, îndreptate ca nişte antene spre vitrine şi deodată mama se agăţă tremurînd de braţul fiicei şi lăsă să cadă un pachet, fiindcă în faţa lor, chiar alături de ele, doi cîini mîrîiau cu o furie rece, se depărtau, mîrîiau din nou, se muşcau de gît pînă la sînge, alergau pe asfalt, se încăierau iarăşi, muşcîndu-se cu cruzime şi mîrîind : doi cîini vagabonzi, chelboşi, plini de bale, un mascul şi o femelă. Fata ridică pachetul şi-o conduse pe maică-sa spre locul de parcare. Se instalară în maşină şi şoferul întrebă dacă se întorceau la las Lomas, iar fata spuse că da, că nişte cîini o speriaseră pe mama. Doamna răspunse că nu era nimic, că-i trecuse : totul se petrecuse atît de pe neaşteptate şi atît de aproape de ea, dar se puteau reîntoarce în centru după-amiază, pentru că le mai rămăseseră încă multe cumpărături de făcut, multe magazine de vizitat. Fata zise că aveau tot timpul ; mai era încă o lună. Da, dar timpul zboară, spuse mama, şi taică-tău nu se ocupă de loc de pregătirile pentru nuntă, lasă toate grijile pe

capul nostru. Şi trebuie să te înveţi şi cu locul pe care-l ocupi în societate ; nu trebuie să dai mîna cu toată lumea. Şi abia aştept să se facă o dată căsătoria asta, deoarece cred că taică-tău va fi nevoit să-şi dea în sfîrşit seama că e om în toată firea. Doamne, de-ar înţelege asta. Nu-şi dă seama c-a împlinit deja cincizeci şi doi de ani. De-am avea noroc să ai copii foarte repede. În orice caz, tatălui tău îi va servi faptul că va trebui să apară alături de mine la căsătoria civilă şi la cea religioasă, că va trebui să primească felicitările şi să vadă că toţi îl tratează ca pe un om în vîrstă şi respectabil. Poate că toate astea vor avea vreo influenţă asupra lui, poate.

EU simt mîna care mă mîngîie şi-aş vrea să mă desprind de atingerea ei, dar puterile m-au părăsit. Ce dezmierdare inutilă. Catalina. Ce inutil. Ce-ai să-mi spui ? Crezi că ai găsit în sfîrşit cuvintele pe care n-ai îndrăznit niciodată să le pronunţi ? Azi ? Zadarnic. Să nu deschizi gura. Nu-i oferi luxul unei explicaţii de prisos. Rămîi fidelă aparenţelor de totdeauna ; rămîi aceeaşi pînă la capăt. Priveşte : recunoaşte-o pe fiică-ta. Teresa. Fata noastră. Cît e de greu. Ce pronume inutil. A noastră. Ea, cel puţin, nu se preface. Ea n-are nimic de spus. Priveşte-o. Aşezată cu mîinile încrucişate, cu rochia neagră, în aşteptare. Ea nu se preface. Mai devreme, cînd nu vă puteam auzi, probabil că ţi-a spus : „De s-ar termina cît mai repede. Fiindcă e în stare să facă pe bolnavul doar ca să ne chinuiască pe noi". Probabil că ţi-a spus ceva în genul ăsta. Am auzit ceva asemănător cînd m-am deşteptat azidimineaţă din somnul acela lung şi liniştit. Îmi amintesc vag de somnifer, de calmantul de azi-noapte. Iar tu probabil că i-ai răspuns : „Doamne sfinte, de n-ar suferi prea mult" : voind să dai alt înţeles cuvintelor spuse de ea. Şi nu ştii ce înţeles să dai vorbelor pe care le murmur acum :

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul ? Dacă-ţi cunoşti îndatoririle, l-ai adus, desigur, aici, aşa cum mi-l

aduceai în fiecare seară acasă, la Coyoacán. Azi, mai mult ca oricînd, vei vrea să-mi dai impresia că totul e ca de obicei. Nu te-atinge de rituri, Padilla. Ah, da, te-apropii. Ele nu vor.

— Nu, *licenciado*, nu putem permite.

— E un obicei de mulți ani, doamnă.

— Nu vezi cum arată ?

— Lăsați-mă să încerc. Totul e gata pregătit. Trebuie doar să dau drumul magnetofonului.

— Îți asumi dumneata răspunderea ?

— Don Artemio... Don Artemio... v-am adus imprimarea de azi-dimineață...

Îi fac semn că sînt de acord. Încerc să zîmbesc. Ca în fiecare zi. E om de încredere, Padilla ăsta. Sigur că-mi merită încrederea. Sigur că merită bună parte din moștenirea mea și administrarea perpetuă a tuturor bunurilor mele. Cine altul dacă nu el. El le știe pe toate. Ah, Padilla. Ai colecționat mai departe toate benzile cu convorbirile mele de la birou ? Ah, Padilla, tu știi totul. Trebuie să te plătesc bine. Îți las drept moștenire reputația mea.

Teresa e așezată, cu ziarul deschis acoperindu-i fața. Și-l simt cum se apropie, cu mirosul lui de tămîie și veșmintele negre, cu sfeștocul în mînă, să mă pregătească pentru ultimul drum cu toată rigoarea unei admonestări ; ha, au căzut în cursă ; și Teresa care se smiorcăie pe lîngă mine și acum își scoate pudriera din geantă și-și pudrează nasul, ca să poată începe să se smiorcăie din nou. Mă imaginez în ultima clipă, cînd coșciugul coboară în groapă și o mulțime de femei se smiorcăie și-și pudrează nasurile pe mormîntul meu. Bun ; mă simt mai bine. M-aș simți grozav de bine dacă duhoarea asta, a mea, nu s-ar înălța dintre cutele așternutului, dacă nu mi-aș da seama de petele mari, ridicole, cu care l-am mînjit... Oare respir cu acest hîrîit spasmodic ? Așa îl voi primi pe corbul ăsta negru care vine să-și facă meseria ? Aaaah. Aaaah. Trebuie să mă stăpînesc. Strîng din pumni, aaah, încordez mușchii feței și am alături de mine mutra făinoasă care vine să justifice formula care mîine, sau poimîine — și niciodată ?, niciodată — va apare în toate ziarele, „mort ca un bun creștin, în sînul Sfintei Noastre

Maici, Biserica..." Şi-şi apropie faţa proaspăt rasă de obrajii mei înfierbîntaţi, cu barba încărunţită. Se închină. Murmură „Eu, păcătosul", şi eu pot doar să dau din cap şi să mîrîi, în timp ce capul mi se umple de imaginile acelea pe care-aş vrea să i le zvîrl în faţă : noaptea în care dulgherul ăla sărac şi murdar şi-a permis luxul de-a călări fecioara înspăimîntată care crezuse în basmele şi şarlataniile familiei ei şi ţinea porumbiţe albe între coapse, crezînd că astfel va deveni mamă, cu porumbiţele ascunse între pulpe, în grădină, sub fustă, şi acum dulgherul o călărea, plin de-o poftă justificabilă, fiindcă trebuie să fi fost foarte frumoasă, foarte frumoasă, şi o avea, în timp ce se fac mai puternice plînsetele indignate ale intolerabilei Teresa, femeia asta palidă care doreşte din toată inima revolta mea finală, motivul pentru propria ei indignare finală. Mi se pare de necrezut să le văd aici, aşezate, fără să se agite, fără să învinuiască. Cît va dura ? Acum nu mă mai simt chiar aşa de rău. Poate că-mi voi reveni. Ce lovitură, nu-i aşa ? Voi încerca să iau o mină mai bună, să văd dacă prindeţi prilejul ăsta ca să daţi uitării gesturile de afecţiune forţată şi să vă goliţi în sfîrşit inima de argumentele şi insultele care v-au rămas în gît, în ochi, în această umanitate respingătoare în care v-aţi transformat amîndouă. Circulaţie proastă, asta-i, nu-i nimic grav. Oh ! Mă plictiseşte să le văd acolo. Ar trebui să existe ceva mai interesant la îndemîna unor ochi pe jumătate închişi, care văd lucrurile pentru prima oară. Ah. M-au adus în casa asta, nu în cealaltă. Fie. Cîtă discreţie. Va trebui să-l mustru pe Padilla pentru ultima oară. Padilla ştie care-i adevărata mea casă. Acolo mi-ar face plăcere să văd lucrurile pe care le iubesc atît de mult. Aş deschide ochii ca să privesc un tavan din grinzi vechi şi calde ; aş avea la îndemînă casula de aur care-mi împodobeşte căpătîiul, candelabrele de pe noptieră, catifeaua spătarelor, cristalul de Bohemia al serviciilor mele. L-aş avea în preajma mea pe Serafín, fumînd, aş aspira fumul acela. Şi ea ar fi aranjată, aşa cum i-am spus. Gata de orice, fără lacrimi, fără veşminte negre. Acolo nu m-aş simţi bătrîn şi obosit. Totul ar fi pregătit ca să-mi aducă aminte că sînt un om viu, un om care iubeşte, la fel la fel la fel ca înainte. De ce staţi acolo, bătrîne urîte nepăsătoare false, amintindu-mi că

nu mai sînt cel de altădată ? Totul e pregătit. Acolo, la mine acasă, totul e pregătit. Știu ce trebuie să facă în asemenea situații. Mă împiedică să-mi amintesc. Îmi spun că sînt, acum, și niciodată că am fost. Nimeni nu încearcă să explice nimic înainte de-a fi prea tîrziu. Of. Cum pot să mă simt bine aici ? Da, văd foarte bine că ați făcut totul ca să lăsați să se creadă că în fiecare seară vin în camera asta și că dorm aici. Văd ușa întredeschisă a cabinetului și văd profilul unor haine pe care nu le-am purtat niciodată, al unor cravate neatinse, al unor pantofi noi. Văd un birou pe care au îngrămădit cărți ce n-au fost citite de nimeni, hîrtii pe care nimeni nu le-a semnat. Și mobilele astea elegante și grosolane : cînd le-ați smuls husele pline de praf ? Ah... e și o fereastră. Există o lume afară. Există vîntul înalt, de podiș, care freamătă în arbori negri și zvelți. Trebuie să respir...

— Deschideți fereastra...

— Nu, nu. Ai putea să răcești și să ai complicații.

— Teresa, tatăl tău nu te aude...

— Se preface. Închide ochii și se preface.

— Taci.

— Taci.

Or să tacă. Se vor depărta de la căpătîiul meu. Țin ochii închiși. Mi-amintesc că în după-amiaza aceea mă dusesem să iau masa cu Padilla. Dar la asta m-am mai gîndit. S-au prins în capcana pe care mi-au întins-o. Toate astea miros urît, dar sînt calde. Corpul meu degajă căldură. Căldură pentru așternuturi. Pe mulți i-am înfundat. I-am înfrînt pe toți. Da, sîngele circulă normal în venele mele : îmi voi reveni în curînd. Da. Circulă, călduț. Încă mai dă căldură. Vă iert. Nu mi-ați făcut rău. E-n regulă, vorbiți, spuneți. Nu-mi pasă. Vă iert. Ce căldură. În curînd voi fi bine. Ah.

TU te vei simți satisfăcut că li te poți impune ; mărturisește-o : te-ai impus ca să te accepte ca pe unul de-al lor : de puține ori te-ai simțit așa de fericit, fiindcă, de cînd ai început să devii ceea ce ești acum, de cînd ai învățat să apreciezi contactul țesăturilor fine, gustul lichiorurilor fine,

parfumul loţiunilor fine, tot ceea ce în cursul ultimilor ani a fost plăcerea ta solitară şi unică, încă de atunci ţi-ai îndreptat privirea acolo, sus, înspre nord, şi de atunci ai trăit cu nostalgia erorii geografice care nu-ţi permitea să fii în toate privinţele unul de-al lor : le admiri eficacitatea, confortul, igiena, puterea, voinţa, şi priveşti în jurul tău şi ţi se par intolerabile incompetenţa, mizeria, murdăria, lipsa de voinţă, goliciunea acestei biete ţări care n-are nimic ; şi te doare şi mai mult să ştii că orice-ai face nu poţi fi ca ei, nu poţi să fii decît o copie, o aproximaţie, pentru că, la urma urmei, spune : viziunea ta despre lucruri, în cele mai rele ori în cele mai bune momente ale tale, a fost vreodată atît de simplistă ca a lor ? Niciodată. Nicicînd n-ai putut gîndi în alb şi negru, în buni şi răi, în Dumnezeu şi Diavol : admite că întotdeauna, chiar împotriva aparenţelor, ai aflat în ceea ce era negru germenul, reflexul contrariului său : chiar cruzimea ta, cînd erai crud, nu era alterată de o anumită gingăşie ? Ştii că orice extremă conţine propria sa opoziţie : gingăşie în cruzime, curaj în laşitate, moarte în viaţă : într-un fel sau altul — aproape fără să-ţi dai seama, fiindcă eşti cine eşti, de unde eşti, şi prin ceea ce ai trăit — ştii aceasta şi din cauza asta niciodată nu vei putea semăna cu ei, care n-o ştiu. Asta te jenează ? Da, nu e de loc comod, e jenant, e mult mai uşor să spui : aici e binele şi aici e răul. Răul. Tu nu le vei putea despărţi niciodată. Poate pentru că, lipsiţi de apărare cum sîntem, nu vrem să se piardă această zonă intermediară, ambiguă, între lumină şi umbră : zona aceea unde putem găsi iertarea. Unde tu o vei putea găsi. Cine n-ar fi capabil la un moment dat al vieţii sale — ca tine — să încarneze în acelaşi timp binele şi răul, să se lase condus în acelaşi timp de două fire misterioase, de culoare diferită, care pleacă din acelaşi ghem pentru ca apoi firul alb să urce şi cel negru să coboare şi, cu toate astea, să se unească din nou între degetele tale ? N-ai vrea să te gîndeşti la toate astea. Tu vei detesta eul care ţi-o aminteşte. Ai vrea să fii ca ei şi acum, bătrîn, aproape reuşeşti. Dar numai aproape. Numai aproape. Tu însuţi vei împiedica uitarea : curajul tău va fi geamănul laşităţii tale, ura ţi se va fi născut din dragoste, întreaga ta viaţă va fi con-

ţinut şi-ţi va fi promis moartea : căci nu vei fi fost nici bun nici rău, nici generos nici egoist, nici fidel nici trădător. Îi vei lăsa pe ceilalţi să-ţi afirme calităţile şi defectele ; dar tu însuţi, cum ai putea să negi că fiecare afirmaţie a ta va fi negată, că oricare dintre negaţiile tale se va afirma ? Nimeni n-o va şti în afară, poate, de tine. Căci existenţa ta va fi fabricată din toate firele ţesăturii, la fel cu viaţa tuturor oamenilor. Căci nu vei avea faţă de ceilalţi nici o posibilitate în plus sau în minus pentru a-ţi face viaţa aşa cum o vrei. Şi dacă vei fi un lucru, şi nu altul, se va întîmpla pentru că, totuşi, vei fi nevoit să alegi. Alegerile tale nu vor nega restul vieţii tale posibile, tot ceea ce vei lăsa în urmă de fiecare dată cînd vei avea de ales : o vor subţia doar, o vor subţia atît de mult încît azi alegerea şi destinul tău se vor contopi : medalia nu va mai avea două feţe : dorinţa şi destinul tău vor fi identice. Vei muri ? Nu va fi pentru prima dată. Vei fi trăit atîta viaţă moartă, atîtea momente pline de simple mişcări. Cînd Catalina îşi va lipi urechea de uşa care vă separă şi-ţi va asculta mişcările ; cînd tu, de cealaltă parte a uşii, te vei mişca fără să ştii că eşti auzit, fără să ştii că cineva trăieşte suspendat de zgomotele şi de tăcerile vieţii tale în spatele uşii, cine va trăi în această separaţie ? Cînd amîndoi veţi şti că ar fi suficient un cuvînt şi totuşi veţi tăcea, cine va trăi în această tăcere ? Nu, n-ai vrea să-ţi aminteşti despre asta. Ai vrea să-ţi aduci aminte despre altceva : numele acela, faţa aceea pe care trecerea anilor o va consuma. Dar vei şti că, dacă-ţi aminteşti despre asta, te vei salva, vei fi salvat mult prea uşor. Îţi vei aminti întîi ceea ce te condamnă, şi o dată salvat în privinţa asta, vei şti că restul, ceea ce credeai că e salvarea ta, va fi adevărata condamnare : a-ţi aminti ceea ce iubeşti. Ţi-o vei aduce aminte pe Catalina tînără, cînd ai cunoscut-o, şi-o vei compara cu femeia ofilită de acum. O să-ţi aduci aminte, o să-ţi aduci aminte şi pentru ce. Va trebui să dai existenţă lucrurilor pe care ea, şi ceilalţi, le-au gîndit atunci. Nu le vei şti. Va trebui să le dai fiinţă. Niciodată nu vei asculta cuvintele celorlalţi. Va trebui să le trăieşti. Vei închide ochii : îi vei închide. Nu vei simţi mirosul de tămîie. N-o să auzi plînsetele. Îţi vei aminti alte lucruri,

alte zile. Sînt zile care vor sosi noaptea la noaptea ochilor tăi închiși și le vei putea recunoaște doar după voce: niciodată n-o să le vezi. Va trebui să ai încredere în noapte și s-o accepți fără s-o vezi, s-o crezi fără s-o recunoști, ca și cum ar fi Dumnezeul tuturor zilelor tale: noaptea. Acum îți vei spune că va fi de-ajuns să închizi ochii ca să o ai. Vei zîmbi, cu toată durerea care se insinuează din nou, și vei încerca să-ți desmorțești puțin picioarele. Cineva îți va atinge mîna, dar nu vei răspunde la această... dezmierdare, grijă, neliniște ori calcul?, fiindcă vei fi creat noaptea cu ochii tăi închiși și din profunzimile acestui ocean de cerneală va naviga spre tine o navă de piatră pe care soarele amiezii, fierbinte și somnoros, o va înveseli în zadar: ziduri groase și înnegrite, înălțate pentru a apăra Biserica contra atacurilor indienilor și, pentru a uni cucerirea religioasă cu cea militară. Se va îndrepta spre ochii tăi închiși, în zgomotul crescînd al surlelor și tobelor, armata brutală a Isabelei Catolica, armata spaniolă și tu vei traversa, sub soare, vasta esplanadă cu crucea de piatră în mijloc și capelele deschise, prelungire a cultului indigen, teatral, în aer liber, în unghiuri. Pe înălțimea bisericii ridicate în inima esplanadei, bolțile de *tezontle* se vor odihni pe uitatele iatagane ale mudeharilor[1], semn al unui alt sînge suprapus peste cel al conquistadorilor. Vei avansa spre fațada în stilul barocului primitiv, spaniol încă, dar îmbogățit deja cu coloane decorate abundent cu viță de vie și cu chei de boltă în formă de vultur: fațada Conquistei, austeră și jovială, cu un picior în lumea cea veche, moartă, și cu celălalt în lumea nouă, care nu începea aici, ci de cealaltă parte a mării: lumea nouă a venit cu ei, cu fruntea-i de ziduri severe ca să protejeze inima senzuală, veselă, avidă. Vei înainta și vei pătrunde în naosul navei, unde exteriorul spaniol va fi fost învins de plenitudinea macabră și surîzătoare a cerului acesta indian de sfinți, îngeri și zei băștinași. O singură navă, enormă va alerga spre altarul împodobit cu frunziș aurit, sumbră opulență de fețe mascate, rugăciune lugubră și

[1] Mauri rămași credincioși regilor creștini din Spania în perioada Reconquistei.

festivă, veşnic grăbită, pentru această libertate, unica acordată, de-a decora un templu şi de a-l umple cu spaima calmă, cu resemnarea sculptată, cu oroarea de vid şi de timpurile moarte, a celor care prelungeau tărăgăneala deliberată a lucrului liber, momentele excepţionale de autonomie în culoare şi formă, departe de lumea exterioară de bice, de lanţuri, de bubat. Vei merge spre cucerirea noii tale lumi, în nava lipsită de orice spaţiu liber : capete de îngeri, revărsare de viţă de vie, înfloriri policrome, fructe rotunde, roşii, captive între plante agăţătoare aurite, sfinţi albi încrustaţi, sfinţi cu privirea mirată, sfinţi ai unui cer inventat de indian după chipul şi asemănarea lui : îngeri şi sfinţi cu faţa soarelui şi-a lunii, cu mîna protectoare a recoltelor, cu degetul arătător al cîinilor călăuzitori, cu ochii cruzi, inutili, străini, de idoli, cu înfăţişarea riguroasă a ciclurilor. Figurile de piatră în spatele măştilor trandafirii, binevoitoare, blînde, dar impasibile, moarte, măşti : creează noaptea, umple de vînt pînzele negre ale corăbiei, închide ochii, Artemio Cruz...

(1919 : 20 MAI)

EL povesti istoria ultimelor clipe ale lui Gonzalo Bernal în închisoarea din Perales şi pentru asta i s-au deschis uşile acestei case.

— A fost totdeauna atît de pur, spuse don Gamaliel Bernal, tatăl ; a gîndit mereu că acţiunea contaminează şi ne obligă să ne trădăm pe noi înşine, atunci cînd nu e călăuzită de o gîndire limpede. Cred că de asta a plecat de acasă. În sfîrşit, cel puţin în parte, pentru că acest uragan ne-a tîrît cu el pe toţi, chiar şi pe cei care nu ne-am mişcat din locurile noastre. Vedeţi, ceea ce vreau să explic e că pentru fiul meu datoria consta în a se alătura pentru a explica, pentru a oferi idei coerente, da, cred că pentru a nu îngădui ca această cauză, la fel cu toate cauzele, să eşueze la proba acţiunii. Nu ştiu, gîndirea lui era foarte complicată. Predica toleranţa. Mă bucur să aflu că a murit ca un viteaz. Mă bucur că te văd pe dumneata aici.

Nu venise din senin să-l viziteze pe bătrîn. Înainte de asta, străbătuse anumite locuri din Puebla, vorbise cu anumiți oameni, verificase ceea ce era necesar să verifice. De asta asculta acum, fără să miște măcar un mușchi al feței, argumentele lipsite de valoare ale bătrînului, care-și sprijinea craniul alb de spătarul îmbrăcat în piele lustruită, primind din profil lumina gălbuie granulată de praful dens al acestei biblioteci închise, ale cărei rafturi înalte nu erau accesibile decît datorită unei scări rulante care zgîria podeaua vopsită în ocru, pentru a se putea ajunge la volumele mari și groase, cartonate, lucrări franțuzești și englezești de geografie, de artă, de științe naturale, a căror lectură necesita adeseori întrebuințarea lupei pe care don Gamaliel o ținea nemișcată între mîinile îmbătrînite, mătăsoase, fără să remarce că lumina oblică traversa lentila și se concentra, violentă, într-o cută a pantalonilor în dungi, călcați cu multă grijă : el, dimpotrivă, o observă. O tăcere apăsătoare îi despărțea.

— Te rog să mă scuzi ; pot să te servesc cu ceva ? Sau, mai bine, rămîi să cinezi cu noi.

Își desfăcu mîinile în semn de invitație și de plăcere, și lupa căzu pe genunchii bărbatului zvelt, cu carnea întinsă peste oasele împietrite, cu smocuri strălucitoare de fire de păr alb-gălbui pe craniu, pe obraji, pe buze.

— Nu mă înspăimîntă timpurile de acum, spusese la început, cu aceeași voce precisă și politicoasă, modulată pe aceste două tonuri, neutră atunci cînd le abandona : la ce mi-ar servi educația, făcu un gest cu lupa spre rafturile încărcate de cărți, dacă nu mi-ar permite să înțeleg inevitabilitatea schimbărilor ? Lucrurile își schimbă aparența, cu sau fără voia noastră ; la ce bun ne-am încăpățîna să nu le vedem, să ducem dorul trecutului ? E mult mai puțin obositor să accepți neprevăzutul ! Sau să nu-i spunem așa ? Dumneata, domnule... scuză-mă, ți-am uitat gradul... ah, da, locotenent-colonel, locotenent-colonel... uite, nu-ți cunosc familia, vocația... te stimez, fiindcă ai fost lîngă fiul meu în ultimele lui momente... și atunci, spune : dumneata care ai acționat, ai putut să prevezi totul ? Eu n-am acționat și nici eu n-am putut să prevăd. Poate că atît activitatea cît și pasivitatea noastră sînt asemănătoare în această privință, căci sînt în aceeași măsură

oarbe şi neputincioase. Şi totuşi trebuie să existe o diferenţă... nu ţi se pare ? În sfîrşit...

Privirea lui nu părăsea nici o clipă ochii de chihlimbar ai bătrînului, ferm decişi să creeze o atmosferă de cordialitate, foarte siguri în spatele măştii de blîndeţe părintească. Poate că aceste mişcări aristocratice ale mîinilor, noblețea încremenită a profilului şi-a obrajilor bărboşi, înclinarea atentă a capului, erau toate naturale. Îşi spuse că totuşi, chiar şi aerul natural poate fi simulat : cîteodată, masca disimulează chiar prea bine expresia unei figuri care nu există în afară sau înăuntrul ei. Iar masca lui don Gamaliel semăna atît de mult cu faţa lui adevărată, încît te neliniştea să te gîndeşti la linia de demarcaţie, la umbra impalpabilă care-ar putea să le separe : se gîndi la asta, şi de asemenea la faptul că într-o bună zi i-o va putea spune bătrînului fără mănuşi.

Toate pendulele din casă bătură în acelaşi timp şi bătrînul se ridică să aprindă lampa cu acetilenă aşezată pe biroul din spatele perdelei. Ridică perdeaua cu mişcări lente şi răvăşi cîteva hîrtii. Luă una din ele şi se întoarse spre fotoliul noului venit. Zîmbi, încruntă din sprîncene, apoi începu să surîdă din nou în timp ce punea hîrtia deasupra celorlalte. Ridică cu un gest elegant arătătorul la ureche : un cîine lătra şi zgîria cu labele de cealaltă parte a uşii.

Profită de faptul că bătrînul era întors cu spatele la el ca să scape de întrebarea care-l urmărea în secret. Nici un amănunt nu dezmintea, în persoana domnului Bernal, armonioasa noblețe a ansamblului : văzut din spate, ţinuta sa era elegantă şi dreaptă : părul alb, puţin răvăşit, părea o cunună pe fruntea bătrînului care se îndrepta spre uşă. Era un om care te neliniştea — şi se nelinişti din nou dîndu-şi seama de asta — : era prea desăvîrşit. Sau poate că politeţea nu era decît tovarăşa firească a ingenuităţii sale. Gîndul îl agasă : bătrînul mergea cu paşi lenţi spre uşă, cîinele lătra : lupta ar fi prea uşoară, nu i-ar fi făcut plăcere. Dar dacă, dimpotrivă, sub masca amabilităţii bătrînul îşi ascundea şiretenia ?

Cînd mişcarea rigidă a redingotei încetă şi mîna albă mîngîie mînerul de aramă al uşii, don Gamaliel îl privi peste umăr, cu ochii lui de chihlimbar şi cu mîna liberă

își mîngîie barba. Privirea părea să înțeleagă gîndurile necunoscutului și surîsul, puțin crispat, semăna cu cel al unui prestidigitator pe punctul de a înfăptui ceva uluitor. Dar dacă în gestul bătrînului necunoscutul putu să descopere și să accepte o invitație la complicitatea tăcută, mișcarea lui don Gamaliel fu atît de elegantă, de discretă, încît nu-i dădu complicelui posibilitatea de a-i întoarce privirea și de-a pecetlui pactul tacit.

Se lăsase noaptea și la lumina nesigură a lămpii abia se puteau distinge cotoarele aurite ale cărților și meandrele argintii ale tapetului pictat care acoperea pereții bibliotecii. Cînd se deschise ușa, își aminti lungul șir de încăperi care se succedau de la intrarea principală a bătrînei case rustice pînă la bibliotecă, și care se deschideau, piesă după piesă, spre curtea interioară ornată cu emailuri și carouri de faianță albăstrii. Dulăul sări de bucurie și linse mîna stăpînului. În spatele cîinelui apăru fata îmbrăcată în alb, un alb care contrasta cu claritatea nocturnă care se prelungea în spatele ei.

Se opri un moment în prag, în timp ce cîinele alerga spre necunoscut și-i mirosea picioarele și mîinile. Domnul Bernal îl apucă rîzînd de cureaua de piele roșie și murmură cîteva cuvinte de scuză. El nu le auzi. În picioare, încheindu-și haina cu gesturile precise ale vieții militare, netezind-o cu mîna ca și cum ar fi purtat încă tunica de campanie, rămase încremenit în fața frumuseții acestei fete care nu trecea pragul ușii.

— Fiica mea Catalina.

Ea nu făcu nici o mișcare. Părul lins, castaniu care cădea peste gîtul lung, cald — de departe putuse să vadă strălucirea grumazului —, ochii duri și umezi în același timp, cu privirea tremurătoare, două sfere de cristal : gălbui ca cei ai tatălui, dar mai sinceri, mai puțin obișnuiți să se prefacă cu naturalețe, reproduși în celelalte dualități ale corpului zvelt și împlinit, în buzele umede, întredeschise, în sînii înalți și tari : ochi, buze, sîni duri și suavi, avînd în același timp consistența lipsei de apărare, dar și a ranchiunei. Își ținea mîinile împreunate aproape de coapsă și de talia fină și, pășind, făcu să fluture voalul alb al rochiei încheiate la spate, largă în jurul coapselor pline, lungă pînă aproape de gleznele fine. Fata avansă spre

el — carne de aur palid, cu un clar-obscur estompat ce se putea bănui, după culoarea frunții și-a obrajilor — și-i întinse mîna, în contactul căreia el căută, fără să găsească, umezeala, emoția trădată.

— A fost împreună cu fratele tău în ultimele lui clipe ; ți-am vorbit despre el.

— Dumneavoastră ați avut noroc, domnule.

— Mi-a vorbit despre dumneavoastră, mi-a cerut să vin să vă văd. S-a purtat ca un viteaz pînă la sfîrșit.

— Nu era viteaz. Iubea prea mult toate... astea.

Fata-și atinse pieptul și imediat depărtă mîna, schițînd o parabolă în aer.

— Idealist, da, foarte idealist, murmură bătrînul, și suspină. Domnul va cina cu noi.

Fata luă brațul tatălui său, iar el, cu ogarul alături, îi urmă de-a lungul încăperilor strîmte și umede, încărcate cu vase de porțelan și taburete, cu pendule și vitrine, cu mobile patinate de vreme și tablouri religioase de o valoare îndoielnică dar de proporții vaste ; picioarele aurite ale scaunelor și-ale măsuțelor se odihneau pe aceeași dușumea de lemn pictat, netapetat, și lămpile rămîneau stinse. Doar în sufragerie un policandru mare, cu cristale șlefuite, lumina mobilierul greoi de acaju și tabloul scorojit reprezentînd o natură moartă în care străluceau vase de lut și fructe tropicale cu reflex de flacără. Don Gamaliel alungă cu șervetul țînțarii care zburau în jurul fructierei veritabile, mai puțin încărcată decît cea pictată. Îl invită cu un gest să ia loc.

Așezat în fața ei, putu în sfîrșit să-și aținteasca privirea în ochii imobili ai fetei. Cunoștea oare scopul vizitei lui ? Ghicea în ochii bărbatului sentimentul acela de triumf, ridicat la culme de prezența fizică a femeii ? Oare distingea zîmbetul imperceptibil al norocului și-al siguranței ? Simțea afirmarea abia disimulată a posesiei ? Dar ochii ei îi înapoiau doar un straniu mesaj de fatalitate implacabilă, ca și cum s-ar fi arătat dispusă să accepte totul și, totuși, capabilă să-și transforme resemnarea în ocazia de-a triumfa la rîndul ei, asupra omului care în felul acesta tăcut și surîzător începea să o facă a lui.

Se miră și ea de forța cu care ceda, de puterea slăbiciunii ei. Ridică privirea ca să observe, fără sfială, tră-

săturile energice ale necunoscutului. Nu putu să evite privirea ochilor verzi. Nu era drăguț, frumos nici atît. Dar pielea măslinie a feței, întinsă de-a lungul trupului cu aceeași forță liniară, sinuoasă, a buzelor groase și-a venelor încordate pe tîmple, promitea un contact ispititor, fiindcă era necunoscut. Pe sub masă, el întinse piciorul pînă întîlni vîrful pantofului ei. Fata coborî pleoapele și-l privi pe furiș pe taică-său ; își retrase piciorul. Gazda desăvîrșită zîmbea cu același aer binevoitor ; degetele i se jucau cu un păhărel.

Intrarea bătrînei servitoare indigene care aducea platoul cu orez rupse tăcerea și don Gamaliel spuse că perioada de secetă se termina cam tîrziu în anul ăsta ; din fericire, masele de nori se deplasau acum în jurul munților și recoltele vor fi bogate ; nu chiar ca anul trecut, dar vor fi bogate. Era curios, spuse, cum păstra mereu casa asta veche umezeala, umezeala care păta colțurile întunecoase și făcea să răsară ferigile și mușchiul din patio. Era, poate, simbolul grăitor pentru o familie care crescuse și prosperase grație fructelor pămîntului : statornicită în valea din Puebla — mînca orezul, îl culegea cu precizie în furculiță — de la începutul secolului XIX și mai puternică, da, decît toate contingențele absurde ale unei țări inapte pentru liniște, îndrăgostite de convulsie.

— Uneori am impresia că lipsa sîngelui și-a morții ne exasperează. E ca și cum nu ne-am simți vii decît în mijlocul distrugerii și-al împușcăturilor, continuă bătrînul cu vocea lui cordială. Dar vom exista, vom exista veșnic, fiindcă am învățat să supraviețuim, totdeauna...

Luă paharul musafirului și-l umplu cu vin gros.

— Dar pentru a supraviețui trebuie să plătești, spuse cu vocea aspră oaspetele.

— Totdeauna se poate discuta asupra prețului cuvenit...

În timp ce umplea paharul fetei, don Gamaliel îi mîngîie mîna. Totul, urmă el, constă în a proceda cu eleganță. Nu e nevoie să alarmezi pe cineva, să rănești susceptibilitățile... Onoarea trebuie să rămînă intactă.

El căută din nou piciorul fetei. De data asta ea nu-l mai retrase. Ridică paharul și-l privi pe necunoscut fără să roșească.

— Trebuie să știi să deosebești lucrurile, murmură bătrînul, ștergîndu-și buzele cu șervetul. Afacerile, de exemplu, sînt ceva, iar religia, altceva.

— Așa credincios cum îl vezi, împărtășindu-se în fiecare zi, împreună cu fiică-sa, ei bine, tot ce are e furat de la preoți, în timpurile cînd Juárez scosese la mezat bunurile clericale și orice negustor care strînsese ceva bani putea să se facă stăpîn pe terenuri imense...

Petrecuse șase zile în Puebla înainte de-a se prezenta acasă la don Gamaliel Bernal. Trupele fuseseră împrăștiate de președintele Carranza și atunci își aminti de discuția avută cu Gonzalo Bernal la Perales și luă drumul Pueblei : chestiune de instinct, dar și de siguranță că în lumea distrusă și confuză pe care-o lăsa în urma ei revoluția, să știi asta — un nume, o adresă, un oraș — era mare lucru. Ironia sorții, faptul că el era cel care se întorcea la Puebla și nu Bernal cel împușcat, îl amuza. Era, într-un fel, o mascaradă, o substituție, un renghi care putea fi jucat cu cea mai mare seriozitate ; dar era de asemenea un certificat de viață, de capacitatea de a supraviețui și de-a-și întări propriul destin prin destinele celorlalți. Cînd intră în Puebla, cînd distinse de pe drumul Cholulei ciupercile roșii și galbene ale acoperișurilor răspîndite în vale, simți că venea dublat, cu viața lui Gonzalo Bernal adăugată vieții sale, cu destinul mortului contopit cu al lui ; ca și cum Bernal, în clipa morții, i-ar fi dăruit posibilitățile vieții sale neîmplinite, pentru propria-i viață. Poate că moartea celorlalți ne prelungește viața, gîndi el. Dar nu venea la Puebla ca să filozofeze.

— Anul ăsta n-a avut cu ce să cumpere nici măcar sămînță. A făcut datorii peste datorii, fiindcă anul trecut țăranii s-au revoltat și s-au dus să lucreze pămînturile nefertile. I-au spus că dacă nu le va împărți pămînturile care rămîneau necultivate, n-o să le însămînțeze pe celelalte. Iar el a refuzat din orgoliu și s-a pomenit fără recoltă. În alte timpuri, jandarmii i-ar fi adus la ordine pe răsculați, dar acum... s-au schimbat lucrurile.

— Și nu-i numai asta. Datornicii au devenit și ei nărăvași ; nu vor să-i mai plătească. Spun că, cu dobînzile pe care le-a încasat, se poate socoti plătit cu vîrf și înde-

sat. Vedeți, colonele ? Toți sînt convinși că lucrurile se vor schimba.

— Ei, dar bătrînul e un încăpățînat și jumătate, nu vrea să se dea bătut. Preferă să moară decît să renunțe, întîmple-se ce s-o întîmpla.

La ultima aruncare de zaruri pierdu și ridică din umeri. Făcu semn cîrciumarului să aducă băutură pentru toată lumea și toți îi mulțumiră pentru gestul ăsta.

— Cine-i e dator lui don Gamaliel ?

— Mai bine zis, cine nu-i e... aș spune eu.

— Are vreun prieten intim, vreun confident ?

— Cum să nu, pe părintele Páez, chiar aici, alături.

— Dar nu spuneați că i-a jefuit pe preoți ?

— Ei... preoțelul ăsta îi vinde lui don Gamaliel mîntuirea veșnică și în schimb don Gamaliel îi asigură preoțelului mîntuirea pe pămînt.

Cînd ieșiră în stradă soarele îi orbi.

— Bine de cine s-a născut cu noroc, că n-are nici o grijă !

— Cine-i femeia asta ?

— Păi cine să fie, colonele... Odrasla tipului de care vorbeam.

Mergea, privindu-și vîrfurile pantofilor, pe străzile vechi, tăiate ca o tablă de șah. Cînd nu mai auzi zgomotul pantofilor pe pavaj și picioarele făcură să se ridice un praf gros, cenușiu, privi spre zidurile de culoarea migdalei ale vechii biserici-fortăreață. Traversă piațeta întinsă și pătrunse în naosul tăcut, înalt și aurit. Din nou răsună zgomotul pașilor. Se îndreptă spre altar.

Rotund, acoperit de o piele moartă, corpul Părintelui strălucea doar prin doi ochi de cărbune, îngropați în obrajii inflamați. Din clipa cînd îl văzuse pe necunoscut pătrunzînd în naos și începuse să-l spioneze, ascuns în spatele unei galerii înalte, vechiul cor al călugărițelor care fugiseră din Mexic în timpul Republicii liberale, preotul simțise în mișcările străinului aerul războinic inconștient al omului obișnuit cu starea de alertă, obișnuit să comande și să atace. Nu era numai ușoara deformare a genunchilor călărețului : era o anumită forță nervoasă a pumnului, căpătată din contactul zilnic cu pistolul și dîrlogii ; chiar atunci cînd omul ăsta mergea doar cu pumnul strîns, ca

acum, pentru Páez era de ajuns ca să recunoască în el o forță de temut. Cocoțat în locul tainic al călugărițelor, gîndi că un asemenea om nu venea aici ca să se închine. Își ridică sutana și coborî încetișor scara în spirală care ducea la vechea mînăstire părăsită. Cu poalele suflecate, cu umerii ridicați pînă la urechi, cu corpul negru și fața albă, din care fugise sîngele, cu ochii pătrunzători : cobora scara, călcînd cu grijă. Treptele necesitau o reparație urgentă : antecesorul său călcase greșit, în '910, și consecințele fuseseră funebre. Însă Remigio Páez, ca un liliac uriaș, părea că străpunge cu ochii lui mici toate colțurile întunecoase ale cubului negru, umed și întortocheat. Și întunericul, primejdia, îl obligau să-și pună toate simțurile în stare de alarmă și să reflecteze : un militar în biserica lui, îmbrăcat civil, fără însoțitori sau escortă ? Ah, noutatea era prea mare pentru a putea trece neobservată. Prevăzuse el așa ceva. O dată terminate luptele, violențele, sacrilegiile — își aduse aminte de banda care, numai cu doi ani mai devreme, luase cu forța toate casulele și obiectele de cult — Biserica nemuritoare, care va exista în vecii vecilor, o să poată cădea din nou la înțelegere cu puternicii cetății pămîntești. Un militar îmbrăcat în civil... fără escortă...

Coborî, sprijinindu-se cu o mînă de zidul igrasios din care mustea o șuviță întunecată de apă. Preotul își aminti că în curînd va începe sezonul ploilor. Se însărcinase deja ca, în virtutea puterilor sale, să avertizeze din amvon și la fiecare împărtășanie : era un păcat, un păcat cumplit, împotriva Sfîntului Spirit, să nu primești darurile cerului : nimeni n-are dreptul să acționeze împotriva vrerilor Providenței, iar Providența a făcut lucrurile așa cum sînt și toți trebuie să le accepte ; toți sînt obligați să meargă la muncile cîmpului, să culeagă recoltele și să lase roadele pămîntului posesorului lor legitim, stăpînului creștin care-și îndeplinește obligațiile impuse de starea lui privilegiată, plătind cu regularitate dijmele Sfintei Biserici. Dumnezeu pedepsește orice împotrivire și Lucifer e întotdeauna învins de arhangheli — Rafael, Gabriel, Miguel, Gamaliel... Gamaliel.

— Și cu dreptatea cum rămîne, părinte ?

— Acolo sus, ni se face dreptate, fiule. N-o căuta în valea aceasta a lacrimilor.

Cuvintele, murmură Părintele, odihnindu-se, în sfîrşit, pe podeaua solidă şi scuturîndu-şi praful de pe sutană, cuvintele, şiraguri blestemate de silabe care încing sîngele şi iluziile celor care trebuie să se mulţumească cu ideea că trec foarte repede prin viaţa asta scurtă, dar că, în schimbul încercării morţii, se vor bucura de viaţa veşnică. Traversă mînăstirea şi trecu pe sub o galerie de arcade. Dreptate ! Pentru cine, pentru cît timp ? Cînd viaţa ar putea fi atît de plăcută pentru toţi, dacă toţi ar înţelege fatalitatea destinului lor şi nu s-ar agita, nu s-ar revolta, nu s-ar lăsa pradă ambiţiei...

— Da, cred ; da, cred..., repetă încetişor Părintele şi deschise uşă sculptată a sacristiei.

— O operă admirabilă, nu-i aşa ? spuse apropiindu-se de bărbatul înalt oprit în faţa altarului. Călugării au arătat icoane şi gravuri meşterilor indigeni, iar aceştia au îmbrăcat încet-încet ceea ce iubeau în forme creştine... Se spune că în spatele fiecărui altar e ascuns un idol. Dacă e adevărat, înseamnă că e vorba de un idol bun, care nu mai cere jertfe de sînge ca zeii păgîni...

— Dumneata eşti Páez ?

— Remigio Páez, spuse surîsul strîmb. Iar dumneavoastră : general, colonel, maior... ?

— Artemio Cruz, atîta tot.

— Ah.

Cînd locotenent-colonelul şi preotul se despărţiră în faţa bisericii, Páez îşi încrucişă mîinile pe burtă şi privi după cel care se îndepărta. Dimineaţa albastră şi limpede decupa şi apropia siluetele vulcanilor : perechea femeii adormite şi-a gardianului ei solitar. Clipi din ochi ; nu suporta lumina asta transparentă ; privea cu recunoştinţă înaintarea norilor negri care în curînd vor aduce în vale umezeala şi vor stinge soarele, în fiecare după-amiază, cu aceeaşi furtună cenuşie.

Întoarse spatele văii şi se înapoie în umbra mînăstirii. Îşi frecă mîinile. Puţin îi păsa de trufia şi de insultele acestui coate-goale. Dacă ăsta era felul în care putea fi salvată situaţia, dacă astfel i se permitea lui don Gamaliel să-şi petreacă ultimii ani de viaţă la adăpost de orice

primejdie, nu va fi Remigio Páez, slujitorul Domnului, cel care va strica totul făcînd paradă de indignare sau arătînd un zel de cruciat. Dimpotrivă, acum se delecta la gîndul umilinței înțelepte de care dăduse dovadă. Dacă omul ăsta voia să-și salveze orgoliul, mîine, ca și azi, el, părintele Páez, îl va asculta cu capul plecat, mișcîndu-l uneori în semn de aprobare, ca și cum ar accepta cu durere învinuirile pe care vlăjganul acela le aducea Bisericii. Luă din cuier pălăria neagră, și-o puse neglijent pe capul cu smocuri castanii și-și îndreptă pașii spre casa lui don Gamaliel Bernal.

— Îl cred în stare de una ca asta, cum să nu! afirmase bătrînul în seara aceea, după ce discutase cu preotul. Dar mă întreb, ce tertip va folosi ca să poată pătrunde aici? I-a spus părintelui că va veni să mă vadă chiar azi. Nu... nu înțeleg prea bine, Catalina.

Ea își înălță capul. Își odihni o mînă pe pînza de tort pe care desena cu grijă un motiv floral. Cu trei ani înainte, îi se comunicase vestea: Gonzalo murise. De atunci, tatăl și fiica se apropiaseră atît de mult unul de celălalt, încît lenta scurgere a după-amiezelor pe care le petreceau așezați în fotoliile de răchită din patio se transformase în ceva mai mult decît o consolare: într-o obișnuință care, după bătrîn, trebuia să se prelungească pînă la moartea lui. Nu le mai păsa că puterea și bogăția de altădată se destrămau încetul cu încetul; poate că acesta era tributul pe care trebuiau să-l plătească timpului și bătrîneții. Don Gamaliel se retrase în fortăreața luptei pasive. Nu se va duce să-i supună pe țărani, dar niciodată nu va accepta invazia ilegală. Nu va reclama de la datornici plata împrumuturilor și a dobînzilor, dar de acum înainte aceștia nu vor mai vedea de la el nici măcar un ban, niciodată.

Spera totuși să-i vadă într-o bună zi întorcîndu-se în genunchi, atunci cînd nevoia îi va obliga să-și lase deoparte orgoliul. Dar el și-l va menține neclintit pe al său. Și acum... iată că sosește acest necunoscut care promite să acorde împrumuturi tuturor țăranilor cu o dobîndă mult mai mică decît cea impusă de don Gamaliel și, mai mult chiar, îndrăznește să propună ca drepturile bătrînului moșier să-i fie transferate în mod gratuit, în schimbul promi-

siunii de a-i rambursa un sfert din ceea ce va reuși să recupereze. Asta sau nimic.

— Îmi închipui eu ; pretențiile lui nu se vor opri aici.

— Pămînturile ?

— Da, poți fi sigură, urzește el ceva ca să-mi fure pămînturile.

Ca în fiecare seară, fata trecea pe lîngă coliviile colorate din patio, acoperindu-le cu învelitori de pînză, după ce urmărea mișcările nervoase ale prigorilor și ale acelor păsărele numite *cenzontles* care ciuguleau meiul și ciripeau, pentru ultima oară, înainte de apusul soarelui.

Bătrînul nu se aștepta la un alibi de felul ăsta. Ultimul om care îl văzuse pe Gonzalo, tovarășul lui de celulă, aducătorul ultimelor cuvinte de dragoste pentru tată, soră, soție și copil.

— Mi-a spus că s-a gîndit la Luisa și la copil înainte de a muri.

— Tată. Ne înțelesesem să nu...

— Lui nu i-am spus nimic. Nu știe că ea s-a recăsătorit și că nepotul meu poartă acum alt nume.

— Sînt trei ani de cînd n-ai mai vorbit despre asta. La ce bun acum ?

— Ai dreptate. I-am iertat, nu-i așa ? M-am gîndit că trebuie să le iertăm faptul că au trecut în tabăra dușmanului. M-am gîndit că trebuie să încercăm să-i înțelegem...

— Crezusem că în fiecare seară dumneata și cu mine, aici, îi iertam în tăcere.

— Da, da, așa e. Tu mă înțelegi fără să fie nevoie de cuvinte. E atît de reconfortant ! Tu mă înțelegi...

De aceea, atunci cînd oaspetele temut, așteptat — pentru că cineva, într-o bună zi, trebuia să vină și să spună : „L-am văzut. L-am cunoscut: Și-a amintit de voi." — își prezentă alibiul perfect, fără să pomenească măcar ceva despre problemele reale ale revoltei țărănești și ale suspendării plăților, don Gamaliel, după ce-l introduse în bibliotecă, se scuză și se îndreptă repede — bătrînul acesta care identifica încetineala cu eleganța — spre camera Catalinei.

— Aranjează-te. Scoate-ți rochia asta neagră ; îmbracă-te cu ceva care să-ți vină bine. Vino în bibliotecă cînd o să bată ora șapte.

Nu era nevoie să-i spună mai mult. Ea îl va asculta: aceasta era piatra de încercare a după-amiezelor lor melancolice. Ea va înțelege. Le mai rămînea șansa aceasta ca să salveze lucrurile: lui don Gamaliel îi fusese suficient să simtă prezența și să bănuiască voința acestui om pentru a înțelege — sau pentru a-și spune — că orice încercare de amînare ar echivala cu o sinucidere, că era periculos să-l contrarieze și că sacrificiul cerut va fi mic și, într-un fel, nu prea respingător. Fusese deja prevenit de părintele Páez: un bărbat înalt, plin de forță, cu ochii verzi, hipnotizanți și cu vorba tăioasă. Artemio Cruz.

Artemio Cruz. Așadar, așa se numea lumea cea nouă, născută din războiul civil; așa se numeau cei care veneau să-i ia locul. Nefericită țară — își spuse bătrînul, în timp ce se îndrepta, de data asta cu pași lenți, spre bibliotecă și spre prezența aceasta nedorită dar fascinantă; nefericită țară care, cu fiecare generație, simte nevoia să distrugă pe vechii posesori și să-i înlocuiască cu noi stăpîni, la fel de lacomi și de ambițioși ca și cei dinainte. Bătrînul se închipuia pe sine însuși ca pe produsul final al unei civilizații, în mod deosebit, creole: cea a despoților luminați. Îi plăcea să-și spună că e ca un tată, uneori dur, dar la urma urmei folositor și întotdeauna păstrătorul unei tradiții de bun-gust, de politețe, de cultură.

De aceea îl și condusese în bibliotecă. Aici era și mai evident caracterul venerabil — aproape sacru — a ceea ce era și reprezenta don Gamaliel. Dar oaspetele nu se lăsă impresionat. Perspicacității bătrînului, care-și sprijinea capul pe spătarul de piele și închidea pe jumătate ochii ca să-și vadă mai bine adversarul, nu-i scăpă faptul că acest om avea în el o nouă experiență, zămislită din lovituri de ciocane, obișnuită să joace totul pe o carte, fiindcă nu avea nimic. Nici măcar nu pomeni de adevăratele motive ale vizitei sale. Don Gamaliel căzu de acord că era mai bine așa; poate că noul venit judeca lucrurile cu tot atîta subtilitate ca și el, cu toate că motivele acestuia erau mai puternice: ambiția — bătrînul zîmbi amintindu-și acest sentiment, care nu mai era pentru el decît o vorbă goală — ; necesitatea imperioasă de a cuceri drepturile cîștigate prin sacrificiu, prin luptă, prin răni: cicatricea aceea lăsată de sabie pe frunte. Don Gamaliel nu era singurul

care gîndea asta : pe buzele tăcute şi în privirea elocventă a celuilalt stătea scris ceea ce bătrînul, în timp ce se juca cu lupa, ştia să descifreze.

Străinul nu mişcă nici măcar un deget cînd don Gamaliel se apropie de birou şi luă hîrtia aceea : lista datornicilor săi. Cu atît mai bine. În felul acesta se vor înţelege de minune ; poate că nici nu va fi necesar să pomenească de afacerile acelea atît de supărătoare, poate că totul se va aranja prin mijloace mai elegante. Tînărul militar a înţeles repede stilul puterii, îşi repetă don Gamaliel, şi intuiţia acestei moşteniri uşură demersurile neplăcute pe care realitatea îl obliga să le facă.

— N-ai văzut cum se uita la mine ? strigă fata, după ce oaspetele le urase noapte bună. Nu ţi-ai dat seama de dorinţa lui... de toată murdăria din ochii lui ?

— Ba da, ba da, o calmă bătrînul cu un gest al mîinii pe fiică-sa. E normal. Eşti foarte frumoasă, ştii ?, dar ai ieşit prea puţin din casa asta. E natural.

— Nu voi pleca niciodată de aici !

Don Gamaliel îşi aprinse încet ţigara de foi care-i îngălbenea mustăţile dese şi rădăcina bărbii.

— Am crezut că tu o să înţelegi.

Făcu să se balanseze încet fotoliul de răchită şi ridică ochii spre firmament. Era una din ultimele nopţi de vreme uscată, cu cerul atît de senin încît, cu ochii întredeschişi, puteai să distingi adevărata culoare a stelelor. Fata îşi ascunse obrajii aprinşi între mîini.

— Ce ţi-a spus părintele ? E un eretic ! E un om fără credinţă, fără ruşine... Şi dumneata crezi povestea pe care-a inventat-o ?

— Linişteşte-te, linişteşte-te. Averile nu cresc totdeauna la umbra divinităţii.

— Şi crezi în poveştile lui ? De ce a murit Gonzalo şi nu omul ăsta ? Dacă erau amîndoi condamnaţi, în aceeaşi celulă, pentru ce nu sînt morţi amîndoi ? O ştiu, o ştiu : ceea ce a venit să ne povestească nu e adevărat ; a inventat povestea asta ca să te umilească pe dumneata şi pentru ca eu...

Don Gamaliel nu se mai balansa. Lucrurile s-ar fi aranjat atît de uşor, atît de liniştit ! Şi iată că, din intui-

ția femeii, încolțeau acum argumentele pe care bătrînul le imaginase, le cîntărise și le îndepărtase ca fiind inutile.

— Ai imaginația celor douăzeci de ani. Se sculă și stinse țigara. Dar dacă vrei să vorbim deschis, o să-ți spun adevărul. Omul ăsta ne poate salva. Orice alt considerent e de prisos...

Suspină și întinse brațul ca să apuce mîinile fiicei sale.

— Gîndește-te la ultimii ani ai tatălui tău. Crezi că nu merit un pic de... ?

— Desigur, tată, n-am spus nimic.

— Și gîndește-te și la tine.

Ea plecă fruntea.

— Da, înțeleg. Din ziua în care Gonzalo a plecat de-acasă, știam că se va întîmpla ceva asemănător. Dacă ar fi trăit...

— Dar e mort.

— La mine nu s-a gîndit. Cine știe la ce s-a gîndit.

În urma cercului de lumină împrăștiat de lampa pe care don Gamaliel o ținea cu brațul ridicat, de-a lungul vechilor culoare reci, fata se sforță să reunească mulțimea de imagini vechi și confuze : își aminti figurile crispate și asudate ale camarazilor de școală ai lui Gonzalo, discuțiile prelungite din camera din fund ; revăzu privirea iluminată, încăpățînată, neliniștită a fratelui ei, corpul nervos care părea, uneori, să existe dincolo de realitate, căruia îi plăceau confortul, mesele bune, vinul, cărțile, și care, în timpul acceselor periodice de furie, își repudia tendințele spre senzualitate și conformism. Își aminti de răceala Luisei, cumnata ei ; de discuțiile violente care încetau atunci cînd fetița intra în salon ; de plînsul înăbușit în rîs al soției lui Gonzalo, cînd li s-a anunțat moartea acestuia ; de plecarea pe furiș, într-o dimineață la ivirea zorilor, cînd credea că toată lumea doarme și fata privea de după draperiile din salon : mîna aspră a bărbatului aceluia cu gambetă și baston, care o lua pe cea a Luisei, ajutînd-o să se urce, împreună cu copilul, în trăsura neagră încărcată cu bagajele văduvei.

Moartea aceasta nu putea fi răzbunată — don Gamaliel îi sărută fruntea și deschise ușa camerei — decît aruncîndu-se în brațele acestui bărbat, aruncîndu-se în brațele lui, însă refuzîndu-i tandrețea pe care ar fi vrut să o afle

în ea. Omorîndu-l cu zile, distilînd amărăciunea pînă cînd îl va otrăvi. Se privi în oglindă, căutînd în zadar trăsăturile noi pe care schimbarea ar fi trebuit să i le imprime pe față. În felul acesta se vor răzbuna, ea și tatăl ei, și pentru că Gonzalo îi abandonase și pentru idealismul lui imbecil : lăsînd fata de douăzeci de ani — oare de ce plîngea de milă, gîndindu-se la ea însăși, la tinerețea ei ? — pe mîna omului care-l însoțise pe Gonzalo în timpul acelor ultime ore pe care ea nu și le putea aminti, izgonind mila de ea însăși, revărsînd-o asupra fratelui mort, fără hohote de plîns și furie, fără nici o crispare a feței : dacă nimeni nu-i va explica adevărul, se va agăța de ceea ce credea că e adevărul. Își scoase ciorapii negri. Închise ochii cînd mîinile îi atinseră în treacăt picioarele ; nu trebuia să mai accepte amintirea piciorului grosolan și puternic care-l căutase pe al ei, în timpul mesei, și-i invadase inima cu un sentiment necunoscut, de nestăpînit. Poate că trupul ei nu era opera lui Dumnezeu — îngenuncheată, își apăsă degetele împletite peste gene —, ci opera altor trupuri, dar sufletul ei era. Nu va permite ca trupul acesta să alunece pe panta unui drum delicios, spontan, dornic de dezmierdări, din moment ce mintea îi dicta alt drum. Ridică cuvertura și se strecură în pat, cu ochii închiși. Întinse mîna ca să stingă lampa. Își acoperi fața cu perna. Nu trebuia să se gîndească la asta. Nu, nu, nu trebuia să se gîndească. Nu mai era nimic altceva de spus. Să spună celălalt nume, să-i povestească tatălui ei totul. Nu. Nu. Era inutil să-l umilească pe taică-său. Luna viitoare, cît mai curînd ; să dispună omul ăsta de dobînzi, de moșii, de corpul Catalinei Bernal... ce importanță mai avea... Ramón... Nu, numele ăsta nu, niciodată. Adormi.

— Chiar dumneavoastră ați spus-o, don Gamaliel, zise oaspetele cînd reveni, în ziua următoare. Nu se poate opri mersul lucrurilor. Le vom da țăranilor pămînturile acelea, care sînt, în fond, sărace și nu vor produce mare lucru. Le vom parcela, ca să nu poată realiza culturi de primă importanță. O să vedeți că atunci cînd vor fi nevoiți să ne mulțumească pentru ce le dăm, vor lăsa pe femei să se ocupe de terenurile lor neroditoare și se vor întoarce să ne lucreze pămînturile fertile. Ascultați-mă pe mine : o să

treceți chiar drept erou al reformei agrare, fără să vă coste nimic.

Bătrînul îl studia, amuzat, cu un zîmbet ascuns între firele stufoase ale bărbii :

— Ai vorbit cu ea ?

— Am vorbit...

Ea nu se putu stăpîni. Bărbia îi tremura cînd el întinse mîna și încercă să-i ridice fața cu ochii închiși. Atingea pentru prima dată pielea ei netedă, catifelată, cărnoasă ca un fruct. Erau înconjurați de mirosul pătrunzător al plantelor din patio, ierburi sufocate de umiditate, miros de pămînt putrezit. O iubea. În clipa cînd a atins-o, a înțeles că o iubea. Trebuia să o facă să înțeleagă că dragostea lui era adevărată, chiar dacă aparențele erau potrivnice. O putea iubi așa cum iubise altă dată, prima dată : se simțea stăpîn pe duioșia pusă o dată la încercare. Atinse din nou obrajii înfierbîntați ai fetei : rigiditatea ei, cînd simți pe piele mîna necunoscută, nu reuși să domine lacrimile grele care se adunau între pleoape.

— N-o să te plîngi ; n-o să ai nici un motiv să te plîngi, șopti bărbatul, apropiindu-și fața de buzele care încercau să evite atingerea. Știu cum trebuie să te iubesc...

— Trebuie să vă fim recunoscători... pentru grija pe care ne-o purtați, răspunse ea foarte încet.

Își deschise palma ca să mîngîie părul Catalinei.

— Înțelegi, nu-i așa ? O să trăiești alături de mine ; va trebui să uiți multe lucruri... Îți promit să respect ceea ce îți aparține... Tu trebuie să-mi promiți că de acum înainte...

Ea ridică privirea și încruntă din ochi cu o ură pe care n-o mai simțise niciodată. Saliva i se uscă în gură. Cine era monstrul ăsta ? cine era omul ăsta care le știa pe toate, care se făcea stăpîn pe toate și zdrobea totul ?

— Taci... spuse fata, ferindu-se de mîngîierea lui.

— Am vorbit cu el. E un om slab. Nu te iubea cu adevărat. I s-a făcut frică imediat.

Fata se șterse cu mîna pe față, unde o atinsese el.

— Da, nu e puternic ca tine... nu e un animal ca tine...

Ar fi vrut să strige cînd el o luă de braț, zîmbind și strîngînd pumnul :

— Ramoncito ăsta o să plece din Puebla. N-o să-l mai vezi niciodată...

O lăsă. Ea se duse spre coliviile colorate din patio : trilurile păsărelelor. Deschise, una după alta, gratiile pictate, în timp ce el o privea, nemişcat. Un prigor ieşi şi-şi luă zborul. Un *cenzontle* ezita, obişnuit cum era cu apa şi cu meiul pe care le primea Ea îl ridică pe degetul mic, îi sărută o aripioară şi-l azvîrli în aer. Închise ochii după ce ultima pasăre îşi luase zborul şi-l lăsă pe bărbat să o ia, s-o conducă spre biblioteca unde îi aştepta, fără grabă, ca întotdeauna, don Gamaliel.

EU simt că nişte mîini mă iau de subsuori şi mă ridică ca să mă aşeze mai bine pe pernele moi şi aşternuturile proaspete sînt ca un balsam pentru corpul meu înfierbîntat şi îngheţat ; simt toate astea dar, cînd deschid ochii, văd în faţa mea ziarul deschis care ascunde faţa celui ce-l citeşte : mă gîndesc că *Vida Mexicana* e aici, că va fi aici în fiecare zi, că va apărea în fiecare zi şi că nici o putere din lume n-o să poată împiedica asta. Teresa — ea e cea care citeşte ziarul — îl lasă deoparte alarmată.

— Ce ai ? Te simţi rău ?

Îi fac cu mîna semn să stea liniştită şi ea reia ziarul. Nu : mă simt mulţumit, în stare de-a le juca un renghi formidabil. Poate. Poate că o lovitură de maestru ar fi să las un testament particular pe care să mi-l publice ziarul şi în care să povestesc adevărul asupra preacinstitei mele industrii a libertăţii de informare... Nu ; mă întărît şi pîntecul începe să mă înjunghie din nou. Încerc să întind mîna spre Teresa, cerînd alinare, dar fata mea s-a îngropat din nou cu nasul în ziar. Mai înainte, am văzut cum se stinge ziua în spatele ferestrelor mari şi-am auzit zgomotul cucernic al perdelelor. Acum, în penumbra camerei cu plafonul sculptat şi vestiare de stejar, nu pot distinge prea bine grupul cel îndepărtat. Camera e foarte mare, dar ea e aici. Probabil că stă înţepenită, cu batista de dantelă în mînă, cu faţa nefardată, şi poate că nici nu mă aude cînd murmur :

— Aşteptam cu bucurie dimineaţa aceea. Am trecut fluviul călare.

Mă ascultă doar străinul ăsta pe care nu l-am mai văzut niciodată, cu obrajii raşi şi sprîncenele negre, care-mi cere să mă pocăiesc, în timp ce eu mă gîndesc la povestea cu dulgherul şi fecioara, şi-mi oferă cheile cerului.

— Ce-aţi spune... într-un asemenea moment... ?

L-am surprins. Şi iată că Teresa strică totul cu ţipetele ei :

— Lăsaţi-l, Părinte, lăsaţi-l ! Nu vedeţi că nu putem face nimic ! Din moment ce ţine cu tot dinadinsul să-şi piardă sufletul, să moară aşa cum a trăit, nepăsător şi bătîndu-şi joc de toate...

Preotul o îndepărtează cu braţul şi-şi apropie buzele de urechea mea : aproape că mă sărută.

— Nu trebuie să ne asculte.

Iar eu reuşesc să mîrîi :

— Atunci aveţi curaj şi daţi-le afară pe babele astea.

Se ridică în picioare, în strigătele indignate ale femeilor, şi le ia de braţ, iar Padilla se apropie, dar ele se împotrivesc.

— Nu, *licenciado*, nu putem permite.

— E un obicei de mulţi ani, doamnă.

— Îţi asumi dumneata răspunderea ?

— Don Artemio... V-am adus banda imprimată de azi-dimineaţă.

Îi fac semn că sînt de acord. Încerc să zîmbesc. Ca în fiecare zi. E om de încredere, Padilla ăsta.

— Priza e lîngă birou.

— Mulţumesc.

Da, cum să nu, e vocea mea, vocea mea de ieri — ieri, azi-dimineaţă ? nu-mi mai dau seama — şi-l întreb pe Pons, şeful meu de redacţie — ah, banda scîrţîie ; aşaz-o ca lumea, Padilla, mi-am auzit vocea dată peste cap : scîrţîie ca un papagal — ; iată-mă :

„— Ce părere ai despre asta, Pons ?

— Urîtă poveste, dar uşor de rezolvat, pentru moment.

— Acum da, dă-i înainte cu ziarul, fără menajamente. Arde-i bine. Nu te abţine de la nimic.

— Tu poruncesti, Artemio.

— Bine că publicul e pregătit pentru asta.

— Sînt atîţia ani de cînd insistăm.

— Vreau să văd toate articolele de fond şi prima pagină. Adu-mi-le acasă, la orice oră.

— Ştii, o luăm pe aceeaşi linie. Conjuraţia roşie se demască. Infiltraţia exotică străină de esenţa Revoluţiei Mexicane...

— Biata Revoluţie Mexicană !

— ...lideri conduşi din umbră de agenţii străini. Tambroni a devenit foarte dur, Blanco umple o coloană întreagă ca să-l compare pe lider cu Anticristul, iar caricaturile muşcă, nu alta... Cum te simţi ?

— Nu tocmai bine. O indispoziţie. O să-mi treacă. De-am putea fi ca înainte ! Ce zici ?

— Da, dacă am putea...

— Introdu-l pe Mr. Corkery."

Încep să tuşesc pe banda magnetică. Aud scîrţîitul uşii care se deschide şi se închide. Simt că nimic nu se mişcă în pîntecul meu, nimic, nimic, că nu pot elimina gazele, oricît m-aş sforţa... Dar îi văd. Au intrat. Uşa de acaju se deschide, se închide şi paşii nu fac zgomot pe covorul gros. Au închis ferestrele.

— Deschideţi fereastra.

— Nu, nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii...

— Deschideţi...

„— *Are you worried, Mr. Cruz ?* [1]

— Destul. Luaţi loc, vă voi explica îndată. Vreţi să beţi ceva ? Apropiaţi măsuţa. Eu nu mă simt prea bine."

Ascult zgomotul rotilelor, clinchetul sticlelor care se ciocnesc una de alta.

„— *You look O.K.* [2]"

Aud zgomotul cuburilor de gheaţă căzînd în pahar, presiunea apei gazoase proiectate din sifon.

„— Ascultaţi : vreau să vă explic ceea ce e în joc, dacă cumva n-aţi înţeles. Informaţi biroul central că, în cazul în care aşa-zisa mişcare de epurare sindicală va reuşi, putem să ne lăsăm de meserie...

— Să ne lăsăm ?

— Da, ne-au pus jos, cum zic mexi..."

[1] Sînteţi necăjit, domnule Cruz ? (Engl.).

[2] Arătaţi foarte bine (engl.).

— Opriți aparatul ! urlă Teresa, apropiindu-se de magnetofon. Ce înseamnă necuviința asta... ?

Reușesc să mișc o mînă, să schițez o strîmbătură. Pierd cîteva cuvinte din înregistrare.

„— ...ce vor să facă liderii de la căile ferate ?"

Cineva își suflă nasul, nervos. Unde ?

„— ...explicați asta companiilor, ca nu cumva să creadă, din naivitate, că e vorba doar de o mișcare democratică, mă înțelegeți, cu scopul de a se debarasa de conducătorii corupți. Nu.

— *I'm all ears, Mr. Cruz.* [1]"

Da, probabil că americanul e cel care strănută. Ha-ha-ha.

— Nu, nu. Ai putea să răcești și să ai complicații.

— Deschideți-o.

Eu, și nu numai eu, ci și alți oameni, am putea căuta în adierea vîntului parfumul altui pămînt, aroma smulsă de vînt altor amiezi : miros, miros : departe de mine, departe de sudoarea mea rece, departe de gazele astea balonante : le-am obligat să deschidă fereastra : pot să respir ceea ce îmi place, să mă distrez alegînd mirosurile pe care le aduce vîntul : da, păduri tomnatice, da, frunze arse, da, pruni copți, da, da, tropice putrezite, da, saline dure, ananași despicați cu o lovitură de cuțit, tutun întins la umbră, fum de locomotive, valuri de mare agitată, pini acoperiți de zăpadă, ah, metal și guano, cîte miresme aduce și duce mișcarea aceasta nesfîrșită : nu, nu, nu mă vor lăsa să trăiesc : se așază din nou, se ridică și umblă, iar se așază alături, amîndouă, ca și cum n-ar fi decît o singură umbră, ca și cum n-ar putea gîndi sau face ceva una fără cealaltă, se așază din nou, în același timp, cu spatele la fereastră, ca să împiedice aerul să ajungă la mine, ca să mă sufoce, ca să mă oblige să închid ochii și să-mi amintesc lucrurile, din moment ce nu mă mai lasă să văd lucruri, să ating lucruri, să miros lucruri : pereche blestemată, cît timp va mai trece pînă o să-mi aduceți un preot, să-mi grăbiți moartea, să-mi smulgeți mărturisiri ? E tot aici, în genunchi, cu fața

[1] Sînteți numai urechi, domnule Cruz (engl.).

bine spălată. Încerc să-i întorc spatele. Durerea din coaste mă împiedică. Aaaah. Trebuie să fi terminat. Probabil că-s deja dezlegat de păcate. Vreau să dorm. Ah, iar junghiul. Iar. Aaah — vai. Şi femeile. Nu, nu astea. Femeile. Cele care iubesc. Cum ? Da. Nu. Nu ştiu. I-am uitat faţa. Doamne Sfinte, am uitat faţa aceea. Nu. Nu trebuie s-o uit. Unde e. Ah, era atît de frumoasă faţa ei, cum aş putea să nu mi-o amintesc. Era a mea, cum aş putea s-o uit. Aaaah-vai. Pe tine te-am iubit, cum te-aş fi putut uita. Ai fost a mea, cum să te uit ? Cum erai, te rog, cum erai ? Pot să cred în tine, mă culc cu tine, cum erai ? Cum să te invoc ? Ce ? Cum ? Iar injecţie ? Ei ? De ce ? Nu nu nu, altceva, repede, să-mi amintesc altceva ; mă doare ; aaaah-vai ; asta doare ; asta adoarme... asta...

TU vei închide ochii, ştiind că pleoapele tale nu sînt opace, că, deşi îi închizi, lumina va pătrunde pînă la retină : lumina soarelui care se va opri, încadrat în fereastra deschisă, la înălţimea ochilor tăi închişi ; ochii închişi care elimină amănuntele viziunii, îi alterează strălucirea şi culoarea, dar nu elimină viziunea însăşi, aceeaşi lumină a bănuţului de aramă care se va topi spre asfinţit. O să închizi ochii şi-o să crezi că vezi mai mult : vei vedea doar ceea ce creierul tău va voi să vezi : mai mult decît ceea ce poate oferi lumea : vei închide ochii şi lumea exterioară nu va mai lupta cu viziunea imaginaţiei tale. Vei strînge pleoapele şi lumina imobilă, invariabilă, repetată a soarelui va crea în spatele pleoapelor tale o altă lume în mişcare : lumină în mişcare, lumină care poate obosi, înspăimînta, confunda, înveseli, întrista : în spatele pleoapelor tale închise, vei şti că intensitatea unei lumini capabile să pătrundă pînă în străfundurile suprafeţei acesteia reduse şi imperfecte, ar putea să-ţi trezească sentimente străine de voinţa ta, de starea ta. Şi totuşi, vei putea închide ochii, inventînd o orbire trecătoare. Dar n-o să-ţi poţi astupa urechile, simulînd o surzire fictivă ; n-o să te poţi împiedica să atingi ceva, fie chiar aerul, cu degetele tale, n-o să poţi ajunge la o insensibilitate absolută ; să opreşti miş-

carea neîntreruptă a salivei pe limbă și în cerul gurii, să depășești gustul de tine însuți ; să împiedici respirația greoaie care va continua să-ți umple de viață plămînii, sîngele, să alegi o moarte parțială. Vei continua să vezi, să pipăi, să guști, să miroși, să asculți ; o să strigi cînd îți vor străpunge pielea cu acul acela plin cu un lichid calmant : vei striga înainte de-a simți vreo durere. Știrea durerii va călători spre creierul tău înainte ca durerea însăși să-ți atingă pielea ; va călători ca să te prevină de durerea pe care-o vei simți, ca să te pună în gardă pentru a-ți da seama, pentru a simți mai ascuțit durerea, fiindcă devenim slabi cînd sîntem conștienți, ne transformăm în victime cînd ne dăm seama că vom fi singurii care să-și dea seama de forțele care nu ne consultă, nu ne iau în seamă :

iată : organele durerii, mai încete, le vor înfrînge pe cele ale reflexelor,

și te vei simți rupt în două, om care va primi și om care va face, om senzitiv și om activ, om construit din organe care vor simți, vor transmite senzația minusculelor milioane de fibre îndreptate spre scoarța senzorială, spre suprafața aceea a jumătății superioare a creierului care, timp de șaptezeci și unu de ani va primi, va acumula, va cheltui, va dezgoli, va înapoia culorile lumii, atingerile cărnii, gusturile vieții, mirosurile pămîntului, zgomotele aerului ; înapoindu-le motorului frontal, nervilor, mușchilor și glandelor care vor transforma propriul tău corp și fracțiunea lumii exterioare care ți-a fost sortită

dar în toropeala ta, fibra nervoasă care va conduce impulsul luminii nu va stabili circuitul cu zona viziunii : vei asculta culorile, așa cum vei gusta atingerile, vei atinge zgomotele, vei vedea mirosurile, vei mirosi gustul ; vei întinde brațele pentru a nu cădea în puțurile haosului, pentru a recupera ordinea vieții tale, ordinea faptului primit, transmis nervului, proiectat în zona adecvată a creierului, înapoiat nervului, transformat în efect și din nou în fapt : vei întinde brațele și în spatele ochilor tăi închiși vei vedea culorile minții tale și, în sfîrșit, vei simți, fără să vezi, originea contactului pe care îl auzi : așternuturile, foșnetul așternuturilor între degetele tale crispate ; vei desface mîinile și vei mirosi sudoarea palmelor și poate îți

vei aminti că te-ai născut lipsit de linia vieţii sau a norocului, a vieţii sau a iubirii : te-ai născut, te vei naşte, cu palma netedă, dar va fi de-ajuns să te naşti pentru ca, doar în cîteva ore, suprafaţa aceasta albă să se acopere de semne, de linii, de prevestiri ; vei muri cu liniile acestea dense, sfîrşite, dar va fi de ajuns ca să mori pentru ca, doar în cîteva ore, orice urmă de destin să fi dispărut din palmele tale :

haos : cuvînt fără plural

ordine, ordine ; te vei încleşta de cearceafuri şi vei repeta în tăcere, înlăuntrul tău, senzaţiile pe care ordinea creierului tău le adăposteşte, le luminează : vei localiza în minte, cu preţul unei sforţări, zonele care anunţă setea şi foamea, sudoarea şi fiorul, echilibrul şi căderea : le vei localiza în creierul inferior, slujitorul, servitorul care îndeplineşte funcţiile imediate şi îl eliberează pe celălalt, pe cel superior, pentru gîndire, imaginaţie, dorinţă ; născută din artificiu, din necesitate ori întîmplare, lumea nu va fi simplă ; n-o vei putea cunoaşte în mod pasiv, lăsînd lucrurile în voia lor ; va trebui să gîndeşti pentru ca asocierea pericolelor să nu te înfrîngă, să-ţi imaginezi pentru ca simpla închipuire să nu te distrugă, să doreşti pentru ca urzeala nesiguranţei să nu te devoreze : vei supravieţui ;

te vei recunoaşte ;

îi vei recunoaşte pe ceilalţi şi-i vei lăsa şi pe ei — pe ea — să te recunoască ; şi vei şti că te vei opune fiecărui individ, pentru că fiecare individ va fi un obstacol în plus în calea atingerii scopurilor dorinţei tale ;

vei dori ; cît ai vrea ca dorinţa ta şi obiectul dorit să fie identice ; cît vei visa la împlinirea imediată, la identificarea fără graniţe dintre dorinţă şi ceea ce doreşti ;

te vei odihni cu ochii închişi, dar nu vei înceta să vezi, nu vei înceta să doreşti : îţi vei aminti, pentru că astfel vei face să fie al tău lucrul dorit ; înapoi, spre trecut, în nostalgie, vei putea face al tău tot ce doreşti ; nu spre viitor, spre trecut :

memoria e dorinţa satisfăcută ;

supravieţuieşte prin memorie, înainte de-a fi prea tîrziu, înainte ca haosul să te împiedice să-ţi aminteşti.

EL simți încheietura genunchiului femeii, umed, lipit de mijlocul lui. Transpira întotdeauna în felul ăsta ușor și proaspăt ; cînd își îndepărtă brațul de talia Reginei, simți și acolo umezeala cristalelor lichide. Întinse mîna ca să-i mîngîie spatele, încetișor, și crezu că adoarme ; putea rămîne așa ore întregi, fără să facă nimic altceva decît să mîngîie spatele Reginei. Cînd închise ochii, își dădu seama de nemărginirea iubirii acestui corp tînăr înlănțuit de al lui ; se gîndi că o viață întreagă nu i-ar ajunge pentru a-l parcurge și descoperi, pentru a explora geografia aceasta suavă, șerpuitoare, cu accidente negre, trandafirii. Trupul Reginei aștepta și el, fără glas și vedere, se întinse pe pat, atingînd barele de fier cu vîrfurile mîinilor și ale picioarelor : se întinse spre cele două extremități ale patului. Trăiau în cristalul ăsta negru : zorile erau încă departe. Vălul care-i apăra de țînțari era ușor și îi izola de tot ceea ce nu era corpurile lor. Deschise ochii. Obrazul fetei se apropie de al lui ; barba aspră zgîrie pielea Reginei. Întunericul nu era îndeajuns de puternic. Ochii mari ai Reginei străluceau, întredeschiși, ca o cicatrice neagră și luminoasă. Respiră adînc. Mîinile Reginei se împletiră în jurul grumazului bărbatului și profilurile li se apropiară din nou. Căldura coapselor se contopi într-o singură flacără. El respiră ; cameră cu bluze și jupoane apretate, cu gutui împrăștiate pe masa din lemn de nuc, cu veieuza stinsă. Și mai aproape, mirosul marin al femeii umede și tandre. Unghiile alunecară pe sub cearșafuri, cu zgomot de pisică ; picioarele se înălțară din nou, ușoare, pentru a împresura talia bărbatului. Buzele căutară gîtul. Sfîrcurile sînilor tremurară zglobiu, cînd el își apropie buzele, rîzînd, dînd la o parte părul lung, încîlcit. Dacă Regina ar vorbi ; simți răsuflarea apropiată și-i acoperi buzele cu mîna. Lipsiți de grai și vedere : doar carnea mută, lăsată în voia propriei plăceri. Ea îl înțelese. Se lipi și mai strîns de corpul bărbatului. Mîna ei coborî spre sexul lui, iar a lui spre pubisul dur și aproape imberb al acestei fetițe ; și-o aminti goală, în picioare, tînără și dură cînd stătea nemișcată, dar șerpuitoare și dulce atunci cînd pășea : să se

spele pe furiș, să tragă perdelele, să atîțe focul. Adormiră iarăși, fiecare posedat de centrul celuilalt. Numai mîinile, o mînă, se mișcă în somnul surîzător.

„— Te voi urma.

— Unde vei trăi ?

— O să mă strecor în fiecare sat înainte de-a fi ocupat. Te voi aștepta acolo.

— Lași totul ?

— O să iau cu mine ceva de îmbrăcăminte. Tu o să-mi dai cu ce să cumpăr fructe și mîncare și eu o să te aștept. Cînd vei intra în sat, o să fiu acolo. Cu o rochie, mi-a-junge."

Fusta aceea care se odihnește acum pe scaunul camerei închiriate. Cînd se trezește, îi place s-o atingă, ca și pe celelalte lucruri : pieptenii, sandalele negre, cerceii cei mici puși pe masă. Ar fi vrut, în momentele astea, să-i poată oferi ceva mai mult decît zilele de despărțiri și de regăsiri dificile. Deja, de cîteva ori, cîte-un ordin neprevăzut, necesitatea de-a-l hăitui pe inamic, vreo înfrîngere care-i făcea să se retragă spre nord, îi separaseră pentru cîteva săptămîni. Dar ea, ca un pescăruș, părea că distinge, pe deasupra miilor de incidente ale luptei și norocului, mișcarea mareei revoluționare : dacă nu în satul pe care-l fixaseră, o să apară mai devreme ori mai tîrziu în altul. Ar merge din sat în sat, informîndu-se despre batalion, ascultînd răspunsurile bătrînilor și ale femeilor rămase la casele lor :

„— Să tot fie cincisprezece zile de cînd au trecut pe aici.

— Se spune că n-a scăpat nici unul cu viață.

— Cine știe. S-ar putea să se întoarcă. Au uitat aici niște tunuri.

— Ferește-te de federali, îi urmăresc pe toți cei care-i ajută pe revoltați"

și într-un sfîrșit se vor întîlni din nou, ca acum. Ea va avea camera pregătită, cu fructe și ceva de-ale gurii, iar fusta va sta aruncată pe un scaun. L-ar aștepta astfel, pregătită, ca și cum n-ar vrea să piardă nici un minut cu lucruri de prisos. Dar nimic nu e de prisos. S-o vadă mergînd, făcînd patul, desfăcîndu-și părul. S-o dezbrace de ultimele veșminte și să-i sărute trupul întreg, în timp ce

ea rămîne în picioare iar el îngenunchează încet, parcurgînd-o cu buzele, savurînd pielea şi puful, umiditatea cochiliei ; culegînd cu gura freamătul fetei în picioare care va sfîrşi prin a prinde între mîini capul bărbatului, ca să-l oblige să se oprească, să lase buzele lipite într-un singur loc. Şi nu se va putea stăpîni, în picioare, apăsînd capul bărbatului, cu un suspin întretăiat, pînă cînd el o s-o simtă gata şi-o va purta în braţe pînă la pat.

„— Artemio, te voi revedea ?

— Să nu spui niciodată asta. Ţine seama că nu ne-am cunoscut decît o singură dată."

Nu i-a mai pus întrebări. Îi fu ruşine că l-a întrebat, că a putut gîndi că dragostea lor putea să se sfîrşească sau să se măsoare, aşa cum măsori timpul altor lucruri. N-avea nici un motiv să-şi amintească unde, ori de ce l-a cunoscut pe acest tînăr de douăzeci şi patru de ani. Era inutil să se ocupe de altceva în afara iubirii şi-a întîlnirilor din timpul rarelor zile tihnite, cînd trupele cucereau o poziţie şi se opreau ca să se refacă, să-şi impună prezenţa pe teritoriile smulse dictaturii, să se aprovizioneze şi să pregătească ofensiva următoare. Astfel hotărîseră amîndoi, fără s-o spună vreodată. Să nu se gîndească niciodată la primejdia războiului, nici la ora despărţirii. Dacă unul din ei nu venea la întîlnirea care urma, fiecare şi-ar fi continuat drumul fără să spună un cuvînt : el înspre sud, spre capitală ; ea se va întoarce în nord, spre ţărmurile din Sinaloa, unde îl cunoscuse şi se lăsase iubită.

„— Regina... Regina...

— Ţi-aduci aminte de stînca aceea care pătrundea în mare ca o barcă de piatră ? Trebuie să fie tot acolo.

— Acolo te-am cunoscut. Te duceai des în locul acela ?

— În fiecare după-amiază. Între stînci se formează o lagună şi te poţi privi în apa albă. Mă priveam în apă şi într-o zi faţa ta a apărut alături de-a mea. Noaptea, stelele se oglindeau în mare. În timpul zilei, se vedea soarele arzînd.

— Nu ştiam ce să fac, în după-amiaza aceea. Ne luptaserăm şi dintr-o dată totul s-a sfîrşit, ceilalţi s-au predat, iar eu eram obişnuit înainte cu alt fel de viaţă. Atunci am început să-mi aduc aminte de celelalte lucruri şi te-am găsit aşezată pe stînca aceea. Cu picioarele ude.

— Eu o doream la fel de mult. Ai apărut alături de mine, în locul meu, oglindit în aceeași apă. Nu ți-ai dat seama că și eu o doream ?"

Zorile întîrziau încă, dar un văl cenușiu descoperi somnul celor două corpuri, unite prin mîini. El se trezi primul și privi somnul Reginei. Părea cel mai gingaș fir desprins din pînza de păianjen a secolelor ; ai fi zis că-i un geamăn al morții : somnul. Cu picioarele strînse, cu brațul liber pe pieptul bărbatului, cu gura umedă. Le plăcea dragostea din zori : o trăiau ca pe o sărbătoare în cinstea zilei care începea. Lumina opacă abia desena contururile Reginei. Peste o oră or să se audă zgomotele satului. Acum, doar respirația tinerei brune care doarme plină de seninătate, care e partea vie a lumii în repaos. Un singur lucru ar avea dreptul s-o trezească, doar fericirea ar avea dreptul să întrerupă această fericire a corpului senin în somn, conturat pe cearșafuri, cuprins în sine însuși cu o puritate de lună îndoliată. Are dreptul ? Imaginația tînărului sări dincolo de iubire : o contemplă adormită ca și cum s-ar fi odihnit după noua iubire care o va trezi peste cîteva secunde. Cînd e mai mare fericirea ? Dezmierdă sînul Reginei. A-ți închipui ceea ce va fi o nouă contopire ; contopirea însăși : bucuria obosită a amintirii și din nou dorința plină, sporită de iubire, de un nou act al iubirii : fericire. Sărută urechea Reginei și văzu de-aproape primul ei zîmbet : își apropie fața ca să nu-i scape prima expresie a bucuriei. Simți că mîna se juca iarăși cu el. Dorința înflori pe dinăuntru, presărată de picături grele ; picioarele netede ale Reginei căutară iarăși talia lui Artemio ; mîna plină le știa pe toate : erecția scăpă degetelor și se trezi o dată cu ele : pulpele se desfăcură tremurînd, pline, și carnea trezită o întîlni pe cea desfăcută și pătrunse în ea dezmierdată, înconjurată de freamătul neliniștit, încununată de pliurile tinere, strînsă în mijlocul universului de piele dulce, îndrăgostită ; reduși la aflarea lumii, la sămînța rațiunii, cu două glasuri care numesc în tăcere, care, înăuntru, botează toate lucrurile : în adîncuri, în timp ce el se gîndește la orice în afară de asta, gîndește, numără lucrurile, nu se gîndește la nimic, pentru ca asta să nu aibă sfîrșit ; încearcă să-și umple capul cu mări și nisipuri, cu fructe și vînturi, cu case și animale, cu pești și semănături,

pentru ca asta să n-aibă sfîrşit ; înăuntru, în timp ce-şi ridică faţa cu ochii închişi şi gîtul se încordează cu toată forţa venelor umflate, în timp ce Regina se pierde şi se lasă învinsă şi răspunde gîfîind, cu sprîncenele încruntate şi cu surîsul pe buze că da, da, că-i place, că da, să n-o lase, să continue, da, să nu se sfîrşească, da, pentru a-şi da seama apoi că totul s-a petrecut în acelaşi timp, fără ca unul să-l poată contempla pe celălalt, fiindcă amîndoi erau unul singur şi spuneau aceleaşi cuvinte :

„— Acum sînt fericit.

— Acum sînt fericită.

— Te iubesc, Regina.

— Te iubesc, dragul meu.

— Eşti fericită cu mine ?

— Nu se termină niciodată ; cît durează ; cum mă copleşeşti" iar în stradă o găleată de apă căzu cu zgomot peste praf şi raţele sălbatice trecură dînd glas pe lîngă rîu şi o fluierătură anunţă lucrurile pe care nimeni nu le putea opri în loc ; cizmele tîrîiră zgomotul pintenilor, copitele răsunară din nou şi mirosurile de ulei şi untură se răspîndiră printre uşi şi case. El întinse mîna şi căută ţigările în buzunarul cămăşii. Ea se apropie de fereastră şi o deschise. Rămase acolo, respirînd, cu braţele desfăcute, înălţată pe vîrfurile picioarelor. Cadrul munţilor suri se apropie o dată cu soarele de ochii celor doi amanţi. Dinspre brutăria satului se înalţă mirosul de pîine, iar din depărtare venea parfumul mirţilor încîlciţi în bălăriile rîpelor putrede. El nu văzu decît trupul gol, cu braţele desfăcute care voiau acum să apuce spatele zilei, pentru a-l antrena, cu ea, spre pat.

— Vrei să-ţi aduc gustarea ?

— E prea devreme. Lasă-mă întîi să-mi termin ţigara.

Capul Reginei se culcă pe umărul tînărului. Mîna lungă şi nervoasă îi mîngîie coapsa. Zîmbiră amîndoi.

— Cînd eram mică, viaţa a fost plăcută. Erau multe momente frumoase. Vacanţele, zilele libere, vara, jocurile. Nu ştiu de ce, cînd am crescut, am început să aştept ceva. Cînd eram mică, nu. Iată de ce începusem să mă duc pe plaja aceea. Mi-am zis că e mai bine să aştept. Nu ştiam de ce mă schimbasem atît de mult în vara aceea şi încetasem să fiu o fetiţă.

— Mai eşti încă, ştii ?

— Cu tine ? După tot ce facem împreună ?

El rîse şi o sărută, iar ea îndoi genunchiul, în poziţia unei păsări cu aripile strînse, cuibărită la pieptul bărbatului. Se agăţă de gîtul lui, cu rîsete şi scîncete prefăcute :

— Dar tu ?

— Nu-mi amintesc. Te-am întîlnit şi te iubesc mult.

— Spune-mi. De ce am ştiut, chiar de cînd te-am văzut, că nimic altceva nu va avea importanţă ? Ştii : mi-am spus că trebuie să mă hotărăsc chiar în clipa aceea. Că, dac-ai fi trecut fără să mă iei în seamă, viaţa mea n-ar mai fi avut nici un rost. Dar tu ?

— Da, şi eu. Nu te-ai gîndit că puteam fi doar un soldat ca atîţia alţii, umblînd să se distreze ?

— Nu, nu. Nu ţi-am văzut uniforma. Nu ţi-am zărit decît ochii oglindiţi în apă şi de-atunci n-am mai putut să-mi văd imaginea fără a ta alături.

— Frumoasa mea ; iubito ; du-te să vezi dacă avem cafea.

Cînd s-au despărţit, în dimineaţa aceea identică cu toate celelalte dimineţi ale unei iubiri tinere de şapte luni, ea îl întrebă dacă trupele vor pleca în curînd. Îi răspunse că nu ştia care erau intenţiile generalului. S-ar fi putut să plece ca să risipească cîteva grupuri de federali învinşi care mai rămăseseră încă prin împrejurimi, dar, oricum, cazarma va rămîne în sat. Aici se găsea apă din belşug şi turme în apropiere. Era o poziţie bună, unde se puteau opri un timp. Veneau de la Sonora, obosiţi, şi meritau puţină odihnă. La unsprezece trebuiau să se prezinte la raport la comandamentul pieţii. Prin satele pe unde treceau, generalul se informa asupra condiţiilor de muncă şi publica decrete în vederea reducerii zilei de lucru la opt ore şi a împărţirii pămînturilor între ţărani. Dacă se afla vreo moşie prin împrejurimi, ordona să se ardă învoielile agricole. Cînd descoperea cămătari — şi mai găsea destui, totdeauna, dacă nu fugiseră deja cu federalii — anula toate datoriile. Partea proastă a afacerii era că majoritatea populaţiei se înrolase şi că aproape toţi erau ţărani, aşa că nu mai avea cine pune în aplicare decretele generalului. În situaţia asta, era de preferat să ia pe loc banii bogătaşilor care rămăseseră în fiecare sat şi să aştepte triumful revoluţiei pentru

a legaliza problema pămînturilor şi a zilei de lucru de opt ore. Pentru moment, important era să ajungă la México şi să-l alunge de la putere pe beţivul de Huerta, asasinul lui don Panchito Madero. Ce de drum ! murmură în timp ce-şi băga cămaşa kaki în pantalonii albi, ce de drum ! Din Veracruz, din locurile lui, pînă la México şi de acolo la Sonora, cînd învăţătorul lui, Sebastián, îi ceruse să facă ceea ce nu mai puteau face bătrînii : să meargă în nord, să se înroleze şi să elibereze ţara. Pe atunci mai era încă un puştan, cu toate că avea aproape douăzeci şi unu de ani. Pe cuvînt de onoare, nici măcar nu se culcase încă cu o femeie. Şi cum ar fi putut să-l dezamăgească pe dascălul Sebastián, de la care învăţase cele trei lucruri pe care le ştia : să citească, să scrie şi să-i urască pe popi.

Încetă vorba cînd Regina puse pe masă ceştile cu cafea.

— E fierbinte !

Era devreme. Ieşiră în stradă ţinîndu-se de după mijloc, îmbrăţişaţi. Ea, cu fusta apretată ; el, cu pălăria de fetru şi tunica albă. Casa în care locuiau era în apropierea prăpastiei ; flori ca nişte clopoţei atîrnau deasupra vidului şi un iepure rupt în bucăţi de colţii unui coyot putrezea în frunziş. În adîncuri curgea un pîrîu. Regina vru să-l vadă, ca şi cum ar fi sperat să găsească acolo, din nou, reflectarea închipuirii ei. Mîinile se uniră ; drumul care ducea spre sat urca pe lîngă malul abrupt al prăpastiei, iar din munţi cobora ecoul sturzilor. Nu ; zgomot înfundat de copite, pierdute între norii de praf.

— Locotenente Cruz ! Locotenente Cruz !

Figura lui Loreto, ordonanţa generalului, mereu cu zîmbetul pe buze, se pierdu, cînd calul se opri cu un nechezat sec, în sudoarea şi colbul care-l năclăiau.

— Veniţi repede, spuse gîfîind, în timp ce-şi ştergea faţa cu o batistă ; sînt ştiri noi : trebuie să plecăm imediat. Aţi mîncat ? La cazarmă se servesc ouă.

— Mi-ajung ale mele, răspunse el cu un zîmbet.

Îmbrăţişarea Reginei avu gustul prafului. Doar cînd calul lui Loreto se depărtă şi praful se linişti, apăru din nou trupul femeii, agăţate de umerii amantului ei.

— Aşteaptă-mă aici.

— Ce crezi că se întîmplă ?

— Trebuie să fie grupuri împrăştiate prin împrejurimi. Nu-i nimic grav.

— Să te-aştept aici ?

— Da. Să nu pleci. O să mă întorc în noaptea asta, sau, cel mai tîrziu, mîine dimineaţă, devreme.

— Artemio... O să ne-ntoarcem acolo într-o zi ?

— Cine ştie. Cine ştie cît va mai dura. Nu te gîndi la asta. Ştii că te iubesc tare mult ?

— Şi eu pe tine. Mult. Cred că pentru totdeauna.

Afară, în curtea centrală a cantonamentului, în grajduri, trupa primise noul ordin de drum şi se pregătea cu calmul unui ritual. Tunurile se învîrteau în şir, trase de catîri albi, încercănaţi ; urmau chesoanele de artilerie încărcate, pe şinele care uneau curtea cu gara. Cavaleriştii strîngeau frîurile, dezlegau sacii cu nutreţ, controlau stabilitatea şeilor, mîngîiau coamele zbîrlite ale cailor de război, atît de docili şi de calmi în viaţa pe care-o împărţeau cu oamenii ; murdari de pulbere, cu pîntecul invadat de căpuşele cîmpiei ; două sute de cai se mişcau fără grabă în faţa cazarmei, şargi, rotaţi, negri de praf. Infanteriştii îşi ungeau carabinele şi treceau pe rînd prin faţa piticului zîmbăreţ care împărţea cartuşele. Pălării din nord : sombreros de fetru gri, cu borurile îndoite. Fulare înnodate în jurul gîtului. Cartuşiere legate la centură. Puţine cizme : pantaloni din pînză de sac şi încălţăminte din piele galbenă, ori dacă nu, opinci. Cămăşi în dungi, fără guler. Pe ici, pe colo — pe străzi, în curţi, la gară — pălăriile celor din tribul yaqui, împodobite cu crenguţe : muzicanţii cu bagheta în mînă şi instrumente metalice pe umăr. Ultimele înghiţituri de apă caldă. Cazane în care fierbea mîncarea de fasole. Castroane cu ouă. Dinspre gară se auziră strigăte : o platformă încărcată cu indieni maya sosise în sat, în bătăile stridente ale tobei, agitîndu-şi arcurile colorate şi săgeţile grosolane.

Îşi croi drum : înăuntru, în faţa hărţii prost fixate în perete, generalul explica :

— Federalii au dezlănţuit contraofensiva în urma noastră, în teritoriul eliberat de revoluţie. Vor să ne taie retragerea spre ariergardă. În zori, o santinelă a zărit din vîrful muntelui un fum gros care se ridica din direcţia satelor ocupate de colonelul Jiménez. A venit să mă anunţe, iar

eu mi-am adus aminte că, în fiecare sat, colonelul ordonase să se construiască ruguri din scînduri şi traverse de cale ferată, pentru ca, în caz că va fi atacat, să le aprindă ca să ne dea de veste. Aşa stau lucrurile. Trebuie să ne împărţim în două grupuri. Primul se va întoarce de cealaltă parte a muntelui, ca să-l ajute pe Jiménez. Celălalt se duce să pună pe fugă grupurile pe care le-am bătut ieri şi să vadă dacă nu cumva ni se pregăteşte altă ofensivă importantă dinspre sud. Aici, în sat, rămîne doar o brigadă. Ar fi destul de greu să ajungă pînă aici. Maior Gavilán... locotenent Aparicio... locotenent Cruz: vă întoarceţi în nord.

Focurile aprinse din ordinul lui Jiménez erau pe punctul de-a se stinge cînd el trecu, în jurul prînzului, pe la postul de pază din vîrful muntelui. Jos, în depărtare, se vedea trenul încărcat cu trupe: înainta fără să şuiere, transportînd mortierele şi tunurile, chesoanele şi mitralierele. Grupul de cavalerişti coborî cu greu versantul abrupt şi tunurile, din drum, începură să tragă asupra satelor despre care se credea că se află din nou în mîinile federalilor.

— Să mergem mai repede, spuse el. Focul va dura cam două ore, iar apoi vom intra să cercetăm terenul.

N-a înţeles niciodată de ce, în momentul cînd copitele calului lui au atins primul teren plat, a lăsat capul în jos şi-a pierdut noţiunea sarcinii precise care-i fusese trasată. Prezenţa oamenilor săi se risipi, o dată cu dorinţa fermă de-a-şi îndeplini misiunea, şi în locul lor se iviră duioşia, lamentarea tainică după ceva pierdut, dorinţa de-a se întoarce din drum şi de-a uita totul în braţele Reginei. Era ca şi cum sfera incandescentă a soarelui ar fi alungat prezenţa apropiată a cavaleriei şi bubuiturile îndepărtate ale tunurilor: în locul acestei lumi reale, alta, visată, în care doar el şi dragostea lui ar avea dreptul la viaţă şi justificarea necesară salvării ei.

„— Mai ţii minte stînca aceea care intra în mare ca o barcă de piatră ?"

O contemplă din nou, dorind s-o sărute, temîndu-se să n-o trezească, sigur de faptul că, privind-o numai, o făcea a lui: un singur bărbat e stăpîn — îşi spuse — pe toate imaginile tainice ale Reginei şi omul acesta o are şi nu va

renunța niciodată la ea. Contemplînd-o, se contempla pe sine însuși. Mîinile lăsară hățurile ; ființa lui întreagă, toată dragostea lui, se afla în adîncurile cărnii acestei femei care-i conține pe amîndoi. Ar fi vrut să se întoarcă... să-i explice cît de mult o iubește... să-i redea amănunțit sentimentul pe care-l încearcă... pentru ca Regina să știe...

Calul necheză și se cabră ; călărețul căzu pe terenul dur, pietros, semănat cu arbuști spinoși. Peste cavalerie începu să plouă cu grenade aruncate de federali și, cînd se ridică în picioare, nu putu distinge, prin fum, decît pieptul ars al calului, platoșa care oprise focul. În jurul corpului prăbușit se învîrteau, scoși din minți, mai mult de cincizeci de cai : în sus, lumina dispăruse ; cerul coborî mai jos, un cer de pulbere, nu mai înalt decît oamenii. Alergă spre unul din arborii pitici : rafalele de fum ascundeau mai bine decît ramurile pleșuve. La treizeci de metri se afla o pădure scundă dar deasă. Strigăte fără sens îi răsunară în urechi. Făcu un salt, apucă hățurile unei șei fără stăpîn și reuși să se agațe cu un picior de crupa calului ; își ascunse corpul în spatele calului și-l lovi cu pintenii : calul porni în galop, iar el se agăță cu disperare de șa și de hățuri, cu capul atîrnîndu-i în jos, cu ochii orbiți de propriul lui păr încîlcit. Strălucirea dimineții dispăru în sfîrșit : umbra-i permise să deschidă ochii, să se desprindă de carnea animalului și să se rostogolească pînă cînd se izbi de un trunchi.

Și acolo încercă iarăși aceeași senzație. Era înconjurat de toate zgomotele confuze ale luptei, dar în jurul lui, între el și sunetele care-i ajungeau la ureche se interpuse o distanță de netrecut ; aici se putea distinge orice agitare ușoară a crengilor, toate mișcările furișate ale șopîrlelor. Singur, sprijinit de trunchi, simți din nou viața dulce, calmă, curgînd cu lîncezeală în sîngele lui : o mulțumire intimă a corpului, care se împotrivea oricărei tentative de revoltă a gîndului. Oamenii lui ? Inima îi bătea regulat, fără tresăriri. Oare îl căutau ? Brațele, picioarele se simțiră mulțumite, curate, obosite. Ce-or să facă fără ordinele lui ? Ochii căutară, prin acoperișul de frunze, zborul ascuns al vreunei păsări. Lăsaseră baltă disciplina ; alergaseră, la fel ca el, să se ascundă în tufișurile salvatoare ? Dar nu putea traversa muntele pe jos. Trebuia să aștepte aici. Și

dacă-l luau prizonier ? Deodată, nu se mai putu gîndi : un geamăt depărtă crengile, aproape de fața locotenentului, și un om se prăbuși în brațele lui ; iar brațele lui îl respinseră întîi, apoi primiră din nou povara corpului de care atîrna o zdreanță roșie, neputincioasă, de carne sfîșiată. Rănitul își sprijini capul de umărul camaradului :

— Atacă... crîncen...

Simți brațul zdrobit atîrnînd pe spatele lui, murdărindu-l, scurgîndu-și sîngele înghețat de spaimă. Încercă să îndepărteze fața strîmbată de durere ; pometii înalți, gura deschisă, ochii închiși, mustața și barba neîngrijite, scurte, ca ale lui. Dacă ar fi avut ochii verzi, i-ar fi fost geamăn...

— Există vreo scăpare ? Pierdem lupta ? Nu știi ce s-a întîmplat cu cavaleriștii ? Se retrag ?

— Nu... nu... au plecat... înainte.

Rănitul se căzni să-i arate, cu brațul valid, pe celălalt, cel distrus de mitralieră, fără să piardă nici un moment strîmbătura îngrozitoare care părea să-l susțină și să-i prelungească existența.

— Înaintează ? Cum ?

— Apă, prietene... foarte rău...

Rănitul leșină, agățîndu-se de el cu o forță stranie, încărcată cu implorări tăcute. Locotenentul sprijini cu propriul său corp povara de plumb, ciuruită de gloanțe. Din nou îi răsunară în urechi zguduiturile tunului. O adiere neliniștită legăna coroanele copacilor. Tăcerea și liniștea fură iarăși sparte de mitralieră. Apucă brațul sănătos al rănitului și se debarasă de trupul atîrnat peste al lui. Îi luă capul și i-l culcă pe pămîntul plin de rădăcini noduroase. Destupă bidonul și bău o înghițitură bună ; îl apropie de buzele rănitului ; apa se scurse pe bărbia înnegrită. Dar inima bătea : îngenuncheat lîngă pieptul rănitului, se întrebă dacă va mai bate mult timp. Desfăcu catarama grea de argint a centironului celui rănit și-i întoarse spatele. Oare ce se-ntîmpla acolo, departe ? Cine cîștiga lupta ? Se sculă în picioare și pătrunse mai adînc în codru, departe de rănit.

Mergea pipăindu-se, îndepărtînd uneori crengile joase, pipăindu-se mereu. Nu era rănit. N-avea nevoie de ajutor. Se opri lîngă un ochi de apă și-și umplu bidonul. Un pî-

rîiaș, mort înainte de-a se fi născut, se scurgea din ochiul de apă și se pierdea afară din pădure, sub soare. Își scoase tunica și cu amîndouă mîinile își clăti pieptul, subsuorile, umerii fierbinți, uscați, aspriți, mușchii întinși ai brațelor, pielea verzuie, netedă, cu solzi aspri. Clipocitul apei îl împiedică : voise să se privească, reflectat, în ochiul de apă. Corpul acesta nu mai era al lui : Regina îi dăduse alt stăpîn : și-l revendicase cu fiecare dezmierdare. Nu era al lui. Era mai curînd al ei. Să-l salveze pentru ea. Nu mai trăiau singuri și izolați ; distruseseră deja zidurile singurătății : era în sfîrșit doi și o singură ființă, pentru veșnicie. Revoluția o să se sfîrșească ; o să se termine cu satele și cu viețile, dar asta n-o să aibă sfîrșit. De-acum înainte era viața lui, viața lor. Își udă fața. Se întoarse iar spre cîmpie.

Cavalcada revoluționară se îndrepta dinspre cîmpie, în direcția pădurii și a muntelui. Veneau în goană spre el, care, dezorientat, coborî spre satele în flăcări. Auzi zgomotul cravașelor lovite de crupele cailor, detunătura seacă a cîtorva puști și se pomeni din nou singur pe cîmp. O luau la fugă ? Se învîrti în jurul propriei axe, ridicîndu-și mîinile la cap. Nu mai înțelegea. Trebuia neapărat să pleci dintr-un loc, cu o misiune limpede, și să nu pierzi niciodată firul acesta de aur ; altfel nu mai era posibil să înțelegi ce se petrece. Era suficient un minut de neatenție pentru ca jocul precis, de șah, al războiului să se transforme într-un joc irațional, de neînțeles, construit din mișcări îngrămădite la întîmplare, stridente, lipsite de sens. Norul de praf... caii furioși care se apropiau în galop... călărețul care strigă ceva, agitînd o lamă albă... trenul oprit în depărtare... vîrtejul de praf mereu mai apropiat... soarele din ce în ce mai aproape de capul zăpăcit... sabia care-i atinge fruntea... cavalcada care trece chiar pe lîngă el, făcîndu-l să se prăbușească.

Se ridică pipăindu-și rana din frunte. Trebuia să ajungă cu orice preț la pădure : era singurul refugiu. Se clătină. Soarele îl orbi și descompuse în cruste linia orizontului, cîmpia arsă, conturul munților. Ajuns lîngă pădure, se agață de un trunchi ; își descheie tunica și deșiră una din mînecile cămășii. Scuipă deasupra și-și lipi umezeala aceea de fruntea rănită. Înnodă bucata de stofă în jurul capului;

capul care-i pleznea cînd crengile uscate bubuiră alături de el, sub greutatea unor cizme necunoscute. Privirea îndurerată urcă pe picioarele de lîngă el : era un soldat din trupa revoluționară, care ducea în spate alt corp, un sac însîngerat, fără simțire, cu un cheag de sînge în loc de braț.

— L-am găsit la liziera pădurii. Era pe moarte. I-au zburat brațul, dom'le... locotenent.

Soldatul negricios și înalt își încordă vederea pentru a putea distinge gradul celuilalt.

— Cred că mi-a murit în brațe. E greu ca un mort,

Lăsă jos corpul și-l sprijini de copac : la fel făcuse și el cu o jumătate de oră, cu un sfert de oră mai devreme. Soldatul și-apropie fața de gura celui rănit ; el recunoscu din nou gura deschisă, pometii înalți, ochii închiși.

— Da. A murit. Dac-aș fi ajuns puțin mai devreme, poate că l-aș fi salvat.

Închise ochii mortului cu mîna lui pătrată. Încheie catarama de argint și, lăsînd capul în jos, zvîrli printre dinții albi :

— Pe dracu', dom'le locotenent. Dacă n-ar fi pe lume cîțiva viteji ca ăsta, ce s-ar întîmpla cu noi, ceilalți ?

Întoarse spatele soldatului și mortului și plecă în goană spre cîmpie. Era de preferat. Chiar dacă n-ar fi văzut și n-ar fi auzit nimic. Chiar dacă lumea ar trece ca o umbră rătăcită pe lîngă el. Chiar dacă toate zgomotele războiului și-ale păcii — *cenzontles*, vîntul, urletele îndepărtate — care continuau s-ar fi topit într-o singură darabană surdă, care îngloba toate sunetele și le reducea la o tristețe unică. Dădu peste un cadavru. Îngenunche lîngă el, fără să înțeleagă de ce-o făcea, cu puțin înainte ca o voce să-și croiască drum prin darabana opacă a tuturor zgomotelor.

— Locotenente... locotenent Cruz...

Mîna se opri pe umărul locotenentului ; el ridică fața.

— Sînteți rănit grav, locotenente. Veniți cu noi. Federalii au fugit. Jiménez a rămas pe poziții. Întorceți-vă cu noi la cantonament, în Río Hondo. Cavaleria a dat bătălia cea mare ; cu puteri înzecite, pe cuvînt. Veniți. Nu arătați prea bine.

Se agăţă de umerii ofiţerului. Murmură :

— La cantonament. Da, să mergem.

Pierduse firul. Firul care îi permisese să parcurgă, fără a se rătăci, labirintul războiului. Fără să se rătăcească : fără să dezerteze. N-avea putere să ţină frîul în mînă. Dar calul era legat de montura maiorului Gavilán, în timpul plimbării încete de-a lungul muntelui care separa cîmpul de bătaie de valea unde îl aştepta ea. Firul rămăsese în urmă. Acolo, în vale, satul Río Hondo nu s-a schimbat cu nimic : aceleaşi case cu acoperişurile de olane sparte şi pereţi de chirpici, trandafirii, roşietice, albe, înconjurate de nopali, aceleaşi de azi-dimineaţă. I se păru că distinge, lîngă gura cea verde a prăpastiei, casa, fereastra unde trebuie să-l aştepte Regina.

Gavilán mergea la trap în faţa lui. Umbrele înserării aruncară un munte închipuit peste trupurile obosite ale celor doi militari. Calul maiorului se opri un moment, aşteptînd ca celălalt să-l ajungă din urmă. Gavilán îi oferi o ţigară. Abia se stinsese flacăra cînd caii porniră iarăşi în trap. Dar el apucase să vadă, cînd aprinsese ţigara, durerea întipărită pe faţa maiorului şi-şi lăsă capul în jos. O merita din plin. Probabil că ştiau adevărul despre felul cum dezertase în timpul luptei, va fi desigur degradat. Dar n-or să ştie întregul adevăr ; nu pot şti că a vrut să se salveze ca să se întoarcă la dragostea Reginei şi nu l-ar putea înţelege dacă le-ar explica asta. N-or să afle, probabil, nici că-l părăsise pe soldatul rănit, c-ar fi putut să-i salveze viaţa. Iubirea Reginei va răscumpăra vina de-a-l fi părăsit pe rănit. Aşa a fost să fie. Lăsă capul în jos şi, pentru prima dată în viaţă, crezu că simte ce e ruşinea. Ruşine ; dar nu asta se putea citi în ochii limpezi, deschişi, ai maiorului Gavilán. Ofiţerul îşi mîngîia cu mîna liberă barba blondă, năclăită de praf şi soare.

— Vă datorăm viaţa, locotenente. Dumneavoastră şi oamenii pe care i-aţi condus, aţi oprit înaintarea duşmanului. Generalul vă va primi ca pe un erou... Artemio... Pot să vă spun pe nume ?

Maiorul vru să zîmbească. Puse mîna liberă pe umărul locotenentului şi continuă, cu un rîs sec :

— Luptăm împreună de atîta timp şi iată că nici măcar n-am ajuns să ne spunem tu.

Ochii maiorului Gavilán cereau un răspuns. Noaptea cobora cu cristalul ei imaterial şi ultima strălucire apăru de după munţii rămaşi de mult în urmă, ascunşi în întuneric, sihaştri. La cantonament ardeau focuri pe care, după-amiază, nu le puteai zări de departe.

— Sînt nişte cîini ! spuse deodată maiorul cu vocea sugrumată. Au intrat prin surprindere în sat, cam pe la unu. Sigur că n-au putut pătrunde în cantonament. Dar s-au răzbunat pe cei din împrejurimi ; şi-au făcut mendrele cum au vrut. Au promis că se vor răzbuna pe toate satele care ne dau ajutor. Au luat zece ostatici şi-au anunţat că îi vor spînzura dacă nu ne predăm. Generalul le-a răspuns cu focuri de mortiere.

Străzile erau pline de soldaţi şi de oameni, de cîini rătăciţi şi de copii, pierduţi ca şi cîinii, care plîngeau în pragurile caselor. Cîteva incendii nu se stinseseră încă şi femeile stăteau aşezate în mijlocul străzii pe saltelele şi scaunele salvate.

— Locotenentul Artemio Cruz, şopti Gavilán, aplecîndu-se la urechea cîtorva soldaţi.

— Locotenentul Cruz, alergă zvonul printre soldaţi şi femei.

Lumea se dădu la o parte din calea celor doi cai : cel întunecat al maiorului, nervos din cauza mulţimii care-l înghesuia, şi cel negru al locotenentului, cu capul în jos, lăsîndu-se condus de către primul. Cîteva mîini se întinseră : erau oamenii din grupul de cavalerie comandat de locotenent. Îi atinseră piciorul în semn de salut ; arătară cu un gest fruntea pe care sîngele pătase legătura înnodată ; murmurară o felicitare surdă pentru victorie. Traversară satul : în fund prăpastia, prăbuşită în ea însăşi, şi copacii care se legănau sub briza nocturnă. El înalţă privirea ; casa albă. Căută cu ochii fereastra, dar toate erau închise. Strălucirea lumînărilor lumina intrarea cîtorva case. Arătări negre, învăluite în şaluri, stăteau ghemuite în faţa unor uşi.

— Să nu-i dezlegaţi ! strigă locotenentul Aparicio, de pe calul pe care-l învîrtea în cerc, îndepărtînd cu cravaşa mîinile care se ridicau implorînd. Să nu uite nimeni asta !

Să ştiţi bine împotriva cui luptăm ! Obligă pe oamenii simpli să-şi ucidă fraţii. Uitaţi-vă bine. Aşa au masacrat şi tribul yaqui, pentru că n-au permis să li se smulgă pămînturile. La fel i-au ucis pe lucrătorii din Río Blanco şi Cananea, fiindcă nu voiau să moară de foame. Aşa or să ne omoare pe toţi dacă nu-i facem noi să crape. Uitaţi-vă.

Degetul tînărului locotenent Aparicio se îndrepta spre grupul de arbori din apropierea prăpastiei : ştreangurile de agavă, prost împletite, grosolane, mai smulgeau încă sînge grumajilor ; dar ochii deschişi, limbile violete, corpurile fără viaţă, abia legănate de vîntul care sufla dinspre munţi, erau moarte. La înălţimea privirilor — unele rătăcite, altele furioase, cele mai multe blînde, lipsite de înţelegere, purtînd în ele o durere potolită — se aflau doar opincile pline de noroi, picioarele desculţe ale unui copil, sandalele negre ale unei femei. El coborî de pe cal. Se apropie. Îmbrăţişă fusta apretată a Reginei cu un ţipăt spart, disperat : primul lui plîns de bărbat.

Aparicio şi Gavilán îl duseră pînă în camera fetei. Îl obligară să se întindă pe pat, înlocuiră legătura murdară de sînge cu un bandaj, îi spălară rana. După ce ieşiră, luă perna în braţe şi-şi ascunse faţa în ea. Voia să doarmă, nimic mai mult, şi-i veni gîndul ascuns că poate somnul i-ar putea face egali, i-ar putea reuni. Îşi dădu seama că era imposibil ; că acum, pe patul cu văluri gălbui, se putea percepe, cu o intensitate superioară celei a prezenţei, parfumul părului umed, al trupului fraged, al pulpelor calde. Era aici, aşa cum nu fusese niciodată în realitate, mai vie decît oricînd în capul arzînd de febră al tînărului : mai mult ea însăşi, mai mult a lui, acum că şi-o amintea. Poate că niciodată, în timpul scurtelor lor luni de dragoste, nu văzuse frumuseţea ochilor ei cu atîta emoţie, nici nu-i putuse compara, ca acum, cu butonii lui strălucitori : giuvaere negre, mare profundă, calmă sub soare, fond de nisip legănat de vremuri, cireşe întunecate ale arborelui de carne şi profunzimi fierbinţi. Nu-i spusese niciodată toate astea. N-avusese timp. N-a avut timp să-i spună atîtea cuvinte de dragoste. Niciodată nu fusese timp pentru ultimul cuvînt. Poate că, închizînd ochii, ea s-ar întoarce întreagă, să prindă viaţă din dezmierdările

neliniştite care pulsau în vîrful degetelor lui. Poate că ar ajunge să şi-o închipuie ca s-o aibă mereu lîngă el. Cine ştie dacă amintirea nu poate într-adevăr să prelungească lucrurile, să împletească strîns pulpele, să deschidă ferestrele în zori, să pieptene părul şi să învie mirosurile, zgomotele, atingerile. Se ridică. Caută pe dibuite, în camera întunecoasă, sticla de *mezcal* [1]. Alcoolul nu te ajută să uiţi dintr-o dată, cum spune lumea, ci să scoţi la iveală mai repede amintirile.

O să se întoarcă la stîncile de pe plaja aceea, în timp ce alcoolul alb îi ardea stomacul. O să se întoarcă acolo. Unde ? Pe plaja aceea de mit, care nu existase niciodată? La minciuna copilei adorate, la ficţiunea unei întîlniri pe malul mării, inventată de ea, pentru ca el să se poată simţi curat, inocent, sigur pe dragostea lor ? Aruncă jos paharul cu rachiu. Iată la ce servea băutura, să zădărnicească minciunile. Era o minciună frumoasă.

„— Unde ne-am cunoscut ?

— Nu-ţi aduci aminte ?

— Spune-mi-o tu.

— Nu-ţi aminteşti de plaja aceea ? Mă duceam acolo în fiecare după-amiază.

— Acum îmi amintesc. Ai văzut, oglindită, faţa mea lîngă a ta.

— Să ţii minte asta : n-am vrut să mă mai văd niciodată fără imaginea ta lipită de a mea.

— Da, mi-aduc aminte."

El trebuia să creadă în minciuna asta frumoasă, mereu, pînă la capăt. Nu era adevărat : el nu intrase în satul acela din Sinaloa ca în atîtea altele, în căutarea primei femei care ar trece, imprudentă, pe stradă. Nu era adevărat că fata de optsprezece ani fusese suită cu forţa pe un cal şi violată în tăcere în dormitorul comun al ofiţerilor, departe de mare, cu faţa întoarsă spre lanţul stîncos, spinos şi uscat. Nu era adevărat că el fusese iertat, în tăcere, de puritatea Reginei ; cînd rezistenţa ceda locul plăcerii şi braţele care nu atinseseră niciodată un bărbat îl cuprinseră pe el, pentru prima oară, cu bucurie, şi gura

[1] Rachiu de agave.

umedă, deschisă, repeta fără încetare, ca azi-noapte, că da, da, că-i plăcuse, că îi plăcuse cu el, că mai voia, că-i fusese frică de fericirea asta. Regina, cu privirea visătoare, aprinsă. Acceptase adevărul plăcerii, recunoscuse că era îndrăgostită de el ; inventase povestea cu marea şi cu oglindirea în apa adormită pentru a-l ajuta să uite ceea ce mai tîrziu, cînd o iubea, l-ar fi putut face să-i fie ruşine. Femeia vieţii lui, Regina, mînză plină de farmec, zînă pură a surprizei, femeie fără ascunzişuri, fără cuvinte de justificare. Niciodată nu cunoscuse dezgustul ; nu-l întristase nicicînd, nu se plînsese niciodată. O să fie totdeauna aici, într-un sat ori în altul. Poate că, acum chiar, se va risipi închipuirea unui corp inert, atîrnînd într-un ştreang, şi ea... ea o să fie deja în alt sat. Plecase înaintea lui, asta era tot. Sigur ; ca întotdeauna. Plecase fără să spună nimic, spre sud. Traversase liniile federalilor şi închiriase o cămăruţă în satul următor. Da ; fiindcă nu putea trăi fără el, nici el fără ea. Da. Trebuia numai să plece, să-şi ia calul şi, cu pistolul în mînă, să continue ofensiva şi s-o întîlnească la popasul următor.

Îşi căută în întuneric tunica. Îşi prinse cartuşiera pe după umăr. Afară, calul negru, calul lui liniştit, stătea legat de un stîlp. Lumea era tot îngrămădită în jurul celor spînzuraţi, dar el nu se mai uită într-acolo. Încălecă şi goni spre cantonament.

— Pe unde s-au cărat scîrnăviile alea ? — strigă spre unul din soldaţii care făceau de gardă la cazarmă.

— Pe partea aialaltă a văgăunii, dom'le comandant. Se zice că s-au baricadat lîngă pod, aşteptînd întăriri. Cică vor să intre iar în sat. Veniţi să mîncaţi ceva.

Descălecă. Se îndreptă fără grabă spre focurile aprinse în curte, unde se balansau, agăţate de beţe încrucişate, oalele de lut şi de unde venea un zgomot de mîini de femeie frămîntînd masa de făină. Băgă polonicul în ciorba fierbinte din cazan, simţi gustul de ceapă, de ardei iute, de sovîrv ; mestecă turtele de mălai tari, proaspete ; picioarele de porc. Era viu.

Smulse din inelul ruginit de fier torţa care lumina intrarea în cazarmă. Îşi înfipse pintenii în burta calului negru ; cei care mai mergeau încă pe stradă se dădură la o parte ; calul surprins vru să se cabreze, dar el trase

de frîuri, își înfipse din nou pintenii și simți, în sfîrșit, că a fost înțeles. Nu mai era calul omului rănit, al omului nehotărît care traversase muntele în aceeași după-amiază. Era alt cal ; înțelese. Își scuturâ coama pentru a-l face să priceapă pe călăreț : putea conta acum pe un animal de război, la fel de furios și de rapid ca și stăpînul lui. Iar călărețul ridică torța și lumina cîmpul pe care se profila satul, ca să ajungă pe pod, deasupra prăpastiei.

Altă vîlvătaie lumina capătul podului. Chipiurile federalilor reflectau o paloare roșiatică. Dar copitele calului negru smulgeau toate puterile pămîntului, culegeau iarbă, praf și spini, lăsînd în urmă o dîră de scîntei împrăștiate de torța din mîna bărbatului care se aruncă spre postul de pază al podului, sări pe deasupra vîlvătăii, își descărcă pistolul în ochii înspăimîntați, în cefele întunecate, în corpurile care nu înțelegeau, care făceau să reculeze tunurile, care nu știau să distingă în noapte singurătatea călărețului care trebuia să meargă spre sud, să ajungă în satul următor, unde e așteptat...

— La o parte, ticăloșilor, pui de năpîrcă ! — strigară cele o mie de voci ale acestui om.

Vocea durerii și a dorinței, glasul pistolului, brațul care apropie torța de butoaiele cu praf de pușcă și face să explodeze tunurile și pune pe fugă caii fără călăreți, în mijlocul nebuniei de nechezături și vîlvătăi și explozii care-și află acum un ecou îndepărtat în vocile pierdute din sat, în clopotul care începe să bată în clopotnița roșiatică a bisericii, în freamătul pămîntului care poartă copitele cavaleriei revoluționare, ce trece acum podul și descoperă distrugerea și fuga și focurile stinse, dar care nu-i mai găsește nici pe federali nici pe locotenent, cel ce călărește spre sud, cu torța înălțată, cu ochii scînteietori ai calului : spre sud, cu firul regăsit în mîini, spre sud.

EU am supraviețuit. Regina. Cum te chema ? Nu. Tu, Regina. Pe tine cum te chema, soldat fără nume ? Am supraviețuit. Voi ați murit. Eu am supraviețuit. Ah, m-au lăsat în pace. Cred că dorm. Mi-am amintit de tine, de numele tău. Dar tu n-ai nume. Și amîndoi se îndreaptă

spre mine, ţinîndu-se de mînă, cu orbitele goale, crezînd că mă vor convinge, c-or să-mi provoace mila. Ah, nu. Nu vouă vă datorez viaţa. O datorez orgoliului meu, mă auziţi ?, o datorez mîndriei mele. Am sfidat. Am îndrăznit. Virtuţi ? Umilinţă ? Milă ? Ah, se poate trăi fără astea, se poate trăi. Nu poţi trăi fără orgoliu. Milă ? Cui i-ar fi servit ? Umilinţă ? Tu, Catalina, ce-ai fi făcut cu umilinţa mea ? Cu ea m-ai fi înfrînt prin dispreţ, m-ai fi părăsit. Ştiu că te scuzi că n-ai făcut-o, spunîndu-ţi că legătura noastră e sfinţită. Ehei. De n-ar fi fost la mijloc averea mea, ai fi divorţat fără să te sinchiseşti. Şi tu, Teresa, dacă mă urăşti, mă insulţi, cu toate că te întreţin, ce-ai fi făcut urîndu-mă în mizerie, insultîndu-mă în sărăcie ? Închipuiţi-vă ce-aţi fi făcut fără orgoliul meu, fariseelor, închipuiţi-vă pierdute în mulţimea de picioare umflate, aşteptînd la nesfîrşit un autobuz în toate colţurile oraşului, închipuiţi-vă pierdute în mulţimea asta de picioare umflate, închipuiţi-vă vînzătoare într-un magazin, funcţionare într-un birou, bătînd la maşină, aranjînd pachete, închipuiţi-vă făcînd economii ca să puteţi cumpăra o maşină pe credit, aprinzînd lumînări Fecioarei pentru a vă menţine iluzia, plătind rate lunare pentru un teren, suspinînd după un frigider, închipuiţi-vă stînd într-un cinema de cartier în fiecare sîmbătă, mîncînd arahide, încercînd să găsiţi un taxi la ieşire, mîncînd în oraş o dată pe lună, închipuiţi-vă încărcate de toate justificările pe care eu vi le-am evitat, închipuiţi-vă că ar trebui să strigaţi că Mexicul n-are pereche ca să vă simţiţi vii, închipuiţi-vă obligate să fiţi mîndre că purtaţi *sarape* [1], mîndre de Cantinflas şi muzica de *mariachi* [2] şi de iahnia celor din Puebla pentru a simţi că trăiţi, ah-vai, închipuiţi-vă c-ar trebui să credeţi într-adevăr în legămînt, în pelerinajele la sanctuare, în puterea rugăciunilor pentru a simţi că trăiţi,

„— *Domine, non sum dignus...*

— Noroc. În primul rînd, vor să suspende toate împrumuturile băncilor nord-americane acordate Căilor Fe-

[1] Haină fără mîneci care se îmbracă pe cap.
[2] Grup de muzicanţi care acompaniază un solist.

rate ale Pacificului. Ştiţi ce dobîndă anuală plătesc Căile Ferate pentru împrumuturi? Treizeci şi nouă de milioane de pesos. În al doilea rînd, vor să scape de toţi membrii comisiei de modernizare a Căilor Ferate. Ştiţi cît am pierde din afacerea asta? Zece milioane pe an. În al treilea rînd, vor să scape de toţi cei care, ca noi, administrează împrumuturile nord-americane către Căile Ferate. Ştiţi cît aţi cîştigat şi cît am cîştigat anul trecut...?

— *Three million pesos each...* [1]

— Exact. Şi asta nu e tot. Binevoiţi să telegrafiaţi la National Fruits Express că liderii comunişti cer anularea plăţilor pentru vagoanele frigorifice, care-i aduc companiei douăzeci de milioane de pesos pe an şi nouă un comision frumuşel. Noroc."

Ha, ha. Am pus punctul pe i. Lighioanelor. Lighioanele, dacă nu le-aş apăra eu interesele. Ah, daţi-vă la o parte, lăsaţi-mă să ascult. Să vedem dacă mă înţelegeţi. Să vedem dacă nu înţelegeţi ce vrea să spună un braţ îndoit aşa...

„— Stai jos, puicuţo. Te ascult. Díaz; ai grijă să nu vă scape nici un rînd despre represiunea poliţiei contra agitatorilor.

— Dar mi se pare că e vorba şi de un mort, señor. Şi pe urmă, s-a petrecut chiar în centrul oraşului. O să fie dificil...

— Nimic, nici un cuvînt. Sînt ordine de sus.

— Dar cred că un ziar de-al muncitorilor va publica ştirea.

— Şi atunci, unde-ţi umblă gîndurile? Nu te plătesc ca să găseşti soluţii? Serviciul de presă al ministerului nu te plăteşte ca să găseşti soluţii? Dă de ştire Procuraturii să închidă tipografia respectivă..."

Cît de puţin îmi trebuie ca să gîndesc. O scînteie. O scînteie pentru a pune în mişcare reţeaua asta complexă, enormă. Alţii au nevoie de un curent electric care pe mine m-ar ucide. Eu am nevoie să înot în ape tulburi, să mă impun la distanţe mari, să-mi resping inamicii. Ah, da. Ceva se învîrte. Nu mă interesează.

[1] Trei milioane de pesos fiecare (engl.).

„— Maria Luisa. Acest Juan Felipe Couto încearcă să facă pe nebunul, ca totdeauna... Asta-i tot, Díaz... Dă-mi paharul cu apă, păpușico. Ți-am spus ; vrea să facă pe șiretul. Ca Federico Robles, ți-aduci aminte ? Dar cu mine n-o să-i meargă...

— Cînd asta, șefule ?

— A obținut, datorită mie, concesiunea construcției unei șosele în Sonora. L-am ajutat chiar să i se aprobe un deviz cam de trei ori superior costului real al lucrării, cu înțelegerea ca șoseaua să treacă prin terenurile irigabile pe care le cumpărasem de la țărani. Ca acum să aflu că talerul cu două fețe a cumpărat și el ceva pămînt pe acolo și că vrea să modifice traseul șoselei în așa fel încît să treacă prin proprietățile lui...

— Ce porc ! Cu tot aerul lui cumsecade.

— Atunci, păpușico, ai înțeles ; scapi cîteva aluzii în rubrica ta despre divorțul iminent al tipului nostru. Foarte cu grijă, doar ca să-l speriem puțin.

— Mai avem și niște clișee ale lui Couto cu o blondă, care nu-i în nici un caz doamna Couto, într-un cabaret.

— Păstrează-le pentru cazul că nu cădem la învoială..."

Se spune că celulele unui burete nu sînt unite prin nimic și totuși buretele formează un tot ; așa se spune și-mi amintesc, fiindcă se zice că, dacă sfîșii buretele, fărîmele lui se unesc din nou, că buretele nu-și pierde niciodată unitatea, că găsește o modalitate de-a-și lega iar celulele împrăștiate și nu moare niciodată, ah, nu moare niciodată.

— Așteptam cu bucurie dimineața aceea. Am trecut fluviul călare.

— L-ai stăpînit și mi l-ai smuls.

Se ridică în mijlocul strigătelor indignate ale femeilor și le ia de braț și eu continui să mă gîndesc la dulgher și apoi la fiul lui și la ceea ce am fi evitat dacă l-ar fi lăsat în libertate, cu cei doisprezece agenți de legătură pe care-i avea, liber ca o capră, trăind din povestea minunilor, făcînd să fie hrănit pe degeaba, adăpostit pe degeaba și împărțind toate astea cu vracii lui sfinți, pînă cînd

bătrînețea și uitarea l-ar fi înfrînt, iar Catalina și Teresa și Gerardo or să se așeze în fotolii, în fundul camerei. Cît vor mai aștepta pînă să aducă un popă, să-mi grăbească moartea, să-mi smulgă mărturisiri? Ah, ar vrea să știe. Cît o să mă distrez. Cît de bine. Tu, Catalina, ai fi în stare să-mi spui ceea ce nu mi-ai spus niciodată, doar ca să mă îmblînzești și să afli asta. Ah, dar știu ce ai vrea să afli. Și mutra ascuțită a fetei tale nu o ascunde. Pîrlitul ăla n-o să întîrzie să-și facă apariția, să întrebe, să se smiorcăie, să vadă dacă, în sfîrșit, poate să profite de toate astea. Ah, cît de puțin mă cunoașteți. Credeți că o asemenea avere poate fi delapidată și împărțită între trei bufoni, între trei lilieci care nici măcar nu știu să zboare? Trei lilieci fără aripi: trei șobolani. Care mă disprețuiesc. Da. Care nu pot evita ura cerșetorilor. Care detestă blănurile ce le acoperă, casele unde locuiesc, bijuteriile pe care le poartă, fiindcă toate astea le-au primit de la mine. Nu, nu mă atingeți acum...

— Lăsați-mă...

— Știi, a venit Gerardo... Gerardito... ginerele tău... privește-l.

— Ah, pîrlitul de el...

— Don Artemio...

— Mamă, nu mai pot răbda, nu mai pot, nu mai pot!

— E bolnav...

— Ei aș, o să mă pun eu pe picioare, o să vedeți...

— Ți-am spus că se prefăcea.

— Lasă-l să se odihnească.

— Ți-am spus că se preface! Joacă teatru ca întotdeauna ca să-și bată joc de noi ca totdeauna, ca totdeauna.

— Nu, nu, doctorul spune...

— Ce știe doctorul. Eu îl cunosc mai bine. E tot prefăcătorie.

— Taci!

Taci. Uleiul ăsta. Mă ung cu ulei pe buze. Pe gene. În nări. Nu știu cît au costat toate astea. Ele nu trebuiau să decidă. Pe mîini. Pe picioarele înghețate pe care nu le mai simt. Ele nu știu. Ele nu trebuiau să riște totul.

Pe ochi. Îmi desfac picioarele și mă ung cu uleiul ăsta pe pulpe.

— *Ego te absolvo.*

Ei nu știu. Ea n-a vorbit. N-a spus.

TU vei trăi șaptezeci și unu de ani fără să-ți dai seama: n-o să te gîndești că sîngele tău circulă, inima îți bate, că vezica ți se golește de lichide pline de săruri, că ficatul tău secretă bilă, că rinichii tăi produc urină, că pancreasul îți reglează zahărul din sînge; n-ai provocat prin gîndirea ta aceste funcțiuni; vei ști că respiri, dar nu te vei gîndi la asta, fiindcă nu depinde de gîndirea ta; nu-ți va păsa de asta și vei trăi; poți să-ți domini funcțiile, să tragi pe sfoară moartea, să treci prin foc, să suporți un culcuș din cioburi de sticlă; vei trăi, asta-i tot, și-ți vei lăsa funcțiunile să se descurce cum știu. Pînă azi. Azi, cînd funcțiunile involuntare te vor obliga să-ți dai seama, te vor domina și vor sfîrși prin a-ți distruge personalitatea: o să te gîndești că respiri de fiecare dată cînd aerul își va croi drum, cu greu, spre plămînii tăi, o să te gîndești că sîngele îți circulă de cîte ori venele abdomenului vor zvîcni o dată cu prezența asta dureroasă; or să te-nvingă, fiindcă te vor obliga să-ți dai seama de viață, în loc s-o trăiești. Triumf. Vei încerca să-ți închipui — atît e de mare luciditatea care te obligă să percepi cea mai slabă bătaie, toate mișcările de atracție, de separare, și cea mai teribilă dintre ele, mișcarea a ceea ce nu se mai mișcă deja — și în adîncul tău, în măruntaie, membrana aceea seroasă o să-ți îmbrace cavitatea abdominală și va șerpui pe conturul viscerelor, iar unul din repliurile ei, cuta aceea de țesut, de vase sanguine și limfatice care unește stomacul și intestinul cu pereții abdominali, îndoitura aceea de celule adipoase, nu va mai fi irigată de artera groasă a trunchiului coeliac din sîngele care-ți alimentează stomacul și viscerele abdominale, pătrunde în izvorul îndoiturii și coboară oblic spre rădăcina mezenterului, după ce a trecut prin spatele pancreasului, dînd naștere altei artere care irigă ultima

treime din duoden și capul pancreasului ; pătrunde prin duoden, prin aortă, prin vena cavă inferioară, prin ureterul drept, prin nervul genito-crural și prin vasele testiculelor. Artera asta va trece, pătată, groasă, stacojie, timp de șaptezeci și unu de ani, fără ca tu s-o știi. Azi o vei afla. Se va opri. Albia i se va usca. Timp de șaptezeci și unu de ani, artera asta va depune un efort istovitor : pe traseul coborîrii ei, vine un moment în care, presată de un segment al coloanei vertebrale, va trebui să înainteze, în același timp, în jos, înainte și, în mod abrupt, din nou înapoi. Timp de șaptezeci și unu de ani, artera mezenterică va trece, din cauza presiunii, prin proba asta, prin acest salt mortal. Azi n-o să mai poată rezista la presiune. Azi, în mișcarea rapidă de piston în jos, înainte, înapoi, se va opri, convulsionată, congestionată, epuizată, masă de sînge paralizată, rocă violetă care-ți va înfunda intestinul ; o să simți pulsația presiunii din ce în ce mai puternice, o s-o simți : e sîngele tău care se oprește pentru prima oară, care de data asta nu mai ajunge la țărmul vieții tale, se oprește și începe să înghețe în clocotul intestinului, să putrezească, paralizat, fără să fi atins țărmurile vieții tale :

Și atunci Catalina se va apropia de tine, te va-ntreba dacă n-ai nevoie de nimic, pe tine care nu vei putea decît să-ți urmărești durerea mereu mai puternică, să încerci s-o respingi prin voința de-a dormi, de-a te odihni, în timp ce Catalina n-o să poată evita gestul acela, mîna întinsă spre tine pe care și-o va retrage imediat, temătoare, împreunîndu-și-o cu cealaltă, pe sînii ei de matroană, și-o va desprinde din nou, apoi și-o va apropia, tremurînd, de fruntea ta : îți va dezmierda fruntea și tu n-o să-ți dai seama, pierdut în concentrarea ascuțită a durerii, n-o să-ți dai seama că pentru prima dată după multe decenii Catalina își apropie mîna de fruntea ta, îți dezmiardă fruntea, dă la o parte șuvițele încărunțite, îmbibate de sudoare, care o acoperă și iarăși ți-o dezmiardă, cu o teamă recunoscătoare, în fond, de-a se lăsa dominată de tandrețe, cu o tandrețe rușinată de ea însăși, cu o rușine domolită pînă la sfîrșit de certitudinea că tu nu-ți dai seama că ea te mîngîie și că îți transmite poate, prin vîrful degetelor, în

frunte, cuvinte care vor să se amestece în fluxul amintirilor tale, pierdute în adîncul acestor ore, inconştiente, străine de voinţa ta dar topite în memoria involuntară, cea care ţi se infiltrează în crăpăturile durerii şi-ţi repetă, acum, vorbele pe care atunci nu le-ai ascultat. Şi ea se va gîndi la orgoliul ei. Aşa va lua naştere scînteia. O vei asculta acolo, în oglinda comună, în apa adormită care va reflecta feţele voastre, care o să le înece cînd vor încerca să se sărute una pe cealaltă, în imaginea lichidă a figurilor ; de ce nu priveşti într-o parte ? ; acolo va fi Catalina în carne şi oase ; de ce încerci s-o săruţi în reflexul cel rece al apei ? de ce nu-şi apropie ea faţa de a ta, de ce, ca tine, şi-o scufundă în apele adormite şi-ţi repetă, acum cînd nu o auzi : „Nu m-am putut stăpîni" ? Poate că mîna ei îţi vorbeşte despre o libertate excesivă care distruge libertatea. Libertatea care înalţă un turn nesfîrşit, nu ajunge pînă la cer, dar fărîmiţează abisul, sfîşie pămîntul ; o vei numi : despărţire ; te vei refuza : orgoliu ; vei supravieţui, Artemio Cruz ; vei supravieţui, fiindcă te vei expune ; te vei expune riscului libertăţii ; vei învinge riscul şi, lipsit de duşmani, te vei transforma în propriul tău duşman pentru a continua bătălia orgoliului ; după ce i-ai înfrînt pe toţi, nu-ţi va mai rămîne decît să te învingi pe tine însuţi ; duşmanul tău va ieşi din oglindă pentru a purta ultima bătălie ; nimfa duşmană, nimfa cu răsuflarea greoaie, fiică de zei, mamă a seducătorului ţap, mamă a singurului zeu mort în timpurile omului : din oglindă va ieşi mama Marelui Zeu Pan, nimfa orgoliului, dublura ta, un alter ego al tău : ultimul tău duşman, pe pămîntul golit de învinşii mîndriei tale : vei supravieţui ; vei descoperi că virtutea e numai de dorit şi că trufia e singura necesară ; şi totuşi mîna care îţi dezmiardă acum fruntea va reuşi în sfîrşit, cu vocea ei slabă, să reducă la tăcere strigătul provocărilor, să-ţi aducă aminte că doar la sfîrşit, măcar la sfîrşit, trufia e de prisos iar umilinţa necesară ; degetele ei palide or să-ţi atingă fruntea cuprinsă de febră, or să dorească să-ţi aline durerea, or să vrea să-ţi spună azi ceea ce nu ţi-au spus acum patruzeci şi trei de ani.

EL n-o auzi ce spune, cînd se trezi din insomnia ei. „Nu m-am putut stăpîni." Culcată lîngă el. Pletele castanii îi acopereau faţa şi în fiecare cută a cărnii simţi umezeala aceea obosită, acea osteneală a verii. Îşi trecu o mînă peste gură şi prevăzu ziua cea nouă cu soare vertical, răpăiala de ploaie de după-amiază, trecerea nocturnă de la zăpuşeală la răcoare şi nu voi să-şi amintească ceea ce se petrecuse în timpul nopţii. Îşi îngropă faţa în pernă şi repetă:

— Nu m-am putut stăpîni.

Zorile şterseră panaşul nopţii şi intrară, reci şi limpezi, prin fereastra întredeschisă a camerei. Revăzu iarăşi amănuntele pe care întunericul le confundase într-o singură îmbrăţişare.

„Sînt tînără ; am dreptul..."

Îşi puse cămaşa de noapte şi fugi de lîngă bărbat înainte ca soarele să fi atins linia munţilor.

„Am dreptul ; e binecuvîntat de Biserică."

Acum, de la fereastra camerei ei, îl văzu încununînd îndepărtatul Citlaltépetl. Legănă copilul în braţe şi rămase lîngă fereastră.

„Ah, ce slăbiciune ; mereu deşteptarea, slăbiciunea asta, ura, dispreţul pe care nu reuşesc să-l simt..."

Privirea i se încrucişă cu cea a indianului care zîmbea trecînd de grilajul grădinii, scoţîndu-şi pălăria de paie şi înclinîndu-şi capul...

„...cînd mă trezesc şi-i văd corpul adormit alături de mine..."

Dinţii albi îi străluceau, mai ales cînd se apropia.

„Oare mă iubeşte cu adevărat ?"

Stăpînul îşi băgă cămaşa în pantalonii strîmţi şi indianul se întoarse cu spatele la fereastra femeii.

„Au şi trecut cinci ani..."

Întoarse spatele cîmpului.

— Ce te aduce aşa de devreme, Ventura ?

— Urechile mele m-au adus. Pot să-mi umplu dovleacul ?

— Totul e-n regulă, în sat ?

Ventura dădu din cap ; se îndreptă spre bazin ; scufundă tigva de dovleac în apă ; bău o înghiţitură ; o umplu iarăşi.

„Poate că el însuşi a uitat motivele căsătoriei noastre..."

— Şi ce-ţi spun urechile tale ?

— Că bătrînul don Pizarro n-are ochi să vă vadă.

— Asta o ştiam.

— Şi urechile mele mai zic c-o să încerce să profite de încurcăturile de azi, duminică, ca să-şi ia revanşa.

„...şi acum mă iubeşte cu adevărat..."

— Binecuvîntate fie-ţi urechile, Ventura.

— Binecuvîntată fie maică-mea care m-a învăţat să le am totdeauna spălate ca lumea şi destupate bine.

— Ştii ce ai de făcut.

„...mă iubeşte şi-mi admiră frumuseţea..."

Indianul rîse fără zgomot, îşi mîngîie borurile pălăriei destrămate şi privi spre terasa acoperită cu o streaşină de olane, unde femeia cea frumoasă se aşezase în balansoar.

„...pasiunea mea..."

Ventura şi-o amintea aşezată mereu acolo, de ani de zile, uneori cu pîntecul rotund şi gros, alteori sveltă şi tăcută, mereu străină de forfoteala căruţelor încărcate de grîne, de mugetele taurilor însemnaţi cu fierul roşu, de căderea seacă a fructelor de *tejocote*, în timpul verii, în grădina plantată de noul stăpîn în jurul casei de ţară.

„...întreaga mea fiinţă..."

Îi observa pe cei doi bărbaţi. Îi observa cu privirea unui iepure ce măsoară distanţa care îl separă de lupi. Moartea lui don Gamaliel o lipsise, dintr-o dată, de apărarea orgolioasă din primele luni : tatăl reprezentase o continuitate a ordinei şi a scării de valori, iar apoi prima sarcină justificase îndepărtarea, pudoarea, avertismentele.

„Doamne, de ce nu pot să fiu aceeaşi noaptea şi ziua?"

Iar el, întorcînd capul pentru a urmări privirea indianului, întîlni figura imobilă a soţiei lui şi se gîndi că în timpul primilor ani răceala ei îi fusese indiferentă ; lui însuşi îi lipsise voinţa de a da atenţie acestei lumi, acestei lumi de ordinul al doilea, a ceea ce nu ajunge să se formeze, să-şi găsească un nume, să se facă simţit înainte de-a-i găsi un nume.

„...noaptea ca şi ziua ?..."

Alta, mai urgentă, îl solicita.

(„— Măria-sa guvernul nu se ocupă de noi, señor Artemio, şi atunci am venit să vă cerem o mînă de ajutor.

— Pentru asta sînt aici, băieţi. O să aveţi drumul care vă trebuie, v-o promit, dar cu o condiţie : să nu vă mai duceţi grînele la moara lui don Cástulo Pizarro. Nu vedeţi că bătrînul refuză să împartă orice bucăţică de pămînt ? Nu-l susţineţi. Aduceţi totul la moara mea şi lăsaţi-mă pe mine să le scot pe piaţă.

— Aveţi dreptate, dar don Pizarro ne va ucide dacă facem asta.

— Ventura : împarte carabine băieţilor ca să înveţe să se apere.")

Ea se legăna încet. Îşi amintea, număra zile şi uneori luni întregi în care buzele ei nu scoseseră un cuvînt. „Nu mi-a reproşat niciodată indiferenţa pe care i-o arăt în timpul zilei."

Totul părea să se mişte fără participarea ei şi omul puternic care descăleca cu mîinile bătătorite şi fruntea încreţită de praf şi sudoare trecea, cu biciul în mînă, şi se prăbuşea pe pat ca să se trezească iarăşi înainte de răsăritul soarelui şi să pornească, în fiecare zi, lunga călătorie a oboselii de-a lungul pămînturilor care trebuiau să producă, să aducă beneficii, să fie conştient, piedestalul lui.

„S-ar zice că se mulţumeşte cu pasiunea cu care îl accept în timpul nopţii."

Cîmpuri de porumb, în mica regiune irigată care înconjura construcţiile vechilor moşii : Bernal, Labastida, Pizarro ; cîmpuri de agave şi, mai departe, tepetate.

(„— Se plîng, Ventura ?

— Îşi ţin gura, stăpîne, fiindcă, la urma urmei, le merge mai bine acum decît înainte. Dar îşi dau seama că le-aţi împărţit numai pămînturile neirigabile şi că vi le-aţi păstrat pe cele fertile.

— Şi altceva ?

— Că şi dumneavoastră continuaţi să luaţi dobîndă pentru ce împrumutaţi, cum făcea înainte don Gamaliel.

— Ascultă, Ventura. Să le explici că dobînzile cu adevărat ridicate le percep de la latifundiarii ca Pizarro şi de la negustori. Şi spune-le că dacă se simt păgubiţi din cauza

împrumuturilor mele, le voi suspenda. Credeam că le fac un serviciu...

— Nu, asta nu...

— Spune-le că peste puţin timp o să-l fac pe Pizarro să-mi plătească ipotecile şi că atunci o să le dau terenurile irigate pe care le voi lua de la bătrîn. Învaţă-i să aibă răbdare şi încredere, or să vadă.")

Era un adevărat bărbat.

„Dar oboseala, preocuparea asta îl îndepărtau. Eu n-am cerut dragostea grăbită pe care mi-a dat-o din cînd în cînd."

Don Gamaliel, căruia îi plăceau societatea, plimbările şi confortul pe care i le oferea Puebla, neglijase proprietatea de la ţară şi-l lăsase pe ginere să administreze totul după placul lui.

„Am acceptat tot ce a vrut el. El mi-a cerut să nu admit îndoieli şi gînduri. Tatăl meu. Celălalt mă cumpărase şi trebuia să rămîn aici..."

Dar atîta timp cît tatăl ei trăise şi ea putuse o dată la două săptămîni să plece la Puebla şi să-şi petreacă ziua împreună cu el, să umple dulapurile cu dulciurile şi brînzeturile preferate, să-şi facă rugăciunile alături de el, în biserica San Francisco, să îngenuncheze în faţa mumiei Preafericitului Sebastián de Aparicio, să colinde tîrgul din Parián, să înconjoare piaţa de arme, să ia apă sfinţită din marile cristelniţe de piatră ale Catedralei în stil herrerian şi, pur şi simplu, să-l privească pe taică-său învîrtindu-se din bibliotecă în patio...

„Ah, da, sigur, el mă proteja, mă susţinea."

...nu-şi pierduse de tot credinţa într-o viaţă mai bună şi universul obişnuit şi drag, anii copilăriei, erau încă suficient de reali ca să-i permită să se întoarcă la ţară, la bărbat, fără să-i fie prea greu.

„Fără cuvinte ori atitudini, cumpărată, martor mut al acestui om."

Îşi putea închipui că nu era decît un vizitator în trecere prin acea lume străină ridicată din noroi de soţul ei.

Îşi avea lumea ei reală în curtea umbrită din Puebla, în plăcerile pînzei curate întinse pe masa de acaju, în atingerea veselei pictate de mînă şi a tacîmurilor de argint, în parfum.

„....de pere tăiate în felii, de gutui, de compot de piersici..."

(„— Știu că l-ați ruinat pe don León Labastida. Cele trei case din Puebla fac o avere.

— Uite ce e, Pizarro. Labastida cere împrumuturi după împrumuturi, fără să se gîndească la dobînzi. El singur și-a băgat capul în streang.

— Probabil că vă bucurați văzînd cum se prăbușesc vechile trufii. Dar cu mine n-o să vă meargă. Nu sînt un mucunache ca Labastida ăsta.

— Îndepliniți-vă la timp angajamentele și nu vă ocupați de ce s-ar putea întîmpla.

— Pe mine n-o să mă doboare nimeni, Cruz, pot să jur.")

Don Gamaliel simți apropierea morții și el însuși își pregăti înmormîntarea, pînă la cele mai mici amănunte. Ginerele nu putu să-i refuze cei o mie de pesos bani-gheață pe care bătrînul îi ceruse. Guturaiul cronic se înrăutățea din ce în ce, ca o bășică de sticlă clocotită expusă la soare și dintr-o dată pieptul i se închise și plămînii nu mai putură primi alt aer decît pe acela rarefiat, rece, care reușea să se strecoare printre crăpăturile unei mase de flegmă, țesuturi iritate și sînge.

„Ah, da, obiectul unei plăceri întîmplătoare."

Bătrînul comandă un car funerar îmbrăcat în argint, acoperit cu un polog de catifea neagră și tras de opt cai care trebuiau să fie împodobiți cu dîrlogi de argint și cu cîte un panaș negru pe coamă. Puse să fie dus într-un fotoliu pe rotile pînă în balconul salonului, cînd caii înhămați la car treceau, încoace și încolo pe stradă, sub privirea lui arsă de febră.

„Mamă ? Naștere fără bucurie, fără durere."

Îi spuse tinerei soții să scoată cele patru candelabre mari de aur din vitrină și să le lustruiască : trebuiau să-l înconjoare atît în timpul priveghiului cît și în timpul slujbei pentru morți. Îi ceru să-l bărbierească chiar ea, fiindcă barba va continua să crească încă cîteva ore : doar pe gît și pe pomeți, și să îndrepte cu foarfecele barba și mustățile. Să-i pună cămașa cu plastron și fracul și să-l otrăvească pe dulău.

„Nemișcată și mută : din mîndrie."

Lăsă proprietățile moștenire fetei și-i încredință ginerelui uzufructul și administrarea. Menționă asta doar în testament. Se purtă cu ea, mai mult ca oricînd, ca și cum ar fi fost încă fetița care crescuse sub ochii lui și nici nu pomeni despre moartea fiului, nici despre vizita aceea, prima. Moartea părea a fi ocazia nimerită pentru a îndepărta, cu pioșenie, toate aceste fapte, și de-a reînvia, într-un act final, lumea pierdută.

„Am dreptul să-i distrug iubirea, dacă mă iubește cu adevărat ?"

Cu două zile înainte de-a muri, părăsi fotoliul rulant și se culcă în pat. Sprijinit de o grămadă de perne, își menținea postura elegantă și înțepenită, profilul vulturesc, mătăsos. Uneori întindea mîna ca să se convingă că fata lui era acolo. Dulăul scîncea sub pat. Buzele subțiri se deschiseră, în sfîrșit, cu un spasm de groază și mîna nu se mai putu mișca. Rămase lipită de pieptul nemișcat. Ea rămase acolo, contemplîndu-i mîna. Era pentru prima oară că vedea moartea de aproape. Mama ei murise cînd era o fetiță. Gonzalo murise departe.

„Așadar, e calmul acesta atît de apropiat, mîna care nu se mai mișcă."

Puține familii însoțiră marele car mortuar în drumul spre biserica San Francisco, și apoi spre cimitirul de pe colină. Se temeau, probabil, să se întîlnească cu el. Soțul ei porunci să fie închiriată casa din Puebla.

„Cît eram de descumpănită atunci. Nu-mi ajungea copilul. Nu mi-a ajuns Lorenzo. Am început să mă gîndesc la ce-ar fi putut să fie viața mea alături de cel pe care-l cunoscusem doar de după gratiile ferestrei ; la viața pe care omul ăsta mi-a zădărnicit-o."

(„— Bătrînul Pizarro stă toată ziua acolo, așezat în fața zidurilor moșiei, cu o pușcă în mînă. Nu i-a mai rămas decît locuința.

— Da, Ventura. Nu i-a mai rămas decît asta.

— Mai are cîțiva tineri despre care se zice c-ar fi foarte îndrăzneți și care-i sînt credincioși pînă la moarte.

— Bine, Ventura. Nu le uita mutrele.")

Intr-o noapte își dădu seama că-l spiona fără să vrea. Pe nesimțite, uită indiferența neafectată a primilor ani și

începu să caute, în orele cenușii ale înserării, privirea soțului ei, mișcările măsurate ale bărbatului care-și întindea picioarele pe taburetul de piele sau se ghemuia ca să aprindă focul în căminul vechi, în ceasurile reci ale cîmpului.

„Ah, trebuie să fi fost o privire plină de slăbiciune, de milă pentru mine însămi, cerînd o privire de răspuns din partea lui ; neliniștită, da, fiindcă nu-mi puteam înfrînge tristețea, neliniștea la care mă adusese moartea lui. Credeam că doar eu sînt neliniștită..."

Nu-și dădu seama că, în același timp, un om nou începu s-o observe cu alți ochi, liniștiți și încrezători, ca și cum ar fi vrut s-o facă să înțeleagă că timpurile grele trecuseră.

(„— Acum toți întreabă cînd o să le împărțiți pămînturile lui don Pizarro.

— Zi-le să aibă răbdare. Nu văd că Pizarro încă nu vrea să se recunoască învins ? Spune-le să aștepte cu carabinele în mîini, pentru cazul cînd bătrînul încearcă să mă înfrunte. Cînd or să se liniștească lucrurile, o să le împart pămîntul.

— Eu îmi țin gura. Știu foarte bine că pămînturile bune ale lui don Pizarro ați început să le vindeți coloniilor în schimbul unor loturi în Puebla.

— Micii proprietari vor da de lucru și țăranilor, Ventura. Ține, ia asta și fii liniștit...

— Mulțumesc, don Artemio. Știți că eu...")

Și că acum, odată clădită temelia bunăstării lor, era alt om, gata să-i arate că forța lui se punea și în slujba actelor fericirii. În seara în care privirile lui se opriră, în sfîrșit, ca să-și ofere un moment de atenție tăcută, ea se gîndi, pentru prima oară după mult timp, la pieptănătura ei și-și ridică o mînă spre ceafa acoperită cu păr castaniu.

„...cînd el îmi zîmbea, stînd în picioare lîngă cămin, cu... cu un fel de candoare... Am dreptul să-mi refuz mie însămi o fericire posibilă...?"

(„— Spune-le să-mi înapoieze carabinele, Ventura. Acum nu mai au nevoie de ele. Acum fiecare își are parcela lui, iar terenurile mari sînt ale mele sau ale protejaților mei. Nu mai au de ce se teme.

— Sigur, stăpîne. Ei sînt de aceeași părere și vă mulțumesc pentru ajutor. Erau unii care visau la mai mult,

dar acum sînt și ei de acord și-și spun că tot e mai bine decît nimic.

— Alege vreo zece-doișpe din cei mai solizi și dă-le carabinele. Nu trebuie să fie nemulțumiri nici de-o parte nici de alta.")

„Apoi mi-a fost ciudă. Nu m-am putut stăpîni... Și mi-a plăcut. Ce rușine."

Voia să șteargă amintirea începutului și să se facă iubit lăsînd de-o parte memoria actului care o obligase să-l ia de bărbat. Culcat lîngă nevastă-sa, cerea în tăcere — ea înțelese asta — ca degetele înlănțuite atunci să fie ceva mai mult decît un răspuns imediat.

„Cu celălalt poate c-aș fi simțit ceva mai mult ; nu știu ; n-am cunoscut decît dragostea soțului meu ; ah, dăruindu-se cu o pasiune exigentă, ca și cum n-ar mai putea trăi nici o clipă fără să știe dacă simt și eu același lucru..."

Își făcea reproșuri, gîndindu-se că aparențele erau împotriva lui. Cum s-o facă să creadă că o iubise din clipa cînd o văzuse trecînd pe o stradă din Puebla, înainte de-a ști cine era ?

„Dar cînd ne despărțim, cînd adormim, cînd începem să trăim o zi nouă, îmi lipsesc toate astea, gesturile, atitudinile care să poată prelungi în viața zilnică iubirea nocturnă."

Ar fi putut să i-o spună, dar o explicație ar fi antrenat-o pe cealaltă și toate explicațiile ar fi condus spre o anumită zi, spre un anumit loc, într-o temniță, într-o noapte de octombrie. Voia să evite întoarcerea în trecut ; înțelese că, pentru a reuși, trebuia să o facă a lui fără cuvinte; își zise că tandrețea și carnea pot vorbi fără să fie nevoie de cuvinte. Și atunci îl cuprindea altă îndoială. Fata o să înțeleagă oare tot ce voia să-i spună cînd o cuprindea în brațe ? O să știe să aprecieze intenția tandreței ? Răspunsul ei sexual nu era oare excesiv, imitat, învățat ? În reprezentația involuntară a femeii nu se pierdea oare orice promisiune de înțelegere adevărată ?

„ — Poate că era vorba de pudoare. Poate de dorința ca această dragoste în întuneric să fie, într-adevăr, minunată."

Dar el nu îndrăznea să o întrebe, să vorbească. Spera că faptele se vor impune de la sine ; obișnuința, fatalita-

tea, necesitatea de asemenea. Încotro și-ar fi putut îndrepta privirea? Singurul ei viitor era alături de el. Poate că această simplă evidență va sfîrși prin a o face să uite restul, cele întîmplate la început. Adormea alături de ea cu dorința asta, deja transformată în vis.

„Să-mi cer iertare că am uitat, din cauza plăcerii, motivele ranchiunei... Doamne, cum să mă împotrivesc forței lui, strălucirii ochilor verzi? Ce putere mai pot avea din momentul cînd corpul ăsta dur, afectuos, mă cuprinde în brațe fără să-mi ceară voie, nici iertare pentru ceea ce i-aș putea arunca în față... Ah, asta n-are nume; lucrurile se sfîrșesc înainte de-a fi apucat să le dai un nume..."

(„— E atîta tăcere în noaptea asta, Catalina... Ți-e frică s-o rupi? Îți spune ceva?

— Nu... Nu vorbi.

— Nu-mi ceri nimic niciodată. Mi-ar place ca uneori...

— Te las pe tine să vorbești. Știi — lucrurile — care...

— Da. Nu e nevoie de vorbe. Îmi placi, îmi placi... Niciodată nu m-am gîndit...")

N-o să se poată stăpîni. O să se lase iubită; dar cînd se va trezi o să-și amintească iar totul și-și va opune ranchiuna tăcută forței bărbatului.

„N-o să-ți spun. Noaptea mă domini tu. Ziua sînt eu mai puternică. N-o să-ți spun. Că n-am crezut nici un moment ceea ce ne-ai povestit. Că tata știa să-și ascundă umilirea sub demnitatea omului ales, curtenitor, însă că eu pot să-l răzbun în secret, într-o viață întreagă."

Se scula din pat, împletindu-și părul răvășit, fără să întoarcă privirea spre patul dezordonat. Aprindea lampa și se ruga în tăcere, așa cum tot prin tăcere o să-i demonstreze, de-a lungul orelor însorite, că nu se lăsase învinsă, chiar dacă noaptea, o nouă sarcină, pîntecul mare, ar dovedi contrariul. Și doar în momentele de adevărată singurătate, cînd nici ranchiuna față de trecut, nici rușinea plăcerii nu o preocupau, putea să recunoască cinstit că el, viața lui, forța lui,

„...îmi oferă aventura asta stranie, care mă umple de teamă..."

Era o invitație la aventură, o invitație să se arunce cu ochii închiși în brațele unui viitor necunoscut, ale cărui procedee nu ar fi consfințite prin puterea obiceiurilor. În-

venta totul, crea totul din temelii, ca și cum înainte de asta n-ar fi existat nimic, Adam fără părinte, Moise fără Legi. Nu asta era viața, nu asta era lumea în concepția lui don Gamaliel.

„Cine e ? Cum a apărut din el însuși ? Nu, nu am curajul necesar pentru a-l însoți. Trebuie să mă abțin. Să nu plîng cînd îmi aduc aminte de copilărie. Ce nostalgie."

Compara zilele fericite ale copilăriei cu un galop fără sens de figuri dure, ambițioase, de averi prăbușite ori create din nimic, de ipoteci ajunse la scadență, de interese meschine, de trufii înfrînte.

(„— Ne-a adus la sapă de lemn. Nu mai putem rămîne în relații cu tine ; ai partea ta din tot ce ne face.")

Era adevărat. Omul ăsta.

„Omul ăsta care-mi place fără leac, omul ăsta care poate că mă iubește cu adevărat, căruia nu știu ce să-i spun, omul ăsta care mă face să trec de la plăcere la rușine, de la rușinea cea mai deprimantă la plăcerea cea mai... cea mai..."

Omul ăsta venise să-i distrugă : îi distrusese deja și ea își salvase doar corpul, dar nu și sufletul, cînd i se vînduse. Petrecu ore întregi la fața ferestrei deschise spre cîmp, pierdută în contemplarea văii, umbrită de *pirules*, mișcînd uneori leagănul copilului, așteptînd să nască din nou, imaginîndu-și viitorul pe care ar putea să-l ofere aventurierul. Intrase în lume la fel cum intrase în trupul soției lui, lăsînd la o parte pudoarea, cu bucuria lui, trecînd dincolo de regulile decenței, cu plăcerea lui. Îi așezase la masă pe oamenii ăia, vechilii moșiilor, peoni cu privirea strălucitoare, oameni care nu cunoșteau bunele maniere. Abolise toate ierarhiile reprezentate prin don Gamaliel. Transformase casa într-un grajd de zilieri care vorbeau despre lucruri de neînțeles, plictisitoare, grosolane. Începuse să primească delegații ale locuitorilor, să asculte lingușiri. Trebuia să plece la México, să candideze pentru noua Cameră. Ei îi vor susține candidatura. Cine altul, dacă nu el, i-ar fi putut reprezenta cu adevărat ? Dacă el și doamna ar vrea să facă o plimbare prin sate duminica, ar vedea cît sînt de iubiți și că mandatul de deputat e un lucru sigur.

Ventura își înclină iarăși capul înainte de-a-și pune pălăria. Trăsura fu condusă de un peon pînă în dreptul grilajului, iar el întoarse spatele indianului și se îndreptă spre balansoarul pe care stătea femeia însărcinată.

„Ori e de datoria mea să mențin trează ranchiuna pe care i-o port ?"

Îi întinse o mînă, iar ea i-o luă. Fructele putrezite de *tejocote* se desfăcură sub picioarele lor, cîinii lătrară și alergară în jurul trăsurii și ramurile prunilor răspîndiră prospețimea de rouă. Ajutînd-o să se urce în trăsură, strînse fără să vrea brațul soției și zîmbi.

— Nu știu dacă te-am jignit cu ceva. Dacă am făcut-o, te rog să mă ierți.

Așteptă cîteva momente. Dacă, cel puțin, s-ar arăta cît de cît tulburată. S-ar fi mulțumit cu atît : cu un gest care, chiar lipsit de afecțiune, să fi trădat o slăbiciune cît de neînsemnată, un semn suficient de tandrețe, de dorința de-a fi protejată.

„Doar de-aș putea să mă decid, doar de-aș putea."

Ca la prima lor întîlnire, el își întinse mîna spre a ei și întîlni iarăși o carne fără emoție. Luă frîurile, iar ea se așeză alături de el și-și desfăcu umbreluța albastră, fără să-și privească soțul.

— Aveți grijă de copil.

„Mi-am împărțit viața între noapte și zi, ca pentru a satisface două rațiuni. De ce nu pot să aleg una singură, Doamne ?"

El privea fix spre răsărit. Cîmpul de porumb, brăzdat de fire de apă pe care țăranii le canalizau, cu mîinile lor, spre semănăturile tinere, protejînd muncelele în care se ascundea sămînța, defilă de-a lungul drumului. Ulii pluteau în depărtare ; sceptrele verzi ale agavelor răsăriră din pămînt ; cuțitele lucrau tăind incizii în trunchiuri : seva asta. Doar uliul, din înălțimi, putea distinge pata umedă și fertilă care înconjura hotarele proprietății noului stăpîn, fostele moșii ale lui Bernal, Labastida și Pizarro.

„Da ; el mă iubește, trebuie să mă iubească."

Saliva argintată a pîraielor seca repede și excepția făcea loc regulii : cîmpia calcaroasă de agave. Pe drumul parcurs de trăsură, lucrătorii lăsară cuțitele și sapele și cărăușii dădură bici măgarilor ; norii de praf se ridicară pe

alt pămînt, uscat, fără tranziţie. În faţa trăsurii, ca un roi negru, trecea procesiunea religioasă pe care o ajunseră din urmă în curînd.

„I-am dat toate motivele să mă iubească. Şi nu mă flatează patima lui pentru mine ? Nu mă încîntă cuvintele de dragoste pe care mi le spune, îndrăzneala, dovezile plăcerii lui ? Chiar şi aşa. Chiar aşa, însărcinată, tot nu mă lasă în pace. Da, da, toate astea îmi plac."

Înaintarea înceată a pelerinilor îi opri : copii înveşmîntaţi în tunici albe cu găitane aurite, unii cu nimburi de hîrtie argintie ori din fire de sîrmă tremurătoare pe capetele negre, ţinînd de mînă femei învăluite în şaluri, cu obrajii roşii şi cu privirea de sticlă, care se închinau şi murmurau litaniile vechi ; îngenuncheaţi, cu picioarele goale şi mîinile înlănţuite de şiraguri de mătănii ; unii îl opreau pe omul cu picioarele acoperite de plăgi care voia să împlinească cele juruite, alţii îl biciuiau pe păcătosul care primea cu bucurie loviturile de frînghie pe spinarea goală şi pe mijlocul încins cu un brîu de spini ; cununile de spini răneau frunţile brune, scapularele de nopal răneau piepturile spîne ; murmurele în limba indigenă nu se ridicau mai sus de nivelul pămîntului însemnat cu picături roşii pe care picioarele leneşe le striveau şi apoi le acopereau : picioarele cu crustă tare, bătătorite, obişnuite să poarte acest al doilea strat de piele noroioasă. Trăsura nu avansa.

„De ce nu pot să accept toate astea, fără să simt în inimă nimic străin, fără nici o ezitare ? Vreau să privesc totul ca pe o dovadă a faptului că el nu poate rezista atracţiei corpului meu, dar nu-l pot privi decît ca pe o probă că l-am supus, că pot să-i smulg în fiecare noapte dragostea, iar a doua zi să-i arăt dispreţ prin atitudinea mea rece şi distantă. De ce să nu mă hotărăsc ? De ce trebuie să mă hotărăsc ?"

Cei bolnavi îşi apăsau comprese din foi de ceapă la tîmple sau lăsau femeile să-i atingă pe corp cu crengile sfinţite : sute şi sute ; doar un urlet neîntrerupt rupea tăcerea înceată a murmurelor : chiar şi cîinii băloşi, plini de rîie, gîfîiau încet, alergînd prin mulţimea care înainta lent, aşteptînd să apară, în depărtare, turnurile de ipsos trandafirii, faţada din plăci colorate de faianţă şi cupolele de mozaic galben. Tigvele de dovleac se ridicau spre buzele

subțiri ale penitenților și pe bărbii aluneca scursoarea densă a țuicii de agave. Ochi albi, roși de viermi ; fețe mînjite de noroi ; capete rase ale copiilor bolnavi ; nasuri ciupite de vărsat ; sprîncene mîncate de sifilis : însemnul conquistadorului în corpurile celor cuceriți, care înaintau în genunchi, în patru labe, în picioare, spre sanctuarul ridicat în onoarea zeului oamenilor albi. Sute și sute : picioare, mîini, semne, sudoare, jeluiri, spuzeli, purici, noroi, buze, dinți ; sute și sute.

„Trebuie să mă hotărăsc ; n-am altă perspectivă în viață decît să fiu, pînă la moarte, soția acestui om. De ce să nu-l accept ? Da, e ușor de gîndit. Nu-i la fel de ușor să uit motivele ranchiunei pe care i-o port. Doamne. Doamne, spune-mi dacă nu sînt pe cale de-a-mi distruge eu însămi fericirea, spune-mi dacă trebuie s-o las să treacă înaintea îndatoririlor mele de soră și de fiică..."

Trăsura își croia drum cu greutate pe cărarea prăfuită, printre corpurile care nu cunoșteau graba, care înaintau în genunchi, în picioare, în patru labe, spre sanctuar. Lanurile de agavă care flancau trăsura o împiedicau să părăsească drumeagul ca să facă un ocol, iar femeia albă se apăra de soare cu umbreluța ținută între degete, umerii pelerinilor o legănau ușor : ochii de gazelă, lobii urechilor trandafirii, tenul alb, imaculat, batista care-i acoperea nasul și gura, sînii înalți sub mătasea albastră, pîntecul mare, picioarele mici încrucișate și sandalele de satin ;

„Avem un băiat. Tatăl și fratele meu sînt morți. De ce mă hipnotizează trecutul ? Ar trebui să privesc spre viitor. Și nu știu să iau o hotărîre. Pot să permit ca faptele, soarta, ceva străin de mine să hotărască în locul meu ? Poate. Doamne. Aștept alt copil..." ;

Mîinile se întinseră spre ea : întîi palma bătătorită a unui indian bătrîn, încărunțit, apoi brațele, goale sub șal, ale femeilor ; un murmur calm de admirație și de tandrețe, o dorință puternică de-a o atinge, cîteva silabe ca un sunet de flaut : *„Mamita, mamita"* [1]. Trăsura se opri și el sări jos, învîrtind biciul deasupra capetelor întunecate, strigînd să le facă loc ; înalt, îmbrăcat în negru, cu pălăria cu galoane înfundată pînă la sprîncene...

[1] Măicuță (span.).

„...Doamne, de ce m-ai pus în situaţia asta ?..."

Şi apucă de hăţuri, îndreptă cu violenţă calul spre dreapta, trîntindu-i la pămînt pe pelerini, cînd deodată calul necheză înălţîndu-se în două picioare, sfărîmă vasele de lut şi coşurile de răchită cu găini care începură să cotcodăcească şi să zboare în toate părţile, lovi capetele indienilor căzuţi la pămînt, se întoarse în cerc, asudat şi lucios, cu venele grumazului gata să plesnească şi cu ochii ieşiţi în afară ; iar ea simţi în carnea ei toate sudorile şi plăgile, strigătele surde, paraziţii, duhoarea ţuicii urcînd spre ea ; ridicată în picioare, echilibrată de greutatea pîntecului, biciui cu hăţurile spinarea animalului. Mulţimea se dădu în lături, cu strigăte scurte de nevinovăţie şi uimire, cu braţele ridicate, cu trupurile aruncate spre zidul de agave şi ea făcu drum întors,

„De ce mi-ai dat viaţa asta în care trebuie să aleg ? Nu sînt făcută pentru aşa ceva...",

Gîfîind, îndepărtîndu-se de mulţimea aceea, spre casa pierdută în reverberaţii, ascunsă de creşterea vertiginoasă a copacilor pe care-i plantase el.

„Sînt o femeie slabă. Voiam doar o viaţă liniştită, în care alţii să fi ales pentru mine. Nu... nu ştiu să iau hotărîri... Nu pot... Nu pot..."

Mesele mari fură întinse în apropierea sanctuarului, în bătaia soarelui ; muştele zburau în escadrile dese pe deasupra oalelor mari cu fasole şi a porţiilor de mîncare îngrămădite pe faţa de masă din ziare ; clondirele cu ţuică de agave parfumată cu vişine şi stiuleţii uscaţi de porumb şi acadelele cu migdale, tricolore, rupeau opacitatea mîncărurilor şi a vaselor. Preşedintele consiliului municipal se urcă pe o estradă, îl prezentă şi-i aduse elogii, iar el acceptă candidatura ca deputat federal, convenită cu luni în urmă în Puebla şi la México cu guvernul care îi recunoştea meritele revoluţionare, exemplul bun pe care îl dăduse retrăgîndu-se din armată pentru a pune în practică hotărîrile cu privire la reforma agrară şi excelentele servicii pe care le adusese suplinind lipsa unei autorităţi oficiale în regiune, instaurînd ordinea de unul singur, cu toate riscurile. Erau înconjuraţi de murmurele surde şi insistente ale pelerinilor care intrau şi ieşeau din templu, implorau cu voce tare pe fecioara şi pe dumnezeul lor, se

jeluiau, ascultau discuțiile și beau din clondire. Cineva strigă. Răsunară cîteva împușcături. Candidatul nu-și pierdu cumpătul, indienii își mestecau proviziile, iar el cedă cuvîntul altui personaj local, în timp ce toba indigenilor îl saluta și soarele se ascundea în spatele munților.

— Ceea ce vă spusesem, murmură Ventura cînd picăturile rotunde ale ploii punctuale începură să-i cadă cu zgomot pe pălărie. Erau aici ucigașii năimiți de don Pizarro, v-au țintit de cînd v-ați urcat pe estradă.

El, fără pălărie, își trase peste cap pelerina din foi de porumb. Cum au rămas ?

— Reci de-a binelea, zîmbi Ventura. Îi înconjurase-răm încă înainte de-a începe discursul.

Puse piciorul în scara calului.

— Aruncați-i în fața ușii lui Pizarro.

Simți că o detestă în clipa cînd intră în încăperea văruită, goală, și o găsi singură, balansîndu-se în fotoliu și mîngîindu-și brațele ca și cum sosirea bărbatului ar fi umplut-o de un frig intangibil, ca și cum răsuflarea bărbatului, transpirația uscată a trupului, timbrul temut al glasului lui ar fi adus cu sine un vînt înghețat. Nasul femeii, fin și drept, tremură ; el își aruncă pălăria pe masă și pintenii se apropiară zgîriind podeaua de piatră.

— M-au... m-au speriat...

El nu vorbi. Își scoase pelerina și o întinse aproape de foc. Apa se scurgea bolborosind printre olanele acoperișului. Era pentru prima dată că încerca să se justifice.

— M-au întrebat unde mi-e soția. Azi a fost o zi importantă pentru mine.

— Da, știu...

— Cum să-ți spun... toți... toți avem nevoie de martori ai vieții noastre ca s-o putem trăi...

— Da...

— Tu...

— Eu nu mi-am ales viața ! răspunse ea ridicînd vocea, strîngînd în mîini brațele balansoarului. Dacă-i obligi pe oameni să-ți îndeplinească voința, nu veni pe urmă să pretinzi de la cineva recunoștință ori...

— Împotriva voinței tale ? Atunci de ce-ți plac ? De ce-mi gemi în pat dacă pe urmă îmi faci mutrele astea ? Cine să te-nțeleagă ?

— Mizerabile !

— Hai, ipocrito, răspunde, de ce ?

— Ar fi la fel cu oricare bărbat.

Ridică ochii ca să-l înfrunte. Nu mai putea da înapoi. Prefera să se înjosească.

— Ce ştii tu ? Poate că-ţi dau altă faţă şi alt nume...

— Catalina... Eu te-am iubit... N-am ce-mi reproşa.

— Lasă-mă. Sînt în mîinile tale pentru veşnicie. Acum ai tot ce doreai. Mulţumeşte-te cu asta şi nu cere imposibilul.

— De ce renunţi ? Ştiu că îţi plac...

— Lasă-mă. Nu mă atinge. Nu-mi reproşa slăbiciunea. Îţi jur că de-acum o să mă stăpînesc.

— Eşti soţia mea.

— Nu te apropia. N-o să-ţi refuz nimic. Asta îţi aparţine. Face parte din victoriile tale.

— Da, şi va trebui să suporţi asta toată viaţa.

— Acum ştiu cum să mă consolez. Cu Dumnezeu care e de partea mea, cu copiii mei, niciodată n-o să-mi lipsească mîngîierea.

— De ce-ar fi Dumnezeu de partea ta, prefăcuto ?

— Nu-mi pasă de insultele tale. De-acum înainte ştiu cum să mă consolez.

— De ce ?

— Nu încerca să scapi. De faptul că trăiesc cu omul care mi-a umilit tatăl şi mi-a trădat fratele.

— O să regreţi asta, Catalina Bernal. Mi-ai dat o idee: să-ţi amintesc de tatăl şi de fratele tău de cîte ori o să-ţi desfaci picioarele de dragul meu...

— Nu mă mai poţi jigni.

— Nu fi aşa de sigură.

— Fă ce-ţi place. Te supără adevărul ? Mi-ai ucis fratele.

— Fratele tău n-a avut timp să fie trădat. Avea poftă să devină martir. N-a vrut să se salveze.

— El a murit, iar tu eşti aici, bun-zdravăn şi profitînd de averea lui. Asta-i tot ce ştiu.

— Atunci consumă-te şi gîndeşte-te că n-o să renunţ niciodată la tine, nici cînd o să mor, şi că ştiu şi eu să umilesc. O să te coste că nu ţi-ai dat seama de asta...

— Crezi că nu ţi-am văzut mutra de animal cînd spuneai că mă iubeşti ?

— Nu te voiam la marginea vieţii mele, ci confundată cu ea...

— Nu mă atinge. Asta-i un lucru pe care n-o să-l poţi cumpăra niciodată.

— Uită ziua asta. Gîndeşte-te c-o să trăim împreună toată viaţa.

— Pleacă de lîngă mine. Da. La asta mă gîndesc. La anii pe care-i avem în faţă.

— Atunci, iartă-mă. Te rog din nou.

— Tu o să mă ierţi ?

— N-am ce să-ţi iert.

— O să-mi ierţi că nu-ţi pot ierta uitarea în care cade încet-încet celălalt, cel care-mi plăcea cu adevărat ? Măcar de mi-aş putea aminti bine faţa lui... Şi pentru asta te urăsc, fiindcă m-ai făcut să-i uit faţa... Dacă mi-aş fi putut trăi prima dragoste, aş putea spune că am trăit... Încearcă să mă înţelegi ; îl urăsc mai mult decît pe tine, fiindcă s-a lăsat speriat şi nu s-a mai întors... Poate că-ţi spun lucrurile astea, fiindcă nu i le pot spune lui... Da, spune-mi că e o laşitate să gîndesc aşa... nu ştiu ; eu... eu sînt slabă... şi tu, dac-o să vrei, o să poţi iubi multe femei, dar eu sînt legată de tine. Dacă m-ar fi luat cu forţa, azi n-aş fi avut de ce să mi-l amintesc şi să-l urăsc, fără să-mi pot aminti cum arăta. Am rămas nesatisfăcută pentru totdeauna, înţelegi ?... ascultă-mă, nu pleca... şi cum n-am curajul să mă învinuiesc pe mine însămi pentru tot ce s-a întîmplat, şi cum nu-l am nici pe el lîngă mine ca să-l urăsc, te fac responsabil pe tine şi te urăsc pe tine, care eşti atît de puternic, încît poţi lua totul asupra ta... Spune-mi dacă poţi să-mi ierţi asta, fiindcă eu n-o să te pot ierta atîta timp cît nu mă pot ierta pe mine şi pe el care-a plecat... aşa de slab... Dar nu vreau nici să mă gîndesc, nici să vorbesc ; lasă-mă să trăiesc liniştită şi să-i cer iertare lui Dumnezeu, nu ţie...

— Linişteşte-te. Te preferam cu tăcerea ta încăpăţînată.

— Acum ştii. Poţi să mă răneşti de cîte ori o să vrei. Ţi-am dat pînă şi arma asta. Fără să mă gîndesc, fiindcă

vreau să mă urăşti şi tu şi să se termine odată cu iluziile noastre...

— Ar fi mai uşor să uităm totul şi s-o luăm de la capăt.

— Nu sîntem făcuţi pentru aşa ceva.

Femeia nemişcată îşi aminti prima ei hotărîre, cînd don Gamaliel o pusese la curent cu cele întîmplate. Să se lase înfrînţi cu curaj. Să se lase jertfită ca să-şi poată lua apoi revanşa.

— Nu mă poate opri nimic, vezi ? Dă-mi un argument care să mă oprească.

— Asta-i mai uşor.

— Ţi-am spus să nu mă atingi, să nu mă mîngîi !

— Şi eu îţi spun că e mai uşor să urăşti. E mai greu să iubeşti, ţi se cere mai mult...

— Da, ura e naturală. Nu mă costă nici un efort.

— Nu e nevoie să o provoci şi s-o doreşti. Vine singură.

— Să nu mă atingi !

Nu-şi mai privi bărbatul. Absenţa cuvintelor ştergea apropierea omului înalt, întunecat, cu mustaţa deasă, care-şi simţea sprîncenele şi ceafa apăsate de o durere de piatră. Ghicise chiar mai mult în ochii frumoşi, înnouraţi ai soţiei lui. Gura închisă îi arunca în faţă, cu un rictus de dispreţ disimulat, cuvintele pe care nu i le va spune niciodată.

„Crezi că după ce ai făcut tot ce-ai făcut, mai ai drept la dragoste ? Crezi că regulile vieţii se pot schimba ca să primeşti tu, pe deasupra, şi recompensa asta ? Ţi-ai pierdut nevinovăţia în lumea exterioară. N-o s-o poţi recupera aici, înăuntru, în lumea sentimentelor. Poate c-ai avut grădina ta. Am avut-o şi eu pe a mea, micul meu paradis. Amîndoi ni le-am pierdut. Încearcă să-ţi aminteşti. Nu poţi găsi în mine ceea ce ai sacrificat deja, ceea ce ai pierdut pentru totdeauna, prin opera ta. Nu ştiu de unde vii. Nu ştiu ce ai făcut. Ştiu doar că viaţa ta a pierdut ceea ce m-ai făcut apoi să pierd şi eu : visurile, inocenţa. Nu vom mai fi niciodată aceiaşi."

Voi să citească toate astea pe faţa impasibilă a soţiei lui. Fără să vrea, se simţi aproape de argumentele pe care ea nu le exprima. Cuvîntul se întoarse la teama lui secretă. Mişelule : cuvîntul ăsta cumplit nu trebuia să ţîşnească

niciodată dintre buzele soției lui care, chiar dacă ar pierde orice speranță de dragoste, va fi totuși martorul lui — mut, bănuitor — de-a lungul anilor care vor veni. Strînse fălcile. Poate că un singur lucru ar putea să desfacă nodul separării și al ranchiunei. Doar cîteva cuvinte, spuse acum ori niciodată. Dacă ea le accepta, ar putea să uite și să o ia de la capăt. Dacă nu le accepta...

„Da, sînt viu și alături de tine, aici, fiindcă am lăsat pe alții să moară în locul meu. Pot să-ți vorbesc despre cei care au murit, deoarece eu m-am spălat pe mîini și-am ridicat din umeri. Acceptă-mă așa, cu păcatele mele, și privește-mă ca pe un om care are nevoie... Nu mă urî. Fie-ți milă de mine, Catalina, iubita mea. Pentru că te iubesc ; cîntărește-mi greșelile și dragostea și o să vezi că dragostea mea atîrnă mai greu..."

Nu îndrăznea. Se întrebă de ce nu îndrăznea. De ce nu-l obliga ea să spună adevărul — pe el, incapabil de-a i-l mărturisi, conștient că această lașitate îi îndepărta și mai mult și-l făcea și pe el responsabil pentru iubirea lor ratată — ca să se spele amîndoi de greșeala pe care, pentru a se răscumpăra, bărbatul voia să o împartă cu ea ?

„Singur nu ; singur nu pot."

În minutul acesta intim și tăcut...

„Am destulă putere acum. Puterea mea e să accept fără luptă fatalitatea."

...acceptă și el imposibilitatea de-a se întoarce, de-a ajunge pînă la origini... Ea se sculă murmurînd că copilul doarme singur în cameră. El rămase singur și-și închipui, și-o închipui în genunchi, în fața crucifixului de fildeș, împlinind ultimul act care o desfăcea

„de destinul și de greșeala mea, cramponată de propria ta salvare, respingînd ceea ce ar fi trebuit să fie al nostru, chiar dacă ți-aș oferi lucrul ăsta în tăcere ; n-o să te mai întorci..."

Încrucișă brațele și ieși în noaptea cîmpului, ridicînd capul ca să salute grupul strălucitor al lui Venus, prima stea a unei bolți care se umplea foarte repede cu lumini. Mai fusese o noapte în care privise spre stele ; nu cîștiga nimic amintindu-și. Nu mai era același, nici stelele de

atunci, pe care le contemplase privirea lui tînără, nu mai erau aceleaşi.

Ploaia trecuse. Grădina răspîndea un parfum pătrunzător de goiavă şi *tejocote,* de prun şi de păr. El plantase copacii din grădină. El ridicase zidul care despărţea casa şi grădina, domeniul său intim, de cel agricol.

Cînd cizmele călcară pe pămîntul umed, îşi băgă mîinile în buzunarele pantalonilor şi merse încet spre grilaj. Îl deschise şi se îndreptă spre locuinţa vecină. În timpul primei sarcini a nevesti-si tînăra indiancă îl primise din cînd în cînd, cu o tăcere inertă şi cu o lipsă totală de întrebări sau de precauţii.

Intră fără să bată, îmbrîncind uşa cu o lovitură, în cocioaba din cărămizi sparte. O luă de braţ, sculînd-o din somn, atingînd deja căldura cărnii întunecoase, adormite. Fata privi cu spaimă faţa descompusă a stăpînului, părul buclat care-i cădea peste ochii verzui şi sticloşi, buzele groase înconjurate de un puf răvăşit şi aspru.

— Vino, nu-ţi fie frică.

Ridică braţele şi-şi băgă pe cap bluza albă şi întinse mîna ca să-şi ia şalul. El o duse afară. Fata gemea încetişor, ca un viţel prins cu arcanul. Iar el îşi ridică faţa spre cerul împodobit în noaptea aceea cu toate luminile lui.

— Vezi steaua aceea mare, strălucitoare ? Ţi se pare c-ai putea s-o atingi cu mîna, nu-i aşa ? Dar pînă şi tu ştii că n-ai s-o atingi niciodată. Trebuie să spunem nu, lucrurilor pe care nu le putem atinge. Vino ; o să stai cu mine în casa cea mare.

Tînăra intră în grădină cu capul în jos.

Copacii spălaţi de ploaie străluciră în întuneric. Pămîntul fermentat se încărcă de mirosuri puternice, iar el respiră adînc.

Sus, în cameră, ea lăsase uşa întredeschisă şi se culcase. Aprinse lampa. Se întoarse cu faţa la perete, încrucişîndu-şi mîinile pe piept şi strîngîndu-şi picioarele. După un moment le întinse iar şi căută pe dibuite sandalele pe jos. Se sculă şi umblă prin cameră, ridicînd şi coborînd capul. Legănă, fără să-şi dea seama, copilul adormit în pătuţul

lui. Își mîngîie pîntecul. Se întinse din nou pe pat și rămase așa, așteptînd să audă pe coridor pașii bărbatului.

EU îi las să facă ce vor, nu mai pot să gîndesc ori să doresc ; mă obișnuiesc cu durerea asta : nimic nu poate dura la nesfîrșit, fără să se transforme în obișnuință ; durerea pe care-o simt sub coaste, în jurul buricului, în intestine, e de acum durerea mea, o durere care roade ; senzația de greață din gură e gustul meu ; umflătura pîntecului e sarcina mea, o compar cu o sarcină, asta mă distrează. Încerc să-l ating. Îl parcurg de la ombilic la pubis. Nou. Rotund. Cleios. Dar sudoarea rece cedează. Fața incoloră pe care reușesc s-o văd în bucățile asimetrice de sticlă ce împodobesc geanta Teresei, care trece pe lîngă patul meu, fără să se despartă niciodată de geantă, ca și cum ar exista hoți în încăpere. Sufăr un colaps. Nu mai știu. Doctorul a plecat. Spunea că se duce să cheme alți doctori. Nu vrea să-și asume singur răspunderea în cazul meu. Nu mai știu. Dar îi văd. Au intrat. Ușa de acaju se deschide, se închide și pașii nu se aud din cauza covorului gros. Au închis ferestrele. Au tras, cu zgomot de șoapte, perdelele cenușii. Au intrat. Ah, există o fereastră. E o lume afară. E vîntul ăsta înalt, de podiș, care clatină niște copaci negri, zvelți. Trebuie să respir...

— Deschideți fereastra...
— Nu, nu. Ai putea să răcești și să ai complicații.
— Deschideți...
— *Domine non sum dignus...*[1]
— Fac ceva pe Dumnezeul vostru...
— ...deoarece crezi în el...

Foarte deștept. A fost deștept. Mă liniștește. Nu mă mai gîndesc la lucrurile astea. Da, la ce bun să-l insult, dacă nu există ? Asta îmi face bine. O să le admit pe toate, fiindcă, dacă mă revolt, înseamnă că recunosc că lucrurile astea există. Așa o să fac. Nu știu la ce mă gîndeam. Îmi cer iertare. Preotul mă înțelege. Îmi cer iertare. N-o să le

[1] Doamne nu sînt demn (lat.).

dau dreptate revoltîndu-mă. E mai bine așa. Probabil că am o mină plictisită. E cea adecvată situației. Cîtă importanță se acordă acestui lucru. Un lucru care pentru cel mai interesat, pentru mine, înseamnă sfîrșitul importanței. Da. Așa merge bine. Așa. În momentul cînd îmi dau seama că totul va înceta să mai aibă importanță pentru mine, ceilalți încearcă să facă din asta lucrul cel mai important: propria durere, salvarea sufletului aproapelui. Dau drumul unui sunet spart prin nări și-i las să facă ce vor și-mi încrucișez brațele pe stomac. Ah, dați-vă la o parte, toți, lăsați-mă să ascult. Să vedem dacă n-or să înțeleagă. Să vedem dacă nu înțeleg ce vrea să spună un braț îndoit astfel...

„— ...pretind că aici, în México, se pot fabrica aceleași vagoane. Dar trebuie să împiedicăm treaba asta, nu-i așa? Douăzeci de milioane de pesos fac un milion și jumătate de dolari...

— *Plus our commissions...*[1]

— Gheața n-o să vă facă prea bine la guturai.

— *Just hay fever. Well, I'll be...*[2]

— N-am terminat. În plus, zic că taxele de transport aplicate companiilor miniere pentru traficul din centrul Republicii pînă la frontieră sînt foarte scăzute, că asta aduce cu o subvenție, că ne costă mai scump să transportăm legume decît minereurile companiilor noastre...

— *Nasty, nasty...*[3]

— Sigur. Vă dați seama că dacă vor spori taxele de transport, n-o să ne mai renteze să exploatăm minele...

— *Less proffits, sure, lesproffitsure lesslesslesss...*[4]

Ce e, Padilla? Ce dracu, Padilla. Ce-i cu cacofonia asta? Fii atent, Padilla.

— S-a terminat banda. Un moment. Urmarea e pe cealaltă parte.

— Nu te înțelege, *licenciado*.

[1] Plus comisioanele noastre (engl.).

[2] Da, bîntuie gripa. Eu am să... (engl.).

[3] Urîtă treabă, urîtă... (engl.).

[4] Mai puține beneficii, desigur, maiputinebeneficii... maiputinebeneficii... (engl.).

Probabil că Padilla zîmbeşte cum ştie el. Padilla mă cunoaşte. Ştie că ascult. Ah, ascult, ah. Zgomotul ăsta îmi umple creierul de curent electric. Sunetul propriei mele voci, vocea mea reversibilă, da, care începe iar să scîrţîie şi poate fi ascultată pe dos, vocea mea care seamănă cu ţipătul unei veveriţe, dar a mea, ca numele meu care n-are decît unsprezece litere, dar poate fi scris într-o mie de feluri Amuc Reostrir Zurtec Marzi Itzau Erimor, dar care are o cheie, un stăpîn, Artemio Cruz, ah, numele meu, îmi aud numele care scîrţîie, se opreşte, porneşte în sens invers :

„— Fiţi amabil, Mr. Corkery. Telegrafiaţi societăţilor de bază interesate, în Statele Unite. Să pornească acolo o campanie de presă împotriva lucrătorilor comunişti de la Căile Ferate din México.

— *Sure, if you say they're commies, I feel it my duty to uphold by any means our...* [1]

— Da, da, da. Ce bine că idealurile noastre coincid cu interesele noastre, nu-i aşa ? Şi încă ceva : vorbiţi cu ambasadorul dumneavoastră, să exercite presiuni asupra guvernului mexican, care e încă nou şi pe jumătate verde.

— *Oh, we never intervene.* [2]

— Scuzaţi-mă că trebuie să vorbesc pe şleau. Recomandaţi-i să studieze afacerea în linişte şi să-şi dea o părere dezinteresată, avînd în vedere preocuparea firească pentru interesele cetăţenilor nord-americani din Mexic. Să li se explice că e nevoie să se menţină un climat favorabil investiţiilor şi cu tulburările astea...

— *O.K., O.K.*"

Ah, ce bombardament de semne, de cuvinte, de stimulente pentru auzul meu obosit ; ah, ce oboseală ; ah, ce limbaj fără înţeles : ah, dar am hotărît, e viaţa mea, trebuie s-o ascult ; ah, n-or să-mi înţeleagă gestul, fiindcă abia pot să mişc degetele : tăiaţi, m-am plictisit, ce-are a face, ce pisălogeală, ce poliloghie... Am ceva să le spun :

— L-ai dominat şi mi l-ai smuls.

[1] Firește, dacă spuneți că sînt roșii, e de datoria mea să vă sprijin în orice... (engl.).

[2] O ; noi nu intervenim niciodată (engl.).

Aşteptam cu bucurie dimineaţa asta. Am trecut fluviul călare.

— E vina ta. A ta. Tu eşti vinovatul.

Teresa lasă să-i cadă ziarul. Catalina spune, apropiindu-se de pat, ca şi cum eu n-aş putea s-o aud :

— Arată rău de tot.

— A spus unde e ? întreabă Teresa puţin mai încet.

Catalina face nu din cap.

— Avocaţii nu-l au. Trebuie să fie scris de mînă. Deşi e în stare să moară fără să lase testament, ca să ne complice viaţa.

Le ascult cu ochii închişi şi mă prefac, mă prefac.

— Părintele n-a scos nimic de la el ?

Catalina trebuie să fi spus nu. Simt că îngenunchează la căpătîiul patului şi spune cu glasul încet şi spart :

— Cum te simţi ?... Nu vrei să stăm puţin de vorbă ?... Artemio... E ceva foarte grav... Artemio... Nu ştim dac-ai lăsat un testament. Am vrea să ştim unde...

Durerea mi se calmează. Ele nu-mi văd sudoarea rece care coboară pe frunte, nici nemişcarea încordată. Aud vocile, dar abia acum încep să disting siluetele. Totul se limpezeşte în faţa ochilor mei şi le disting întregi, cu feţele şi cu gesturile lor şi aş vrea ca durerea să mi se întoarcă în pîntec. Îmi spun, îmi spun cu luciditate că nu le iubesc, că nu le-am iubit niciodată.

— ...am vrea să ştim unde...

Închipuiţi-vă în faţa unui negustoraş care nu vă dă pe credit, codoaşelor, în faţa unui proprietar care vă evacuează, în faţa unui avocat care vă face şicane, a unui medic şarlatan, închipuţi-vă făcînd parte din nesigura clasă de mijloc, scîrbelor, stînd la coadă, stînd la coadă ca să cumpăraţi lapte botezat, să plătiţi cotele mobiliare, să obţineţi audienţe, să vi se acorde un împrumut, să staţi la coadă ca să visaţi că aţi putea ajunge mai sus, invidiind pe soţia şi pe fiica lui Artemio Cruz care trec în maşina lor, suspinînd după o casă în las Lomas de Chapultepec, suspinînd după o blană de vizon, după un colier de smaralde, după o călătorie în străinătate, închipuţi-vă într-o lume lipsită de orgoliul şi de hotărîrea mea, închipuiţi-vă într-o lume în care eu aş fi virtuos, umil ; de jos, de unde-am venit, sau pînă sus, unde-am ajuns ; doar aici.

vă spun, există demnitate, nu la mijlocul scării, nu în invidie, în monotonie, în cozi ; tot sau nimic ; înțelegeți ce-am riscat ? înțelegeți ? totul sau nimic, totul jucat pe-o carte, pe negru ori pe roșu, riscînd totul, riscîndu-ți pielea, expunîndu-te să fii împușcat de cei de sus ori de cei de jos ; asta înseamnă să fii bărbat adevărat, cum am fost eu, nu cum m-ați fi vrut voi, om pe jumătate, om cu țipete neputincioase, un om de bordeluri și de cîrciumi, mascul de carte poștală, ah, nu, eu, nu ! n-a trebuit să țip la voi, n-a trebuit să mă îmbăt ca să vă sperii, n-a trebuit să vă bat ca să mă impun, n-a trebuit să mă umilesc rugîndu-vă să-mi dați puțină afecțiune ; eu v-am dat bogăția fără să aștept recompensă, afecțiune, înțelegere și, fiindcă nu v-am cerut nimic, nu m-ați putut părăsi, v-ați agățat de luxul meu, blestemîndu-mă cum poate n-ați fi blestemat bietul meu salariu într-un plic de hîrtie ordinară, dar obligate să mă respectați cum nu mi-ați fi respectat mediocritatea, ah, biete muieri încrezute, neputincioase, care ați avut toate darurile averii și capul mediocrității ; dacă cel puțin ați fi profitat de tot ce v-am dat, dac-ați fi înțeles măcar la ce servesc, cum se folosesc obiectele luxului ; în schimb, eu am avut totul, mă auziți ?, tot ce se cumpără și tot ce nu se poate cumpăra, am avut-o pe Regina, mă auziți, am iubit-o pe Regina, o chema Regina și mă iubea, m-a iubit sărac, m-a urmat, a murit pentru mine, acolo, departe, auziți ? ; eu te-am auzit, Catalina, am ascultat ce-i spuneai într-o zi :

„— Tatăl tău ; tatăl tău, Lorenzo... Crezi... ? Crezi că e de admis... ? Nu știu, cînd e vorba de oameni sfinți... de adevărați martiri..."

— *Domine non sum dignus...*

TU o să miroși, din străfundurile durerii, parfumul persistent de tămîie și-o să știi, sub ochii tăi închiși, c-au închis și ferestrele, că nu mai respiri aerul proaspăt al înserării ; doar mirosul greu de tămîie, figura preotului venit să te dezlege de păcate, ultimul oficiu pe care n-o să-l ceri, dar o să-l accepți totuși, ca să nu le oferi satisfacția de-a te fi revoltat în ultimele clipe ; o să vrei ca totul să

se petreacă astfel încît să nu rămîi dator cu nimic nimănui şi-o să doreşti să te regăseşti într-o viaţă care să nu datoreze nimănui nimic ; ea o să te împiedice, amintirea ei — o s-o numeşti : Regina ; o s-o numeşti : Laura ; o să-i spui: Catalina, o să-i spui : Lilia — va îngloba toate amintirile tale şi te va obliga s-o recunoşti ; dar chiar mulţumirea asta o s-o transformi — o s-o ştii, de după fiecare ţipăt de durere profundă — în milă de tine însuţi, în pierdere a pierderii tale ; nimeni nu-ţi va da mai mult, ca să-ţi ia mai mult, decît femeia asta, femeia pe care ai iubit-o sub patru nume diferite : cine altul ?

O să vrei să rezişti ; îţi vei fi impus un legămînt secret : să nu te recunoşti dator ; îi vei fi învăluit în aceeaşi uitare pe Teresa şi pe Gerardo ; o uitare pe care-o s-o justifici, fiindcă n-o să ştii nimic despre ei, deoarece fata va creşte lîngă maică-sa, departe de tine care n-o să trăieşti decît pentru fiul tău, pentru că Teresa o să se mărite cu un băiat a cărui înfăţişare n-o să ţi se întipărească niciodată în memorie, un om şters, cenuşiu pentru care nu va trebui să cheltuieşti şi să împrăştii timpul de graţie acordat memoriei tale ; şi Sebastián : n-o să vrei să ţi-aduci aminte de dascălul Sebastián ; să-ţi aminteşti mîinile pătrate care-or să te tragă de urechi, or să te lovească cu o linie ; n-o să vrei să-ţi aminteşti degetele care te dor, degetele tale albite de cretă, orele petrecute în faţa tablei învăţînd să scrii, să înmulţeşti, să desenezi lucruri elementare, case şi cercuri, n-o să vrei ; e datoria ta ;

o să strigi şi nişte braţe-or să te oprească ; vei voi să te scoli şi să umbli ca să-ţi calmezi durerea ;

vei simţi mirosul de tămîie,

vei mirosi grădina închisă,

te vei gîndi că nu există alegere, că nu trebuie să alegi, că în ziua aceea nu ai avut de ales : ai lăsat să se întîmple, n-ai fost responsabil, n-ai creat nici una din cele două morale pe care ţi le-au cerut în ziua aceea ; nu puteai fi responsabil de opţiunile pe care nu le creaseşi tu ; vei visa, îndepărtat de trupul tău care ţipă şi se frînge, departe de cuţitul înfipt în stomacul tău, gata să-ţi stoarcă lacrimi, vei visa la acea orînduială a vieţii, creată de tine însuţi, pe care n-o vei putea revela niciodată, fiindcă lumea n-o să-ţi dea ocazia, fiindcă lumea

n-o să-ţi ofere decît legile ei deja stabilite, codurile ei în luptă, vei visa că n-o să visezi, că n-o să gîndeşti, că n-o să trăieşti :

tămîia va fi un miros avînd timpul lui, povestea lui : părintele Páez o să trăiască în casa ta, Catalina o să-l ascundă în pivniţă ; n-o să fii tu vinovatul, n-o să fie din vina ta ;

n-o să-ţi aminteşti ceea ce vă spuneaţi, tu şi el, în noaptea aceea, în pivniţă ; nu-ţi vei aminti dacă e el, dacă eşti tu, cel care spune ; cum se numeşte monstrul care se travesteşte de bunăvoie în femeie, care se castrează de bunăvoie, care se îmbată dinadins cu sîngele fictiv al unui Dumnezeu ? cine va spune asta ? dar care iubeşte, v-o jur, fiindcă iubirea Domnului e nesfîrşită şi sălăşluieşte în toate trupurile, le justifică existenţa ; ne-am primit corpurile prin graţia şi binecuvîntarea Domnului, pentru a le da clipele de dragoste de care viaţa ar vrea să ne frustreze ; să nu te gîndeşti la ruşine, să nu te gîndeşti la nimic şi, în schimb, îţi vei uita grijile : nu, nu poate fi un păcat, fiindcă toate cuvintele şi toate actele scurtei, grăbitei noastre iubiri de azi şi niciodată de mîine, nu sînt decît o consolare pe care ne-o oferim, tu şi eu, acceptarea relelor necesare vieţii care să justifice apoi pocăinţa noastră, căci, cum să existe adevărata pocăinţă fără recunoaşterea adevăratului păcat în fiinţa noastră ? cum să ne dăm seama de păcatul a cărui iertare trebuie s-o implorăm în genunchi, dacă înainte de-a cere iertare nu săvîrşim păcatul însuşi ? uită-ţi viaţa, lasă-mă să sting lumina, uită totul şi apoi o să ne rugăm împreună pentru iertarea noastră, vom înălţa o rugăciune care să ne şteargă minutele de dragoste ; pentru a consacra trupul acesta care-a fost creat de Domnul şi spune Dumnezeu cu fiecare dorinţă neîmplinită ori satisfăcută, Dumnezeu, cu fiecare dezmierdare tainică, Dumnezeu, de cîte ori dăruieşti o sămînţă pe care Domnul a plantat-o între pulpele tale ;

să trăieşti înseamnă să-ţi trădezi Dumnezeul ; fiecare act al vieţii, fiecare act care ne afirmă drept fiinţe vii, cere să fie violate poruncile Dumnezeului tău ;

o să vorbeşti în noaptea aceea cu maiorul Gavilán într-un bordel, cu toţi vechii tăi camarazi şi n-o să-ţi

amintești ce v-ați spus, în noaptea aceea, n-o să-ți amintești dacă ei o spun, dacă tu spui, cu vocea rece care nu va fi glasul oamenilor ; glasul rece al puterii și al interesului : dorim cel mai mare bine posibil pentru patrie ; în măsura în care va fi compatibil cu propria noastră bunăstare ; să fim deștepți ; am putea ajunge departe ; să facem doar ceea ce e necesar, nu imposibilul ; să precizăm o dată pentru totdeauna toate măsurile de forță și de cruzime care să ne fie utile o dată pentru totdeauna ; ca să nu fim obligați să le repetăm ; să eșalonăm binefacerile, pentru ca poporul să le savureze ; revoluția se poate împlini foarte repede : dar mîine ne vor cere mai mult, și mai mult, mereu mai mult ; și atunci n-o să mai avem ce le oferi dacă am făcut și am dat deja totul ; în afară, poate, de sacrificiul nostru personal ; la ce bun să murim dacă tot n-o să mai vedem roadele eroismului nostru ? să păstrăm totdeauna ceva ca rezervă ; sîntem oameni, nu martiri ; totul ne va fi permis dacă avem puterea în mîinile noastre ; pierde puterea și-or să te aibă ; dă-ți seama de ce noroc avem : sîntem tineri, dar aureolați de prestigiul revoluției armate triumfătoare ; de ce luptăm ? ca să murim de foame ? cînd e necesar, forța e dreaptă ; puterea nu se împarte ;

și mîine ? vom fi morți, deputat Cruz ; cei care vor veni după noi să se descurce cum pot ;

domine non sum dignus, domine non sum dignus ; da, un om care poate vorbi dureros cu Dumnezeu, un om care poate ierta păcatul pentru că l-a comis, un preot care are dreptul să fie slujitor al Domnului, fiindcă mizerabila lui condiție umană îi permite să se folosească de izbăvire pentru el însuși, înainte de-a o acorda celorlalți ; *domine non sum dignus ;*

nu vei vrea să recunoști greșeala ; n-o să fii vinovat de morala pe care n-ai creat-o tu, pe care-ai găsit-o gata formulată ; tu ai fi dorit

dorit

dorit

dorit

ah, cît de fericite erau zilele acelea petrecute alături de dascălul Sebastián pe care n-ai vrea să ți-l mai amintești, așezat pe genunchii lui, învățînd lucrurile acelea

elementare de la care trebuie să pleci pentru a fi un om liber, nu un sclav al poruncilor scrise fără ca tu să fi fost consultat ; ah, erau într-adevăr fericite zilele acelea de ucenicie, meşteşugurile pe care te-a pus să le înveţi de la el ca să-ţi poţi cîştiga viaţa : zilele acelea cu forjă şi ciocane, cînd dascălul Sebastián se întorcea obosit şi ţinea lecţiile doar pentru tine, ca tu să fii bine înarmat pentru viaţă şi să-ţi creezi propriile tale reguli ; tu revoltatul, tu liber, tu nou şi unic : n-o să vrei să-ţi aminteşti : el ţi-a cerut-o, tu te-ai dus la revoluţie ; amintirea asta nu vine de la mine, nu te va ajunge :

n-o să ai ce răspunde celor două coduri opuse şi impuse ;

tu nevinovatul,

tu care vei vrea să fii inocent,

tu care n-ai ales, în noaptea aceea.

(1927 : 23 NOIEMBRIE)

EL îşi îndreptă privirea ochilor verzi spre fereastră şi celălalt îl întrebă dacă dorea ceva, iar el clipi şi privi cu ochii verzi spre fereastră. Atunci celălalt, care fusese pînă în momentul acela foarte, foarte calm, îşi trase cu violenţă pistolul din centură şi-l trînti pe masă ; auzi clinchetul paharelor şi al sticlelor şi întinse mîna, dar celălalt surîdea deja înainte ca el să fi putut da un nume senzaţiei fizice pe care gestul brutal, lovitura şi efectul ei asupra paharelor albastre şi a sticlelor albe i-o treziseră în adîncul stomacului. Dar celălalt zîmbi şi un automobil trecu cu viteză pe străduţă, printre insulte şi huiduieli şi farurile luminară capul rotund al celuilalt. Celălalt învîrti butoiul pistolului şi-i arătă că nu mai avea decît două gloanţe ; îl închise din nou, trase cocoşul şi-şi puse capătul ţevii pe tîmplă. El încercă să-şi întoarcă privirea, dar încăperea foarte mică nu oferea nici un punct pe care să-l poţi fixa cu atenţie ; pereţii goi, coloraţi în indigo, şi podeaua din dale de *tezontle* şi mesele, cele două scaune, cei doi oameni. Celălalt aşteptă pînă cînd ochii verzi în-

cetară să cerceteze încăperea şi se fixară iarăşi pe pumn, pe pistol şi pe tîmplă. Zîmbea, dar transpirînd, şi el la fel. Încercă să distingă în tăcere tic-tacul ceasului aflat în buzunarul drept al vestei. Poate că bătea mai încet decît inima lui ; era tot una, fiindcă detunătura pistolului era deja în urechile lui, dinainte, şi în acelaşi timp tăcerea domina toate celelalte zgomote, chiar cel posibil — încă nu — al unui revolver. Celălalt aşteptă. El văzu. Celălalt apăsă pe cocoş şi un clinchet sec şi metalic se pierdu în tăcere şi afară noaptea rămînea aceeaşi, fără lună. Celălalt rămase cu arma apăsată pe tîmplă şi începu să zîmbească, să rîdă cu hohote ; corpul obez tremura dinăuntru, ca o cremă de zahăr ars, dinăuntru, pentru că în afară nu se mişca. Rămaseră aşa cîteva secunde şi nu se mişcă nici el ; acum simţea mirosul de tămîie care îl urmărea peste tot de azi-dimineaţă şi putu să distingă doar prin fumul imaginar faţa celuilalt, care continua să rîdă lăuntric înainte de-a pune din nou pistolul pe masă, de-a întinde degetele turtite, galbene, îndreptînd încetişor arma spre el. Bucuria tulbure din ochii celuilalt putea fi semnul lacrimilor reţinute ; el nu voi s-o afle. Simţea în stomac durerea amintirii, care nu era încă o amintire, a acestei siluete obeze cu arma lipită de tîmplă ; frica celuilalt, mai ales frica stăpînită, îi contracta intestinele şi nu-i permitea să vorbească : asta ar însemna sfîrşitul : să fie găsit în camera asta cu cadavrul grăsanului, să existe o probă contra lui. Îşi recunoscuse deja pistolul, păstrat totdeauna în sertarul dulapului, fără să-şi dea încă seama că grăsanul îl apropia de el cu degetele lui scurte, cu pumnul înfăşurat în batista care poate că ar fi căzut dacă celălalt... Dar dacă n-ar fi căzut, sinuciderea era evidentă. Pentru cine ? Un comandant al poliţiei moare într-o încăpere pustie, cu duşmanul lui în faţă. Cine a dispus de cine ? Celălalt îşi desfăcu centura şi dădu dintr-o dată tot paharul pe gît. Transpiraţia îi păta subsuorile şi-i aluneca pe gît. Degetele, scurte de parc-ar fi fost tăiate, apropiau cu insistenţă pistolul. Ce să spună ? Că totul era clar în ceea ce-l privea ; că n-o să dea înapoi ? ; nu-i aşa ? El întrebă ce lucru era clar, iar celălalt spuse că e limpede că n-are nimic să-şi reproşeze, că dacă era vorba chiar de moarte tot nu dădea înapoi, că n-avea rost să-şi

piardă vremea mereu cu nimicuri şi că aşa stăteau lucrurile. Dacă nici asta nu-l convingea, atunci nu mai ştia ce l-ar putea convinge. Era o dovadă — îi spuse celălalt — că trebuia să treacă de partea lor ; era cumva vreunul din partidul lui care să fie dispus să-i demonstreze, punîndu-şi viaţa în primejdie, că doreau să fie de partea lor ? Aprinse o ţigară şi-i oferi şi lui una, iar el şi-o aprinse singur şi apropie chibritul arzînd de faţa cafenie a grăsanului, dar acesta suflă şi îl stinse, iar el se simţi prinsul celuilalt. Luă pistolul şi puse ţigara în echilibru instabil pe marginea paharului, fără să-şi dea seama că cenuşa cădea în băutură şi se depunea pe fund. Îşi apăsă capătul ţevii pe tîmplă şi nu încercă nici o senzaţie termică, cu toate că-şi închipui că trebuia să-i fie frig şi-şi aminti că avea treizeci şi opt de ani, dar că nimănui nu-i păsa de asta, grăsanului în nici un caz, iar lui şi mai puţin.

Şi în dimineaţa aceea se îmbrăcase în faţa oglinzii mari, ovale, din camera lui şi mirosul de tămîie îi pătrunsese în nări, iar el se prefăcuse că nu simte nimic. Se mai ridica din grădină parfum de castan peste pămîntul uscat şi curat al anotimpului. Văzu un bărbat puternic, cu braţele puternice, cu stomacul plat, fără grăsime, cu muşchii tari în jurul ombilicului întunecat, unde se întîlneau puful sexului cu cel al stomacului. Îşi trecu o mînă peste obraji, peste nările turtite şi simţi iarăşi mirosul de tămîie. Alese o cămaşă curată din dulap şi nu-şi dădu seama că revolverul nu mai era acolo, sfîrşi cu îmbrăcatul şi deschise uşa camerei. „N-am timp ; într-adevăr, n-am timp. Îţi spun că n-am timp."

Grădina era plină de plante decorative dispuse în formă de potcoavă şi de floare de crin, de trandafiri şi arbuşti, şi panglica ei verde înconjura clădirea cu un etaj, construită în stil florentin, cu coloane zvelte şi frize de ipsos deasupra porticului. Pereţii erau pictaţi în trandafiriu înspre exterior şi în saloanele prin care trecu în dimineaţa aceea, lumina nesigură a orei decupa siluetele încărcate ale policandrelor, statuile de marmură, draperiile de catifea, fotoliile înalte îmbrăcate în brocart, vitrinele şi liniile aurite ale comodelor. Dar se opri alături de uşa laterală în fundul salonului, cu mîna pe mînerul de bronz şi nu dori să deschidă şi să coboare.

„Aparţinea unor persoane care au plecat în Franţa. Am cumpărat-o pe nimica toată, dar restaurarea ne-a costat mult. I-am spus soţului meu : lasă-mă să mă ocup de tot, las-o pe seama mea, ştiu cum..."

Grăsanul sări din fotoliu, uşor, umflat de aer şi îndepărtă mîna care presa pistolul la tîmplă : nimeni nu auzi împuşcătura, fiindcă era tîrziu şi erau singuri, da, poate că pentru asta n-o auzi nimeni, iar glontele se înfipse în peretele albastru al încăperii, în timp ce şeful poliţiei rîdea şi zicea că de data asta ajunge cu joaca şi cu glumele astea periculoase ; la ce bun, cînd totul se putea aranja aşa de uşor ? Aşa de uşor, gîndi el ; e timpul ca lucrurile să se aranjeze uşor ; n-o să trăiesc niciodată liniştit ?

— De ce nu mă lăsaţi în pace ? De ce ?

— Dar totul e foarte simplu, bătrîne. Depinde de tine.

— Unde sîntem ?

Nu venise el ; îl aduseseră ; erau în centrul oraşului, dar şoferul îl rătăcise, cotise la stînga, apoi la dreapta, transformînd geometria aceea spaniolă, de dreptunghiuri, într-un labirint care te înghiţea încetul cu încetul. Toate astea veneau pe neaşteptate, ca mîna scurtă şi fragilă a celuilalt, care-i smulse arma, continuînd să rîdă, şi se aşeză iar, din nou greoi, gras, asudat, cu ochii scînteietori.

— Nu sîntem noi cei care-i avem pe ceilalţi ? Ştii ? Alege-ţi totdeauna prietenii dintre oamenii care-i au pe ceilalţi, deoarece, cu ei, n-o să te aibă nimeni pe tine. Să bem.

Ciocniră şi grasul spuse că lumea se împarte în puternici şi în fricoşi şi că venise timpul să aleagă. Mai zise că ar fi tare păcat dacă deputatul — el — nu ar şti să aleagă la timp, deoarece ei erau nişte tipi de treabă, oameni cumsecade, şi dădeau tuturor posibilitatea să aleagă numai că nu erau toţi la curent cu lucrurile ca deputatul, îşi închipuiau că sînt grozavi şi întorceau armele, cînd era aşa de uşor să treci dintr-o tabără în alta, cu aerul că nici nu te gîndeşti la ce faci şi să ajungi de partea care trebuie. Nu cumva era prima dată cînd îşi întorcea haina pe dos ? Atunci unde fusese în ultimii cincisprezece ani ? Vocea celuilalt, grasă ca şi carnea, insinuantă şi şerpui-

toare ca o năpîrcă, îl adormea ; un gîtlej cu inele contractabile, lubrifiat de alcool şi havane :

— Nu-ţi spune nimic ?

Celălalt îl privi fix iar el continuă să-şi mîngîie catarama centurii, fără să-şi dea seama ce face, pînă cînd îşi retrase degetele, fiindcă plăcuţa de argint îi amintea răceala sau căldura pistolului şi fiindcă voia să aibă mîinile libere.

— Mîine o să-i împuşte pe popi. Ţi-o spun şi ca o dovadă de prietenie, pentru că sînt sigur că nu faci parte din fricoşii ăia..

Dădură la o parte scaunele. Celălalt se duse la fereastră şi bătu violent cu degetele în geam. Făcu un semn, apoi întinse mîna omului. Celălalt rămase pe prag, în timp ce el coborî după găleata împuţită şi întunecoasă şi vărsă gunoiul şi totul începu să miroasă a coajă de portocală putrezită, a ziar mucezit. Omul care era lîngă uşă îşi ridică un deget spre pălăria albă şi-i arătă că bulevardul 16 Septembrie era în direcţia aceea.

— Ce părere ai ?

— Că trebuie să trecem de partea ălorlalţi.

— Eu nu.

— Şi tu ?

— Vă ascult.

— Nu mai ascultă nimeni pe-aici ?

— Saturno e persoană de încredere, nu transpiră nici un cuvînt din casa ei...

— Dacă nu ies, îi scot eu...

— L-am urmat pe şef şi uite că nu mai merge treaba cu el.

— E un om pierdut. Cel nou i-a întins o cursă de toată frumuseţea.

— Ce propui ?

— Eu zic să vedem de unde bate vîntul.

— Mai bine-mi tai urechile. Ce dracu sîntem noi ?

— Cum ?

— Trebuie să existe o portiţă.

— Dar nu se prea vede, nu ?

— Ba da. Ne dăm la o parte ?

— Eu n-am spus nimic.

— Poate că da, poate că nu, depinde...

— Eu zic că trebuie să fim bărbaţi dintr-o bucată, cu ăsta sau cu celălalt...
— Treziţi-vă, generale, se apropie ziua.
— Cum rămîne ?
— Păi... aşa. Fiecare face ce-l taie capul.
— Păi... cine ştie.
— Eu aşa aş zice.
— Atunci, crezi că şeful nu mai are nici o şansă ?
— Aşa mi se pare, mi se pare...
— Ce ?
— Mi se pare, asta-i tot.
— Şi tu, ce-ai hotărît ?
— Ei, mi se pare şi mie că...
— În sfîrşit, la o adică, să fie ca şi cum n-am fi pălăvrăgit nimic.
— Cine crezi c-o să ciripească toate astea ?
— Nu ştiu, aşa, o bănuială.
— Blestematele de bănuieli.
— Atunci, ieşim din încurcătură împreună ?
— Împreună, sigur, da' fiecare scapă pe unde poate...
— ...că pîinea şi cuţitul tot acolo rămîn...
— Asta-i sigur. Tot acolo.
— Nu mîncaţi, dom'le general Jiménez ?
— Fiecare le ştie pe-ale lui.
— Da, da' dacă-şi dă vreunul drumul la gură...
— Ce-ţi trece prin cap, frate ? Aici nu sîntem toţi fraţi ?
— De acord, de acord, dar unul îşi poate aduce aminte de mămica lui care l-a adus pe lume, aşa că, cinstit, bănuielile...
— Pîrlitele de bănuieli, cum zice coana Saturno...
— Curvele de bănuieli, colonele Gavilán.
— Şi dacă unu' şi-aduce aminte.
— Fiecare o să facă ce crede şi asta-i tot.
— Dar vrea să-şi salveze pielea, nu ?
— Cinstit, domnule deputat, în mod cinstit.
— Cinstit, generale, bineînţeles.
— Atunci...
— Aici n-a fost nimic.
— Nimic, nici atîtica.
— Dar e sigur că-l aranjează pe şef ?

— Pe care, pe cel dinainte sau pe cel de-acum ?

— Pe ăl dinainte...

Chicago, Chicago, that toddlin' town[1] : coana Saturno ridică acul fonografului şi bătu din palme :

— În ordine, păpuşilor..., iar el îşi puse pălăria de paie şi dădu la o parte perdelele, rîzînd, dar nu le văzu decît dintr-o parte, reflectate în oglinda murdară a salonului, cu pielea brună, năclăită de pudră şi de cremă, cu alunițe false desenate pe obraji, pe sîni, lîngă buze, cu sandale de satin sau de lac, cu fustele scurte, cu genele date cu albastru, şi văzu şi mîna Cerberului îmbrăcat de sărbătoare, pudrat la fel :

— Cadoul meu, domnule ?

Şi totul o să treacă cu bine, o ştia, şi se frecă pe abdomen cu mîna dreaptă, întîrziind în grădinița din fața casei de *rendez-vous* ca să respire parfumul de rouă al peluzei şi prospeţimea apei din fîntîna căptuşită cu catifeaua mîlului ; bun, generalul Jiménez trebuie să-şi fi scos ochelarii albăstrii şi probabil că-şi freca pleoapele uscate şi barba albită de solzii datoraţi conjunctivitei : o să ceară să i se scoată cizmele, să i le scoată cineva, fiindcă el era obosit şi pentru că în fond era obişnuit să i le tragă cineva şi toţi or să înceapă să rîdă, căci generalul probabil c-o să profite de poziția fetei ca să-i ridice fustele, scoţînd la vedere fesele mici, rotunde şi întunecate, acoperite de o mătase liliachie, cu toate că ceilalţi ar fi preferat spectacolul rar al ochilor acelora mereu voalaţi, căscaţi de data asta ca nişte stridii uriaşe, insipide şi toţi, prietenii, fraţii, camarazii, or să întindă braţele şi-or să le pună pe tinerele pensionare ale coanei Saturno să-i dezbrace, iar ele se vor învîrti ca nişte albine doar în jurul celor îmbrăcaţi în costumul militar, ca şi cum nici una n-ar fi ştiut ce-ar fi putut să fie sub uniformă, sub butonii cu efigia vulturului şi-a şarpelui, sub eghileţii de aur ; el le văzuse învîrtindu-se aşa, umede, fluturi abia ieşiţi din cocon, ridicîndu-şi braţele de metise, cu pudriera şi puful în mînă, albind de pudră capetele prietenilor, ale fraţilor, ale camarazilor întinşi pe paturi cu picioarele desfăcute şi cu cămăşile

[1] Chicago, Chicago, oraşul acela plin de mişcare (engl.).

pătate de coniac, cu tîmplele năclăite şi mîinile uscate, în timp ce ritmul charlestonului se filtra, în timp ce ele îi dezbrăcau cu mişcări lente şi sărutau fiecare parte dezgolită şi chicoteau de cîte ori ei îşi întindeau degetele ; îşi privi unghiile punctate cu alb, semn că era mincinos, după cum se spunea, şi semiluna unghiei de la degetul mare, iar cîinele lătră aproape de el. Îşi ridică reverele hainei şi merse spre casă, cu toate c-ar fi preferat să se întoarcă dincolo şi să doarmă înlănţuit de corpurile pudrate şi să slobozească acidul care-i ţinea nervii atît de încordaţi şi-l obliga să rămînă cu ochii deschişi, privind fără rost şirurile de case scunde, cenuşii, înconjurate de balcoane încărcate cu vaze de flori din porţelan şi sticlă, şirurile de palmieri uscaţi şi colburoşi ai bulevardului, mirosind fără rost resturile de ştiuleţi ardeiaţi şi de sos cu oţet.

Îşi trecu o mînă peste ţepii obrazului. Căută în legătura de chei care-l incomoda. Ea probabil că era în momentul acela acolo, jos ; ea, care urca şi cobora scările acoperite de covoare fără nici un zgomot şi se speria de cîte ori îl vedea că intră : „Ah ! Mi-a fost frică. Nu te aşteptam. Nu, nu te aşteptam atît de curînd ; îţi jur că nu te aşteptam aşa de devreme", iar el se întreba de ce-şi lua ea aerele acelea de complicitate ca să-i reproşeze vina. Dar toate astea aveau un nume şi întîlnirile, atracţia reprimată înainte de-a se manifesta, refuzul care-i apropia uneori, nu aveau încă nume, nici înainte de-a se naşte, nici o dată consumate, fiindcă cele două acte erau un singur lucru. O dată, în întuneric, degetele lor se întîlniră pe balustrada scării şi ea îi strînse mîna, iar el aprinse lumina ca să nu se împiedice, fiindcă nu ştia că ea cobora în timp ce el urca, dar faţa ei n-avea nimic de a face cu ceea ce simţea mîna ei, şi de aceea ea stinse lumina, iar el vru să numească asta perversitate, dar nici acesta nu era cuvîntul nimerit, căci obişnuinţa nu poate fi perversă, din momentul cînd încetează să fie premeditată şi întîmplătoare. Cunoştea un lucru, dulce, învelit în mătase şi cearceafuri de in, un lucru perceput prin atingere, deoarece luminile camerei nu se aprindeau niciodată în momentele acelea : doar atunci, pe scară, nu-şi ascunse nici faţa, nici expresia ei. Asta se întîmplase o singură dată şi nu era nevoie să-şi amintească şi totuşi era chinuit

de dorința dulce-amară de-a se întîmpla din nou. Se gîndi și încercă sentimentul acela cînd lucrul se repetase, cînd se repetă chiar în dimineața aceea și aceeași mînă o atinse pe a lui, de data asta pe balustrada scării care conducea în pivniță, cînd nici o lumină nu se aprinse și ea îl întrebă doar : — Ce cauți aici ?, înainte de-a-și reveni și de-a continua cu o voce neutră : — Ah, ce frică mi-a fost ! Nu te așteptam. Îți jur că nu te așteptam așa de devreme — neutră, fără ironie, iar el respira doar mirosul acela aproape carnal, mirosul acela însoțit de cuvinte, de formula știută.

Deschise ușa pivniței și la început nu-l zări, căci părea făcut din tămîie : ea luă brațul oaspetelui ascuns care încerca să mascheze cutele sutanei între picioare și să împrăștie mirosul sfințit agitîndu-și brațele, înainte de-a-și da seama de inutilitatea acestor lucruri — protecția femeii, gesturile lui negre de mirare și de spaimă exagerată — și de-a lăsa capul în jos cu un gest bine jucat de cădere în neant, care trebuie să-l fi reconfortat și să-i fi dat siguranța că oficia, pentru propria lui satisfacție, dacă nu pentru cea a martorilor care nu-l priveau pe el, ci se uitau unul la altul, gesturile consacrate ale resemnării. Dori, ceru ca omul care intrase atunci să-l privească, să-l recunoască : trăgînd cu ochiul, preotul văzu că nu-și putea desprinde ochii de pe femeie, nici ea de pe el, cu toate că-l îmbrățișa și-l acoperea pe slujitorul Domnului care simțea în spasmul vezicii, în ochii și în limba injectate, galbene, promisiunea unei spaime pe care, cînd va veni momentul — momentul următor, căci n-o să mai apuce probabil altul — n-o va putea ascunde. Nu-i mai rămînea decît clipa asta, gîndi preotul, ca să accepte destinul, dar în clipa asta nu avea martori. Bărbatul cu ochii verzi poruncea : îi cerea femeii să ceară, să îndrăznească să ceară, să obțină de la hazard un da sau un nu, iar ea nu putea răspunde ; nu mai putea răspunde. Preotul își închipui că, în altă zi, sacrificînd această posibilitate de-a răspunde sau de-a cere, ea sacrificase încă de atunci o viață, viața slujitorului lui Dumnezeu. Lumînările trădau opacitatea pielei, materie care susține transparența și strălucirea ; lumînările dublau cu un geamăn negru albeața feței, a gîtului, a brațelor. Aștepta ca ea să i-o ceară. Văzu

contractarea gîtului pe care dorea să-l sărute. Preotul suspină ; ea n-o să-i ceară nimic şi lui îi rămînea, în faţa bărbatului cu ochii verzi, doar o clipă pentru a mima resemnarea, pentru că mîine n-o să mai poată, o să-i fie desigur imposibil, fiindcă mîine resemnarea îşi va fi uitat numele şi se va numi intestine, iar intestinele nu cunosc cuvintele Domnului.

Dormi pînă la prînz. Îl deşteptă cîntecul unei flaşnete, în stradă, şi nu se obosi să recunoască melodia, deoarece tăcerea nopţii trecute — sau amintirea, care era noaptea şi tăcerea — impunea timpi morţi nesfîrşiţi care tăiau melodia, iar apoi începea din nou ritmul lent, melancolic, ce se strecura prin fereastra întredeschisă, înainte ca amintirea lipsită de zgomote să-l întrerupă din nou. Telefonul sună, luă receptorul, auzi rîsul stăpînit al celuilalt şi zise :

— Bine.

— Îl avem aici la comandatura poliţiei, domnule deputat.

— Da ?

— Domnul Preşedinte e la curent.

— Atunci...

— Ştii. Un gest. O vizită. Nu-i nevoie să spui nimic.

— La ce oră ?

— Vino cam pe la două.

— Pe curînd.

Ea ascultase din camera de alături şi începu să plîngă, lipită de uşă, iar apoi nu mai auzi nimic şi-şi şterse obrajii de lacrimi înainte de-a se aşeza în faţa oglinzii.

Cumpără un ziar de la un vînzător de stradă şi încercă să-l citească, în timp ce conducea, dar putu doar să arunce o privire pe titlurile care vorbeau despre împuşcarea celor care atentaseră la viaţa celuilalt şef, candidatul. Şi-l aminti în momentele importante, în campania împotriva lui Villa, la preziden̦ie, cînd toţi îi juraseră credinţă şi privi fotografia părintelui Pro, cu braţele desfăcute, în clipa cînd era împuşcat. Pe lîngă el defilau capotele albe ale maşinilor de tip nou, fustele scurte şi pălăriile în formă de clopot ale femeilor, pantalonii evazaţi ai trăzniţilor la modă, lustragii aşezaţi pe jos, în jurul broaştei cu fîntîna ei arteziană, dar nu oraşul era cel care defila în faţa privirii sticloase şi fixe, ci cuvîntul.

îl savură şi-l văzu în privirile rapide de pe trotuare, care se încrucişau cu a lui, îl văzu în atitudini, în clipitul din ochi, în expresiile trecătoare, în ridicatul din umeri, în semnele obscene ale degetelor. Se simţi primejdios de viu, agăţat de volan, dezgustat de feţele, de gesturile, de semnele scîrboase ale degetelor, între două oscilaţii ale pendulului. Azi trebuia să o facă, fiindcă mîine, în mod fatal, cei care erau azi ultragiaţi îl vor ultragia la rîndul lor. Un reflex într-un geam îl orbi şi-şi duse mîna la pleoape ; alesese totdeauna cum trebuie, pe mai marele zilei, pe stăpînul în ascensiune împotriva celui în declin. Apăru imensul Zócalo, cu posturile de gardă între arcade şi clopotele Catedralei făcură să răsune bronzul profund al orei două după-amiază. Arătă legitimaţia de deputat gărzii de la intrarea din strada Moneda. Iarna translucidă a platoului decupa silueta bisericească a vechiului México şi grupuri de studenţi în sesiunea de examene coborau străzile Argentina şi Guatemala. Parcă maşina în curtea interioară. Luă ascensorul. Străbătu saloanele în lemn de trandafir, luminate de candelabre, şi se aşeză în anticameră. În jurul lui, cei care vorbeau în şoaptă nu ridicau tonul decît ca să pronunţe cu veneraţie cele trei cuvinte :

— *El Señor Presidente.* [1]
— *Ol Soñor Prosodonto.*
— *Al Sañar Prasadanta.*
— Deputatul Cruz ? Intraţi.

Grăsanul îi întinse braţele şi amîndoi se bătură cu palma pe spate şi pe mijloc şi-şi frecară şoldurile şi grăsanul rîse ca de obicei, cu zguduiri lăuntrice şi mimă cu arătătorul o împuşcătură în cap, şi rîse din nou fără zgomot, scuturîndu-şi în tăcere burta şi obrajii negricioşi. Îşi încheie cu destulă greutate gulerul uniformei şi-l întrebă dacă citise ziarele, iar el răspunse că da, că prinsese dedesubtul jocului, dar că asta n-avea nici o importanţă şi că venise doar ca să-şi reafirme ataşamentul faţă de domnul Preşedinte, adeziunea sa necondiţionată, şi grăsanul îl întrebă dacă dorea ceva, iar el îi vorbi despre

[1] Domnul Preşedinte (span.).

anumite terenuri părăginite în afara orașului, care în prezent nu valorau mare lucru, dar care ar putea fi parcelate cu timpul și celălalt îi promise să aranjeze afacerea, fiindcă, la urma urmei, ei doi erau camarazi, frați, și domnul deputat intrase în luptă, ohooo... din... da, din '913 și acum avea tot dreptul să trăiască în siguranță și la adăpost de surprizele politicii ; îi spuse toate astea și iar îl mîngîie pe braț și-l bătu pe spate și șolduri ca să pecetluiască prietenia. Ușa cu mînere aurite se deschise și din celălalt birou ieșiră generalul Jiménez, colonelul Gavilán și alți amici care fuseseră azi-noapte la Saturno și trecură fără să-l vadă, cu capetele aplecate și grăsanul începu iar să rîdă și-i spuse că mulți prieteni de-ai lui veniseră să se pună la dispoziția domnului Președinte în ceasurile acelea de unire și întinse un braț, invitîndu-l să intre.

În fundul biroului, aproape de o lampă cu lumină verzuie, văzu doi ochi înșurubați în adîncul craniului, niște ochi de tigru la pîndă, lăsă capul în jos și spuse :

— La ordinele dumneavoastră, domnule Președinte... Pentru a vă servi necondiționat, vă asigur, domnule Președinte...

EU simt din nou mirosul de ulei stătut pe care mi-l întind pe ochi, pe nas, pe buze, pe picioarele reci, pe mîinile albăstrii, pe pulpe, aproape de sex și cer să deschidă fereastra : vreau să respir. Scot un sunet spart prin nări și-i las să facă ce vor și-mi încrucișez brațele pe stomac. Inul așternuturilor, prospețimea lui. Iată ceva important. Ce știu ei, Catalina, preotul, Teresa, Gerardo ?

— Lăsați-mă...

— Ce știe doctorul. Îl cunosc eu mai bine. Altă figură pe care ne-o face.

— Taci.

— Teresita, nu-l contrazice pe tata... pe mama, voiam să spun... Nu vezi că...

— Aș. Ești la fel de vinovată ca el. Tu din slăbiciune și lașitate, el din... din...

— Ajunge. Ajunge.

— Bună seara.

— Pe aici.

— Ajunge, pentru Dumnezeu.

— Continuați, continuați.

La ce mă gîndeam ? Ce-mi aminteam ?

— ...ca niște cerșetori, de ce-l obligă pe Gerardo să muncească ?

Ce înțeleg ei, Catalina, preotul, Teresa, Gerardo ? Ce importanță or să aibă ifosele lor de doliu sau formulele referitoare la onoare care vor apărea în ziare ? Cine va fi destul de onest ca să spună, cum o spun eu acum, că unica mea iubire a fost posesiunea lucrurilor, stăpînirea lor senzuală ? Iată ce iubesc. Așternuturile pe care le mîngîi. Și toate celelalte, care-mi defilează acum prin fața ochilor. Dalele de marmură italiană, cu vine verzi și negre. Sticlele care păstrează soarele verilor din locurile lor. Tablourile vechi, cu lacul crăpat, care culeg într-o singură tușă de culoare lumina soarelui sau a lămpilor, pe care le poți parcurge pe îndelete cu ochii și cu degetele, așezat pe un divan de piele albă cu aplicații aurite, cu un pahar de coniac într-o mînă și cu țigara în cealaltă, îmbrăcat într-un smocking ușor, de mătase, cu pantofi ușori, de iac, odihnindu-se pe un covor adînc și tăcut de merinos. Așa devine un om stăpînul peisajului și al fețelor altor oameni. Așa, sau așezat pe o terasă dînd spre Pacific, privind apusul soarelui și reproducînd cu toate simțurile, încordate, da, delicioase, acel du-te-vino, acel contact al valurilor argintate cu nisipul umed. Pămînt. Pămînt care poate fi convertit în bani. Terenuri parcelate, în oraș, pe care începe să se înalte pădurea de schele ale construcțiilor. Terenuri verzi și galbene la țară, totdeauna cele mai bune, în apropierea stăvilarelor, străbătute de zumzetul tractorului. Terenuri verticale, în munții bogați în minereuri, sipete brune. Mașini : mirosul savuros de rotativă care-și vomează foile într-un ritm accelerat...

„— Ei, don Artemio, vă simțiți rău ?

— Nu, din cauza căldurii. Arșița asta. Cum merge, Mena ? Vrei să deschizi ferestrele ?

— Imediat..."

Ah, zgomotele străzii. Dintr-o dată. E imposibil să le descompui. Ah, zgomotele străzii.

„— Ce doriți, don Artemio ?

— Mena, dumneata știi cu cît entuziasm l-am apărat aici, pînă în ultima clipă, pe președintele Batista. Dar acum, cînd nu mai e la putere, nu mai e așa ușor, și e și mai greu să-l susții pe generalul Trujillo, cu toate că e încă la putere. Dumneata, care-i reprezinți pe amîndoi, trebuie să înțelegi... E o problemă delicată...

— Ah, nu vă faceți griji, don Artemio, o să aranjez eu asta. Deși, cu toți cei loviți de naționalizări... Și fiindcă tot vorbim despre asta, uite, v-am adus un articol care explică opera Benefactorului... [1] Asta-i tot...

— Cum să nu. Lasă-mi-l. Ah, Díaz, vii la timp. Bagă asta ca articol de fond, cu o semnătură imaginară... La revedere, Mena, aștept vești de la dumneata..."

Vești de la dumneata. Vești. Aștept vești. Vești despre buzele mele albite, aaah, o mînă, dați-mi o mînă, ah, alt puls ca să-l reînvie pe al meu, buze ca ceara...

— Tu ești vinovat.

— Asta te ușurează ? Învinovățește-mă. Am trecut fluviul călare. Ne-am întors pe pămîntul meu natal. Pămîntul meu.

— ...am vrea să știm unde...

În sfîrșit, în sfîrșit îmi oferă plăcerea să le văd venind, îngenuncheate la propriu, să-mi ceară asta. Preotul făcuse începutul. Probabil că-mi dă ceva tîrcoale din moment ce ele vin pînă la căpătîiul meu cu tremurul acela ușor care nu scapă atenției mele. Încearcă să ghicească renghiul pe care vreau să li-l joc, ultimul renghi, pe care l-am savurat atît în mine însumi, umilința definitivă de-ale cărei consecințe totale n-o să mă mai pot bucura, dar ale cărei spasme inițiale mă încîntă acum. Poate că asta va fi ultima flacără de triumf...

— Unde... — șoptesc cu atîta suavitate, atîta prefăcătorie... — Unde... Lăsați-mă să mă gîndesc... Teresa, cred că-mi aduc aminte... Nu e o casetă de acaju... în care-mi țin țigările... ? Are fund-dublu...

Nu apuc să termin. Se scoală amîndouă și aleargă spre imensul birou ferecat la care cred ele că uneori, noaptea, îmi petrec ceasurile de insomnie citind anumite lucruri :

[1] Așa era numit de susținătorii săi dictatorul Trujillo.

ele ar vrea să fie așa. Cele două femei se opintesc să deschidă sertarele, împrăștie hîrtiile și găsesc, în sfîrșit, cutia de abanos. Ah, așadar acolo era. Acolo era alta. Sau o luaseră. Probabil că degetele lor deschid cu înfrigurare al doilea fund, făcîndu-l să alunece sub primul. Nu găsesc nimic. Cînd am mîncat ultima oară? E mult de cînd am urinat. Dar să mănînc. Am vomat. Dar am să mănînc.

„— Subsecretarul la telefon, don Artemio..."

Au tras perdelele, nu-i așa? E noapte, așa-i? Există plante care au nevoie de lumina nopții ca să înflorească. Așteaptă să vină întunericul. Rochița-rîndunicii își desface petalele la apusul soarelui. Rochița-rîndunicii. În coliba aceea crescuse una, în coliba de lîngă fluviu. Se deschidea la căderea nopții, da.

„— Mulțumesc, domnișoară... Bun... da, la telefon Artemio Cruz. Nu, nu, nu, nu există conciliere posibilă. E pur și simplu o tentativă de-a răsturna guvernul. Au reușit deja să determine sindicatul să abandoneze în masă partidul oficial; dacă asta continuă, pe cine o să vă sprijiniți, domnule subsecretar?... Da... Asta-i singura soluție: să negați existența grevei, să le trimiteți trupe, să-i ciomăgească bine și să-i împrăștie, și să-i închidă pe capi... Situația mi se pare gravă, domnule..."

Mimoza de asemenea, îmi amintesc că și mimoza are sentimente; poate fi senzitivă și pudică, castă și palpitantă, vie, mimoza...

„— ...da, desigur... și încă ceva, ca să vorbim deschis: dacă vă arătați slabi, eu și asociații mei ne transferăm imediat capitalurile în afara Mexicului. Ne trebuie garanții. Spuneți, ce s-ar întîmpla dacă în două săptămîni ar părăsi țara o sută de milioane de dolari, de exemplu?... ei?... Nu, înțeleg foarte bine. Asta mai lipsea!..."

În sfîrșit. S-a terminat. Ah. Asta a fost tot. Tot? Cine știe. Nu-mi aduc aminte. De mult nu mai ascult vocile de pe magnetofon. E mult de cînd mă prefac și în realitate mi-e gîndul la lucrurile pe care-mi place să le mănînc, da, e mai important să mă gîndesc la mîncare, fiindcă n-am mai mîncat de multe ore, iar Padilla oprește magnetofonul și eu am rămas cu ochii închiși și nu știu ce-or fi gîndind, ce-or fi zicînd Catalina, Teresa, Gerardo

ăla, fata — nu. Gloria a plecat, e ceva timp de cînd a ieşit cu fiul lui Padilla, se giugiulesc în salon, profitînd că au rămas singuri — pentru că rămîn cu ochii închişi şi mă gîndesc doar la cotlete de porc, la muşchi fript la cuptor, la curcani împănaţi cu trufe, la supele care-mi plac aşa de mult, aproape la fel de mult ca deserturile, ah, da, am avut totdeauna o slăbiciune pentru dulciuri, iar aici dulciurile sînt delicioase, prăjituri cu migdale şi ananas, cu nucă de cocos şi halviţă, ah, ah, şi lapte caramelizat, rulouri de Zamora, mă gîndesc la asta, fructe glasate, şi peşti, *huachinangos*, bibani, sole, mă gîndesc la stridii şi crevete,

— Am trecut fluviul călare. Şi-am ajuns pînă la dune, lîngă mare. În Veracruz.

crustacee şi calmari, caracatiţe şi fructe de mare, mă gîndesc la bere, amară ca marea, la bere, mă gîndesc la vînatul din Yucatán, la faptul că nu sînt bătrîn, nu, deşi eram într-o zi, în faţa unei oglinzi, la brînzeturi fermentate, ah, cît de mult îmi plac, mă gîndesc, doresc, asta mă uşurează, ah, cît mă plictiseşte să-mi aud propria voce, exactă, insinuantă, autoritară, avînd acelaşi rol, mereu, ce plictiseală, cînd aş putea să mănînc, să mănînc : mănînc, dorm, fac amor şi restul, ce ? ce ? cine vrea să mănînce să doarmă să-şi facă de cap pe banii mei ? tu, Padilla, şi tu, Catalina, şi tu, Teresa, şi tu, Gerardo, şi tu, Paquito Padilla, aşa te cheamă ?, care acum probabil că munşti buzele nepoatei mele în penumbra salonului meu adică a salonului ăstuia, tu care mai eşti tînăr, fiindcă eu nu trăiesc aici, voi sînteţi tineri, eu ştiu să trăiesc bine, de-aia nici nu trăiesc aici, sînt un bătrîn, ei ?, un bătrîn plin de manii, care are dreptul să le aibă, căci s-a lăsat dus, pricepeţi ?, s-a lăsat dus ducîndu-i de nas pe ceilalţi, a ştiut să aleagă la timp, ca în noaptea aceea, ah, mi-am adus aminte, noaptea aceea, cuvîntul acela, femeia aceea ; să mi se dea de mîncare ; de ce nu-mi daţi de mîncare ; plecaţi de aici : ah, durere : la o parte ; *chinguen a su madre* [1].

[1] Verbul mexican *chingar* (a viola) şi substantivele derivate (*chingada, chingón, chingaquedito, chingadera*) se folosesc în expresii triviale şi pentru a denumi abuzurile, violenţele, escrocheriile.

TU îl vei pronunța : e cuvîntul tău ; și cuvîntul tău e al meu ; cuvînt de onoare ; cuvînt — promisiune ; cuvînt — aur calp ; cuvînt de stea ; imprecație, intenție-salut, proiect de viață, obîrșie, amintire, strigăt al disperaților — eliberare a săracilor, ordin al celor puternici, invitație la ceartă și la muncă, epigraf al iubirii, semn al nașterii, amenințare și batjocură, verb martor, tovarăș de sărbătoare și de beție, spadă a curajului, tron al forței, colț al prefăcătoriei, blazon al rasei, colac de salvare al extremelor, rezumat al istoriei : simbol și emblemă a Mexicului ; cuvîntul tău ;

— Fă-i felul maică-ti
— Fiu de *chingada*
— Noi sîntem adevărații *chingones*
— Lasă-te de *chingaderas*
— Acum îl termin
— Hai, *chingaquedito*
— Nu te lăsa pus jos
— Am avut-o pe baba asta
— Pune jos
— Puneți jos
— Aranjează-l bine, fără să te uiți
— L-am aranjat de o mie de pesos
— M-a avut șeful
— Nu-mi prăpădi ziua
— Hai toți la *chingada*
— M-a pus jos, dar nu m-a avut
— L-am aranjat pe indian
— Ne regulează străinii
— Trăiască Mexicul, pui de *rechingada ;*

tristețe, zori, prăjire, beție, minciună, somn neliniștit : fii ai cuvîntului. Născuți din *chingada,* morți în *chingada,* trăind doar prin *chingadera ;* pîntece și giulgiu, ascunși în *chingada.* Ea e cea care face față, ea împarte cărțile, ea riscă totul pe-o carte, ea maschează reticența și jocul dublu, ea dă la iveală rivalitatea și curajul, ea îmbată, strigă, moare, trăiește în fiecare pat, prezidează ceremoniile prieteniei, ale urii, ale puterii. Cuvîntul nostru. Tu și eu, membrii ai acestei masonerii : ordinul *chingadei.*

Eşti cine eşti, pentru că ai pus jos pe alţii şi nu te-ai lăsat pus jos ; eşti cine eşti, fiindcă n-ai ştiut să-i ai pe ceilalţi şi i-ai lăsat să te aibă : lanţ al *chingadei* ai cărei prizonieri sîntem toţi : prin veriga de sus, prin veriga de jos, legaţi de toţi fiii *chingadei* care ne-au precedat şi care ne vor urma ; vei moşteni *chingada* ; la rîndul tău o vei lăsa moştenire urmaşilor ; eşti fiul fiilor *chingadei* ; vei fi tatăl altor copii ai *chingadei* ; cuvîntul nostru, ascuns sub fiecare faţă, sub fiecare semn, sub fiecare mîrşăvie : *chingada* îşi bate joc de tine ; *chingada* îţi descarcă sexul ţinut la post, faci dragoste cu *chingada*, *chingada* îţi ponegreşte mama, n-o să ai mamă, dar o să ai *chingada* ta ; graţie *chingadei*, iată-te stăpîn, ea ţi-e tovarăş, frate, camarad, e bătrînica ta, mica ta prietenă ; *chingada*, scheletul îţi trosneşte în braţele *chingadei* ; te simţi cum nu se poate mai bine cu *chingada*, tragi chefuri pe cinste cu *chingada*, cu *chingada* ţi se zbîrcesc obrajii ; cu *chingada* nu dai înapoi ; te agăţi de mamelele *chingadei* ;

unde-o să ajungi cu *chingada* ?

ah mister, ah amăgire, ah nostalgie : crezi că, datorită ei, te vei întoarce la obîrşie ; la care obîrşie ? nu tu ; nimeni nu vrea să se-ntoarcă la mincinoasa vîrstă de aur, la începuturile sinistre, la mîrîitul bestial, la lupta pentru carnea ursului, pentru cavernă şi cremene, la sacrificiu şi la nebunie, la teroarea fără nume a începutului, la fetişul jertfit, la frica de soare, frica de furtună, frica de eclipsă, frica de foc, frica de măşti, la groaza de idoli, la teama de pubertate, teama de apă, teama de foame, teama de-a te simţi părăsit, la teroarea cosmică ; *chingada*, piramidă de negaţii, templu *nahuatl* al spaimei

o mister, o amăgire, o miraj : crezi că o să mergi înainte cu ea, c-o să te afirmi ; spre care viitor ? nu tu ; nimeni nu vrea să umble împovărat de blestem, de bănuială, de frustrare, de resentiment, de ură, de invidie, de ranchiună, de dispreţ, de nesiguranţă, de mizerie, de abuz, de insultă, de intimidare, de falsul orgoliu, de falsa virilitate, de corupţia *chingadei* tale ;

las-o în drum, ucide-o cu armele care nu-i aparţin ; s-o omorîm : să ucidem cuvîntul care ne separă, ne împietreşte, ne corupe cu dubla lui otravă de idol şi de cruce; să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate ;

roagă-te, acum, cînd preotul îți unge buzele, nările, pleoapele, brațele, pulpele, sexul cu ultimul mir : roagă-te: să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate ; *chingada,* pui de *chingada, chingada* care otrăvește dragostea, distruge prietenia, strivește tandrețea, *chingada* care împarte, *chingada* care desparte, distrugătoarea *chingada, chingada* care otrăvește ; sexul încîlcit în șerpi și-n metal al mamei de piatră, *chingada ;* rîgîiala de bețiv a preotului pe piramidă, a domnului pe tron, a ierarhului în catedrală ; fum, Spania și Anáhuac, fum, îngrășăminte ale *chingadei,* excremente ale *chingadei,* platouri ale *chingadei,* sacrificii, onoruri ale *chingadei,* sclavii ale *chingadei,* temple ale *chingadei,* limbi ale *chingadei ;* pe cine-o să pui azi la pămînt, ca să exiști ?, și mîine, pe cine ? pe cine-o să pui jos ; de care-o să te folosești ? fiii *chingadei* sînt aceste lucruri, aceste ființe pe care-o să le transformi în obiecte pentru uzul tău, obiecte ale plăcerii, ale dominației, ale disprețului, ale victoriei, ale vieții tale ; fiul *chingadei* e un lucru de care te folosești : un nimic

obosești

n-o învingi

auzi murmurul celorlalte rugăciuni care nu ascultă propria ta rugăciune : să nu ne fie nici răspuns, nici fatalitate ; purifică-te de *chingada ;*

obosești

n-o înfrîngi

ai purtat-o în spinare toată viața ; lucrul ăsta ;

ești un pui al *chingadei*

al insultei pe care-ai spălat-o insultînd alți oameni

al uitării de care ai nevoie ca să-ți amintești

al acestui lanț fără sfîrșit al nedreptății noastre

obosești

mă obosești ; mă învingi ; mă obligi să cobor cu tine în infernul ăsta ; vrei să-ți aduci aminte de alte lucruri, nu de asta ; mă obligi să uit că lucrurile vor fi, niciodată că sînt, niciodată c-au fost ; mă învingi prin *chingada*

obosești

odihnește-te

visează la inocența ta

spune c-ai încercat, c-o să-ți dai silința ; că într-o bună zi o să-ți plătească cu aceeași monedă, o să-ți întoarcă

cealaltă față ; cînd, tînăr, vei vrea să insulți ceea ce a trebuit să privești cu recunoștință, o dată bătrîn ; în ziua în care o să-ți dai seama de ceva, că ceva s-a sfîrșit ; într-o bună zi o să te trezești — te înving — și-o să te privești în oglindă și-o să vezi, în sfîrșit, că trebuie să fi lăsat ceva în urma ta ; o să ți-o amintești ; prima zi lipsit de tinerețe, prima zi a unui timp nou ; fixeaz-o, o s-o fixezi, ca pe o statuie, ca s-o poți vedea în întregime : o să dai la o parte perdelele ca să intre briza matinală ; ah, cum o să te umple, ah, te va face să uiți mirosul de tămîie, mirosul care te urmărește, ah, te va purifica ; n-o să-ți permită nici măcar umbra unei îndoieli : n-o să te conducă în pragul primei îndoieli ;

(1947 : 11 SEPTEMBRIE)

EL trase perdelele și respiră aerul pur. Briza dimineții pătrundea înăuntru, fluturînd perdelele ca să-și anunțe prezența. Privi afară : ceasurile zorilor erau cele mai frumoase, cele mai limpezi, cele ale unei primăveri obișnuite. Soarele iradiant va veni în curînd să le înăbușe. Dar la șapte dimineața, plaja din fața balconului era iluminată de calmul proaspăt și de contururi tăcute. Valurile abia clipoceau și glasurile rarilor vizitatori nu reușeau să distragă de la întîlnirea lor solitară soarele născînd, oceanul liniștit și nisipul spălat de maree. Trase perdelele și respiră aerul pur. Trei puști treceau pe plajă, adunînd în găleți comorile nopții : stele, melci, bucăți de lemn lustruit. O navă cu vele se legăna aproape de țărm ; cerul transparent se proiecta pe pămînt printr-un filtru de cel mai palid verde. Nu trecea nici o mașină pe drumul care despărțea hotelul de plajă.

Lăsă să cadă perdelele și se îndreptă spre sala de baie din plăci de faianță în stil maur. Privi în oglindă fața aceea buhăită de somnul care era totuși așa de scurt, de distinct. Închise ușa încetișor. Dădu drumul robinetelor și puse dopul lavoarului. Își aruncă bluza de pijama pe capacul closetului. Alese o lamă nouă, o desprinse din învelișul de hîrtie cerată și-o puse în aparatul de ras auriu. Apoi

îl lăsă să cadă în apa caldă, umezi un prosop şi-şi acoperi faţa cu el. Aburii întunecară oglinda. O şterse cu o mînă şi aprinse lampa cu neon de deasupra oglinzii. Desfăcu tubul cu un nou produs american, crema de ras cu aplicaţie directă : îşi întinse substanţa albă şi înviorătoare pe obraji, pe bărbie şi pe gît. Îşi fripse degetele cînd trebui să scoată din apă aparatul de ras. Avu un gest de enervare şi cu mîna stîngă întinse pielea obrazului şi începu să se radă, de sus în jos, cu grijă, strîmbîndu-şi gura. Aburii îl făceau să transpire ; simţea cum îi alunecă sudoarea pe spinare. Acum se rădea în sens invers, fără grabă, şi apoi îşi mîngîia bărbia ca să se asigure că pielea e netedă. Deschise iar robinetele, umezi prosopul, îşi acoperi faţa cu el. Se şterse pe urechi şi-şi dete pe faţă cu o loţiune excitantă care-l făcu să suspine de plăcere. Şterse lama şi o puse din nou în suportul pe care-l băgă în trusa de piele. Scoase dopul şi privi o clipă scurgerea băltoacei cenuşii de săpun şi de păr încleiat. Îşi studie trăsăturile : vru să se recunoască acelaşi de totdeauna, căci, atunci cînd curăţase din nou aburul care păta cristalul oglinzii, avusese inconştient impresia — la acea oră timpurie, a gesturilor lipsite de importanţă, dar indispensabile, a greţei de la stomac şi-a foamei nedefinite, a mirosurilor nedorite care împresurau viaţa inconştientă a somnului — că trecuse mult timp de cînd, privindu-se în fiecare zi în oglinda unei băi, nu se văzuse. Dreptunghi de mercur şi de sticlă, unicul portret autentic al figurii cu ochii verzi şi cu gura energică, cu fruntea înaltă şi umerii obrajilor proeminenţi. Deschise gura şi scoase limba presărată cu umflături mici, albe ; apoi căută în imaginea din oglindă scobiturile dinţilor pierduţi. Deschise dulăpiorul şi luă protezele care dormeau în fundul unui pahar cu apă. Le clăti repede şi, întorcînd spatele oglinzii, şi le puse. Întinse pasta verzuie pe periuţă şi se spălă pe dinţi. Făcu o gargară şi apoi îşi scoase pantalonii de pijama. Desfăcu robinetele duşului. Încercă temperatura apei cu podul palmei şi simţi şuvoiul inegal de apă pe ceafă, în timp ce-şi săpunea corpul slab, cu coastele ieşite în afară, cu stomacul flasc şi cu muşchii care mai păstrau încă o anumită încordare nervoasă, dar care tindeau să se lase spre interior, într-un fel care i se părea grotesc, dacă nu se supraveghea cu o vigilenţă energică şi

artificială... și asta doar cînd era observat, ca în zilele astea, de privirile impertinente, în hotel și pe plajă. Ridică fața spre duș, închise robinetele și se frecă cu prosopul. Se simți iarăși mulțumit cînd își frecționă pieptul și subsuorile cu lavandă și-și pieptănă părul cîrlionțat. Luă din dulap chiloții de baie albaștri și un scampolo. Își puse în picioare sandalele italiene din pînză și sfoară și deschise încet ușa sălii de baie.

Briza continua să agite perdeaua, iar soarele nu începuse încă să strălucească ; ar fi păcat, mare păcat, să piardă o asemenea zi. În septembrie nu știi niciodată ce-o să fie. Privi spre patul dublu. Lilia mai dormea încă în poziția aceea firească, liberă : cu capul culcat pe umăr și brațul întins pe pernă, cu spatele gol și un genunchi îndoit, scos de sub așternut. Se apropie de trupul tînăr, pe care se jucau cu grație primele raze, luminînd puful auriu al brațelor și colțurile umede ale pleoapelor, buzele, subsuoara de culoarea paiului. Se aplecă să privească boabele de perlă ale sudorii de pe buze și să simtă căldura ușoară care se degaja din corpul de animal mic odihnindu-se, bronzat de soare, impudic cu inocență. Întinse brațele, dorind s-o întoarcă și să-i vadă corpul din față. Buzele întredeschise se lipiră și fata suspină. El coborî să-și ia micul dejun.

După ce bău cafeaua, se șterse la gură cu șervetul și privi în jur. La ora aceea mîncau de obicei doar copiii, însoțiți de bonele lor. Capetele netede și umede erau ale celor care nu rezistaseră tentației de-a se scălda înainte de masă și care se pregăteau acum să se întoarcă, cu costumele ude, pe plaja unde domnea timpul acela în afara timpului în care doar imaginația copiilor va da ritmul dorit orelor, lungi ori scurte, cu castele și ziduri întărite în lucru, cu vesele pregătiri de înmormîntare, de plimbări cu picioarele prin apă, de trîntă pe nisip, de corpuri cufundate într-un timp fără altă măsură decît cea a soarelui, de țipete vesele în impalpabilul înveliș al apei. Părea curios să-i vezi, așa de mici, căutînd deja în spațiul larg deschis în fața lor locul necesar unei înmormîntări fictive, unui castel de nisip. Acum era momentul cînd copiii plecau și intrau oaspeții adulți ai hotelului.

Aprinse o țigară și așteptă amețeala ușoară care, de cîteva luni, întovărășea mereu primul fum tras în piept. Își îndreptă privirea departe de restaurant, spre curba

decupată a plăjii, a cărei spumă şerpuia din zarea oceanului nesfîrşit pînă la semiluna izolată a micului golf, punctat acum de vase cu pînze, de unde venea zgomotul crescînd de activitate. O pereche cunoscută trecu pe lîngă el şi-l salută cu un gest. El înclină capul şi trase din nou din ţigară.

Zgomotele din restaurant crescură : tacîmuri lovite de farfurii, linguriţe cu care se amesteca în ceşti, sticle destupate şi bolboroseala apei minerale, scaune mişcate din loc, discuţiile perechilor, ale grupurilor de turişti. Şi vuietul crescînd de valuri, care nu se resemna să se lase dominat de zgomotul uman. De la masă, se vedea esplanada noii faţade moderne a staţiunii Acapulco, ridicată în grabă ca să satisfacă nevoia de confort a marelui număr de turişti nord-americani pe care războiul îi lipsise de Waikiki, Portofino sau Biarritz, şi de asemenea ca să ascundă fundalul prea puţin arătos, plin de noroi, cu pescari goi, şi colibele lor umplute de plozi cu burţile umflate de nemîncare, cu cîinii rîioşi, cu pîrîiaşele de apă murdară, cu trichină şi bacili. Mereu aceleaşi două timpuri, în această comunitate cu două feţe, atît de depărtată de ce-a fost şi atît de departe de ce vrea să fie.

Sta, fumînd, iar picioarele, care nu-i mai suportau, nici măcar la unsprezece dimineaţa, îmbrăcămintea uşoară de vară, erau puţin umflate. Îşi frecă pe ascuns genunchiul. Senzaţia de frig o purta probabil în el, căci dimineaţa izbucnise într-o singură lumină rotundă şi craniul soarelui ardea cu panaşul lui portocaliu. Iar Lilia intra, cu ochii ascunşi sub ochelarii întunecaţi de soare. El se sculă în picioare şi apropie scaunul fetei. Făcu semn chelnerului. Remarcă şoaptele perechii pe care-o cunoştea. Lilia comandă *papaya* şi cafea.

— Ai dormit bine ?

Fata dădu din cap, surîse cu buzele strînse şi mîngîie mîna brună a bărbatului, conturată pe faţa de masă.

— N-au venit cumva ziarele din México ? întrebă ea, în timp ce despica în bucăţele felia de fructă. Nu vrei să vezi ?

— Da. Grăbeşte-te, la douăsprezece ne aşteaptă iahtul.

— Unde mîncăm de prînz ?

— La club.

Bărbatul se îndreptă spre biroul administrației. Da, o să fie o zi asemănătoare cu cea de ieri, cu discuții greu de legat, cu întrebări și răspunsuri în doi peri. Dar noaptea, fără vorbe, era altceva. La ce bun să ceară mai mult? Convenția tacită nu cerea dragoste adevărată, nici măcar o aparență de interes personal. Voia o fată pentru vacanță. O avea. Lunea viitoare totul va lua sfîrșit, n-o s-o mai vadă. Cine ar pretinde mai mult? Cumpără ziarele și urcă să-și pună niște pantaloni de flanelă.

În mașină, Lilia stătu cu nasul în ziare și comentă cîteva noutăți din domeniul filmului. Își încrucișă picioarele bronzate și lăsă să-i cadă o sanda. El aprinse a treia țigară din dimineața aceea, nu-i spuse că ziarul acela era editat de el, se distră observînd reclamele cocoțate pe noile construcții și trecerea stranie de la hotelul cu cincisprezece etaje și de la restaurantul hamburghez la muntele arid, cu măruntaiele scoase la lumină de excavator, care se prăbușea cu pîntecul lui roșcat pînă deasupra șoselei.

Cînd Lilia sări cu grație pe punte, iar el încercă să-și găsească echilibrul și, în sfîrșit, puse piciorul pe iaht, celălalt era deja acolo și le întinse mîna ca să-i ajute să treacă de pe pontonul legănat de valuri pe vas.

— Xavier Adame.

Aproape gol, cu un slip foarte mic, cu fața negricioasă, unsuroasă în jurul ochilor albaștri și a sprîncenelor dese și mobile. Întinse mîna cu o mișcare de lup nevinovat; îndrăzneț, candid, ascuns.

— Don Rodrigo întreabă dacă nu vă deranjează să împărțiți vasul cu mine.

El consimți și căută un loc în cabina umbrită. Adame îi spunea Liliei:

— ...bătrînul mi-l pusese la dispoziție încă de acum o săptămînă și pe urmă a uitat...

Lilia zîmbi și întinse prosopul de plajă pe pupa însorită.

— Nu vrei nimic? o întrebă bărbatul pe Lilia cînd cel care servea pe bord se apropie cu o servantă cu băuturi și gustări.

Lilia, culcată pe punte, făcu semn că nu cu un deget. El apropie servanta și ciuguli din migdale în timp ce musul îi pregătea un *gin-and-tonic*. Xavier Adame dispăruse pe acoperișul cabinei. Se auziră pașii lui apăsați, un schimb

rapid de cuvinte cu cineva care era pe ponton, apoi mișcarea corpului lungindu-se pe acoperișul cabinei.

Micul iaht ieși încet din golf. El își luă cascheta cu cozoroc transparent și se aplecă să bea din gin.

În fața lui, soarele se revărsa peste Lilia. Fata desfăcu nodul sutienului și se întoarse cu spatele. Corpul îi fu străbătut de un fior de bucurie. Își ridică brațele și-și legă pe ceafă părul arămiu și strălucitor. Boabe fine de transpirație îi alunecau pe gît, lubrifiind carnea dulce, rotunjită a brațelor și spatele neted, despărțit în două de linia coloanei vertebrale. O privea din fundul cabinei. Acum o să adoarmă în aceeași poziție de azi-dimineață. Culcată pe o parte, cu un genunchi îndoit. Văzu că-și răsese părul de la subsuori. Motorul porni și valurile se despicară în două creste vijelioase, aruncînd o ploaie de stropi sărată, regulată, egală, care cădea peste corpul Liliei. Apa de mare îi udă slipul și i-l lipi pe pulpe, i-l mulă pe rotunjimea feselor. Pescărușii se apropiară țipînd de vasul în viteză, iar el sorbi încetișor băutura prin pai. Corpul tînăr, departe de-a-l excita, îl umplea de stăpînire de sine, de un fel de austeritate răutăcioasă. Așezat pe scaunul de pînză din fundul cabinei, se distra amînîndu-și dorințele, păstrîndu-le de rezervă pentru noaptea tăcută și solitară, cînd corpurile dispăreau în întuneric și nu mai puteau fi obiect de comparație. Noaptea, n-o să aibă pentru ea decît mîini experte, iubind încetineala și surpriza. Coborî privirea și-și văzu mîinile măslinii, cu vene verzui, proeminente, care suplineau vigoarea și nerăbdarea altei vîrste.

Erau acum în largul mării. Coasta pustie, cu desișuri încîlcite și bastioane de stînci, ridica deasupra ei o reverberație fierbinte. Iahtul făcu un viraj pe marea punctată de valuri, iar unul dintre ele se sparse, udînd trupul Liliei ; ea scoase un țipăt de bucurie și-și înălță bustul susținut de mugurii trandafirii care păreau să înșurubeze sînii duri. Apoi se lungi din nou. Musul se apropie cu un platou care mirosea a prune coapte, a piersici și a portocale curățate de coajă. El închise ochii și schiță un surîs dificil impus de gînd : corpul acesta lasciv, talia fină, pulpele pline purtau și ele, ascuns acum într-o celulă minusculă pentru moment, cancerul timpului. Minune efemeră, cu ce-o să se

deosebească, după ani și ani, de celălalt corp, care o poseda acum ? Cadavru la soare, mustind unsori și sudoare, transpirîndu-și tinerețea trecătoare, pierdută cît ai clipi din ochi, capilaritate ofilită, pulpe care se vor vești din cauza nașterilor și a simplei, tulburătoarei permanențe pe pămînt, după același tipic elementar, mereu repetat, lipsit de originalitate. Deschise ochii. O privi.

Xavier sări de pe cabină. Iar el văzu cum apar picioarele păroase, apoi nodul sexului ascuns și, la urmă, pieptul încins de soare. Da ; mergea cu pași de lup, aplecîndu-se ca să intre în cabina deschisă și să ia două piersici de pe platoul pus la gheață. Îi zîmbi și ieși cu fructele în mînă. Se lăsă pe vine lîngă Lilia, cu picioarele desfăcute în dreptul capului fetei ; o atinse pe umăr. Lilia surîse și luă una din cele două piersici pe care i le oferea, spunînd cuvinte pe care el nu putea să le audă, pierdute în zgomotul motorului, al brizei, al valurilor repezi. Acum cele două guri mestecau în același timp și zeama li se scurgea pe bărbie. Dacă cel puțin... Da. Tînărul își apropie picioarele, le întinse și se instală la babord. Își ridică privirea veselă, încruntînd din sprîncene, spre cerul alb al amiezei. Lilia îl privea mișcînd din buze. Xavier arăta ceva, mișcă brațul și-l îndreptă spre coastă. Lilia încerca să privească într-acolo, ascunzîndu-și sînii. Xavier se apropie din nou de ea și amîndoi izbucniră în rîs cînd el îi legă sutienul, iar ea se așeză, cu bustul umed, desenat pe pînză și-și feri cu o mînă ochii de soare ca să poată vedea ce-i arăta el pe linia îndepărtată a unei plaje mici, căzute ca o cochilie galbenă în desișul pădurii. Xavier se ridică în picioare și strigă ceva pilotului. Iahtul viră din nou și se îndreptă spre plajă. Tînăra se culcă și ea la babord și trase spre ea geanta ca să-i ofere o țigară lui Xavier. Stăteau de vorbă.

El vedea cele două corpuri, așezate unul lîngă altul, la fel de înnegrite și de netede, trasate dintr-o singură linie, fără ezitări, de la cap la picioarele alungite. Nemișcate dar încordate într-o așteptare sigură de ea ; identificate în ineditul lor, în dorința abia mascată de-a se pune la încercare, de-a se expune. Trase prin pai restul băuturii și-și puse ochelari negri care, împreună cu cozorocul caschetei, îi ascundeau aproape complet fața.

Vorbeau. Terminau de supt sîmburele piersicii şi probabil că-şi spuneau :

„E bine",

sau poate,

„Îmi place...",

ceva nerostit de nimeni înaintea lor, transmis prin corpuri, prin prezenţe care erau un fel de premieră a vieţii. Probabil îşi spuneau...

— Cum de nu ne-am văzut pînă acum ? Eu sînt aproape mereu la club...

— Eu nu... Uite, acum o să aruncăm sîmburii. Un, doi...

Îi văzu aruncînd sîmburii în aceeaşi clipă, cu un rîs care nu ajunse pînă la el ; văzu forţa braţelor.

— Am cîştigat ! zise Xavier cînd sîmburii se scufundară fără zgomot, departe de iaht. Ea începu să rîdă. Se lungiră iarăşi.

— Îţi place schiul nautic ?

— Nu ştiu.

— O să te învăţ eu...

Ce şi-or fi spunînd ? Tuşi şi trase servanta lîngă el ca să mai ia un pahar. Xavier se întreba, fără îndoială, ce fel de pereche formau, Lilia şi el. Ea o să-i povestească mica ei istorie sordidă. El o să ridice din umeri, o s-o oblige să prefere corpul de lup, cel puţin pentru o noapte, ca variaţie. Dar în ceea ce priveşte dragostea... dragostea...

— Important e să ţii braţele încordate, vezi ?, să nu îndoi braţele...

— O să mă uit întîi cum faci tu...

— Sigur. Aşteaptă pînă ajungem la plajă.

Ah, da ! Să fii tînăr şi bogat.

Iahtul se opri la cîţiva metri de plaja ascunsă. Se legănă, obosit, şi lăsă să-i scape suflul de motorină, pătînd marea cu cristale verzi şi cu fundul alb. Xavier luă schiurile şi le aruncă în apă ; apoi plonjă, apăru la suprafaţă zîmbind şi le puse în picioare.

— Aruncă-mi coarda !

Femeia o căută şi apoi i-o aruncă tînărului. Iahtul porni din nou şi Xavier se ridică deasupra apei, urmînd dîra lăsată de vas, cu un braţ ridicat în semn de salut, în timp ce Lilia îl urmărea din ochi, iar el bea *gin-and-tonic* ;

fîşia de mare care-i despărţea pe tineri îi apropia într-un fel ciudat ; îi unea mai mult decît o împreunare, îi fixa într-o apropiere imobilă, ca şi cum iahtul n-ar fi brăzdat apele Pacificului, ca şi cînd Xavier ar fi fost o statuie sculptată pentru vecie, tîrîtă de vas, ca şi cum Lilia s-ar fi oprit pe un val, pe oricare dintre valurile care în aparenţă nu posedau substanţă proprie, se ridicau, se risipeau, mureau, se formau din nou — aceleaşi şi altele — mereu în mişcare, mereu identice, în afara timpului, oglindă a lor înseşi, a valurilor începuturilor, ale mileniului pierdut şi-al celui ce-o să vină. Se cufundă în fotoliul jos şi comod. Ce trebuia să aleagă acum ? Cum să evite acest hazard încărcat de necesităţi care nu se supuneau voinţei lui ?

Xavier dădu drumul corzii şi căzu în apă, lîngă plajă. Lilia plonjă fără să se uite, fără să se uite la el. Dar explicaţia o să vină. Care ? Lilia o să-i dea lui explicaţii ? Xavier o să-i ceară explicaţii Liliei ? Lilia o să-i explice lui Xavier ? Cînd capul Liliei, iluminat de soare şi de mare cu o mie de reflexe stranii, apăru în apă lîngă cel al tînărului, înţelese că nimeni, în afară de el, n-ar îndrăzni să ceară o explicaţie ; că acolo, jos, în marea liniştită din rada aceasta transparentă, nimeni nu va căuta motive, nimeni n-o să împiedice întîlnirea fatală, nimeni nu va zădărnici ceea ce era, ceea ce trebuia să fie. Ce piedică putea exista între cei doi tineri ? Corpul prăbuşit în fotoliu, îmbrăcat cu un scampolo, cu pantaloni de flanelă şi caschetă ? Privirea lui neputincioasă ? Acolo, jos, corpurile înotau în tăcere şi bordul îl împiedica să vadă ce se întîmpla. Xavier fluieră. Iahtul o luă din loc şi Lilia apăru, pentru o clipă, la suprafaţă. Apoi căzu ; iahtul se opri. Rîsetele pline, deschise, ajunseră la urechea lui. N-o auzise niciodată rîzînd aşa. Ca şi cum s-ar fi născut atunci, ca şi cum n-ar fi lăsat în urmă, mereu în urmă, jaloanele aventurilor ei, poveştile ei, saci de ruşine, faptele ei, ale lui.

Ale tuturor. Iată cuvîntul insuportabil. Faptele tuturor. Strîmbătura amară nu putea să oprească cuvîntul care ţîşnea la lumină. Care rupea toate resorturile puterii şi-ale greşelii, ale dominaţiei unice, exercitate asupra celorlalţi, asupra cuiva, asupra unei fete aflate în mîinile lui, cumpărate de el, pentru a le face să se integreze într-un vast univers de acte comune, de destine asemănătoare, de expe-

riențe fără etichete de posesiune. Așadar femeia asta nu fusese însemnată pentru vecie ? N-o să fie, pentru totdeauna, o femeie pe care el a avut-o întîmplător ? N-o să fie asta definiția și fatalitatea ei : să fie ce era, fiindcă la un moment dat a fost a lui ? Lilia putea să iubească de parcă el n-ar fi existat niciodată ?

Se sculă, merse spre pupă și strigă :

— Se face tîrziu. Trebuie să ne întoarcem la club ca să mîncăm la timp.

Își simți fața, tot corpul, rigide și acoperite de un fel de scrobeală palidă, cînd își dădu seama că strigătul nu-i era ascultat de nimeni : și-ar fi fost și greu să-l fi putut auzi două trupuri ușoare care înotau sub apa opalină, paralele, fără să se atingă, ca și cînd ar fi plutit într-un al doilea strat de aer.

Xavier Adame îi lăsă pe debarcader și se întoarse la iaht : voia să mai schieze. Îi salută de la proră. Își agită cămașa și în ochii lui nu era nimic din ceea ce ar fi dorit el să vadă. Ca în timpul prînzului de la capătul radei, sub bolta de palmieri, ar fi vrut să vadă ce nu găsea în ochii căprui ai Liliei. Xavier nu pusese întrebări. Lilia nu povestise istoria aceea tristă, de melodramă pe care-o savura în el însuși, pe cînd distingea mirosurile amestecate de Vichysoisse. Căsătoria fără pretenții, cu veșnicul bădăran, cu pușlamaua, cu viteazul, cu pîrlitul ăla : divorțul și trotuarul. I-ar fi plăcut să-i povestească toate astea — ah, poate c-ar fi trebuit să i le spună lui Xavier. Nu-i era prea ușor să-și aducă aminte de povestea asta, totuși, fiindcă dispăruse din ochii Liliei, în după-amiaza aceea, de parcă în timpul dimineții trecutul ar fi fugit din viața femeii.

Dar prezentul nu putea fugi, pentru că îl trăiau chiar acum, așezați în aceste fotolii de pai și mîncînd în chip mecanic prînzul ales în mod special : *Vichysoisse*, langustă, *Côtes du Rhone*, *Baked Alaska*. Era așezată acolo, plătită de el. Opri în aer mica furculiță pentru scoici înainte de-a și-o duce la gură : plătită de el, dar îi scăpa printre degete. Nu putea s-o mai oprească mult timp. În seara asta, chiar în noaptea asta, o să-l caute pe Xavier, or să se-ntîlnească pe ascuns, aranjaseră deja întîlnirea. Iar ochii Liliei, pierduți în peisajul de vase și apă adormită, nu spuneau nimic. Dar ar putea să-i facă să mărturisească, să-i facă o scenă...

Își dădu seama că e absurd, nelalocul lui și continuă să-și mănînce langusta... Ce cale, acum... o întîlnire fatală care se pune de-a curmezișul voinței lui... Ah, lunea viitoare totul o să se termine, n-o s-o mai revadă, n-o s-o mai caute în întuneric, gol, sigur c-o să găsească moliciunea aceea culcată între cearceafuri, n-o să mai...

— Nu ți-e somn ? murmură Lilia cînd le serviră desertul. Nu te-a moleșit vinul ?

— Ba da. Puțin. Servește-te.

— Nu ; nu vreau înghețată.... Aș vrea să-mi fac siesta.

Cînd ajunseră la hotel, Lilia se despărți de el făcîndu-i semn cu degetele, iar el traversă bulevardul și ceru unui băiat să-i așeze un fotoliu la umbra palmierilor. Aprinse cu greutate o țigară : un vînt nevăzut, venit nu se știe de unde în după-amiaza călduroasă, se încăpățîna să-i stingă chibriturile. Cîteva perechi tinere își făceau siesta aproape de el, îmbrățișați, unii împletindu-și picioarele, alții cu capetele ascunse sub prosoapele de baie. Ar fi dorit acum ca Lilia să coboare și să-și culce capul pe genunchii lui acoperiți de flanelă, slabi, duri. Suferea sau poate se simțea rănit, plictisit, neliniștit. Suferea din cauza misterului acestei iubiri, pe care nu-l putea atinge. Suferea din cauza amintirii acelei complicități imediate, fără vorbe, încheiată sub ochii lui din atitudini care nu aveau vreo semnificație în ele însele, dar care în prezența acestui bărbat, a bărbatului cufundat într-un *chaise longue,* ascuns de cozorocul caschetei, de ochelari negri... Una din tinerele lungite pe jos se întinse cu gesturi languroase ale brațelor și începu să împrăștie cu mîna o ploaie de nisip fin pe gîtul prietenului ei. Scoase un țipăt atunci cînd tînărul sări, prefăcîndu-se supărat și-o apucă de mijloc. Se rostogoliră amîndoi prin nisip ; ea se ridică și o luă la fugă ; iar el după ea, pînă cînd o prinse, gîfîind, nervoasă, și-o duse în brațe spre mare. El își scoase sandalele italiene și simți nisipul fierbinte sub tălpile picioarelor. Să străbată plaja, pînă la capăt, singur. Să meargă privind urma propriilor lui pași, fără să remarce că mareea îi ștergea încetul cu încetul și că fiecare nouă amprentă își era unica, efemera mărturie.

Soarele era la înălțimea ochilor.

Amanții ieșiră din mare — el, încurcat, nu putu măsura durata acestui act prelungit, petrecut aproape pe plajă, dar adăpostit de cearceafurile mării argintate în apus — și din afectarea aceea zburdalnică cu care intraseră în apă, nu mai rămăsese acum decît două capete alăturate în tăcere și privirea coborîtă a acestei fete splendide, brunete, tinere... Tînără. Tinerii se lungiră din nou, foarte aproape de el și-și acoperiră iar capetele cu același prosop de baie. Îi mai acoperea și noaptea, lenșa noapte a tropicului. Negrul care închiria fotoliile începu să le strîngă. El se ridică și se îndreptă spre hotel.

Hotărî să facă o baie în piscină înainte de-a urca în cameră. Intră într-o cabină așezată alături de bazin și stînd pe o bancă, își scoase iarăși sandalele. Vestiarele metalice unde se păstra îmbrăcămintea clienților îl ascundeau. Pe covorașul de cauciuc se auziră niște pași umezi în spatele lui ; niște glasuri cu respirația tăiată izbucniră în rîs ; își șterseră trupurile cu prosoapele de baie. El își scoase cămașa. De cealaltă parte a dulapului se ridică un miros pătrunzător de transpirație, de tutun și de apă de colonie. Un val de fum de țigară se înălță spre acoperiș.

— Azi n-au apărut frumoasa și fraierul.

— Nu, azi nu.

— Fata asta-i grozavă...

— Păcat. Tipul ăla ramolit probabil că n-o satisface.

— Riscă să moară de apoplexie.

— Da. Grăbește-te.

Plecară. El își puse sandalele în picioare și ieși îmbrăcîndu-și cămașa.

Urcă în cameră pe scară. Deschise ușa. N-avea de ce să fie surprins. Vedea bine patul răscolit în timpul siestei, dar nu și pe Lilia. Se opri în mijlocul camerei. Ventilatorul se rotea ca un vultur captiv. Afară, pe terasă, altă noapte cu greieri și licurici. Altă noapte. Închise fereastra ca să împiedice mirosul să se împrăștie. Simțurile lui adunară aroma de parfum răspîndit de curînd, de transpirație, de prosoape ude, de cosmetice. Nu astea le erau numele. Perna, purtînd încă golul unui cap, era grădină, fruct, pămînt jilav, mare. Se duse încet spre sertarul în care ea... Luă în mînă sutienul de mătase, și-l apropie de obraz. Barba care-i creștea îl zgîrie. Trebuia să se pregătească.

Trebuia să facă baie, să se bărbierească din nou pentru noaptea asta. Lăsă sutienul și se îndreptă cu un umblet nou, iarăși mulțumit, spre baie.

Aprinse lumina. Dădu drumul robinetului de apă caldă. Își zvîrli cămașa pe capacul closetului. Deschise dulapul. Văzu obiectele acelea, lucrurile lor. Tuburi de pastă de dinți, cremă de ras mentolată, piepteni de baga, *cold cream*, tubul de aspirină, pastile contra arsurilor la stomac, tampoane igienice, lavandă, lame de ras albastre, briantină, fard, pilule antispasmodice, gargară galbenă, prezervative, lapte de magnezie, plasture, sticla de tinctură de iod, sticluța cu șampon, pensete, foarfece pentru unghii, ruj, picături pentru ochi, tub de eucalipt pentru nas, sirop contra tusei, dezodorizant. Luă aparatul de ras. Era plin de fire de păr groase, castanii, prinse între lamă și aparat. Rămase cu aparatul în mînă. Și-l apropie de buze și, fără să vrea, închise ochii. Cînd îi deschise, bătrînul acela cu ochii injectați, cu pometii încărunțiți, cu buzele veștejite, care nu mai era celălalt, imaginea știută, îi înapoie o strîmbătură din oglindă.

EU îi văd. Au intrat. Ușa de acaju se închide, se deschide și pașii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, șușotind, perdelele cenușii. Aș vrea să le cer să le deschidă, să deschidă ferestrele. Există o lume afară. E vîntul acela înalt, de platou, care freamătă în arborii negri și zvelți. Trebuie să respir... Au intrat.

— Apropie-te, fetițo, să te recunoască. Spune-ți numele.

Miroase frumos. Ea miroase tare frumos. Ah, uite, pot să mai disting obrajii îmbujorați, ochii strălucitori, întreaga siluetă tînără, grațioasă, care se apropie cu pași mici de patul meu.

— Sînt... sînt eu, Gloria...

— Așteptam dimineața asta cu bucurie. Am trecut fluviul călare.

— Vezi unde-a ajuns ? Vezi, vezi ? Ca fratele meu. A ajuns la fel.

— Asta te alină ? Fă-o.

— *Ego te absolvo...*

Foşnetul plăcut şi mîngîietor de bani şi de acţiuni noi, cînd le atinge mîna unui om ca mine. Demarajul lin al unei maşini de lux, construită special, cu aer condiţionat, bar, telefon, cu perne pentru mijloc şi taburete pentru picioare, ei, popo, ce zici ?, şi acolo, sus, e la fel, ce spui ? Cerul ăsta care înseamnă puterea asupra oamenilor, nenumăraţi, cu feţele ascunse, cu numele uitate ; numele înscrise pe mii de liste de personal din mină, din uzină, de la ziar : figura anonimă care-mi urează nu ştiu ce de ziua mea, care-şi ascunde de mine ochii sub cască atunci cînd vizitez săpăturile, care-şi înclină capul în semn de salut cînd străbat cîmpurile, care mă caricaturizează în ziarele opoziţiei ; ei, nu-i aşa ? Astea există, da, sigur că toate astea-s ale mele. Asta înseamnă să fii Dumnezeu, nu-i aşa ?, să fii temut şi urît şi toate celelalte, asta-nseamnă să fii Dumnezeu, cu adevărat, nu-i aşa ? Învaţă-mă să salvez toate astea şi te las să-ţi faci meseria cu mine, mă bat cu pumnii-n piept, merg în genunchi la un altar, beau oţet şi port o cunună de spini. Spune-mi cum să salvez toate astea, căci spiritul...

— ...al Fiului şi-al Sfîntului Duh, amin...

E tot acolo, în genunchi, cu faţa bine spălată. Încerc să-i întorc spatele. Durerea din coaste mă împiedică. Aaaah. Trebuie c-a terminat. Probabil că-s dezlegat de păcate. Vreau să dorm. Ah, iar junghiul. Iată-l. Aaaah — vai. Şi femeile. Nu, nu astea. Femeile. Cele care iubesc. Cum ? Da. Nu. Nu ştiu. Am uitat faţa aceea. Doamne, i-am uitat faţa. Era a mea, cum aş putea s-o uit.

„— Padilla... Padilla... Cheamă-i pe cel de la informaţii şi pe cea care răspunde de ecouri."

Vocea ta, Padilla, răspunsul spart al vocii tale în aparat...

„— Da, don Artemio. Don Artemio, e o problemă urgentă. Indienii ăia iar fac tărăboi. Vor să li se plătească ce li se datorează pentru tăiatul pădurilor.

— Ce ? Şi ce sumă e ?

— Juma' de milion.

— Atîta tot ? Transmite-i comisarului din district să-i strîngă-n chingi, că doar pentru asta îl plătesc. Asta mai lipsea...

— Mena e în anticameră. Ce să-i spun ?

— Spune-i să intre."

Ah Padilla, nu pot să deschid ochii şi să te văd, dar pot să-ţi văd gîndurile, Padilla, în spatele măştii de durere ; omul în agonie se numeşte Artemio Cruz, Artemio Cruz şi atîta tot ; doar omul ăsta moare, nu ?, nimeni altul. E un fel de şansă care întîrzie celelalte morţi. De data asta nu moare decît Artemio Cruz. Şi moartea asta poate veni în locul alteia, poate în locul morţii tale, Padilla... Ah. Nu. Am încă multe de făcut. Nu fiţi aşa de siguri, nu...

— Ţi-am spus că se preface.

— Lasă-l să se odihnească.

— Îţi spun că se preface !

Le văd, de departe. Degetele lor deschid cu nerăbdare fundul dublu, făcîndu-l să alunece cu grijă sub primul. N-au găsit nimic. Dar iată că eu agit din nou braţul arătînd spre peretele îmbrăcat în stejar, spre dulapul adînc care ocupă o latură întreagă a camerei. Ele aleargă într-acolo, deschid toate uşile, împing toate umeraşele încărcate cu costume albastre, în dungi, la doi nasturi, din lînă irlandeză, fără să-şi aducă aminte că nu sînt hainele mele, că îmbrăcămintea mea e acasă la mine, împing toate umeraşele în timp ce eu le arăt, cu amîndouă mîinile pe care abia mai pot să le mişc, că actul s-ar putea să fie în unul din buzunarele interioare din dreapta ale vreunui costum. Graba Teresei şi a Catalinei sporeşte, acum scotocesc la întîmplare, aruncă pe covor hainele goale, caută în toate şi se întorc cu faţa la mine. Fac o figură cît mai serioasă. Sînt înfundat în perne şi respir greu, dar privirea mea nu pierde nici un amănunt. O simt grăbită şi avidă. Le fac semn cu mîna să se apropie :

— Acum îmi amintesc... într-un pantof... mi-aduc bine aminte...

Să le văd pe amîndouă în patru labe, în învălmăşeala de haine şi pantaloni, arătîndu-mi şoldurile lor late, mişcîndu-şi fesele cu o gîfîială obscenă, printre pantofii mei, şi doar atunci o dulceaţă amară îmi împăienjeneşte ochii, îmi duc mîna la inimă şi strîng din pleoape.

— Regina...

Murmurul de indignare și de efort al celor două femei se pierde cu încetul în întuneric. Mișc din buze ca să șoptesc numele acela. Nu-mi mai rămîne mult timp ca să-mi amintesc, ca să mi-l amintesc pe celălalt, pe cel pe care l-a iubit... Regina...

„— Padilla... Padilla... Vreau să mănînc ceva ușor... Nu mă simt prea bine cu stomacul. Vino cu mine cînd terminăm cu treaba..."

Cum ? Selecționezi, construiești, faci, păzești, continui ; nimic mai mult... Eu...

„— Da, pe curînd. Respectele mele.

— Aveți dreptate, domnule. E ușor să-i zdrobești.

— Nu, Padilla, nu-i ușor. Dă-mi platoul acela... da, cel cu sandvișuri. I-am văzut pe ăștia o dată porniți. Cînd se hotărăsc, e greu să li te împotrivești..."

Cum era cîntecul ăla ? *„Surghiunit de guvern, am plecat în Sud și m-am întors după un an ; ah, cît mi-s de zbuciumate noptile fără tine, fără tine ; nici un prieten, nici o rudă care să mă plîngă ; doar iubirea, doar iubirea unei femei m-a făcut să mă-ntorc."*

„— De-asta trebuie să acționăm acum, cînd au început cu nemulțumirile contra noastră, și să tăiem răul de la rădăcină. Nu sînt organizați și joacă totul pe-o carte. Hai, ocupă-te de sandvișuri, ajunge pentru amîndoi...

— Agitație inutilă..."

„Am o pereche de pistoale cu mînerele de fildeș ca să trag în cei de la căile ferate eu sînt lucrătoare și-l am pe Juan el e bucuria mea eu sînt dragostea lui ; dac-o să crezi că-s soldat fiindcă umblu cu cizme sînt un biet muncitor de la căile ferate."

„— Dacă au dreptate, nu. Dar n-au. Dumneata, însă, care ai fost marxist în tinerețe, trebuie că înțelegi mai bine. Teme-te de ce se întîmplă. Eu nu mai...

— Campanela așteaptă afară."

Ce-au spus ? Chist ? hemoragie ? hernie ? ocluziune ? perforație ? ocluzie intestinală ? colici ?

Ah, Padilla, probabil că apăs pe un buton din moment ce intri, Padilla, nu te văd, fiindcă am ochii închiși, am ochii închiși, pentru că nu mă mai încred în peticul ăsta minuscul, imperfect, în retina mea ; și dacă deschid ochii

și retina nu mai primește nimic, nu mai transmite nimic creierului ?, atunci ?

— Deschideți fereastra.

— Tu ești vinovatul. Ca și fratele meu.

Da.

*

TU n-o să știi, n-o să înțelegi de ce Catalina, stînd lîngă tine, vrea să împartă cu tine amintirea asta, amintirea care vrea să se impună peste toate celelalte : tu aici, Lorenzo acolo ?, ce vrea să-și aducă aminte ?, tu cu Gonzalo în închisoarea asta ?, Lorenzo fără tine în munții aceia ? N-o să știi, n-o să înțelegi dacă tu ești el, dacă el va fi tu, dac-ai trăit acea zi fără el, cu el, el pentru tine, tu în locul lui. O să-ți aminteşti. Da, în ziua aceea, ultima, tu și el ați fost împreună — și atunci înseamnă că n-a trăit el în locul tău, ori tu în locul lui, fiindcă ați fost alături — acolo. El te-a întrebat dacă mergeți împreună pînă la mare: mergeați călare ; te-a întrebat dac-o să mergeți împreună, călare, pînă la mare : o să te întrebe unde mîncați și ți-a spus — o să-ți spună — tată, o să zîmbească, o să ridice mîna în care ține pușca și-o să iasă din vad cu pieptul gol, ținînd sus pușca și sacii de pînză. Ea n-o să fie acolo. Catalina n-o să aibă amintirea asta. De-aceea tu o să-ncerci să-ți amintești toate astea, ca să uiți ceea ce ar vrea ea să-ți aduci aminte. Ea o să trăiască retrasă și-o să tremure cînd el se va întoarce, pentru cîteva zile, la México, ca să-și ia rămas bun. Numai de-ar veni să-și ia rămas bun. Ea așa crede. El n-o s-o facă. O să ia vaporul de la Veracruz, va pleca. Probabil c-o să plece. Ea o să fie obligată să-și amintească dormitorul unde somnul luptă să-și mențină stăpînirea, cu toate că aerul primăverii intră prin balconul deschis. Ea o să-și amintească, vrînd-nevrînd, paturile separate, camerele separate, pernele de mătase, cearceafurile răscolite ale celor două camere separate, surpătura saltelelor, silueta persistentă a celor care-au dormit în aceste paturi. Ea n-o să-și poată aminti crupa iepei, care semăna cu o pereche de nestemate negre, spălate de apa mocirloasă. Tu da. Traversînd fluviul, tu și cu el o să observați pe celălalt mal un spectru de pămînt înălțat

deasupra fermentației cețoase a dimineții. Lupta dintre desișul întunecos și soarele arzător se va materializa într-un dublu reflex al tuturor lucrurilor, într-o fantomă a umezelii îmbrățișînd reverberația. Va mirosi a banană. Va fi Cocuya. Catalina nu va ști niciodată ce-a fost, ce e, ce-o să fie Cocuya. O să aștepte, așezată pe marginea patului, cu oglinda într-o mînă și cu peria în cealaltă, dezgustată, cu un gust de fiere în gură, hotărînd să rămînă așa, așezată, cu privirea pierdută, fără poftă de nimic, spunîndu-și că scenele o lasă totdeauna la fel : pustie. Nu ; doar tu și cu el veți simți copitele calului pe pămîntul poros de pe mal. O să mai simțiți, ieșind din apă, prospețimea amestecată cu fermentația caldă a pădurii și-o să priviți înapoi : fluviul cel leneș care clatină cu blîndețe lichenii de pe celălalt țărm. Și mai departe, la capătul cărării mărginite de flori, proaspăt zugrăvit, conacul moșiei Cocuya, construit pe o pajiște umbrită. Catalina va repeta : „Doamne, nu merit asta", va ridica oglinda și se va-ntreba dacă asta va vedea Lorenzo cînd se va întoarce, dacă o să se întoarcă ; această deformare crescîndă a bărbiei și a gîtului. O să-și dea seama de zbîrciturile încă ascunse care încep să-i brăzdeze pleoapele și obrajii ? O să vadă în oglindă alt fir de păr alb și-o să și-l smulgă. Și tu, cu Lorenzo lîngă tine, vei pătrunde în pădure. O să vezi în fața ta spatele gol al fiului tău, pe care se vor succeda, egale, umbrele manglierului și razele granulate ale soarelui care va traversa bolta deasă de crengi. Rădăcinile noduroase ale copacilor vor sfărîma crusta pămîntului, se vor ivi, sălbatice și răsucite, de-a lungul cărării croite cu cuțitul. O cărare care nu peste mult timp va fi năpădită iar de încîlcitele liane. Lorenzo va călări la trap, țeapăn, fără să-și miște capul, atingînd cu biciul spinarea iepei ca să alunge mușchii sîcîitoare. Catalina o să-și repete că el n-o să aibă încredere în ea, n-o să aibă încredere în ea dacă n-o s-o vadă ca înainte, ca atunci cînd era copil, și-o să se culce cu un geamăt, cu brațele în lături, cu privirea încețoșată și-o să lase să-i cadă din picioare sandalele de mătase și se va gîndi la fiul ei, care seamănă așa de mult cu taică-său, la fel de zvelt, la fel de brunet. Ramurile uscate vor trosni sub copite și se va deschide cîmpia albă cu panașurile tulpinilor unduioase. Lorenzo va da pinteni calului. Își va

întoarce capul şi buzele or să i se desfacă într-un zîmbet care va veni spre ochi tăi însoţit de un strigăt de bucurie şi de braţul ridicat ; braţ puternic, piele măslinie, zîmbet alb ca cel al tinereţii tale ; o să-ţi aminteşti tinereţea ta mulţumită lui şi acestor locuri şi n-o să vrei să-i spui lui Lorenzo cît de mult înseamnă pentru tine acest pămînt, pentru că, poate, asta ar însemna să-i forţezi sentimentele ; o să-ţi aminteşti ca să-ţi aduci aminte în adîncul amintirii. Catalina, pe pat, o să-şi aducă aminte de dezmierdările de copil ale lui Lorenzo, din zilele grele ale morţii bătrînului Gamaliel, o să-şi amintească de copilul îngenuncheat alături de ea, cu capul culcat în poala mamei, şi că atunci ea îl numea bucuria vieţii ei, fiindcă înainte de-a se naşte el nu, suferise mult, şi nu putea s-o spună, fiindcă avea îndatoriri sacre, iar copilul o privea fără să înţeleagă : fiindcă, fiindcă, fiindcă. Tu o să-l aduci pe Lorenzo să trăiască aici ca să înveţe el însuşi să iubească acest pămînt, fără să fie nevoie să-i explici motivele perseverenţei drăgăstoase cu care vei fi reconstruit pereţii incendiaţi ai conacului şi vei fi făcut să dea rod pămîntul cîmpiei. Nu pentru că, fără pentru că, pentru că. O să ieşiţi în bătaia soarelui. Tu o să-ţi iei pălăria cu borurile largi, o să ţi-o pui pe cap. Vîntul smuls de galop aerului liniştit şi luminos o să-ţi umple gura, ochii, capul ; Lorenzo va trece înainte, făcînd să se ridice praful alb, pe drumul deschis în mijlocul plantaţiilor şi în urma lui, în galop, vei avea siguranţa că amîndoi simţiţi acelaşi lucru : cursa dilată venele, face să circule sîngele, sporeşte puterea văzului, îl deschide asupra acestui pămînt necuprins, plin de sevă, atît de diferit de platouri, de deşerturile pe care-o să le cunoşti, parcelat în pătrate mari, roşii, verzi, negre, punctat de palmieri înalţi, tulbure şi profund, mirosind a excremente şi a coajă de fructe, care-şi dăruie simţurile rafinate, celor trezite acum, exaltate, ale fiului tău şi ale tale însuţi, tu şi fiul tău care goniţi nebuneşte şi salvaţi din lîncezeală toţi nervii, toţi muşchii uitaţi ai corpului. Pintenii tăi vor străpunge pînă la sînge pîntecul murgului ; o să ştii că Lorenzo vrea să continue goana. Privirea lui întrebătoare va opri frazele Catalinei. Ea se va reţine, se va întreba pînă unde poate să meargă, o să-şi spună că-i o problemă de timp, că trebuie să scoată la iveală motivele ei încetul

cu încetul, da, pînă cînd el o să le înțeleagă bine. Ea stînd în fotoliu iar el la picioarele ei, cu brațele sprijinite pe genunchi. Pămîntul va întoarce un zgomot de tunet sub copite, tu o să-ți apleci capul, de parc-ai vrea să-l apropii de urechea calului și să-l îmboldești prin cuvinte, dar deodată greutatea asta, greutatea indianului care va zăcea, cu fața în jos, pe crupa aceluiași animal, indianul care va întinde un braț ca să se agațe de centura ta : durerea te va adormi ; brațul și piciorul or să-ți atîrne inerte și indianul va continua să se agațe de mijlocul tău și să geamă cu fața congestionată : grămezile de roci vor urma unele după altele, iar voi veți înainta adăpostiți de întuneric, prin trecătoarea muntelui, descoperind văi interioare de piatră, prăpăstii adînci — foste albii de rîuri secate —, drumuri năpădite de scaieți și desișuri ; cine-și va aminti cu tine ? Lorenzo fără tine în munții aceia ? Gonzalo cu tine în închisoarea asta ? :

(1915 : 22 OCTOMBRIE)

EL se acoperi cu cuvertura albastră, fiindcă vîntul înghețat al acestor ore dezmințea, într-un zvon de miriște agitată, căldura verticală a zilei. Petrecuseră toată noaptea pe cîmp, fără să mănînce. La mai puțin de doi kilometri se ridicau coroanele de bazalt ale lanțurilor de munți cu rădăcina scufundată în deșertul dur. Încă de trei zile, detașamentul de recunoaștere înainta fără să verifice direcția ori să se orienteze, ghidat doar de flerul căpitanului, care credea să cunoască șiretlicurile și drumurile armatei, acum decimată și pusă pe fugă, ale lui Francisco Villa. La șaizeci de kilometri în urmă rămăseseră forțele care nu așteptau decît sosirea, în goana mare, a unui emisar al detașamentului pentru a se arunca asupra resturilor armatei lui Villa și-a le împiedica să se alăture forțelor proaspete din Chihuahua. Dar unde ar putea fi oamenii împrăștiați ai căpeteniei ? El credea că știe : pe vreun coclaur al muntelui, urmînd cel mai dificil drum. În a patra zi — ziua aceea — detașamentul trebuia să pătrundă în Sierra, în timp ce

trupele credincioase lui Carranza înaintau spre locul pe care, în zori, el și oamenii lui trebuiau să-l părăsească. De ieri, apa de băut se terminase. Iar sergentul care plecase călare, pe înserate, luînd cu el bidoanele goale ale întregului detașament, spre rîul care se prăvălea din înaltul stîncilor și se sfîrșea la primul contact cu deșertul, nu-l descoperi. Putu să vadă, fără îndoială, albia brăzdată de vene roșietice, curată și zbîrcită, goală. În urmă cu doi ani, trecuseră pe aici în epoca ploilor, iar acum doar un astru rotund se legăna, din zori pînă-n asfințit, deasupra capetelor încinse ale soldaților. Făcuseră popas fără să aprindă focul ; vreo iscoadă ar fi putut să-i observe de pe culmi. De altfel, nu era necesar. N-aveau de pregătit nici un aliment și în imensitatea cîmpiei deșerte, un foc izolat n-ar prea fi putut să încălzească pe nimeni. Înfășurat în manta, își mîngîie fața slabă, mustața deasă continuată cu barba crescută în ultimele zile ; incrustațiile de praf în colțurile buzelor, în sprîncene, pe vîrful nasului. Optsprezece oameni formau tabăra, la cîțiva metri de șef ; el doarme ori veghează singur, mereu, și o fîșie de pămînt îl desparte de oamenii lui. Nu departe, coamele cailor flutură în vînt și siluetele lor negre se desenau pe pielea galbenă a pămîntului. Ar fi vrut să urce ; izvorul rîului era în munte și între stînci se năștea năvala aceea de prospețime efemeră și solitară. Ar fi vrut să urce ; dușmanul nu putea fi departe. Corpul i se simțea încordat în noaptea asta. Foamea și setea îi adînciseră și-i măriseră și mai mult ochii, ochii aceia verzi cu privirea egală și rece.

Masca pătată de praf rămase nemișcată, de veghe. Aștepta prima linie a zorilor ca s-o pornească la drum : a patra zi, așa cum fusese hotărît. Aproape nimeni nu dormea, căci îl priveau de departe, așezat cu genunchii îndoiți, înfășurat în pătură, imobil. Cei care încercau să închidă ochii luptau cu setea, cu foamea și cu oboseala. Cei care nu se uitau la căpitan priveau șirul de cai cu părul stufos. Dîrlogii fuseseră legați de un trunchi gros care răsărea, ca un deget pierdut, din pămînt. Caii obosiți priveau spre pămînt. Soarele trebuia să apară în spatele muntelui. Venise timpul.

Toți așteptau clipa în care șeful se ridică, arunce pătura albastră și-și descoperi pieptul încărcat de cartușiere,

catarama strălucitoare a uniformei de ofiţer, jambierele din piele de porc. Fără nici un cuvînt, tot detaşamentul se ridică şi oamenii se apropiară de cai. Căpitanul avea dreptate : strălucirea desfăcută în evantai apăru de după cele mai joase culmi şi azvîrli un arc de lumină pe care-l salutară cu cîntecele lor micuţele păsări invizibile, depărtate, dar stăpîne peste nemărginita tăcere a pămîntului părăsit. El îi făcu un semn lui Tobías, indianul yaqui, şi-i spuse în limba lui :

— Tu o să rămîi în urmă şi cînd îl vom zări pe duşman o să pleci imediat să-i previi pe ceilalţi.

Indianul dădu din cap, punîndu-şi pălăria scundă şi rotundă, împodobită cu o pană roşie înfiptă în panglică. Căpitanul sări în şa şi şirul de oameni se îndreptă în trap uşor spre gura Sierrei : trecătoarea cu defileuri gălbui.

Trei cornişe se desfăceau din trecătoare. Trupa se căţără spre cea de-a doua, cea mai puţin largă, dar îndeajuns ca să permită trecerea animalelor în şir indian ; cea care ducea la izvor. Bidoanele goale loveau cu zgomot spart pulpele oamenilor ; pietrele care se desprindeau sub potcoave repetau acest sunet spart şi profund, care se pierdea fără ecouri, ca o lovitură unică, seacă, pe o darabană încordată, de-a lungul trecătorii. Din înaltul defileului s-ar fi putut vedea coloana cea scurtă înaintînd pe dibuite, cu capetele plecate. Doar el rămînea cu privirea aţintită asupra culmilor, clipind din ochi ca să se ferească de soare, lăsînd în grija calului să ocolească accidentele terenului. În fruntea detaşamentului, nu încerca nici teamă nici orgoliu. Frica rămăsese în urmă, nu în primele, ci în nenumăratele ciocniri care făcuseră din primejdie viaţa obişnuită şi din linişte un element surprinzător. Tocmai de asta, tăcerea încremenită a trecătorii îl neliniştea în taină şi iată de ce strîngea frîurile şi, fără să-şi dea seama, îşi pregătea muşchii braţului şi-ai mîinii ca să apuce la repezeală pistolul. Credea că nu cunoaşte trufia. La început teama, apoi obişnuinţa îl împiedicaseră. Nu putea să se simtă trufaş cînd primele gloanţe îi şuierau pe lîngă ureche şi această viaţă miraculoasă se impunea de cîte ori proiectilul nu nimerea ţinta ; atunci nu se putea simţi decît mirat în faţa înţelepciunii oarbe a corpului său de-a evita pericolul, de-a se ridica sau de-a se lăsa în jos, de-a-şi ascunde faţa

în spatele trunchiului unui copac ; mirare și dispreț, cînd se gîndea la tenacitatea cu care corpul, mai rapid decît voința, se apăra el însuși. Nu putea să simtă orgoliu atunci cînd, mai tîrziu, nici măcar nu mai auzea acel șuierat tenace, intrat în obișnuință. Trăia doar o neliniște, stăpînită și seacă, în clipele cînd liniștea neprevăzută îi dădea tîrcoale. Își scoase înainte maxilarul, în semn de îndoială.

Fluieratul necurmat al unui soldat, în urma lui, îi întări convingerea primejdiei acestei plimbări prin trecătoare. Și fluieratul fu spart de împușcături neașteptate și urlete bine știute : caii lui Villa erau aruncați de călăreții lor cu capul înainte, vertical, din creștetul stîncos al trecătorii, într-un coborîș care semăna cu o sinucidere, în timp ce puștile adăpostite în spatele celei de-a treia grămezi de stînci răneau oamenii din detașament, iar caii însîngerați se cabrau și se rostogoleau, împresurați de vuietul împușcăturilor spre adîncul acoperit de colțuri de stîncă ; dar el putu doar să întoarcă privirea și să-l vadă pe Tobías năpustindu-se, ca oamenii lui Villa, pe povîrnișul stîncos, într-o tentativă inutilă de-a îndeplini ordinele ; calul indianului călcă greșit și zbură timp de o secundă, înainte de a se prăbuși în fundul defileului, zdrobindu-l pe călăreț sub greutatea lui. Urletele crescură, însoțite de focuri continue : el se lăsă să alunece pe șoldul stîng al calului și se rostogoli, dirijîndu-și căderea prin salturi și opriri succesive, spre fund ; în imagini învălmășite, îi apăreau pîntecele cailor cabrați care palpitau acolo, sus, în mijlocul împușcăturilor, și ele inutile, trase de oamenii surprinși pe acea pantă abruptă și îngustă, lipsiți de posibilitatea de-a se pune la adăpost sau de-a conduce animalele. Se prăbuși, zdrelindu-se de laturile stîncoase, iar călăreții lui Villa căzură pe a doua îngrămădire de stînci, ca să lupte corp la corp. Rostogolirea sălbatecă a corpurilor cuprinse și-a cailor înnebuniți continua, în timp ce el pipăia cu mîinile însîngerate fundul întunecos al trecătorii și scotea pistolul. Îl aștepta doar o nouă tăcere. Forțele-i fuseseră zdrobite. Se tîrî, cu brațul și piciorul îndurerate, spre-o stîncă uriașă.

— Ieșiți, căpitane Cruz, predați-vă...

Iar el răspunse cu gîtlejul uscat :

— Ca să mă împușcați ? Nu mă mișc de-aici.

Dar mîna dreaptă, paralizată de durere, de-abia mai putea ţine pistolul. Ridicînd braţul, simţi un junghi pătrunzător în pîntec : începu să tragă, cu capul plecat, fiindcă durerea nu-l lăsa să ridice privirea : trase pînă cînd cocoşul nu mai repetă decît imitarea propriului său zgomot metalic. Aruncă pistolul de cealaltă parte a stîncii, iar vocea de deasupra strigă din nou :

— Ieşiţi cu mîinile la ceafă.

De cealaltă parte a stîncii zăceau mai mult de treizeci de cai, morţi ori muribunzi. Cîţiva încercau să ridice capul; alţii se sprijineau într-un picior îndoit. Pe cei mai mulţi înfloreau pete roşii pe frunte, pe gît, pe pîntece. Şi, unii deasupra, alţii dedesubtul animalelor, oamenii din ambele tabere aveau atitudini ciudate : cu faţa în sus, de parc-ar fi căutat şuvoiul pîrîului secat ; cu faţa în jos, îmbrăţişînd stîncile. Morţi toţi, în afară de omul care gemea, strivit sub greutatea unei iepe roşcate.

— Lăsaţi-mă să-l scap pe omul ăsta — strigă spre grupul de pe culme. Poate că e unul de-ai voştri.

Cum ? Cu care braţe ? Cu ce puteri ? De-abia se aplecase ca să apuce de subsuori trupul lui Tobías prins sub cel al calului, că un glonţ de oţel şuieră, lovind în piatră. Ridică privirea. Şeful grupului victorios — o cască colonială albă, vizibilă din umbra culmii — îl linişti pe cel care trăsese cu o mişcare a braţelor. Sudoarea năclăită, amestecată cu praf, i se scurse pe încheieturile mîinilor, şi, dacă una din ele abia se mai putea mişca, cealaltă reuşi, cu o voinţă concentrată, să tragă toracele lui Tobías.

Auzi, în spatele lui, copitele repezi ale cailor celor care se desfăcuseră din coloană ca să-l captureze. Erau deasupra lui, cînd picioarele zdrobite ale indianului apărură de sub corpul animalului. Mîinile oamenilor lui Villa îi smulseră cartuşierele de pe piept.

Era şapte dimineaţa.

Aproape că nu-şi mai amintea, cînd pătrunse la patru după-amiază în închisoarea din Perales, de marşul forţat pe care colonelul villist Zagal îl impusese oamenilor lui şi celor doi prizonieri, ca să străbată în nouă ore cărările Sierrei şi să coboare în satul Chihuahua. În capul lui năpădit de dureri continue de-abia putu înregistra drumul pe care-l urmară. În aparenţă, cel mai dificil. Dar cel mai

ușor pentru cine, așa cum făcuse Zagal, îl însoțise pe Pancho Villa încă de cînd începuse să fie urmărit, pentru cineva care colindase douăzeci de ani munții aceștia și le știa cu ochii închiși ascunzătorile, locurile de trecere, defileurile, scurtăturile. Casca colonială în formă de ciupercă ascundea jumătate din fața lui Zagal, dar dinții lui lungi și deși zîmbeau mereu, încadrați de mustața și de ciocul negru. Zîmbeau cînd fu urcat cu greu pe cal și cînd corpul zdrobit al indianului fu culcat cu fața în jos, pe crupa aceluiași animal. Surîdeau atunci cînd Tobías întinse brațul și se agăță de centura căpitanului. Zîmbeau la fel cînd coloana se puse în mișcare, adîncindu-se într-o deschizătură întunecoasă, o adevărată peșteră cu două ieșiri, cale necunoscută de el și de ceilalți oameni ai lui Carranza și care-ți permitea să faci într-o oră un traseu de patru pe drumurile deschise. Dar nu-și dădu seama decît pe jumătate de toate astea. Știa că în ambele tabere ale acestui război de facțiuni ofițerii din tabăra dușmană erau împușcați pe loc și se întrebă pentru ce motiv îl conducea acum colonelul Zagal spre un destin necunoscut.

Durerea îl adormi. Brațul și piciorul, strivite în cădere, îi atîrnau inerte, iar indianul continua să se agațe de el și să geamă, cu fața congestionată. Îngrămădirile de roci abrupte se succedau iar ei mergeau învăluiți în întuneric, în inima munților, descoperind văi interioare de piatră, prăpăstii adînci, foste albii de rîuri, drumuri pe care hățișurile și scaieții formau o boltă de protecție pentru coloana în mers. Poate că numai partizanii lui Pancho Villa au trecut pe aici, gîndi el, și iată cum au putut cîștiga, înainte, șiragul acela de victorii de guerillă care-au frînt coloana vertebrală a dictaturii. Maeștri ai surprizei, ai încercuirii, știind s-o ia la picior imediat după ce dădeau lovitura. Exact opusul școlii lui, aceea a generalului Alvaro Obregón, care prefera bătălia după toate regulile, pe teren deschis, cu dispozitive precise și cu manevre pe teren explorat în prealabil.

— Grupați, în ordine. Nu vă împrăștiați ! striga colonelul Zagal de fiecare dată cînd se rupea de capul coloanei călărind înapoi, înghițind praf și arătîndu-și dinții. Acum o să lăsăm muntele în urmă și cine știe ce ne-așteaptă. Fiți gata de orice ; stați la pîndă ; deschideți bine ochii

ca să observați toți norii de praf ; toți la un loc, o să vedem mai bine decît eu singur...

Pereții stîncoși se depărtau mereu. Coloana era pe o culme plată și deșertul Chihuahua, șerpuitor, pătat de grupuri de mezquite, se deschidea la picioarele lor. Soarele era retezat de rafale de vînt de pe înălțimi ; strat proaspăt care nu atingea niciodată meleagurile fierbinți ale pămîntului.

— O luăm prin mină, ca să coborîm mai repede ! strigă Zagal. Tovarășul dumitale să se agațe bine, Cruz, coborîșul e abrupt.

Mîna indianului strînse centura lui Artemio ; dar era în această apăsare ceva mai mult decît dorința de-a nu cădea ; insistența de-a transmite ceva. Artemio lăsă capul în jos, mîngîie grumazul calului și apoi întoarse fața spre figura congestionată a lui Tobías.

Indianul murmură în limba lui :

— O s-o luăm pe lîngă o mină părăsită de mult timp. Cînd o să trecem pe lîngă gura unei galerii, aruncă-te jos de pe cal și fugi să te ascunzi înăuntru ; galeriile sînt surpate peste tot și n-or să te poată găsi...

El continuă să mîngîie coama calului. Își ridică iar capul și încercă să distingă, în coborîșul spre deșert, intrarea galeriei despre care-i vorbise Tobías.

Indianul șopti :

— Nu te gîndi la mine. Am picioarele zdrobite.

Vremea prînzului ? Ora unu ? Soarele era din ce în ce mai apăsător.

Niște capre apărură pe o stîncă și cîțiva soldați le luară la ochi cu carabinele. Una fugi, alta căzu la pămînt de pe piedestalul ei și un soldat villist descălecă și o luă în spate.

— Să fie ultima dată cînd vreunul din voi mai vînează ! spuse Zagal cu glasul răgușit și binevoitor. Într-o zi, gloanțele astea or să-ți lipsească, caporale Payán.

Apoi, ridicîndu-se în scări se adresă coloanei :

— Să vă intre în cap, ticăloșilor, că oamenii lui Carranza sînt pe urmele noastre. Nu începeți să prăpădiți munițiile. Ce credeți ? Că mergem ca învingători spre sud, ca înainte ? Nicidecum. Ne retragem înfrînți, spre nord, de unde-am venit.

— Sigur, don'colonel, gemu cu vocea înăbușită caporalul, dar acum cel puțin avem ceva de mîncare.

— Avem pe dracu ! strigă Zagal.

Cei din coloană începură să rîdă : caporalul Payán prinse capra moartă pe crupa calului.

— Să nu se-atingă nimeni de apă ori de băutură pînă nu ajungem jos, ordonă Zagal.

Dar lui nu-i era gîndul decît la cărările pe care coborau. Acolo, după cotitura aceea, era intrarea galeriei.

Potcoavele calului lui Zagal se izbiră de șinele înguste care se prelungeau cu o jumătate de metru în fața intrării. În clipa aceea Cruz se azvîrli de pe cal și se lăsă să alunece pe panta lină, în timp ce puștile luate prin surprindere de-abia se pregăteau să tragă și el căzu în genunchi în întuneric ; răsunară primele împușcături și dinspre grupul villist veni o învălmășeală de glasuri. Frigul neașteptat limpezi capul bărbatului ; întunericul îl ameți. Înainte ; picioarele începură să fugă, uitînd de durere, pînă cînd corpul i se izbi de stîncă : brațele se depărtară, fiecare în direcția unuia din cele două puțuri divergente. În unul sufla un vînt puternic, din celălalt venea o căldură stătută. Mîinile întinse simțiră, în vîrfurile degetelor, aceste temperaturi opuse. O luă iar la fugă, în partea de unde venea căldura, unde puțul trebuia să fie mai adînc. În spate, cu muzica lor de pinteni, alergau și picioarele villiștilor. Un chibrit își aruncă strălucirea portocalie iar el călcă pe alături, căzu într-o surpătură verticală și simți lovitura brutală a corpului de niște bîrne mîncate de carii. Sus, zgomotul pintenilor nu se mai termina și murmurul vocilor răsuna în pereții minei. Cel hăituit se ridică cu greutate : încercă să-și dea seama de dimensiunile locului în care căzuse și de portița salvatoare pe unde să continue fuga.

„E mai bine să aștept aici..."

Vocile de deasupra deveniră mai puternice, ca și cum ar fi discutat. Apoi se auzi, limpede de tot, hohotul de rîs al colonelului Zagal. Vocile se îndepărtară. Cineva fluieră undeva, departe : o singură fluierătură aspră, ca să atragă atenția. În ascunzătoare ajunseră alte zgomote nedefinite, grele, care durară cîteva minute. Apoi, nimic. Ochii începură să se obișnuiască : întunericul.

„Se pare că au plecat. Poate că e o cursă. E mai bine să aştept aici."

În căldura puţului părăsit, îşi atinse pieptul, îşi pipăi coastele care-l dureau, din cauza loviturilor. Se găsea într-un spaţiu rotund, fără ieşire: desigur, fundul unei excavaţii. Cîteva bîrne putrezite zăceau pe pămînt; altele susţineau bolta fragilă de argilă. Se asigură de stabilitatea uneia dintre ele şi se instală, aşezat, aşteptînd trecerea orelor. Una din bîrne se prelungea pînă la deschizătura îngustă prin care căzuse: nu era prea greu să se caţere pe ea şi să ajungă din nou la galeria prin care intrase. Îşi pipăi pantalonii şi dădu de cîteva rupturi, ca şi pe tunica ai cărei eghileţi auriţi se desfăcuseră. Şi oboseala, foamea, somnul. Corpul tînăr îşi întinse picioarele şi-şi simţi sîngele pulsînd puternic în coapse. Întunericul şi tihna. gîfîitul uşor şi ochii închişi. Se gîndi la femeile pe care-ar fi vrut să le cunoască; corpul celor pe care le cunoscuse îi fugea din minte. Ultima fusese în Fresnillo. O femeie de stradă gătită. Una din alea care plîng cînd le întrebi: „De unde eşti? Cum de-ai ajuns aici?" Obişnuita întrebare, ca să începi conversaţia şi fiindcă toate adoră să inventeze poveşti. Asta nu; nu făcea altceva decît să plîngă. Şi războiul care nu se mai termină. Desigur, astea erau ultimele operaţii. Îşi încrucişă braţele pe piept şi încercă să respire regulat. Dacă vor supune armata împrăştiată a lui Pancho Villa, o să fie pace. Pace.

„Ce-o să fac cînd or să se termine toate astea? Şi la ce bun să te gîndeşti c-o să se termine? Eu nu gîndesc aşa."

Poate că pacea ar aduce cu ea ocazii de-a găsi de lucru. Cînd bătuse de-a lungul şi de-a latul drumurile Mexicului, nu fusese decît martorul distrugerii. Dar cîmpurile distruse puteau fi însămînţate din nou. În Bajío, odată, văzuse un cîmp tare frumos, lîngă care s-ar fi putut construi o casă cu arcade şi cu curţi pline de flori, din care să supraveghezi muncile cîmpului. Să vezi cum rodeşte o sămînţă, s-o ocroteşti, să fii atent la creşterea plantei, să culegi fructele. Ar putea fi o viaţă frumoasă, o viaţă frumoasă...

„Nu adormi, fii prevăzător..."

Se ciupi de picior. Muşchii cefei îi traseră capul pe spate.

De sus nu venea nici un zgomot. Putea să cerceteze. Se sprijini pe bîrna care urca în sus ca să ajungă, cu piciorul, la scoarța stîncoasă a ieșirii. Se legănă, sprijinindu-se în brațul sănătos, din ieșitură în ieșitură, pînă-și putu înfige unghiile în marginea platformei superioare. Își scoase capul. Era în puțul încălzit. Dar acum părea și mai întunecos și sufocant decît înainte. Se îndreptă spre bifurcarea galeriilor. O recunoscu, fiindcă alături de puțul prost aerisit era celălalt, cel în care vîntul sufla cu putere. Dar mai încolo, lumina nu mai pătrundea prin gura galeriei pe unde intrase. Se lăsase noaptea ? Oare pierduse socoteala orelor ?

Bîjbîind, mîinile căutară intrarea. Nu noaptea îl făcuse prizonier în întuneric, ci o baricadă de bolovani îngrămădiți de villiști înainte de plecare. Îl îngropaseră în mormîntul ăsta cu filoanele epuizate.

Simți în nervii stomacului o senzație precisă : că era strivit. Își lărgi automat nările, într-o sforțare închipuită de-a respira. Își duse degetele la tîmple și și le mîngîie. Celălalt puț, cel cu ventilație. Aerul ăsta venea de afară, urca spre deșert, îl biciuia soarele. Alergă spre celălalt culoar. Nasul i se lipi de aerul dulce, împins de curent și, sprijinindu-se cu mîinile de pereți, merse împleticindu-se prin întuneric. O picătură îi udă mîna. Își apropie gura deschisă de zid, căutînd sursa apei. De pe bolta neagră picurau aceste perle lenețe, solitare. Culese o alta cu limba; o așteptă pe a treia, pe a patra. Lăsă capul să-i atîrne. Puțul părea să se termine aici. Adulmecă aerul. Venea de jos, îl simțea înconjurîndu-i gleznele. Îngenunchie, căută cu mîinile. De acolo, din crăpătura aceea invizibilă venea : puțul astupat îi dădea puteri. Pietrele erau desprinse. Începu să scoată din ele pînă cînd crăpătura se mări și, în sfîrșit, pietrele se prăbușiră : o altă galerie, luminată de vene argintate, se deschidea în spatele pietrelor surpate. Se strecură prin deschizătură și-și dădu seama că în noua galerie nu putea merge în picioare : începea doar tîrîndu-se pe burtă. Așa și înaintă, fără să știe unde-l conducea călătoria lui de reptilă. Filoane cenușii, reflexe aurii ale epoleților de ofițer ; doar aceste străluciri diferite îi luminau încetineala de șarpe purtîndu-și giulgiul. Ochii reflectau cele mai negre unghere ale întunericului și un fir de

salivă i se scurgea pe bărbie. Îşi simţi gura plină de tamarine: poate amintirea involuntară a unei fructe care, păstrată în memorie, mai îşi conservă puterea asupra glandelor salivare, sau poate mesajul fidel al mirosului venit dintr-o grădină îndepărtată, care, purtat prin aerul încremenit al deşertului, a reuşit să ajungă pînă în culoarul îngust. Mirosul zgîndărit mai simţi ceva. O înghiţitură întreagă de aer. Un plămîn plin. Un parfum imposibil de confundat de pămînt aflat în apropiere; de neconfundat pentru cine rămîne atîta timp închis în gustul stîncii. Galeria joasă mergea în pantă; acum se întrerupea brusc şi cobora, abrupt, spre un vast spaţiu interior acoperit de nisip. Îşi dădu drumul din înălţimea galeriei şi căzu pe aşternutul moale. Cîteva braţe vegetale pătrunseseră pînă aici. Pe unde?

„Da, acum urcă iar. Dar e lumina zilei! Părea un reflex al nisipului şi cînd colo, lumină!"

Alergă, cu pieptul plin de aer, spre intrarea scăldată de soare.

Alergă fără să audă ori să vadă ceva. Fără să audă cîntecul monoton al chitarei şi vocea care-l acompania, o voce plină şi senzuală de soldat obosit.

Las muchachas durangueñas se visten de azul y verde,
de las ocho en adelante, la que no pellizca muerde...[1]

Fără să vadă focul mic pe care se legăna scheletul caprei vînate în munţi şi degetele care smulgeau bucăţi de carne.

Căzu, fără să audă ori să vadă ceva, pe prima fîşie de pămînt luminată. Cum ar fi putut să vadă, sub soarele după-amezii, topit, care se revărsa ca pe o ciupercă de var peste casca colonială a omului care rîdea şi-i întindea mîna.

— Hai, căpitane, o să ne faci să întîrziem. Uită-te puţin ce poftă de mîncare are indianul. Şi acum, puteţi să vă ocupaţi de bidoane.

[1] Fetele din Durango poartă-albastru doar şi verde /, de la opt încolo, seara, care nu ciupeşte, muşcă... (span.).

Las muchachas chihuahuenses ya no saben ni qué hacer,
pidiendo a Dios que haya un hombre que las sepa bien querer...[1]

Prizonierul ridică ochii şi, înainte de-a-i vedea pe oamenii colonelului Zagal întinşi pe pămînt, îşi lăsă privirea să rătăcească în peisajul uscat, de bolovani şi de făclii spinoase, nesfîrşit şi leneş, tăcut, plumburiu. Apoi se ridică şi se îndreptă spre mica tabără. Indianul îl privea fix. El întinse braţul, smulse o bucată perpelită din spinarea caprei şi se aşeză să mănînce.

Perales.

Era un sat cu case din chirpici, care nu se deosebea cu nimic de celelalte. Doar o porţiune de stradă, cea din faţa primăriei, era pietruită. Celelalte uliţe erau prăfuite, cu colbul bătătorit de picioarele goale ale copiilor, de ghearele curcanilor care se umflau în pene pe la răspîntii, de labele haitelor de cîini care, cînd dormeau la soare, cînd începeau să alerge toţi odată, la întîmplare, lătrînd. Existau poate o casă-două frumoase, cu uşi mari, cu acoperiş de tablă şi burlane de tinichea ; de regulă erau cele ale cămătarului şi guvernatorului local (cînd nu era vorba de una şi aceeaşi persoană), care-o luaseră la sănătoasa ca să scape de justiţia expeditivă a lui Pancho Villa. Trupele ocupaseră cele două reşedinţe, umplînd curţile interioare — ascunse în spatele zidurilor înalte, cu faţada de fortăreaţă întoarsă spre stradă — de cai şi de paie, de lăzi cu muniţii şi unelte : tot ceea ce Divizia de Nord, în retragere, reuşea să salveze în marşul înapoi spre punctul de plecare. Culoarea satului era cenuşiul ; doar faţada primăriei avea nuanţe trandafirii, care se estompau imediat, pe zidurile laterale şi în curţi, în aceeaşi culoare cenuşie a pămîntului. Era un iaz în apropiere ; iată de ce se întemeiase satul, a cărui bogăţie se limita la cîţiva curcani şi găini, cîteva fîşii de pămînt uscate pe care se cultiva porumbul, uliţele prăfuite, două forje, o dulgherie, o dugheană cu articole de băcănie şi cîteva produse casnice. Trăiau ca prin minune. Trăiau în tăcere. Ca în mai toate satele

[1] **Fetele din Chihuahua nu ştiu ce să se mai facă / tot rugîndu-se de Domnul să găsască un bărbat să le iubească (span.).**

mexicane, era greu de ghicit unde se ascundeau locuitorii. Dimineața ori după-amiaza, după-amiaza sau seara se putea auzi zgomotul insistent al unui ciocan, plînsetele unui nou-născut, dar ar fi fost greu să găsești o făptură vie în străzile încinse. Copiii se arătau cîteodată, micuți, desculți. Trupa rămînea și ea în spatele zidurilor caselor rechiziționate sau ascunsă în curtea primăriei, spre care se îndrepta acum coloana istovită de oboseală. Cînd descălecară, o patrulă se apropie și colonelul Zagal îl arătă pe indian.

— Ăsta, la închisoare. Dumneata vii cu mine, Cruz.

Colonelul nu mai rîdea. Deschise ușile biroului văruit și-și șterse cu o mînecă transpirația de pe frunte. Își desfăcu centura și se așeză. Prizonierul îl privea, stînd în picioare.

— Ia loc, căpitane, o să stăm puțin de vorbă. Vrei o țigară ?

Prizonierul o luă și flacăra brichetei apropie cele două fețe.

— Bun, zîmbi iar Zagal, e simplu de tot. Dumneata ai putea să ne spui care sînt planurile celor care ne urmăresc, iar noi te-am pune în libertate. Îți vorbesc deschis. Știm că sîntem pierduți, dar vrem totuși să ne apărăm. Dumneata ești un soldat bun și înțelegi asta.

— Desigur. Tocmai de asta n-o să vorbesc.

— De acord. Dar n-ai avea să ne povestești mare lucru. Dumneata și toți morții care au rămas în trecătoare formați un detașament de recunoaștere, e clar. Asta înseamnă că grosul trupelor nu era departe. Ați mirosit pînă și drumul pe care-o luăm, spre nord. Dar cum nu cunoașteți prea bine locurile de trecere prin munți, a trebuit să traversați toată cîmpia și asta v-a luat mai multe zile. Ei bine : cîți sînteți, dacă aveți trupe care au plecat înainte cu trenul, cam la cît apreciezi dumneata proviziile de muniții care vă rămîn, cîte piese de artilerie aveți ? Pentru ce tactică v-ați decis ? Unde se grupează brigăzile care ne urmăresc ? Vezi ce simplu e ; îmi spui toate astea și ești liber. Pe cuvînt.

— Cine mi-o dovedește ?

— La naiba, căpitane, oricum, tot am pierdut. Sînt cinstit cu dumneata. Divizia e decimată. S-a împărțit în

bande care-or să se piardă în munți, împuținîndu-se mereu, fiindcă de-a lungul drumului sînt mulți care rămîn în satele lor, la gospodăriile lor. Sîntem obosiți. Sînt mulți ani de cînd luptăm, încă de cînd ne-am ridicat împotriva lui don Porfirio. Apoi ne-am bătut cu Madero, cu *los colorados* din Orozco, pe urmă cu pîrliții lui Huerta, apoi cu voi, cu oamenii lui Carranza. Mulți ani. Sîntem obosiți. Oamenii noștri sînt ca șopîrlele, capătă încet-încet culoarea pămîntului, se bagă iar în colibele de unde-au ieșit, se îmbracă din nou ca peonii și așteaptă ceasul reluării luptei, chiar de-ar trebui să aștepte o sută de ani. Știu că de data asta am pierdut, ca și oamenii lui Zapata în sud. Ați cîștigat voi. La ce bun să mori în mîinile noastre, cînd ați cîștigat deja războiul ? Lasă-ne să pierdem luptînd. E tot ce-ți cer. Lasă-ne să pierdem cu puțină cinste.

— Pancho Villa nu-i în satul ăsta.

— Nu. Înaintează. Iar oamenii ni se opresc în drum. Sîntem deja tare puțini.

— Ce garanții am ?

— Te lăsăm aici viu, în închisoare, pînă cînd prietenii dumitale te vor elibera.

— Dacă ai noștri cîștigă. Dacă nu...

— Dacă-i batem, îți dau un cal să fugi.

— Ca să mă puteți împușca pe la spate cînd voi fugi.

— Te ascult...

— Nu. N-am nimic de spus.

— Prietenul dumitale, indianul și Bernal, un *licenciado* trimis de Carranza, sînt închiși. Așteaptă să fii împușcat împreună cu ei.

Zagal se ridică.

Nici unul din cei doi nu încercase vreun sentiment. Fiecare, în tabăra lui, își pierduse capacitatea de-a încerca sentimente, uzată de întîmplările cotidiene, de acțiunile neîntrerupte ale luptei lor oarbe. Vorbiseră ca niște automate, fără să-și angajeze emoțiile. Zagal cerea informații și dădea posibilitatea de-a alege între libertate și plutonul de execuție, prizonierul refuza să dea informații ; dar nu o făceau în numele lui Zagal și Cruz, ci ca angrenajele a două mașini de război opuse. De aceea, știrea că va fi împușcat era primită de prizonier cu indiferență absolută. O indiferență care-l obliga, tocmai ea, să-și dea seama de

calmul monstruos cu care-şi accepta propria moarte. Atunci se sculă şi el, strîngînd din dinţi :

— Colonele Zagal, e mult timp de cînd ascultăm de ordine, fără să ne oferim răgazul de a face ceva, cum să vă spun ?, ceva despre care să se poată spune : asta o fac eu, Artemio Cruz ; îmi asum răspunderea eu singur, nu în calitate de ofiţer. Dacă trebuie să mă omorîţi, omorîţi-l pe Artemio Cruz. Aţi spus-o şi dumneavoastră, c-o să se termine toată povestea asta, că sîntem obosiţi. Eu nu vreau să mor ca ultim sacrificat al unei cauze victorioase şi poate că nici dumneavoastră nu vreţi să muriţi ca ultimă victimă a cauzei pierdute. Fiţi bărbat, colonele, şi lăsaţi-mă şi pe mine să fiu. Vă propun lupta cu pistolul. Trageţi o linie în patio şi să ieşim amîndoi înarmaţi din două colţuri opuse. Dacă reuşiţi să mă răniţi înainte de-a trece linia, mă ucideţi. Dacă o trec fără să mă atingeţi, eliberaţi-mă.

— Caporal Payán ! strigă Zagal cu o fulgerare în ochi. Du-l în celulă. Apoi se întoarse spre prizonier : N-o să vi se anunţe ora execuţiei, aşa că fiţi pregătiţi. Poate fi într-o oră, ori la fel de bine mîine sau poimîine. Gîndeşte-te bine la ce ţi-am spus.

Printre gratii intra soarele gata să apună şi zugrăvea în galben siluetele celor doi oameni, unul în picioare, altul culcat. Tobías încercă să şoptească cîteva vorbe de salut ; celălalt, cel care se plimba nervos prin celulă, se apropie de el cînd uşa scîrţîi închizîndu-se, iar cheile caporalului scîrţîiră în broască.

— Sînteţi căpitanul Artemio Cruz ? Eu sînt Gonzalo Bernal, trimisul Şefului Suprem Venustiano Carranza.

Era îmbrăcat în civil : haine de caşmir cafenii, cu o centură prinsă pe spate. El îl privi ca pe toţi civilii care se alăturau din cînd în cînd nucleului asudat al celor care se băteau : cu o privire rapidă, batjocoritoare şi indiferentă, pînă cînd Bernal continuă, trecîndu-şi o batistă peste fruntea înaltă şi mustaţa blondă :

— Indianului îi e tare rău. Are un picior rupt.

Căpitanul ridică din umeri :

— Pentru cît îi mai rămîne de trăit...

— De unde ştiţi ? întrebă Bernal, ţinîndu-şi batista pe buze, astfel că vorbele îi ieşeau înăbuşite.

— O să ne-mpuşte pe toţi. Dar nu ne spun cînd. Nu ne era scris să murim de guturai.

— Nu-i nici o speranţă să vină pînă atunci ai noştri?

Acum căpitanul fu cel care se opri — făcuse înconjurul celulei, studiind tavanul, pereţii, ferestruica zăbrelită, duşumeaua prăfuită; căutarea instinctivă a unui loc pe unde să se poată fugi — şi privi un nou duşman: denunţătorul, închis în aceeaşi celulă cu el.

Întrebă:

— N-avem apă?

— A băut-o indianul.

Indianul gemu. El se apropie de faţa arămie sprijinită pe perna de piatră a băncii goale care servea de pat şi de scaun. Îşi lipi aproape obrazul de cel al lui Tobías şi pentru prima dată, cu o forţă care-l obligă să se îndepărteze, simţi prezenţa acestei figuri care nu fusese niciodată decît o pată negricioasă, o parte a trupei, mai uşor de recunoscut în integritatea nervoasă şi rapidă a trupului de războinic decît în calmul acesta, în această durere. Tobías avea un chip; el îl văzu. Sute de dungi albe — cutele săpate de rîs, de mînie, de ochii încruntaţi ca să se apere de soare — brăzdau colţurile pleoapelor şi pometii mari. Buzele groase, proeminente, zîmbeau blînd, iar în ochii cenuşii, înguşti era ceva care semăna cu un puţ de lumină tulbure, fermecată, care se oferea.

— Ai venit, într-adevăr, spuse Tobías în limba lui, pe care căpitanul o învăţase în contactul zilnic cu trupele din munţii Sinaloa.

Strînse mîna vînoasă a indianului:

— Da, Tobías. E mai bine să ştii: or să ne împuşte.

— Aşa trebuie să fie. Tu ai face la fel.

— Da.

Rămaseră tăcuţi, în timp ce soarele dispărea. Cei trei bărbaţi se pregătiră să petreacă noaptea împreună. Bernal se plimba încet prin celulă; el se sculă şi apoi se aşeză iar în praf, trăgînd linii pe duşumea. Afară, pe coridor, se aprinse o lampă cu petrol şi se auzi zgomotul fălcilor caporalului care făcea de gardă. Un vînt rece se ridică deasupra cîmpiei deşertului.

Din nou în picioare, se apropie de uşa celulei: scînduri groase, de pin, nedate la rindea şi crăpătura deschisă la

înălțimea ochilor. De cealaltă parte, se ridica fumul țigării de foi pe care și-o aprindea caporalul. El strînse pumnii în jurul zăbrelelor ruginite și studie profilul turtit al paznicului. Smocuri mari și negre de păr ieșeau de sub șapca de pînză și cădeau pînă în dreptul obrazului pătrat și spîn. Prizonierul îi căută privirea și caporalul răspunse cu un gest repezit, un „ce vrei ?" tăcut, azvîrlit de mișcarea capului și din mîna liberă. Cealaltă strîngea carabina, cu obișnuința pe care-o dă meseria.

— S-a dat ordinul pentru mîine ?

Caporalul îl privi cu ochii lui mari, galbeni. Nu răspunse.

— Eu nu-s de aici. Dar tu ?

— De acolo, de sus, răspunse caporalul.

— Cum e locul ăla ?

— Care ?

— Unde or să ne împuște. Ce se vede de acolo ?

Se opri și-i făcu semn caporalului să-i dea bricheta.

— Ce se vede ?

Își aminti abia atunci că privise întotdeauna drept înainte, din seara în care traversase muntele și fugise din vechea locuință din Veracruz. De atunci nu privise niciodată înapoi. De atunci voia să se știe singur, fără alte puteri decît ale lui... Iar acum... nu se putea abține să întrebe — cum e, ce se vede de acolo — ceea ce era poate felul lui de-a ascunde dorința chinuitoare de a-și aminti, ceea ce-l purta spre imaginea ferigilor dese și-a rîurilor lenește, a florilor tubulare crescute pe-o colibă, a unei fuste apretate și-a unor plete dulci care miroseau a gutuie...

— Or să vă ducă în curtea din spate, spuse caporalul, și ce se vede, ce vrei să fie ? Doar un zid înalt, plin tot de găuri de cîți am tot împușcat pe aici...

— Și muntele ? Nu se vede muntele ?

— Păi, ca să spun drept, nu-mi amintesc.

— Ai văzut mulți care... ?

— Oho...

— Poate că cel care împușcă vede mai bine decît condamnații ce se petrece.

— Te pomenești că tu n-ai fost niciodată într-un pluton de execuție ?

(„Da, însă fără să fiu atent, fără să mă gîndesc niciodată la ceea ce se poate simți, ori că vreodată o să vină rîndul meu. De asta nici n-am dreptul să te întreb, nu-i așa ? Tu n-ai făcut decît să ucizi ca și mine, fără să fii atent la nimic. De-aceea nimeni nu știe ce simți atunci și nimeni nu-ți poate povesti. Dacă te-ai putea întoarce, dacă ai putea povesti ce înseamnă să auzi împușcăturile și să le simți în piept, pe față. Dacă s-ar putea povesti adevărul despre asta, poate că n-am mai îndrăzni să ucidem, niciodată ; sau poate că nimănui nu i-ar mai păsa că moare... Poate fi îngrozitor... dar poate fi și la fel de firesc ca a te naște... Ce știm noi doi ?")

— Ascultă, căpitane, eghileții ăștia n-o să-ți mai trebuiască. Dă-mi-i mie.

Caporalul își băgă mîna printre zăbrele, iar el se întoarse cu spatele. Soldatul începu să rîdă cu un fel de scheunat înăbușit.

Indianul șoptea acum ceva în limba lui, iar el se tîrî spre căpătîiul tare, ca să-și lipească palma de fruntea înfierbîntată de febră a indianului și să audă ce spunea. Vorbele lui curgeau într-un fel de melodie monotonă, dulce.

— Ce spune ?

— Povestește. Cum le-a smuls guvernul pămînturile pe care le aveau din totdeauna ca să le dea unor străini. Că s-au bătut ca să și le apere și că atunci au venit trupele federale și-au început să le taie mîinile bărbaților și să-i urmărească prin munți. Că i-au urcat pe conducătorii lor yaqui pe-o canonieră și i-au aruncat apoi în mare, încărcați de greutăți.

Indianul vorbea cu ochii închiși :

— Pe cei rămași, ne-au obligat să ne alăturăm unui convoi foarte lung și de acolo, din Sinaloa, ne-au pus să mergem pînă în partea cealaltă, în Yucatán.

— Povestește. Cum au trebuit să meargă pînă în Yucatán și cum mureau rînd pe rînd, pe drum, femeile și bătrînii și copiii tribului. Cei care-au reușit să ajungă pînă la plantațiile de agave au fost vînduți ca sclavi, iar bărbații au fost despărțiți de soțiile lor. Cum le-au obligat pe femei să se culce cu metiși, ca să-și uite limba și să nască alți lucrători...

— M-am întors, m-am întors. De-abia am aflat c-a izbucnit războiul şi m-am întors cu fraţii mei să lupt contra răului.

Indianul rîse încetişor, iar el simţi că vrea să urineze. Se ridică şi desfăcu şliţul pantalonilor kaki ; căută un colţ şi ascultă susurul lichidului căzînd în praf. Se încruntă gîndindu-se la sfîrşitul obişnuit al vitejilor care mor cu o pată umedă pe pantalonii militari. Bernal, care stătea acum cu braţele încrucişate, părea să caute, printre zăbrelele înalte, o rază de lună pentru noaptea asta rece şi întunecoasă. Uneori, loviturile insistente de ciocan care veneau din sat, ajungeau pînă la ei ; cîinii lătrau. Cîteva discuţii pierdute, fără înţeles, reuşeau să traverseze pereţii. El îşi scutură uniforma de praf şi se apropie de tînărul *licenciado*.

— Avem ţigări ?

— Da... cred că da... Erau pe aici.

— Dă-i una indianului.

— I-am oferit înainte. Nu-i plac ţigările mele.

— Le are pe-ale lui ?

— Cred că i s-au terminat.

— Poate că soldaţii au cărţi de joc.

— Nu ; nu m-aş putea concentra. Cred că n-aş putea...

— Ţi-e somn ?

— Nu.

— Ai dreptate. Nu trebuie să dormim.

— Crezi că într-o zi o să regreţi ?

— Ce ?

— Vreau să spun, să fi dormit înainte...

— Asta e nostim.

— Ah, da. Atunci, mai bine să ne aducem aminte. Se spune că-i plăcut să-ţi aminteşti.

— N-am lăsat multă viaţă în urma noastră.

— Cum să nu. Iată care-i avantajul indianului. Poate că de asta nu-i place să vorbească.

— Da. Nu, nu te înţeleg...

— Spuneam că indianul are multe să-şi aducă aminte.

— Poate că în limba lui nu-ţi aminteşti la fel.

— Tot drumul ăsta, de la Sinaloa. Ce ne-a povestit adineauri.

— Da.

— ...

— Regina...
— Ce spui ?
— Nimic. Repetam niște nume.
— Cîți ani ai ?
— Aproape douăzeci și șase. Și tu ?
— Douăzeci și nouă. Nici eu n-am prea multe amintiri. Și viața care-a devenit așa, deodată, atît de agitată.
— Cînd o să începem să ne amintim de copilărie, de exemplu ?
— E adevărat ; e greu.
— Știi ? Acum, în timp ce vorbeam...
— Ce-i ?
— Ei, bine ; îmi repetam niște nume. Știi ? Nu-mi mai spun nimic ; nu mai înseamnă nimic.
— Se luminează de ziuă.
— Nu te gîndi la asta.
— Am spatele transpirat rău de tot.
— Dă-mi țigara. Ce-i cu tine ?
— Scuză-mă. Ia. Poate că nu se simte nimic.
— Așa spun.
— Cine-o spune, Cruz ?
— Desigur. Cei care ucid.
— Asta e foarte important pentru tine ?
— Păi...
— De ce nu te gîndești la... ?
— La ce ? Că totul o să fie la fel, chiar dacă ne omoară ?
— Nu, nu te gîndi la viitor, gîndește-te la trecut. Eu mă gîndesc la toți cei care au murit deja în revoluție.
— Da ; îmi amintesc de Bule, de Aparicio, de Gómez, de căpitanul Tiburcio Amarillas... de cîțiva.
— Fac prinsoare că nu știi nici douăzeci de nume. Și nu-i vorba numai de ei. Cum se numeau toți morții ? Nu numai cei din revoluția asta ; cei căzuți în toate revoluțiile și în toate războaiele și chiar cei care-au murit în patul lor. Cine-și amintește de ei ?
— Ascultă : dă-mi un chibrit.
— Scuză-mă.
— Ah, uite, a răsărit luna.
— Vrei s-o vezi ? Dacă te urci pe umerii mei, ai putea ajunge...

— Nu. N-are rost.
— Bine că mi-au luat ceasul.
— Da.
— Vreau să spun, ca să nu numărăm orele.
— Sigur, înțelesesem.
— Noaptea mi s-a părut mai... mai lungă...
— La dracu' cu nevoia asta de-a urina mereu...
— Uită-te la indian. A adormit. Bine că nu ne-a fost, nici unuia, frică.
— Acum, o să mai stăm încă o zi închiși aici.
— Cine știe. Pot să vină dintr-un moment în altul.
— Nu, ăștia nu. Le place să se joace cu noi. Prea se obișnuiește să împuști în zori. Or să se joace cu noi.
— E mai mult impulsiv, nu ?
— Villa, da. Nu și Zagal.
— Cruz... nu ți se pare absurd ?
— Ce ?
— Să murim în mîna unuia dintre șefi și să nu credem în nici unul.
— Oare or să ne scoată pe toți trei o dată sau pe rînd ?
— O dată e mai ușor, nu-i așa ? Tu ești militar.
— Nu-ți vine nici o idee ca să ieșim de aici ?
— Vrei să-ți povestesc ceva ? Să mori de rîs, nu alta.
— Ce ?
— Nu ți-aș spune, dacă n-aș fi sigur că nu mai scăpăm de aici. Carranza m-a trimis în misiunea asta doar ca să se descotorosească de mine și să fie ăștia vinovați de moartea mea. I-a intrat în cap că-i mai convenabil un erou mort decît un trădător viu.
— Tu, trădător ?
— Depinde de ce înțelegi prin asta. Tu n-ai făcut decît să lupți ; ai ascultat de ordine și nu te-ai îndoit niciodată de șefii tăi.
— Desigur. Important e să cîștigăm războiul. Cum, tu nu ești pentru Obregón și Carranza ?
— La fel aș putea fi pentru Zapata sau Villa. Nu cred în nici unul.
— Și atunci ?
— Asta-i tragedia. Nu sînt decît ei. Nu știu dacă-ți amintești de început. Nu e mult de atunci, dar pare tare îndepărtat... atunci cînd șefii nu contau. Ceea ce făceam

atunci nu era pentru a ridica un om, ci pentru a-i ridica pe toți.

— Vrei să vorbesc de rău lealitatea oamenilor noștri? Asta e revoluția, e foarte simplu: credință față de șefi.

— Da. Pînă și indianul, care la început a plecat ca să se lupte pentru pămînturile lui, nu se mai bate acum decît pentru generalul Obregón și împotriva generalului Villa. Nu, înainte era altceva. Înainte ca totul să fi degenerat într-un război de facțiuni. Un sat prin care trecea revoluția însemna un sat unde se sfîrșea cu datoriile pentru țăran, unde erau expropriați cămătarii, unde se eliberau prizonierii politici și erau nimiciți ciocoii. Dar uită-te numai cum au fost lăsați în drum cei care credeau că revoluția nu se făcea ca să salte în sus niște șefi, ci ca să elibereze poporul.

— O să fie timp pentru toate.

— Nu, n-o să fie. O revoluție începe să se făurească pe cîmpurile de luptă, dar o dată ce se corupe, chiar cînd continuă să cîștige bătăliile, e deja pierdută. Sîntem toți responsabili. Ne-am lăsat fracționați și conduși de ambițioși, de lacomi, de mediocri. Cei care doresc o adevărată revoluție, radicală, intransigentă, sînt din nefericire oameni ignoranți și cruzi. Iar cei instruiți vor doar o revoluție oprită la jumătate de drum, compatibilă cu singurul lucru care-i interesează: să profite, să trăiască bine, să se substituie „elitei" lui don Porfirio. Asta e drama Mexicului. Uită-te la mine. Toată viața n-am făcut decît să-i citesc pe Kropotkin, Bakunin, pe bătrînul Plehanov, cu nasul în cărți de cînd eram puști, și-am discutat, am discutat. Iar cînd a venit momentul, iată că-s de partea lui Carranza, fiindcă el mi se pare mai acceptabil, fiindcă el nu mă sperie. Vezi ce porcărie? Mi-e frică de coate-goale, de Villa și de Zapata... „Voi continua să fiu o ființă imposibilă atîta timp cît persoanele care sînt azi posibile vor continua să fie posibile..." Ah, da. Desigur.

— Dai înapoi în ceasul morții...

— „Acesta-i defectul radical al caracterului meu: dragostea pentru lucrurile fantastice, aventurile de necrezut, faptele care deschid orizonturi infinite și imprevizibile..." Ah, da. Sigur.

— De ce n-ai spus asta niciodată cînd erai liber?

— Le-am spus încă din '913 lui Iturbe, lui Lucio Blanco, lui Buelna, tuturor militarilor cinstiți care n-au tins niciodată să devină șefi. De asta n-au știut să-l oprească pe bătrînul Carranza, care n-a făcut toată viața decît să semene discordie și să dezbine, fiindcă altfel, cine nu i-ar fi luat-o înainte bătrînului ăstuia mediocru? De asta îi și sălta pe mediocri, pe cei de felul lui Pablo González, pe cei care nu puteau să-l pună în inferioritate. Așa a divizat revoluția, a transformat-o într-un război de facțiuni.

— Și de asta te-au trimis la Perales?

— Cu însărcinarea de-a-i convinge pe oamenii lui Villa că trebuie să se predea. De parcă n-am ști toți că sînt puși pe fugă și zdrobiți și că-n disperarea lor le fac felul tuturor partizanilor lui Carranza care le pică în mîini. Bătrînul nu vrea să-și păteze mîinile. Preferă ca dușmanul să facă în locul lui treburile murdare. Artemio, Artemio, oamenii n-au fost la înălțimea poporului și-a revoluției lor.

— De ce nu treci de partea lui Villa?

— De partea altui șef? Ca să văd cît timp se menține și apoi să trec de partea altuia și așa mai departe, pînă cînd o să mă aflu din nou într-o celulă, așteptînd iar ordinul de-a fi împușcat?

— Dar îți salvezi pielea, de data asta...

— Nu... Crede-mă, Cruz, aș vrea să scap, să mă întorc la Puebla. Să-mi văd soția, fiul. Pe Luisa și pe Pancholín. Și pe surioara mea Catalina, care are atîta nevoie de mine. Să-l văd pe tata, pe bătrînul meu don Gamaliel, așa de nobil, așa de orb. Să încerc să-i explic de ce m-am amestecat în toate astea. El n-a înțeles niciodată că sînt obligații pe care e necesar să ți le asumi, chiar dacă știi dinainte că te îndrepți spre eșec. Pentru el, vechea stare de lucruri era veșnică; moșiile, cămătăria deghizată, totul... Măcar de-ar fi cineva căruia să-i pot cere să se ducă să-i vadă și să le spună ceva din partea mea. Dar de aici n-o să iasă nimeni viu, o știu. Nu; totul e un joc sinistru de eliminări succesive. Trăim între criminali și pitici, din moment ce căpetenia cea mare se înconjoară de pigmei care să nu-l pună în umbră, iar șefii mai mărunți trebuie să-l asasineze pe cel mare ca să se salte. Ce păcat, Artemio. Cît de necesară e toată întîmplarea asta și cît e de puțin necesar să o corupi. Nu asta e ceea ce doream cînd am făcut

revoluția cu tot poporul, în '913... Iar tu trebuie să hotărăști o dată. Cînd o să terminați cu Zapata și Villa, or să rămînă doar doi conducători, actualii tăi șefi. Cu care o să fii ?

— Șeful meu e generalul Obregón.

— Bine măcar că te-ai hotărît deja. Să vedem dacă asta n-o să te coste viața ; rămîne de văzut dacă...

— Uiți c-or să ne împuște.

Bernal începu să rîdă surprins ca și cum ar fi încercat să zboare și greutatea uitată a lanțurilor l-ar fi împiedicat. Puse mîna pe umărul celuilalt prizonier și spuse :

— Nenorocită manie politică ! Sau e poate intuiție. Tu de ce nu treci de partea lui Villa ?

Nu putu distinge prea bine fața lui Gonzalo Bernal, dar ghici în întuneric ochii mici, zeflemitori, aerul acela de atotștiutor al avocățeilor care nu luptau niciodată, care nu știau decît să vorbească mult, în timp ce ei cîștigau bătăliile. Se îndepărtă brusc de Bernal.

— Ce s-a întîmplat ? zîmbi licențiatul.

El mîrîi ceva și-și aprinse țigara stinsă.

— Nu se vorbește așa, zise printre dinți. Și ce ? Vrei să vorbesc deschis ? Merită scuipați ăi care își dau drumul așa, fără să-i întrebe nimeni nimic, și mai ales cînd trebuie să moară. Taci din gură, dragul meu *licenciado,* și spune-ți dumitale tot ce vrei, dar pe mine lasă-mă să mor, fără să mă dezumflu.

Vocea lui Gonzalo se învălui într-un strat metalic :

— Ascultă, viteazule, sîntem trei oameni condamnați. Indianul și-a povestit viața...

Iar furia i se revărsă asupra lui însuși, fiindcă se lăsase tîrît în confidențe și pălăvrăgeală, că se destăinuise unui om nedemn de încrederea lui.

— Viața lui a fost cea a unui om adevărat. Avea dreptul

— Și tu ?

— Eu m-am bătut. De altceva nu-mi mai aduc aminte.

— Trebuie să fi iubit o femeie...

Strînse din pumni.

— ...ai avut părinți ; poate că ai și un copil. Nu ? Eu da, Cruz ; eu mă gîndesc c-am avut parte de viața unui

bărbat, c-aș vrea să fiu liber ca să continui s-o trăiesc : tu, nu ? ; tu n-ai vrea acum să mîngîi... ?

Glasul lui Bernal se alteră în momentul cînd mîinile lui îl căutară în întuneric, îl izbiră de perete, fără nici un cuvînt, cu un scrîșnet opac, cu unghiile înfipte în reverele de caşmir ale acestui nou dușman înarmat cu idei și tandrețe, care nu făcea decît să repete gîndurile ascunse ale căpitanului, ale prizonierului, ale lui : ce-o să fie după moartea noastră ? Și Bernal îl repeta, cu toate că pumnii strînși ai celuilalt îi făceau rău :

— ...dacă nu ne-ar fi ucis înainte de-a apuca să avem treizeci de ani ?... cum ar fi fost viețile noastre ? : eu aș vrea să fac atîtea lucruri...

Pînă cînd el, cu spatele transpirat și cu fața foarte aproape de cea a lui Bernal, începu să vorbească la fel, în șoaptă : — ...n-o să se schimbe nimic, poate că nu știi ? : soarele o să răsară mereu ; or să se nască alți copii, cu toate că pe noi or să ne curețe, nici acum nu înțelegi ?

Cei doi bărbați se desfăcură din strînsoarea violentă. Bernal se lăsă să alunece la pămînt ; el se îndreptă spre ușa celulei, hotărît : o să-i înșire lui Zagal un plan de acțiune fals, o să ceară să fie cruțat indianul, o să-l lase pe Bernal în voia soartei.

Cînd caporalul care făcea de gardă îl conducea, fredonînd, la colonel, nu mai simțea decît durerea pierdută după Regina, amintirea aceea dulce și amară pe care-o ascunsese atît de bine și care izbucnea acum, năvalnică, cerîndu-i să continue să trăiască, ca și cum o femeie moartă ar fi avut nevoie de amintirea unui bărbat viu, pentru a fi ceva mai mult decît un cadavru devorat de viermi într-o groapă fără nume, într-un sat fără nume.

— O să-ți fie greu să ne tragi pe sfoară, zise cu veșnica lui voce binevoitoare colonelul Zagal. Două detașamente or să plece imediat ca să verifice dacă ceea ce ne-ai spus e adevărat, iar dacă atacul vine din altă parte, roagă-te de Domnul să te aibă în paza lui și gîndește-te că n-ai cîștigat decît cîteva ore mai mult de trăit, dar cu prețul onoarei dumitale.

Zagal își întinse picioarele și-și mișcă unul după altul degetele picioarelor, sub ciorapi. Cizmele erau pe masă, scîlciate, fără șanuri.

— Şi indianul ?

— N-a fost vorba despre el în convenţia noastră. Ascultă : noaptea creşte. De ce să le facem iluzii nenorociţilor ăstora, lăsîndu-i să vadă un nou răsărit de soare ? Caporal Payán !... Trebuie să-i trimitem pe cei doi prizonieri într-o lume mai bună. Scoate-i din celulă şi du-i în curtea din fund.

— Indianul nu poate să meargă, spuse caporalul.

— Dă-i marijuana — zise Zagal izbucnind în rîs. Sau duceţi-l pe targă şi sprijiniţi-l de zid cum oţi putea.

Ce-au văzut Tobías şi Gonzalo Bernal ? Aceleaşi lucruri ca şi căpitanul, cu toate că acesta era la înălţime, oprit lîngă Zagal pe terasa primăriei. Iar jos, indianul era scos pe o targă şi Bernal mergea cu capul în pămînt, apoi cei doi oameni erau puşi la zid între două lămpi cu petrol.

O noapte în care strălucirea zorilor întîrzia să se arate, în care silueta munţilor nu se putea vedea, nici măcar atunci cînd puştile fulgerară într-un spasm roşietic şi Bernal întinse mîna ca să atingă umărul indianului. Tobías rămase sprijinit de zid, susţinut de targă. Lămpile îi luminară faţa descompusă, ciuruită de gloanţe. Şi mai luminară doar gleznele trupului prăbuşit al lui Gonzalo Bernal, pe care începură să se scurgă fire de sînge.

— Iată-ţi morţii, spuse Zagal.

Şi altă rafală de împuşcături, îndepărtată şi susţinută, îi comentă cuvintele, iar apoi i se alătură imediat glasul unui tun răguşit care aruncă în aer un colţ al clădirii. Ţipetele villiştilor se ridicară, confuze, spre terasa albă de pe care Zagal urla dezarticulat :

— Iată-i ! Ne-au descoperit ! Sînt oamenii lui Carranza ! În timpul ăsta, el îl aruncă la pămînt şi mîna lui — care-şi regăsise întreaga energie, în care i se concentra toată puterea — strîngea tocul pistolului smuls de la colonel. Simţi în mîini metalul uscat al armei. O propti în spatele lui Zagal şi înconjură cu braţul drept gîtul colonelului, strînse şi-l forţă să rămînă la pămînt, cu fălcile înţepenite, cu spume la gură. Pe deasupra cornişei, putu să vadă confuzia care domnea în curtea de execuţie. Soldaţii plutonului alergau, călcînd în picioare cadavrele lui Tobías şi Bernal, răsturnînd lămpile cu petrol ; grindina de explozii

se abătu asupra întregului sat Perales, însoțită de strigăte și incendii, de cai galopînd și nechezînd. Ieșeau în patio alți villiști, îmbrăcîndu-și în fugă tunicile, încheindu-se la pantaloni. Lumina lămpilor căzute desena o linie pe fiecare profil, pe fiecare centiron, pe fiecare nasture. Mîinile se-ntinseră ca să apuce puștile și cartușierele. Drugul care închidea intrarea grajdului fu dat la o parte cu grabă și caii nechezînd năvăliră în patio, călăreții se aruncară pe ei și porniră în goană spre porțile deschise. Cîțiva întîrziați goneau în urma cavaleriei și, în sfîrșit, curtea rămase pustie. Cadavrul lui Bernal și cel al indianului. Două lămpi cu petrol. Vacarmul de strigăte se îndepărta ; se îndrepta spre ciocnirea cu dușmanul. Prizonierul îl lăsă pe Zagal. Colonelul rămase în genunchi, tușind, pipăindu-și gîtul strangulat. Abia mai putu să șoptească :

— Nu vă predați. Sînt aici.

Dimineața își arătă, în sfîrșit, pleoapa albastră deasupra deșertului.

Zgomotele din apropiere nu se mai auzeau. Pe străzi, villiștii alergau în întîmpinarea asediatorilor. Bluzele lor albe se colorau în albastru. Din patio nu se auzea nici măcar o șoaptă. Zagal se ridică, descheindu-și tunica cenușie, oferindu-și pieptul dușmanului. Căpitanul înaintă și el, cu pistolul în mînă.

— Îmi mențin oferta, îi spuse cu glasul sec colonelului.

— Să coborîm, răspunse Zagal, lăsîndu-și brațele să cadă.

În birou, Zagal luă un Colt dintr-un sertar.

Traversară, înarmați amîndoi, coridoarele reci pînă în patio. Își împărțiră suprafața patrulaterului. Colonelul dădu la o parte, cu piciorul, capul lui Bernal. Căpitanul ridică lămpile cu petrol.

Fiecare se așeză într-un colț. Înaintară.

Zagal trase primul, iar glonțul îl răni din nou pe Tobías, indianul. Colonelul se opri și o speranță îi lumină ochii negri : celălalt înainta fără să tragă. Lupta se desfășura după toate legile onoarei. Colonelul se agață — o secundă, două, trei — de speranța că celălalt îi va respecta curajul, c-or să se întîlnească amîndoi în mijlocul curții, fără nici o altă împușcătură.

Se opriră amîndoi în mijlocul curții.

Colonelul schiță iar un zîmbet. Căpitanul traversă linia imaginară. Zagal, rîzînd, îi făcea tocmai cu mîna un semn de prietenie cînd două gloanțe, trase unul după altul, îi traversară stomacul, iar celălalt îl privi cum se frîngea în două și cădea la picioarele lui. Atunci aruncă pistolul pe craniul ud leoarcă de transpirație al colonelului și rămase acolo, nemișcat, în picioare.

Vîntul deșertului îi răvăși părul cîrlionțat de pe frunte, tunica zdrențuită, pătată de sudoare, șireturile rupte ale jambierelor de piele. Barba nerasă de cinci zile i se zbîrli pe obraji și ochii verzi se pierdeau sub genele prăfuite, sub lacrimile uscate. În picioare, erou solitar pe un cîmp de luptă îngrădit, rezervat morților. Drept, în picioare, erou fără martori. În picioare, abandonat, în timp ce bătălia se dădea afară din sat, în bătaie de tobe.

Lăsă privirea în jos. Brațul mort al colonelului Zagal se întindea spre capul mort al lui Gonzalo. Indianul rămăsese așezat, cu trupul sprijinit de zid : spinarea lui lăsase o dîră însîngerată pe pînza tărgii. Se aplecă și închise ochii colonelului.

Se ridică repede și respiră adînc aerul în care voia să-și regăsească viața și libertatea, să le mulțumească, să le dea un nume. Dar era singur. Fără martori. Fără tovarăși. Un strigăt surd îi scăpă din gîtlej, înăbușit în zgomotul asemănător al unei mitraliere, departe.

„Sînt liber ; liber."

Își lipi pumnii strînși pe stomac și fața i se strîmbă de durere.

Ridică ochii și văzu, în sfîrșit, ceea ce trebuia să vadă un condamnat, în zori : linia îndepărtată a munților, cerul deja alburiu, zidurile de chirpici ale curții. Auzi ceea ce trebuia să asculte în zori un condamnat la moarte : țipetele păsărilor nevăzute, plînsetele ascuțite ale unui copil înfometat, zgomotele acelea ciudate ale ciocanului vreunui lucrător din sat, străine de bubuiturile invariabile, monotone, pierdute, ale tunurilor și puștilor care continuau să tragă undeva, în spatele lui. Trudă anonimă, mai tare decît tot vacarmul ăsta, sigură că lupta, moartea, victoria or să treacă, dar că soarele o să se înalțe iar și iar, în fiecare zi...

EU nu mai pot dori nimic ; îi las să facă ce vor cu mine. Încerc să-l ating. Îl pipăi de la buric pînă la pubis. Rotund. Vîscos. Nu mai știu. Doctorul a plecat. Spunea că se duce să caute alți medici. Nu vrea să-și asume singur răspunderea în cazul meu. Nu mai știu. Dar îi văd. Au intrat. Ușa de acaju se deschide, se închide și pașii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, șușotind, perdelele cenușii. Au intrat.

— Apropie-te, draga mea... să te recunoască... spune-i cum te cheamă...

Miroase frumos. Ea miroase tare frumos. Ah, da, mai pot distinge obrajii îmbujorați, ochii strălucitori, silueta tînără, grațioasă, care se apropie încet de patul meu.

— Sînt... sînt eu, Gloria...

Încerc să-i murmur numele. Știu că nimeni nu-mi aude cuvintele. Dar trebuie să-i mulțumesc măcar pentru asta Teresei : pentru că a lăsat să se apropie de mine corpul tînăr al fetei ei. Numai de i-aș vedea mai bine fața. De i-aș putea vedea mai bine grimasa. Trebuie că-și dă seama de mirosul ăsta de solzi putreziți, de vărsături și de sînge ; îmi privește, desigur, pieptul scobit, barba cărunță, neîngrijită, urechile ca de ceară, scurgerea continuă a nasului, saliva uscată de pe buze și bărbie, ochii care privesc în gol, care încearcă să învețe din nou cum să privească, toate...

O iau de lîngă mine.

— Biata de ea... a impresionat-o...

— Ce-i ?

— Nimic, tată : odihnește-te.

Se pare că s-a logodit cu fiul lui Padilla. Cum o fi sărutînd-o, ce i-o fi spunînd, ah, da, ce rușine. Intră și ies. Mă ating pe umăr, dau din cap, șoptesc cuvinte de încurajare, da, nu știu că îi aud, chiar în starea asta ; aud și cele mai îndepărtate discuții, vorbele schimbate prin colțurile camerei, deși nu aud cuvintele spuse lîngă mine, la căpătîiul meu.

— Cum ți se pare, domnule Padilla ?

— Rău de tot.

— Lasă un adevărat imperiu.

— Da.

— Sînt atîţia ani de cînd îşi conduce singur toate afacerile.

— O să fie greu de înlocuit.

— Ascultă. În afară de don Artemio, nimeni n-ar fi mai capabil ca dumneata...

— Da, sînt foarte mişcat...

— Dar cine o să ia locul dumitale, în cazul acesta ?

— Avem destui oameni pregătiţi.

— Atunci, or să fie avansaţi mai mulţi ?

— Desigur. Va fi o nouă împărţire a responsabilităţilor.

Ah, Padilla, apropie-te. Ai adus magnetofonul ?

— Dar îţi dai seama... ?

— Don Artemio... V-am adus...

— Da, domnule.

— Să fii pregătit. Guvernul va interveni cu mînă de fier şi dumneata trebuie să fii gata să preiei conducerea sindicatului.

— Da, domnule.

— Te previn că se mai pregătesc pentru aceeaşi candidatură cîţiva vulpoi bătrîni. Eu am dat deja de înţeles autorităţilor că dumneata eşti cel care ne-a cîştigat încrederea. Nu vrei să guşti ceva ?

— Nu, mulţumesc, am mîncat deja. Am mîncat adineauri.

— Nu-i lăsa să-ţi sufle mandatul ăsta. Du-te să dai o raită, dar imediat, pe la Secretariat, pe la CTM, te descurci dumneata.

— Desigur, domnule. Contaţi pe mine.

— La revedere, Campanela. Ai grijă cum procedezi. Deschide bine ochii. Nu te lăsa dus de nas. Hai, Padilla..."

Gata. S-a terminat. Ah. Asta a fost tot. Tot ? Cine ştie. Nu-mi aduc aminte. E mult timp de cînd nu mai ascult vocile de pe magnetofon. E mult timp de cînd mă prefac. Cine mă atinge ? Cine-i aşa de aproape de mine ? Zadarnic, Catalina. Îmi spun : ce zadarnică, ce zadarnică dezmierdare. Mă întreb : ce-o să-mi spui ? crezi c-ai găsit în sfîrşit cuvintele pe care n-ai îndrăznit niciodată să le rosteşti ? Ah, m-ai iubit ?, de ce nu ne-am spus-o ? Eu te-am iubit. Nu-mi mai amintesc. Mîngîierile tale mă obligă să te văd şi nu ştiu, nu înţeleg de ce stai aici, lîngă mine.

de ce împarți, în sfîrșit, cu mine amintirea asta, acum fără reproș în privire. Orgoliul. Orgoliul ne-a salvat. Tot el ne-a ucis.

— ...pentru niște pîrliți de bani, în timp ce ne jignește cu femeia asta, ne închide gura cu luxul lui, ne dă ce ne dă ca pe o pomană...

N-au înțeles. N-am făcut nimic pentru ei. Nu m-am ocupat de ei. Am făcut-o pentru mine. Poveștile astea nu mă privesc. Nu mă interesează să-mi amintesc viața Teresei și-a lui Gerardo. Nu-mi pasă.

— De ce nu i-ai impus să-ți dea locul pe care-l meritai, Gerardo ? Ești la fel de capabil ca el...

Nu-mi pasă de ei.

— Liniștește-te, Teresita, înțelege în ce situație sînt : eu nu mă plîng.

— Puțină personalitate : nici măcar...

— Lăsați-l să se odihnească.

— Nu-i lua apărarea ! N-a făcut pe nimeni să sufere mai mult decît pe tine.

Eu am supraviețuit. Regina. Cum te chema ? Nu. Tu, Regina. Cum te chema, soldat fără nume ? Gonzalo. Gonzalo Bernal. Un indian. Un biet indian yaqui. Am supraviețuit. Voi ați murit.

— Și pe mine. Cum aș putea să uit. Nici măcar n-a apărut la nuntă. La nunta mea, la nunta fiicei lui...

N-au înțeles niciodată. N-am avut nevoie de ele. Am devenit singur. Soldatul. Indianul. Regina. Gonzalo.

— A distrus chiar ceea ce iubea, mamă, o știi foarte bine.

— Nu vorbi. Pentru Dumnezeu, taci...

Testamentul ? Nu vă bateți capul : există un act scris, timbrat, întocmit în fața notarului ; nu uit pe nimeni : și de ce să vă fi uitat, să vă fi urît ? ; nu mi-ați fi mulțumit, în taină ?, nu v-ar fi făcut plăcere să știți că pînă-n ultima clipă m-am gîndit la voi ca să vă trag pe sfoară ? ; nu, îmi amintesc de voi cu indiferența unui demers rece, dragă Catalina, amabila mea fiică, nepoată, ginere ; vă împart o avere uriașă pe care voi o s-o atribuiți, în public, efortului meu, tenacității, simțului meu de răspundere, calităților mele personale. Faceți-o. Simțiți-vă liniștiți. Uitați că bogăția asta am cîștigat-o punîndu-mi pielea în joc, fără

măcar s-o știu, într-o luptă pe care n-am ținut s-o înțeleg, fiindcă nu-mi convenea s-o știu, s-o înțeleg, căci singurii care puteau s-o știe și s-o înțeleagă erau cei care nu așteptau nimic în schimbul sacrificiului lor. Asta înseamnă sacrificiu, nu-i așa ? să dai totul și să nu aștepți nimic. Cum se numește atunci să dai totul ca să primești totul ? Dar ăștia nu mi-au oferit mie totul. Ea mi-a dat totul. Nu l-am luat. N-am știut să-l iau. Cum se numește asta ?

„— *O. K. The picture's clear enough. Say, the old boy at the Embassy wants to make a speech comparing this Cuban mess with the old-time Mexican revolution. Why don't you prepare the climate with an editorial... ?* [1]

— Da, da. S-a făcut. Douăzeci de mii de pesos ?

— *Seems fair enough. Any ideas ?* [2]

— Da. Spuneți-i să stabilească limpede contrastul dintre o mișcare anarhică, sîngeroasă, care distruge proprietatea privată și drepturile omului, și o revoluție ordonată, pașnică și legală ca cea din Mexic, care-a fost condusă de mica burghezie inspirată de opera lui Jefferson. La urma urmelor, oamenii au memoria scurtă. Spuneți-i să ne laude.

— *Fine. So long, Mr. Cruz, it's always...* [3]"

Ah, ce bombardament de semne, de cuvinte, de stimuli pentru auzul meu obosit ; ah, ce oboseală ; n-or să-mi înțeleagă semnele, căci abia mai pot mișca degetele : opriți magnetofonul, m-am plictisit, nu mă interesează, ce pisălogeală, ce pisălogeală...

— În numele Tatălui, al Fiului...

— Așteptam cu bucurie dimineața asta. Am trecut fluviul călare.

— De ce mi l-ai smuls ?

O să le las moștenire morțile inutile, numele mort al Reginei, al indianului... Tobías, mi-am adus aminte, îl chema

[1] În regulă. Tabloul e clar. Ascultă, bătrînul de la ambasadă vrea să țină o cuvîntare, comparînd scandalul ăsta cuban cu revoluția mexicană de pe vremuri. De ce nu pregătești atmosfera cu un editorial ? (Engl.).

[2] Mi se pare destul de rezonabil. Ceva idei ? (Engl.).

[3] Perfect. Cu bine, domnule Cruz, întotdeauna... (Engl.).

Tobías... al lui Gonzalo Bernal, al unui soldat fără nume. Şi ea ? O alta.

— Deschideţi fereastra.

— Nu. Ai putea să răceşti şi să ai complicaţii.

Laura. De ce ? De ce s-a întîmplat totul aşa ? De ce ?

TU vei supravieţui : vei simţi din nou atingerea uşoară a cearceafurilor şi vei şti că ai supravieţuit, mai tare decît timpul şi mişcarea care-ţi scurtează cu fiecare clipă destinul : între paralizie şi dezlănţuire e trasată linia vieţii tale : aventura ; îţi vei închipui că cea mai bună măsură de prevedere e să nu te mai mişti niciodată ; o să te închipui imobil, la adăpost de primejdie, de întîmplare, de incertitudine : astîmpărul tău n-o să oprească timpul care se scurge fără tine, cu toate că tu îl născoceşti şi-l măsori, timpul care-ţi neagă imobilitatea şi te supune propriului său pericol de suprimare ; deoarece aventurier fiind, o să-ţi măsori viteza după cea a timpului ;

timpul pe care-o să-l inventezi ca să supravieţuieşti, ca să-ţi dai iluzia unei permanenţe mai lungi pe pămînt, timpul pe care creierul tău o să-l creeze observînd mereu alternanţa luminii şi a tenebrelor pe cadranul somnului ; reţinînd imaginile placidităţii ameninţate de îngrămădirea concentrată şi neagră de nori, de prevestirea tunetului, de posteritatea fulgerului, de descărcările torentelor de ploaie, de neîndoielnica apariţie a curcubeului ; ascultînd chemările ciclice ale animalelor în munţi; strigînd semnele timpului: urletul vremii de război, urletul vremii de doliu, urletul timpului de sărbătoare ; în sfîrşit, tot numind timpul, vorbind despre timp, gîndind timpul inexistent al unui univers care nu-l cunoaşte, fiindcă timpul n-a avut nicicînd început şi n-o să aibă sfîrşit nicicînd ; n-a început, n-o să se sfîrşească şi nu ştie că tu o să inventezi măsura infinitului, o rezervă de raţiune ;

o să inventezi şi-o să măsori un timp care nu există,

vei şti, vei distinge, vei judeca, vei calcula, vei imagina, vei prevedea, vei sfîrşi prin a gîndi ceea ce n-o să aibă altă realitate decît cea creată de creierul tău, vei învăţa să-ţi domini violenţa ca s-o poţi domina pe cea a duşma-

nilor tăi ; vei învăța să freci două bucăți de lemn pînă cînd vor scoate scîntei, fiindcă o să ai nevoie să arunci o torță la intrarea peșterii tale și să sperii animalele care n-or să te distingă, n-or să facă nici o diferență între carnea ta și carnea altor animale și-o să trebuiască să construiești o mie de temple, să dictezi o mie de legi, să scrii o mie de cărți, să adori o mie de zei, să pictezi o mie de tablouri, să fabrici o mie de mașini, să stăpînești o mie de popoare, să dezagregi o mie de atomi ca să-ți arunci iarăși torța aprinsă la intrarea peșterii,

și vei face toate astea, pentru că gîndești, fiindcă-ți vei fi dezvoltat în creier o masă nervoasă, o rețea densă capabilă să obțină informații și să le transmită din față în urmă ; vei supraviețui, nu pentru c-ai fi cel mai puternic, ci din cauza hazardului de neînțeles al unui univers din ce în ce mai rece, în care vor supraviețui doar organismele care vor ști să-și conserve temperatura în pofida modificărilor mediului înconjurător, cele care-și vor concentra această masă nervoasă de sub frunte și vor putea să prevadă primejdia, să caute hrană, să-și organizeze mișcarea și să găsească direcția în care să înoate în oceanul rotund, proliferant, ticsit, al originilor ; în fundul mării or să rămînă speciile moarte și pierdute, surorile tale, milioane de surori care n-au ieșit la suprafața apei cu cele cinci stele contractile ale lor, cu cele cinci degete ale lor înfipte în țărmul opus, în teren solid, în insulele aurorei ; vei năvăli din apă o dată cu amiba, cu reptila și cu pasărea, împerecheate toate ; păsările care se vor năpusti de pe noile culmi ca să se zdrobească în noile abisuri, învățînd lecția eșecului, în timp ce reptilele vor deprinde zborul, iar pămîntul se va răci ; vei supraviețui o dată cu păsările apărate de penele lor, îmbrăcate în iuțeala căldurii lor, în timp ce reptilele reci vor dormi, vor hiberna și, pînă la urmă, vor muri, iar tu îți vei înfige copitele în pămîntul sigur, în insulele aurorei și vei asuda ca un cal și te vei cățăra în copacii cei noi cu temperatura ta constantă și vei coborî apoi din ei cu celulele cerebrale diferențiate, cu funcțiunile vitale automatizate, cu constantele tale de hidrogen, de zahăr, de calciu, de apă, de oxigen ; liber de a gîndi, depășindu-ți senzațiile imediate și necesitățile vitale,

vei coborî cu cele zece mii de milioane de celule cerebrale, cu o pilă electrică în cap, maleabil, schimbător, gata să explorezi, să-ţi satisfaci curiozitatea, să-ţi propui scopuri, să le realizezi cu minimul de efort, să eviţi dificultăţile, să prevezi, să înveţi, să uiţi, să-ţi reaminteşti, să legi între ele ideile, să recunoşti formele, să adaugi trepte noi la capătul lăsat liber de necesitate, să-ţi sustragi voinţa atracţiilor şi refuzurilor mediului fizic, să cauţi condiţiile favorabile, să măsori realitatea după criteriul minimului necesar, să doreşti în taină maximul posibil, fără a te expune, totuşi, monotoniei frustării ;

să te obişnuieşti, să te modelezi după exigenţele vieţii în comun ;

să doreşti ; să doreşti ca dorinţa ta şi obiectul dorit să fie unul şi acelaşi lucru ; să visezi la îndeplinirea imediată, la identificarea fără graniţe posibile dintre dorinţă şi ceea ce doreşti ;

să te recunoşti pe tine însuţi ;

să-i recunoşti pe ceilalţi şi să-i laşi să te recunoască : şi să ştii că te opui fiecărui individ, fiindcă orice individ e un obstacol în plus în calea dorinţei tale ;

vei alege, vei alege ca să supravieţuieşti, vei alege dintre oglinzile infinite una singură, una care te va reflecta în mod irevocabil, care va umple cu o umbră neagră celelalte oglinzi, le vei ucide înainte de-a-ţi fi oferit, încă o dată, drumurile acelea nesfîrşite dintre care trebuia să alegi :

vei hotărî, vei alege unul din drumuri, vei sacrifica toate celelalte căi ; te vei sacrifica pe tine însuţi în clipa alegerii, vei înceta să fii toţi ceilalţi oameni care-ai fi putut să fii, vei vrea ca alţii — altul — să împlinească în locul tău viaţa pe care-ai mutilat-o alegînd : alegînd un da, alegînd un nu, permiţînd ca nu dorinţa ta, identică cu libertatea ta, să te îndrumeze prin labirint, ci interesul, frica, mîndria ta ;

în ziua aceea o să-ţi fie teamă de dragoste :

dar o vei putea recupera : te vei odihni cu ochii închişi, însă nu vei înceta să vezi, nu vei înceta să doreşti, căci astfel vei face al tău lucrul dorit ;

memoria e dorinţa satisfăcută

azi, cînd viaţa şi destinul tău se confundă.

EL luă un chibrit, îl frecă de marginea aspră a cutiei, privi flacăra şi-o apropie de capătul ţigării. Închise ochii. Aspiră fumul. Îşi întinse picioarele şi se tolăni în fotoliul de catifea ; mîngîie catifeaua cu mîna liberă şi trase în piept mireasma crizantemelor aranjate într-o vază mare de cristal, pe masă, în spatele lui. Ascultă muzica lentă transmisă de fonograf, tot în spatele lui.

— Sînt gata imediat.

Căută pe dibuite, cu mîna liberă, albumul deschis aşezat pe măsuţa de nuc, la dreapta lui. Atinse copertele de carton, citi Deutsche Grammophon Gesselschaft şi ascultă intrarea maiestuoasă a violoncelului care se impunea, înlătura şi apoi domina refrenul viorilor, pe care le lăsa pe al doilea plan al corului. Nu mai ascultă. Îşi aranjă cravata şi mîngîie cîteva clipe mătasea plină, mătasea aceea care foşnea uşor cînd o atingeai cu degetele.

— Vrei să-ţi pregătesc ceva de băut ?

Se duse spre măsuţa joasă, menită să suporte greutatea diferitelor sticle şi pahare, dintre care alese o sticlă de scotch şi un pahar masiv, din cristal de Bohemia, turnă două degete de whisky, apoi alese un cub de gheaţă şi vărsă puţină apă în pahar.

— Ce bei şi tu.

Atunci repetă operaţia, luă amîndouă paharele în mînă, le ciocni, le roti puţin între palme ca să se amestece bine whiskyul cu apa şi se apropie de uşa camerei.

— O clipă.

— L-ai ales cu gîndul la mine ?

— Da. Ţi-aduci aminte ?

— Da.

— Iartă-mă, am întîrziat puţin.

Se întoarse în fotoliu. Luă din nou albumul, şi-l puse pe genunchi. Werke von Georg Friedrich Händel. Ascultaseră cele două concerte în sala aceea prea încălzită şi, din întîmplare, locurile lor erau vecine, ea auzi că el vorbea spaniola şi-i spunea prietenului său că era insuportabilă căldura din sală. El îi ceruse în engleză să-i împrumute programul, iar ea zîmbise şi-i răspunse, în spaniolă,

cu multă plăcere. Zîmbiseră amîndoi. Concerti Grossi, opus 6.

Își dăduseră întîlnire pentru luna viitoare cînd trebuiau amîndoi să ajungă în același oraș, în aceeași cafenea din rue Caumartin, aproape de Boulevard des Capucines, pe care el o va vizita cîțiva ani mai tîrziu, fără ea, fără să mai regăsească locul exact, dorind să-l vadă din nou, să comande aceleași lucruri, și află o cafenea decorată în roșu și sepia, cu scaune romane și cu bar lung din lemn roșiatic, nu tocmai o cafenea în aer liber, dar deschisă, fără uși. Băuseră mentă cu apă. Ceru același lucru. Ea spusese că septembrie era cea mai frumoasă lună, sfîrșitul lui septembrie și începutul lui octombrie. Vara indiană. Întoarcerea din vacanță. Plătise. Ea îl luase de braț, rîzînd, respirînd adînc, și traversară grădinile din Palais-Royal, merseră printre galerii și prin curți, călcînd în picioare primele frunze moarte, înconjurați de porumbei și intrară în restaurantul acela cu mese mici, banchete îmbrăcate în catifea și pereți acoperiți de oglinzi pictate, decorat cu picturi vechi, în lac vechi auriu, albastru și sepia.

— Sînt gata.

Privi peste umăr și-o văzu ieșind din cameră, punîndu-și cerceii, aranjîndu-și cu o mînă părul lins, de culoarea mierii. Îi întinse paharul cu whisky pe care-l pregătise și ea bău o înghițitură, încrețind nasul și se așeză în fotoliul roșu, picior peste picior, cu dreptul deasupra și ridică paharul la înălțimea ochilor. El îi răspunse repetîndu-i gestul și-i zîmbi, în timp ce ea își scutura ceva de pe reverul taiorului negru. Clavecinul conducea melodia în descrescendo, acompaniat de viori ; el și-o imagină ca pe-o coborîre din înălțimi, nu ca pe-un mers drept înainte ; o coborîre lentă, imperceptibilă care, în clipa cînd atingea pămîntul, se transforma într-o izbucnire de bucurie a contrapunctelor strecurată între tonurile grave și ascuțite ale viorilor. Clavecinul, ca niște aripi, ușurase coborîrea și atingerea pămîntului. Acum muzica, pe pămînt, dansa. Se priviră amîndoi.

— Laura...

Ea făcu un semn cu arătătorul și începură să asculte din nou ; ea în fotoliu, cu paharul în mîini ; el în picioare, făcînd să se învîrtească în jurul axei globul ceresc, oprin-

du-l din cînd în cînd ca să observe figurile desenate cu linii argintii deasupra presupusei înfățișări a constelațiilor: Corbul, Pavăza, Ogarul, Peștele, Altarul, Centaurul. Acul se învîrti deasupra tăcerii ; el se duse spre fonograf, îl ridică de pe disc, îl așeză pe suportul lui.

— E foarte drăguț apartamentul tău.

— Da. E curios. Dar nu mi-au încăput toate lucrurile.

— E bine așa.

— A trebuit să închiriez o pivniță ca să păstrez tot ce n-a încăput.

— Dacă vrei, ai putea...

— Mulțumesc, spuse ea rîzînd. Dacă nu mi-aș dori decît o casă mare, aș fi rămas cu el.

— Vrei să mai ascultăm muzică, sau ieșim ?

— Nu. Să bem paharele și să plecăm.

Se opriră în fața unui tablou și ea zise că-i plăcea mult și că-l privea foarte des, fiindcă trenurile astea oprite, fumul albastru, clădirile albastre și ocre din fund, siluetele estompate, abia insinuate, acoperișul acela oribil, din fier și din geamuri opace, al gării Saint-Lazare pictate de Monet îi plăceau mult, era tot ce-i plăcea mai mult în orașul ăsta unde poate că lucrurile nu erau prea frumoase văzute separat, în detalii, dar erau irezistibile văzute în ansamblu. El îi răspunse că era o idee, ea rîse și-i mîngîie mîna și-i spuse că avea dreptate, că pur și simplu îi plăcea, că totul era pe gustul ei, că era mulțumită, iar el, după ani, revăzu tabloul, după ce fusese deja instalat în muzeul din Jeu-de-Paume și ghidul îi spuse că era uimitor, că în treizeci de ani pictura asta crescuse ca valoare de patru ori, că acum costa nu știu cîte mii de dolari, era uimitor.

El se apropie, se opri lîngă ea, mîngîie spatele fotoliului și atinse apoi umerii Laurei. Ea își aplecă atunci capul peste mîna bărbatului, își mîngîie obrazul de degetele lui. Suspină și zîmbi din nou, se dădu la o parte și bău puțin whisky. Își aruncă, cu ochii închiși, capul pe spate și dădu pe gît înghițitura, după ce-o păstrase între limbă și cerul gurii.

— Ne-am putea întoarce la anul. Nu crezi ?

— Da. Ne-am putea întoarce.

— Mi-aduc aminte mereu cum ne plimbam pe străzi.

— Şi eu. Nu fuseseşi niciodată la Village. Ţin minte că te-am dus acolo.

— Da. Ne-am putea întoarce.

— E o vitalitate ciudată în oraşul ăsta. Ţi-aminteşti? Nu învăţaseşi încă să distingi mirosul amestecat de fluviu şi de mare. Nu le-ai recunoscut. Ne-am dus pînă la Hudson şi închideam ochii ca să-l recunoaştem.

El luă mîna Laurei, îi sărută degetele. Telefonul sună, iar el se duse să ia receptorul, îl ridică şi auzi glasul care repeta : — *Alo... Alo, alo ?... Laura ?*

Astupă cu mîna microfonul negru şi-l întinse Laurei. Ea puse paharul pe măsuţă şi veni la telefon.

— Da ?

— *Laura ? Aici e Catalina.*

— Da. Ce mai faci ?

— *Nu te deranjez ?*

— Tocmai voiam să plec.

— *N-o să te reţin prea mult.*

— Spune.

— *Nu te reţin prea mult ?*

— Nu, ţi-am mai spus.

— *Cred că am făcut o greşeală. Ar fi trebuit să-ţi spun.*

— Da ?

— *Da, sigur. Ar fi trebuit să cumpăr divanul tău. Mi-am dat seama acum, în timp ce-mi aranjam casa cea nouă. Ţii minte, divanul acela de brocart ? Ştii, ar merge foarte bine în vestibul, fiindcă am cumpărat goblenuri, goblenuri ca să împodobesc vestibulul şi cred că singurul lucru care s-ar potrivi cu ele e divanul tău de brocart...*

— Cine ştie. Ar fi poate prea multă broderie.

— *Nu, nu, nu. Goblenurile mele sînt destul de întunecate şi divanul tău e mai deschis, ar fi un contrast tare drăguţ.*

— Dar ştii că mi-am instalat aici divanul, în apartament.

— *Ei, hai, nu fii aşa. Ai destulă mobilă. Nu mi-ai spus tu că a trebuit să laşi mai mult de jumătate într-o pivniţă ? Tu mi-ai spus, nu-i aşa ?*

— Da. Dar mi-am aranjat salonul în aşa fel încît...

— *Ei, mai gîndeşte-te. Cînd vii să-mi vezi casa ?*

— Cînd vrei.

— *Nu ; vreau ceva precis. Fixează o zi și luăm ceaiul împreună și stăm de vorbă.*

— Vineri ?

— *Nu, vineri nu pot, mai bine joi.*

— Atunci, rămîne pentru joi.

— *Dar îți repet că fără mobila ta vestibulul n-o să aibă nici un haz, aș prefera să nu-l mai am, înțelegi?, așa n-are nici un farmec. Un apartament e mai ușor de aranjat. O să vezi.*

— Atunci, pe joi.

— *Ascultă, l-am văzut pe stradă pe soțul tău. M-a salutat foarte drăguț. Laura, e tare păcat, e un păcat să divorțați. Mi s-a părut un bărbat foarte bine. Se vede că-i lipsești. De ce, Laura, de ce ?*

— Asta ține acum de trecut.

— *Atunci, pe joi. O să fim singure, ca să putem sta de vorbă în voie.*

— Da, Catalina. Pe joi.

— *La revedere.*

O invită la dans și traversară saloanele pline de palmieri ale hotelului Plaza și se îndreptară spre sala de dans, el o luă în brațe, iar ea mîngîie degetele lungi ale bărbatului, primi căldura palmelor lui, își înclină capul pe umărul partenerului ei, și-l ridică, îl privi fix, așa cum o privea și el ; se priveau, se priveau, ochii lui verzi, ai ei cenușii, se priveau, singuri în sala de dans cu orchestra care cînta un blues foarte lent, se priveau, se priveau, cu degetele împletite, ținîndu-se de mijloc, învîrtindu-se încet, rochia cu volane, rochia aceea...

Ea închise telefonul și-l privi, așteptînd. Se duse spre divan, mîngîie brocartul, apoi se uită din nou la bărbat.

— Vrei să aprinzi lumina ? Acolo, lîngă tine. Mulțumesc.

— Ea nu știe nimic.

Laura se îndepărtă de lîngă divan și-l privi.

— Nu, e prea multă lumină. Vezi, nu știu încă prea bine cum să așez lămpile. Nu-i tot una să luminezi o casă mare și un apartament.

Se simțea obosită, se așeză pe divan, luă o cărticică legată în piele, de pe masa de lîngă ea, și începu s-o răs-

foiască. Își aruncă într-o parte, cu o mișcare a capului, părul blond care-i acoperea jumătate din chip, se apropie de cercul de lumină al lămpii și murmură încet ceea ce citea, ridicînd din sprîncene, cu un zîmbet de resemnare pe buze. Citi, închise cartea și spuse :

— Calderón de la Barca, și repetă pe dinafară, privindu-l : Să nu existe oare plăcere într-o zi ? De ce, o, Doamne, ai făcut să crească florile dacă mirosul n-o să se desfete cu dulcele parfum al miresmelor lor...

Se lungi pe divan, acoperindu-și ochii cu mîinile, repetînd cu același glas limpede, obosit, cu un glas ce nu voia să se audă ori să fie auzit :

— ...dacă urechea n-o să le audă ?... dacă n-or să le vadă nici ochii ?... și simți mîna lui pe gît, atingînd perlele vii, culcate pe piept.

— Eu nu te-am obligat...

— Nu, tu nu ești de vină. Sînt alte motive mai vechi.

— De ce s-a întîmplat ?

— O, poate pentru că am o părere prea bună despre mine însămi... deoarece credeam că am dreptul să fiu tratată altfel... să nu fiu un obiect, ci o ființă...

— Dar cu mine ?

— Nu știu. Nu știu. Am treizeci și cinci de ani. E greu să o iei de la capăt, cel puțin dacă nimeni nu-ți întinde o mînă... Am vorbit în noaptea aceea, ții minte ?

— La New York.

— Da. Ne-am spus că trebuie să ne cunoaștem.

— ...că e mai primejdios să închizi ușile decît să le deschizi. Încă nu mă cunoști ?

— Nu-mi spui niciodată nimic. Nu-mi ceri niciodată nimic.

— Ar trebui s-o fac, nu-i așa ? De ce ?

— Nu știu...

— Nu știi. Dac-ai citi printre rînduri, ai ști..

— Poate.

— Eu te iubesc. Mi-ai spus și tu că mă iubești. Nu, nu vrei să înțelegi... Dă-mi o țigară.

Scoase pachetul din buzunarul hainei. Luă un chibrit, îl aprinse în timp ce ea lua țigara, simțea foița de hîrtie între buze, o umezea, dădea la o parte bucățica lipită de

buze, o învîrtea între două degete, o arunca încetişor şi aştepta. Iar el o privea.

— Acum o să-mi reiau poate lecţiile. La cincisprezece ani voiam să pictez. Apoi am uitat de asta.

— Nu mai ieşim în oraş ?

Ea îşi scoase pantofii, îşi lăsă capul pe o pernă, aruncă spre tavan rotocoale de fum.

— Nu, nu mai ieşim.

— Mai vrei un scotch ?

— Da, mai dă-mi unul.

Luă de pe masă paharul gol, privi pata de ruj de pe gura paharului, ascultă clinchetul de clopoţel al cubului de gheaţă izbit de cristal, se duse spre măsuţă, vărsă un deget de whisky, luă încă un cub de gheaţă cu cleştişorul de argint...

— Fără apă, te rog.

Ea îl întrebase dacă n-ar fi vrut să afle încotro privea, la cine sau la ce se uita fata care stătea în picioare pe leagăn, îmbrăcată în alb — în alb şi în umbră — cu panglici albastre prinse de rochie ; îi spusese că totdeauna e ceva care rămîne în afara tabloului, căci lumea reprezentată în pictură trebuia să-şi afle o prelungire în afară, să se întindă dincolo de tablou, să fie încărcată de alte culori, de alte prezenţe, de alte chemări, datorită cărora se compunea şi exista tabloul. Ieşiseră sub soarele de septembrie. Merseseră, rîzînd, pe sub arcadele din strada Rivoli şi ea îi spusese că trebuia să vadă Place des Vosges, care era poate cea mai frumoasă. Opriseră un taxi. El îşi întinsese pe genunchi planul metroului, iar ea urmărise cu degetul linia roşie, linia verde, agăţată de braţul lui, sorbindu-şi aproape răsuflările, spunîndu-i că numele astea o încîntau, că nu se mai sătura să le repete, Richard Lenoir, Ledru-Rollin, Filles-du-Calvaire...

Îi dădu paharul şi învîrti din nou globul ceresc, recitind numele Lupus. Crater, Sigitharius, Piscis, Horologium, Argo navis, Libra, Serpens. Îl învîrtea, iar degetul lui atingea sfera, mîngîia stelele reci, îndepărtate.

— Ce faci ?

— Privesc lumea asta.

— Ah.

Se aplecă şi-i sărută părul ; ea-i răspunse cu o mişcare a capului şi zîmbi.

— Nevasta ta vrea divanul ăsta.

— Am auzit.

— Ce mă sfătuieşti ? Să fiu generoasă ?

— Cum vrei.

— Ori indiferentă. Să uit că mi-a vorbit ? Prefer să fiu indiferentă. Generozitatea seamănă uneori cu o insultă urîtă fără haz, nu ţi se pare ?

— Nu te înţeleg.

— Pune puţină muzică.

— Ce vrei să asculţi ?

— Acelaşi disc. Pune-l din nou, te rog.

Citi numerele de pe cele patru feţe. Le puse în ordine, apăsă pe buton, lăsă să cadă discul, să cadă cu aceeaşi izbitură seacă peste suportul îmbrăcat în piele de căprioară. Simţi mirosurile contopite de ceară, tuburi încălzite şi lemn şlefuit şi auzi iar aripile clavecinului, căderea dulce spre bucurie, clavecinul care renunţa la zbor ca să se lase împreună cu viorile pe pămînt, sprijinul, spinarea uriaşului.

— E destul de tare ?

— Puţin mai tare, Artemio...

— Da ?

— Nu mai pot, dragostea mea. Trebuie să alegi.

— Ai răbdare, Laura. Dă-ţi seama...

— De ce ?

— Nu mă obliga.

— De ce ? Ţi-e frică de mine ?

— Nu ne simţim bine aşa ? Ne lipseşte ceva ?

— Cine ştie. Poate că nu ne lipseşte nimic.

— N-am auzit bine.

— Nu, nu da muzica mai încet. Ascultă-mă, cu toată muzica asta. Am început să obosesc.

— Nu te-am înşelat. Nu te-am obligat.

— Nu te-am transformat, asta-i altceva. Nu vrei.

— Te iubesc aşa, aşa cum am fost pînă acum.

— Ca în prima zi.

— Da, aşa.

— Nu mai sîntem în prima zi. Acum mă cunoşti. Răspunde-mi.

— Dă-ți seama, Laura, te rog. Lucrurile astea ne pricinuiesc rău. Trebuie să știi să menajezi...

— Aparențele ? Ori teama ? N-o să se întîmple nimic, poți să fii sigur că n-o să se-ntîmple nimic.

— Ar fi trebuit să ieșim.

— Nu, acum nu. Nu. Pune-l mai tare.

Viorile se ciocniră de cristale : bucuria, renunțarea. Bucuria grimasei forțate sub ochii limpezi, strălucitori. Își luă pălăria de pe scaun. Merse spre ușa apartamentului. Se opri, cu mîna pe clanță. Privi înapoi. Laura ghemuită, strîngea în brațe pernele, cu spatele la el. Ieși. Închise încet ușa.

EU mă trezesc din nou, de data asta într-un strigăt : cineva mi-a înfipt un pumnal lung și rece în stomac ; cineva dinafară ; eu nu pot atenta în felul ăsta la propria mea viață ; e cineva, altcineva care mi-a înfipt un tăiș de oțel în măruntaie ; întind brațele, fac un efort ca să mă ridic și iată că mîinile, brațele străine sînt aici, iată că mă reții, cerîndu-mi să fiu calm, spunîndu-mi să stau liniștit și un deget formează repede un număr de telefon, greșește, încearcă din nou și iar greșește, obține în sfîrșit legătura, îl cheamă pe doctor, repede, imediat, și totul, fiindcă am vrut să mă ridic și să-mi înșel durerea mișcîndu-mă, însă ei nu mă lasă s-o fac — dar cine-s ?, cine-s ? — și contracțiile urcă, mi le închipui ca pe inelele unui șarpe, urcă spre piept, spre gîtlej și-mi umplu limba, gura, cu cleiul pisat, amar, al vreunei mîncări de care uitasem și pe care-o vomez acum, cu fața în jos, căutînd în zadar un lighean, nu covorul pătat de lichidul ăsta scîrbos și gros al stomacului meu ; nu se oprește, îmi zgîrie pieptul, e atît de amar și mă face să rîd din gît, mă gîdilă îngrozitor ; continuă, nu se oprește, e o veche digestie amestecată cu sînge, vomată pe covorul camerei și nu-i nevoie să mă văd ca să-mi bănuiesc paloarea feței, lividitatea buzelor, ritmul accelerat al inimii în timp ce pulsul îmi slăbește la încheietura mîinii ; mi-au înfipt un pumnal în buric, același care m-a hrănit altă dată cu viață, cîndva, și nu pot crede ceea ce-mi spun degetele cînd îmi pipăi pîntecul lipit de corpul

meu, dar care nu mai e pîntecul meu : umflat, rotund, balonat de gazele pe care le simt circulînd și de care nu pot scăpa, oricît m-aș sforța ; gazele care-mi urcă pînă la gîtlej și-mi coboară iar în pîntec, în intestine, fără să le pot elimina ; dar pot să-mi aspir propria răsuflare care duhnește, acum cînd reușesc să mă culc din nou și să simt că în jurul meu se curăță în grabă covorul ; simt mirosul apei amestecate cu săpun, cîrpele ude care încearcă să învingă duhoarea vomatului ; vreau să mă scol ; dacă merg prin cameră durerea o să-mi treacă, știu că o să-mi treacă:

— Deschideți fereastra.

— A distrus chiar ceea ce iubea, mamă, o știi foarte bine.

— Taci. Pentru Dumnezeu, nu mai vorbi.

— Nu l-a omorît pe Lorenzo, n-a... ?

— Taci, Teresa ! Îți interzic să continui. Îmi faci rău.

Cum, Lorenzo ? Puțin îmi pasă. Puțin îmi pasă. Să spună tot. Știu de mult ceea ce-și spun fără să îndrăznească să mi-o spună. S-o spună acum. Să profite de ocazie. Eu m-am impus. N-au înțeles. Mă privesc ca niște statui în timp ce preotul mă unge cu mir pe pleoape, pe urechi, pe buze, pe picioare și pe mîini, între picioare, aproape de sex. Dă drumul magnetofonului, Padilla.

— Am trecut fluviul...

Și mă oprește ea, Teresa, de data asta îi văd frica în ochi, panica în strîmbătura lividă a buzelor, văd în brațele Catalinei povara insuportabilă a vorbelor nespuse niciodată, pe care o împiedic să le spună acum ; reușesc să mă culce din nou ; nu pot, nu mai pot, durerea mă frînge în două, trebuie să-mi ating vîrful picioarelor cu degetele mîinilor ca să fiu sigur că picioarele sînt acolo, că n-au dispărut, înghețate, moarte deja, aaaaah-vaaai moarte deja și abia acum îmi dau seama că mereu, toată viața, am purtat mișcarea asta imperceptibilă în intestine, tot timpul, o mișcare pe care-o recunosc abia acum, fiindcă, dintr-o dată, n-o mai simt ; s-a oprit, era o mișcare de valuri care m-a însoțit toată viața și acum n-o mai simt, n-o mai simt, dar îmi privesc unghiile cînd întind mîinile ca să-mi pipăi picioarele înghețate pe care nu le mai simt, îmi văd unghiile noi albăstrii, pămîntii, înnoite cu ocazia morții, aaaah-vaaai, nu asta o să treacă, nu vreau pielea asta al-

băstrie, pielea asta colorată de sînge mort, nu, nu, n-o vreau, să fie albastre altele, albastru cerul, albastre amintirile, albaştri caii care trec fluviile, albaştri caii lucioşi şi verde marea, albastre florile, nu eu, albastru, nu, nu, nu, aaaaa-vaaaai, şi trebuie să mă las să cad pe spate, căci nu ştiu unde să mă duc, cum să mă mişc, nu ştiu unde să-mi îndrept braţele şi picioarele pe care nu le simt, nu ştiu încotro să mă uit, nu vreau să mă scol, fiindcă nu ştiu încotro să mă duc, n-am decît durerea asta din buric, durerea din burtă, durerea din coastă, durerea din rect cînd mă forţez degeaba, cînd mă forţez sfîşiindu-mă, cu picioarele desfăcute şi nu mai simt nici un miros, dar aud plînsul Teresei şi simt mîna Catalinei pe spatele meu.

Nu ştiu, nu înţeleg de ce stai lîngă mine şi împarţi, în sfîrşit, cu mine o amintire, de data asta fără reproş în priviri. Ah, dac-aş înţelege. Dac-am înţelege. Poate că mai există o membrană în spatele ochilor deschişi şi doar acum o s-o rupem şi-o să vedem. Corpul poate da la fel de mult cît primeşte din privirea, din dezmierdarea altcuiva. Mă atingi. Îmi atingi mîna şi o simt pe a ta fără să mi-o simt pe a mea. Mă atinge. Catalina îmi mîngîie mîna. Asta trebuie să fie dragoste. Mă întreb. Nu înţeleg. Să fie dragoste? Eram atît de obişnuiţi. Ca atunci cînd eu îi ofeream dragoste, ea să-mi răspundă prin reproş; cînd ea îmi oferea iubire, eu să-i dau în schimb orgoliu: poate două jumătăţi şi un singur sentiment. Mă atinge. Vrea să-şi amintească împreună cu mine asta, doar asta; să înţeleagă.

— De ce?

— Am trecut fluviul călare...

Eu am supravieţuit. Regina. Cum te chema? Nu. Tu, Regina. Pe tine cum te chema, soldat fără nume? Am supravieţuit. Voi aţi murit. Am supravieţuit.

— Apropie-te, draga mea... să te recunoască... spune-i cum te cheamă...

Dar aud plînsul Teresei şi simt pe spate mîna Catalinei, aud paşii repezi, scîrţîind, ai omului care-mi palpează stomacul, îmi ia pulsul, îmi deschide brutal pleoapele şi-mi inundă ochii cu o lumină artificială care se aprinde şi se stinge, se aprinde şi se stinge, şi iar îmi pipăie stomacul, îmi introduce un deget în anus, îmi bagă termometrul cald,

mirosind a alcool în gură și celelalte voci se opresc și noul venit spune ceva departe, din fundul unui tunel :

— Imposibil de știut. Poate fi o hernie strangulată. Poate-i peritonită. Poate fi o colică nefritică. Cred mai curînd că-i o colică nefritică. În cazul ăsta, ar trebui să-i injectăm două centigrame de morfină. Dar poate fi periculos. Cred că trebuie să consultăm și alt doctor.

Ah, durere care se învinge pe ea însăși, ah, durere care te prelungești pînă cînd nimănui nu-i mai pasă de tine, pînă cînd devii o stare normală ; ah, durere, nu ți-aș mai îndura lipsa, mă obișnuiesc cu tine, ah, durere, ah...

— Spuneți ceva, don Artemio. Vorbiți, vă rog. Vorbiți.

— ...nu mi-o amintesc, nu mi-o mai aduc aminte, da, cum aș putea-o uita...

— Vedeți : pulsul se oprește de tot cînd vorbește.

— Faceți-i o injecție, doctore ; să nu mai sufere...

— Trebuie să-l mai vadă un medic. E periculos.

— ...cum aș putea să uit...

— Stați liniștit, vă rog. Nu mai vorbiți. Așa. Cînd a urinat ultima oară ?

— Azi-dimineață... nu, acum două ore, fără să-și dea seama.

— N-ați păstrat urina ?

— Nu... Nu.

— Puneți-i plosca. S-o păstrați ; trebuie analizată.

— Nu eram acolo ; cum să-mi aduc aminte ?

Din nou obiectul ăsta rece. Din nou organul mort vîrît în deschizătura metalică. O să învăț să trăiesc cu toate astea. Un atac : un bătrîn de vîrsta mea poate avea un atac ; un atac nu e nimic anormal ; o să treacă ; trebuie să treacă ; dar e așa de puțin timp, de ce nu mă lasă să mi aduc aminte lucrul ăsta ? ; da, atunci cînd corpul era tînăr ; a fost odată tînăr ; a fost tînăr... Ah, corpul moare de durere, însă în creier năvălește lumina : se despart, știu că se despart : fiindcă acum îmi amintesc fața aceea.

— Căiește-te :

am un fiu, eu l-am făcut ; fiindcă acum mi-aduc aminte chipul acela ; cum să-l apuc, cum să-l apuc ca să nu-mi scape, cum, Doamne, cum, te rog, cum.

TU vei cere cu disperare din străfundurile memoriei tale : o să-ţi apleci capul de parc-ai vrea să-l apropii de urechea calului şi să-l îmboldeşti prin vorbe. O să simţi — şi fiul tău va trebui să simtă deopotrivă — aburul răsuflării sălbatice, sudoarea, nervii încordaţi, privirea sticloasă din cauza efortului. Cuvintele or să se piardă în vuietul de copite şi el o să-ţi strige : „N-ai putut niciodată să ajungi iapa din urmă, tată !", „Cine te-a învăţat să călăreşti ?, ei ?", „Îşi spun că nu poţi ! Să vedem !", „Trebuie să-mi povesteşti totul, Lorenzo, ca pînă acum, la fel... la fel ca pînă acum... nu trebuie să-ţi fie ruşine de nimic, dacă i-o spui mamei tale ; nu, nu, să nu fii tulburat niciodată de prezenţa mea ; sînt cel mai bun prieten al tău, poate unicul tău prieten..." O să şi-o repete în dimineaţa asta, întinsă pe pat, în dimineaţa asta primăvăratică şi-o să-şi repete toate discuţiile pe care le pregătise încă de cînd fiul ei era copil, răpindu-ţi-l, ocupîndu-se de el toată ziua, refuzînd să accepte o doică, închizînd-o pe fetiţă, de la şase ani, într-un internat religios, pentru ca tot timpul să fie pentru Lorenzo, pentru ca Lorenzo să se obişnuiască cu viaţa asta uşoară, fără hotărîri de luat. Viteza o să-ţi smulgă lacrimi din ochi : vei strînge între pulpe pîntecul murgului, o să te-arunci înainte, violent, peste coama calului, dar iapa neagră îşi va menţine avantajul de trei lungimi. O să te ridici în şa, frînt de oboseală ; o să încetineşti galopul. Ţi se va părea mai frumos să priveşti iapa şi pe tînărul călăreţ îndepărtîndu-se, zarva pierzîndu-se în corul papagalilor, în behăitul care coboară de pe coastă ; o să trebuiască să clipeşti din ochi ca să nu pierzi din vedere iapa lui Lorenzo, care-o să părăsească acum cărarea ca să gonească în trap spre hăţişuri, întorcîndu-se spre cursul fluviului. Nu : fără hotărîri greu de luat, fără nevoia alarmantă de-a alege, o să-şi spună Catalina, gîndindu-se că tu, la început, fără să vrei, ai ajutat-o prin indiferenţa ta, fiindcă tu făceai parte din altă lume, dintr-un univers al muncii şi al forţei, pe care l-a cunoscut cînd tu ai luat în mîini pămînturile lui don Gamaliel, lăsînd ca fiul tău să încezească, la început, în cealaltă lume, cea a camerelor slab luminate ; înclinare firească, climat de excluderi şi de înglobări aproape imperceptibile, fabricat de ea printre şoapte sacre şi disimulări tăcute. Iapa lui Lorenzo se va

depărta de cărare, ca să gonească în trap spre hățișuri, îndreptîndu-se spre fluviu. Brațul ridicat al băiatului va arăta ceva spre răsărit, în direcția de unde se ivise soarele, spre laguna despărțită de mare prin nisipul adus de fluviu. O să închizi ochii cînd vei simți iar aburii calzi urcîndu-ți spre față, prospețimea umbrei deasupra capului. O să lași în grija calului să te conducă, legănîndu-te pe șaua îmbibată de sudoare. Sub ochii închiși ți se vor revărsa în tipăruri invizibile forma soarelui și trupul umbrei, se va desena spectrul albastru al siluetei tinere, puternice. Te vei fi trezit în dimineața asta, ca în toate diminețile, cu bucuria așteptată. „Am întins totdeauna și celălalt obraz", o să repete Catalina, cu copilul lîngă ea, „totdeauna ; am îndurat totul, mereu ; numai și numai pentru tine", și-o să iubești ochii ăștia mirați, întrebători care-or să se lase conduși : „O să-ți povestesc într-o zi..." N-o să greșești aducîndu-l pe Lorenzo la Cocuya de cînd avea doisprezece ani ; o să ți-o repeți : nu. Doar pentru el vei fi cumpărat pămînturile, vei fi reconstruit conacul și-l vei fi lăsat în el, copil-stăpîn, răspunzător de recolte, în fața vieții petrecute între cai și vînătoare, înot și pescuit. O să-l vezi de departe, călare, și-o să-ți spui că el e acum oglinda tinereții tale, zvelt și puternic, cu fața smeadă și cu ochii verzi cufundați deasupra pometilor înalți. Vei aspira putregaiul mocirlos al malului. „O să-ți povestesc într-o bună zi... Tatăl tău : tatăl tău, Lorenzo..." Veți descăleca aproape de ierburile unduitoare ale lagunei. Liberi, caii, vor lăsa boturile în jos, vor linge apa, se vor linge unul pe altul cu buzele lor umede. Apoi vor începe să alerge leneși, într-un trap hipnotic, despicînd ierburile ancorate, răvășindu-și coamele, ridicînd valuri spumoase de praf, lăsîndu-se auriți de soare și de reflexele apei. Lorenzo o să pună mîna pe umărul tău. „Tatăl tău : tatăl tău, Lorenzo... Lorenzo ; îl iubești cu adevărat pe Domnul Dumnezeul nostru ? Crezi în tot ce te-am învățat ? Știi că Biserica este trupul lui Dumnezeu pe pămînt și că preoții sînt trimișii Domnului ? Crezi ?..." Lorenzo îți va pune mîna pe umăr. O să vă priviți în ochi, o să zîmbiți. Tu o să-l iei pe Lorenzo de gît ; băiatul se va preface că-ți dă o lovitură în stomac ; tu o să-l ciufulești, rîzînd : o să vă cuprindeți în brațe, într-o trîntă prefăcută, dar puternică, îndîrjită, gîfîind, și pînă

la urmă o să cădeţi pe iarbă, epuizaţi, rîzînd, sufocîndu-vă, rîzînd... „Doamne, de ce-ţi pun întrebarea asta? N-am dreptul, în realitate n-am dreptul... Nu ştiu, oamenii sfinţi... adevăraţii martiri... Crezi că-i de admis?... Nu ştiu de ce te întreb..." Caii vor reveni, obosiţi ca şi voi şi apoi veţi pleca, ducîndu-i de dîrlogi, de-a lungul fîşiei de nisip întinse pînă la malul mării, al mării libere, Lorenzo, Artemio, al mării deschise, spre care va alerga sprinten Lorenzo, spre valurile care i se sparg, izbindu-se, în jurul mijlocului, spre marea verde a tropicului care-o să-i ude pantalonii, marea străjuită de zborul jos al pescăruşilor, marea care se strecoară pe plajă cu limba ei obosită, marea pe care tu o s-o cuprinzi în palmă, impulsiv, şi-o să ţi-o duci la buze; marea cu gustul ei de bere amară, marea care miroase a pepene, a guanabána, a goiavă, a gutuie, a fragi: pescarii or să-şi tîrască năvoadele grele pe nisip, voi o să vă apropiaţi, veţi deschide cu ei cochiliile stridiilor, veţi mînca împreună raci şi creveţi, iar Catalina, singură, va încerca să închidă ochii, să doarmă, va aştepta întoarcerea băiatului pe care nu l-a mai văzut de doi ani, de cînd împlinise cincisprezece, şi Lorenzo, sfărîmînd carapacea trandafirie a creveţilor şi mulţumind pentru felia de lămîie pe care i-o întind pescarii, o să te-ntrebe dacă nu te gîndeşti niciodată la ceea ce e dincolo de mare, fiindcă lui i se pare că pămîntul e acelaşi peste tot, că doar marea e alta. Tu o să-i spui că sînt şi insule. Lorenzo îţi va răspunde că în mare se întîmplă atîtea lucruri, încît ar trebui parcă să fim mai mari, mai desăvîrşiţi atunci cînd trăim pe mare. Iar tu, întinzîndu-te pe nisip şi ascultînd chitara pescarilor, ai fi vrut, ai fi vrut doar să-i explici că acum mulţi ani, aproape patruzeci, ceva s-a rupt aici, ca să înceapă altceva, ori pentru ca ceva şi mai nou să nu ia fiinţă niciodată. Sub soarele ceţos al aurorei, în soarele aspru, topit, al amiezii, pe cărările negre, lîngă marea asta, acum liniştită, densă, verde, exista pentru tine o fantomă, nu reală deşi adevărată, care-ar fi putut... Nu era asta — însuşi adevărul posibilităţilor pierdute — ceea ce te-a neliniştit atît de mult, ceea ce te-a făcut să te întorci cu Lorenzo la Cocuya, ci ceva şi mai greu de exprimat — o să ţi-o spui cu ochii închişi, cu gustul de scoici în gură, cu cîntecul din Veracruz în urechi, pierdut în nemărginirea

acestei înserări — şi mai greu de gîndit în tine însuţi ; şi cu toate că ai vrea să i-o spui fiului tău, n-o să îndrăzneşti : el trebuie să înţeleagă singur ; şi-l simţi înţelegînd, ghemuindu-se pe vine, cu faţa spre marea nesfîrşită, cu cele zece degete răsfirate, sub cerul acoperit de nori, întunecat dintr-o dată : „Pleacă un vapor peste zece zile. Mi-am reţinut un loc" ; cerul şi mîna lui Lorenzo întinsă ca să primească primele picături de ploaie, ca şi cum le-ar fi cerşit ; „Tu n-ai face la fel, tată ? Nici tu n-ai rămas acasă. Credinţa ? Nu ştiu. Tu m-ai adus aici, tu m-ai învăţat toate astea. E ca şi cum ţi-aş retrăi viaţa, înţelegi ?" „Da." „Acum e acolo un front. Cred că-i singurul front care-a rămas. O să plec"... Ah, durerea asta, ah, junghiul ăsta, ah, ce chef ai avea să te scoli, să alergi, să-ţi uiţi durerea mergînd, muncind, strigînd, poruncind ; şi n-or să te lase, or să te ia de braţe, or să te-oblige să stai liniştit, te vor obliga, stăpîni pe trupul tău, să-ţi aminteşti mai departe, şi tu n-o să vrei, vrei, ah, nu vrei ; nu-ţi vei fi visat decît zilele tale, cele care-ţi aparţin ; nu vrei să ştii nimic despre o zi care e a ta mai mult ca oricare alta, căci va fi singura pe care altcineva o s-o trăiască în locul tău, singura pe care-o să ţi-o poţi aminti în numele cuiva ; o zi scurtă, spaimă, o zi cu plopi albi, Artemio, o zi care-i şi a ta, o viaţă care-i şi a ta... ah...

(1939 : 3 FEBRUARIE)

EL era pe terasă cu o carabină în mînă şi-şi aducea aminte cum plecau amîndoi la vînătoare în lagună. Dar asta era o puşcă ruginită care nu făcea doi bani la vînătoare. De pe terasă se vedea faţada episcopiei. Rămăsese doar zidul, ca o carapace fără etaje şi acoperiş. În spatele faţadei bombele dărîmaseră totul. Se mai vedeau nişte mobile vechi, îngropate ; pe stradă treceau în şir indian un bărbat cu guler tare şi două femei îmbrăcate în negru. Clipeau din ochi, ducînd nişte bagaje şi mergeau cu paşi mirati de-a lungul faţadei. Ajungea să-i vezi ca să recunoşti duşmanii.

— Ei, pe partea ailaltă ! le strigă de la postul lui de pe terasă şi bărbatul dădu capul pe spate, iar soarele îi bătu orbitor în ochelari. Dădu din mînă, făcîndu-le semn să traverseze strada şi să evite pericolul faţadei pe punctul de-a se prăbuşi. Traversară şi în depărtare răsunară salvele artileriei fasciştilor — se auzeau sparte cînd răsunau în zănoagele munţilor şi ascuţite atunci cînd şuierau în aer. Apoi se aşeză pe un sac de nisip. Miguel era lîngă el. Nu s-ar fi mişcat pentru nimic în lume de lîngă mitralieră. Văzură de pe terasă străzile pustii ale satului. În stradă erau cratere, stîlpi de telegraf rupţi şi cabluri încîlcite — ecoul nesfîrşit al salvelor şi păcăneala cîtorva puşti, pavajul uscat şi rece — doar faţada fostei episcopii rămăsese în picioare pe strada asta.

— Ne-a mai rămas doar o bandă de cartuşe pentru mitralieră, îi spuse lui Miguel, iar Miguel îi răspunse :

— Să aşteptăm pînă se lasă noaptea. Pe urmă...

Se sprijiniră de zid şi aprinseră două ţigări. Miguel se înfofoli pînă nu i se mai văzu decît barba blondă. În zare erau munţii acoperiţi de ninsoare ; zăpada coborîse mult, cu toate că soarele strălucea. Dimineaţa muntele se profila clar şi părea să înainteze spre ei. Apoi, spre seară, se retrăgea : nu se mai vedeau cărările şi pinii de pe povîrnişuri. Cînd venea noaptea, nu mai rămînea decît o masă îndepărtată, viorie.

Dar azi, spre amiază, Miguel privi spre soare, clipind din ochi, şi-i spuse :

— Dacă n-ar fi tunurile şi împuşcăturile, ne-am crede în timp de pace. Zilele de iarnă sînt frumoase. Uită-te pînă unde s-a lăsat zăpada.

El privi ridurile albe, adînci care brăzdau faţa lui Miguel de la pleoape pînă la barbă ; cutele astea erau ca zăpada chipului lui. N-o să le uite, fiindcă descifrase în ele bucuria, curajul, furia, seninătatea. Învinseseră uneori, înainte ca ceilalţi să-i oblige iar să bată în retragere. Alteori fuseseră doar înfrînţi. Însă înainte de-a cîştiga ori de-a pierde, atitudinea pe care trebuiau s-o ia era de mai înainte întipărită în liniile feţei lui Miguel. Învăţase multe din chipul lui Miguel. Numai că nu-l văzuse plîngînd.

Stinse țigara pe jos și vîrful incandescent înflori ca un bici de scîntei și-l întrebă pe Miguel de ce pierdeau războiul, iar acesta arătă spre munții dinspre frontieră și-i răspunse :

— Fiindcă mitralierele noastre n-au trecut pe acolo.

Miguel stinse și el țigara și începu să fredoneze :

Los cuatro generales, los cuatro generales,
los cuatro generales, mamita mía,
que se han alzado... [1]

iar el continuă, sprijinit la fel de sacii cu nisip :

Para la Nochebuena, mamita mía,
serán ahorcados, serán ahorcados... [2]

Cîntară multă vreme, ca să le treacă timpul. Erau multe ore ca asta, în care stăteau de pază și nu se întîmpla nimic, și atunci cîntau. Nu-și spuneau dinainte c-or să cînte. Nici nu le era rușine să cînte în gura mare în fața celorlalți. Era la fel ca atunci cînd începeau să rîdă degeaba și se luau în glumă la trîntă și cîntau pe plaja de lîngă Cocuya, cu pescarii. Numai că acum cîntau ca să prindă curaj, cu toate că vorbele cîntecului păreau o glumă proastă, căci cei patru generali nu fuseseră spînzurați, ci îi împinseseră pînă în satul ăsta, cu retragerea tăiată, iar în fața lor era numai granița munților. Și nu mai aveau cum să scape.

Soarele porni spre apus devreme, pe la patru după-amiază, iar el își mîngîie pușca veche cu patul gălbui și-și puse căciula. Se înfofoli la fel ca Miguel. Erau cîteva zile de cînd ar fi vrut să-i propună ceva. Cizmele îi erau destul de prăpădite, dar mai rezistau pentru moment. În schimb, Miguel era încălțat cu niște espadrile vechi, înfășurate în zdrențe și legate cu sfoară. Ar fi vrut să-i spună să poarte cizmele pe rînd, o zi fiecare. Dar nu îndrăznea. Cutele de

[1], [2] Cîntec republican din războiul civil spaniol : „Cei patru generali, cei patru generali, / cei patru generali, măicuță / care s-au răsculat.../ de Crăciun, măicuță / vor fi spînzurați, vor fi spînzurați..." (Cîntecul a devenit celebru prin interpretarea lui Paul Robeson.).

pe fața lui Miguel îi spuneau că nu trebuia s-o facă. Acum își suflau în mîini, căci învățaseră ce înseamnă să stai de veghe o noapte întreagă, iarna, pe terasă. Atunci, dinspre capătul străzii, de parc-ar fi apărut dintr-unul din cratere, se ivi în goană un soldat de-al nostru, republican. Dădea din mîini și pe urmă se prăbuși, cu fața în jos. În urma lui, alți soldați republicani tropăiau cu cizmele pe trotuarele bombardate. Bubuiturile de tun, care păreau că vin de departe, se apropiară dintr-o dată și unul din soldați strigă din stradă :

— Arme, vă rog, dați-ne arme !

— Nu vă opriți, strigă bărbatul care mergea în fruntea soldaților noștri. Să nu fiți ținte sigure.

Trecură în fugă pe sub ei, iar ei îndreptară mitraliera spre ariergarda tovarășilor lor : credeau că-i urmăresc.

— Trebuie să fie pe-aproape, îi zise lui Miguel.

— Ține-te, mexicanule, ține-te bine, îi spuse Miguel, luînd în mînă ultima bandă de cartușe rămase.

Dar altă mitralieră le-o luă înainte. La două-trei sute de metri, alt cuib, de data asta al fasciștilor, așteptase la pîndă momentul retragerii noastre și acum mitraliera împroșca strada și ne omora soldații. Însă nu-l atinse pe șef, care se aruncă la pămînt și strigă :

— Culcați pe burtă ! Nu vă intră în cap !

El schimbă direcția mitralierei ca să tragă asupra cuibului ambuscat, iar soarele dispăru în spatele munților. Focul mitralierei îl aruncă înapoi și Miguel murmură :

— Doar curaj — n-ajunge. Maurii blonzi sînt mai bine echipați.

Fiindcă deasupra capetelor lor zumzăiră motoarele.

— Le-au venit avioanele Caproni.

Luptau umăr la umăr, dar nu se mai vedeau în întuneric. Miguel întinse brațul și-l atinse pe umăr. Aviația italiană bombarda satul pentru a doua oară în aceeași zi.

— Hai, Lorenzo. S-au întors Capronii.

— Unde să mergem ? Cum ? Să lăsăm mitraliera ?

— Nu mai e bună de nimic. Nu mai avem gloanțe.

Mitraliera dușmană tăcuse și ea. Pe sub ei, în stradă, trecu un grup de femei. Le bănuiră prezența, fiindcă mergeau cîntînd în gura mare, fără să le pese de nimic :

Con Lister y Campesino
con Galán y con Modesto,
con el comandante Carlos,
no hay milicianos con miedo... [1]

Glasurile lor răsunau straniu, în vuietul bombelor, dar erau mai puternice decît ele, căci bombele cădeau din cînd în cînd, iar glasurile cîntau tot timpul. „Și, știi, tată, nu erau cine știe ce voci războinice, ci glasuri de femei îndrăgostite. Cîntau pentru luptătorii Republicii cum le-ar fi cîntat iubiților lor și, acolo, sus, înainte de-a lăsa mitraliera, Miguel și cu mine ne-am atins întîmplător mîinile și am avut același gînd. Că poate cîntau pentru noi, Miguel și Lorenzo, că ne iubeau..."

Și atunci fațada episcopiei se prăbuși și ei se aruncară la pămînt, acoperiți de praf, și el se gîndi la Madrid, așa cum arăta cînd ajunsese acolo, în cafenelele pline de lume pînă la două-trei dimineața, cînd nimeni nu vorbea decît despre război, cînd toți pluteau într-un fel de euforie și erau absolut siguri de victorie iar el se gîndi că Madridul continua să reziste și că madrilenele își făceau din bombe moațe pentru păr... [2]. Se tîrîră pînă la scară. Miguel nu era înarmat. El își tîra pușca gălbuie. Știa că nu aveau decît o pușcă la cinci oameni. Hotărî să-și păstreze pușca.

Coborîră pe scara în spirală.

„Cred că era într-o cameră un copil care plîngea. Nu sînt sigur, s-ar putea să fi luat drept plîns țipătul alarmei aeriene."

Dar și-l închipui acolo, părăsit. Coborîră pe dibuite, în întuneric. Era atîta beznă, încît atunci cînd au ajuns în

[1] Alt cîntec al războiului spaniol : „Cu Lister și Campesino cu Galán și cu Modesto / și cu comandantul Carlos / nu cunosc soldații frica."

[2] Aluzie la *copla* cîntată în timpul asedierii orașului Cádix de către trupele lui Napoleon, reluată în timpul războiului civil spaniol : „Cu bombele trimise / de francujii lui Soult / gaditanele își fac / bigudiuri pentru păr."

stradă, li s-a părut că-i ziuă. Miguel spuse : „*No pasarán*" şi femeile răspunseră la fel : „N-or să treacă !" Noaptea îi orbise şi probabil că se abătuseră puţin de la drum, căci una din femei alergă spre ei şi le spuse :

— Nu, nu pe-aici. Veniţi cu noi.

Cînd se obişnuiseră cu lumina slabă a nopţii, erau toţi cu faţa în jos, culcaţi pe trotuar. Zidul prăbuşit îi izolase de mitralierele duşmane : strada era blocată ; el trase în piept praful împrăştiat, şi o dată cu el, transpiraţia fetelor culcate alături. Încercă să le vadă feţele. Nu zări decît un basc, o beretă de pînză, pînă cînd fata întinsă lîngă el îşi ridică faţa şi el văzu părul castaniu despletit, albit de varul dărîmăturilor, iar ea îi spuse :

— Eu sînt Dolores.
— Lorenzo. El e Miguel.
— Miguel.
— Ne-am pierdut de grup.
— Eram din corpul patru de armată.
— Cum plecăm de aici ?
— Trebuie să facem un ocol şi să trecem podul.
— Cunoaşteţi locurile ?
— Miguel le ştie.
— Da, le cunosc.
— De unde eşti ?
— Sînt mexican.
— Ah, atunci nu-i greu să ne înţelegem.

Avioanele se îndepărtară, iar ei se ridicară în picioare. Nuri, cea cu bascul, şi Maria, cu bereta de pînză, îşi spuseră numele, iar ei le repetară pe ale lor. Dolores era în pantaloni şi vestă, celelalte două aveau salopete şi ranite. Înaintară în şir indian pe strada pustie, strecurîndu-se pe lîngă zidurile clădirilor înalte, pe sub balcoanele întunecoase care aveau ferestrele deschise, ca într-o zi de vară. Auzeau împuşcăturile continue, dar nu ştiau dincotro vin. Uneori călcau pe cioburi de sticlă, alteori Miguel, care mergea în capul şirului, îi făcea atenţi cînd treceau pe lîngă un cablu căzut. Un cîine îi lătră la o răspîntie şi Miguel aruncă după el cu o piatră. Pe un balcon, un bătrîn stătea într-un balansoar, cu capul înfofolit într-un fular. Nici nu se uită la ei cînd trecură, iar ei nu înţeleseră ce făcea

acolo : dacă aştepta să se întoarcă cineva, să răsară soarele, ori ce altceva. Nici nu se uită la ei.

El respiră adînc. Lăsară în urmă satul şi ajunseră pe un cîmp cu plopi desfrunziţi. În toamna asta, nu strînsese nimeni frunzele uscate care foşneau sub picioarele lor, înnegrite deja de umezeală. Privi zdrenţele ude care înfăşurau picioarele lui Miguel şi dori iarăşi să-i dea cizmele lui, dar mersul tovarăşului lui era atît de sigur, picioarele îi erau aşa de puternice şi zvelte, încît îşi dădu seama că ar fi inutil să-i ofere un lucru de care n-avea nevoie. În depărtare îi aşteptau culmile întunecate. Poate că atunci o să aibă nevoie. Acum, nu. Acum erau lîngă podul sub care curgea apa tulbure şi adîncă, şi ei se opriră s-o privească.

— Credeam c-o să fie îngheţat — avu un gest de supărare.

— Apele din Spania nu îngheaţă niciodată, murmură Miguel. Totdeauna curg.

— De ce ? îl întrebă Dolores.

— Fiindcă am fi putut evita podul.

— De ce ? întrebă acum Maria şi toate trei, cu privirile întrebătoare, semănau cu nişte fetiţe curioase.

Miguel spuse :

— Pentru că, în general, podurile sînt minate.

Micul grup nu se mişcă. Fluviul repede, alb, de la picioarele lor, îi hipnotiza. Nu se mişcară pînă ce Miguel ridică ochii, privi spre munţi şi spuse :

— Dacă traversăm podul, putem să ajungem în munţi şi de acolo la graniţă. Dacă nu reuşim, or să ne împuşte...

— Şi atunci ? întrebă Maria cu un suspin înăbuşit şi, pentru prima oară, cei doi bărbaţi văzură privirea ei sticloasă, obosită.

— Am pierdut ! strigă Miguel, strîngînd pumnii goi şi începu să se întvîrtească, de parc-ar fi căutat pe pămîntul acoperit de covorul de frunze negre o puşcă. Şi n-avem cum da înapoi. Şi nici aviaţie, nici artilerie, nimic !

El nu se clinti. Rămase privindu-l pe Miguel pînă cînd Dolores, mîna caldă a lui Dolores, cele cinci degete pe care le scosese tocmai atunci de la subsuoară apucară cele cinci degete ale băiatului şi el înţelese. Ea-i căută ochii şi el îi văzu, tot pentru prima dată, pe ai ei. Fata clipi şi el

văzu că sînt verzi, ca marea de la noi. O văzu nepieptănată, nefardată, cu obrajii înroşiţi de frig, cu buzele pline, uscate. Ceilalţi trei nu observaseră nimic. Merseră, ea şi cu el, ţinîndu-se de mînă şi păşiră pe pod. El ezită o clipă. Ea nu. Cele zece degete unite îi încălzeau cu singura căldură pe care o simţise el în toate aceste luni.

„...singura căldură pe care-am simţit-o în toate lunile astea de retragere lentă spre Cataluña şi Pirinei."

Ascultau zgomotul pe care-l făcea sub ei fluviul şi scîrţîitul podului de lemn. Poate că Miguel şi fetele i-au strigat de pe celălalt ţărm, dar ei n-au auzit nimic. Podul se lungea, s-ar fi zis că traversează un ocean, nu rîul învolburat.

„Inima-mi bătea repede. Probabil că i se simţeau bătăile în mîna mea, fiindcă ea mi-a ridicat-o şi şi-a dus-o la piept, şi-am simţit cît de tare îi bătea inima..."

Au mers din clipa aceea unul lîngă altul, fără să se teamă şi podul se scurta.

De cealaltă parte a rîului apăru ceva ce nu văzuseră încă. Un ulm mare desfrunzit, măreţ, frumos, alb. Nu era acoperit de zăpadă, ci de un înveliş strălucitor de gheaţă. Era atît de alb, încît scînteia în noapte ca o bijuterie. El simţi povara puştii ţinute pe umăr, povara picioarelor, tălpile de plumb pe lemnul podului : atît de diafan, strălucitor şi alb i se părea ulmul care-i aştepta. Strînse degetele lui Dolores. Vîntul îngheţat îi orbea. Închise ochii.

„Închideam ochii, tată, şi-i deschideam, temîndu-mă ca nu cumva copacul să nu mai fie acolo..."

Atunci picioarele simţiră pămîntul, se opriră, fără să privească în urma lor, şi alergară amîndoi spre ulm, fără să ia în seamă strigătele lui Miguel şi ale celor două fete, fără să audă fuga prietenilor pe pod, alergară şi îmbrăţişară trunchiul gol, alb, acoperit de gheaţă, clătinîndu-l în timp ce perlele frigului cădeau peste capetele lor, mîinile care îmbrăţişau trunchiul se atinseră şi se depărtară dintr-o dată de copacul lor ca să se îmbrăţişeze, Dolores şi el, ca el să-i mîngîie fruntea şi ea grumazul ; ea se dădu puţin înapoi pentru ca el să-i vadă mai bine ochii verzi, umezi şi gura întredeschisă înainte de-a-şi ghemui capul pe pieptul băiatului, ridicînd faţa şi întinzîndu-i buzele, înainte

de-a fi înconjurați de prietenii care nu îmbrățișară copacul, așa cum o făcuseră ei...

.....Ce caldă ești, Lola, ...Și-mi ești atît de dragă."

Făcură popas în contraforturile sierrei, sub coroana de zăpadă. Miguel și tînărul căutară crengi și făcură focul. El se așeză lîngă Lola și o luă iarăși de mînă. Maria scoase din traistă un blid spart, îl umplu cu zăpadă, o făcu să se topească lîngă foc și mai scoase apoi o bucată de brînză de capră. Pe urmă, Nuri scoase din sîn, rîzînd, niște plicuri boțite de ceai Lipton și toți izbucniră în rîs, văzînd mutra căpitanului de iaht englez desenată pe plicurile cu ceai.

Nuri povesti că înainte de căderea Barcelonei sosiseră pachete cu țigări, ceai și lapte condensat trimise de americani. Nuri era durdulie și veselă și înainte de război lucrase într-o fabrică de țesături, iar Maria vorbea și evoca amintirea zilelor de studenție la Madrid, cînd locuia în Căminul Studențesc, cînd participa la grevele împotriva lui Primo de Rivera și plîngea la premierele lui Lorca.

„Îți scriu, cu foile rezemate pe genunchi, în timp ce-i aud vorbind și încerc să le spun cît de mult iubesc Spania și nu reușesc să vorbesc decît despre prima mea vizită la Toledo, un oraș pe care mi-l închipuiam așa cum îl pictase El Greco împăienjenit într-o furtună de fulgere și de nori verzui, dominînd întinsul Tajo, un oraș, cum să-ți spun ?, războindu-se cu el însuși. Și-am găsit un oraș scăldat în soare, un oraș însorit și tăcut, un Alcázar bombardat, fiindcă tabloul lui El Greco — iată ce încerc să le spun — e întreaga Spanie și dacă Tajo din Toledo e mai îngust, ruptura [1] din Spania se întinde de la o mare la alta. Iată ce-am văzut aici, tată. Asta încerc să le spun..."

Asta le spuse, înainte ca Miguel să înceapă să povestească cum s-a alăturat brigăzii colonelului Asencio și cît i-a fost de greu să învețe să se bată. Le spuse că toți cei din armata populară erau niște viteji, dar că asta nu ajungea ca să învingă. Trebuiau să învețe să lupte. Și soldații improvizați nu înțelegeau prea repede că există reguli de securitate și că face mai mult să continui să trăiești ca să continui lupta. Și pe urmă, după ce învățau să se apere,

[1] În original, *tajo* : tăietură, despicătură.

le mai rămînea să învețe cum să atace. Și după ce știau toate astea, trebuiau să mai învețe lucrul cel mai greu, să cîștige cea mai grea victorie, izbînda asupra lor înșiși, asupra obiceiurilor și comodității lor. Îi vorbi de rău pe anarhiști, care erau, după Miguel, niște defetiști, și pe traficanții care promiteau Republicii arme pe care le vînduseră deja lui Franco. Spuse că cea mai mare durere a lui, cea pe care-o s-o ia cu el în mormînt, era că nu putea înțelege cum de nu s-au ridicat toți muncitorii din lume ca să ne apere în Spania, fiindcă, dacă pierdea Spania, era ca și cum ar fi pierdut toții laolaltă. Spuse toate astea și rupse în două o țigară, îi dădu o jumătate mexicanului și fumară amîndoi, el lîngă Dolores, dîndu-i chiștocul ca să fumeze și ea.

Auziră, undeva departe, un bombardament intens. De la tabăra lor, se vedea o strălucire gălbuie, un evantai de praf în noapte.

— E Figueras, spuse Miguel. Bombardează Figueras.

Priviră spre Figueras. Lola era alături de el. Nu vorbea cu ceilalți. Nu-i vorbi decît lui, în șoaptă, în timp ce priveau praful acela și zgomotul îndepărtat. Îi spuse că avea douăzeci și doi de ani, cu trei mai mult decît el, iar el se îmbătrîni și-i răspunse că împlinise deja douăzeci și patru. Ea îi mărturisi că era din Albacete și că plecase la război ca să-și urmeze logodnicul. Își făcuseră studiile împreună — studiaseră chimia — și ea l-a urmat, dar pe el l-au împușcat maurii în Oviedo. El îi povesti că venea din Mexic și că acolo trăia într-un ținut cald, plin de fructe. lîngă mare. Ea îl rugă să-i vorbească despre fructele tropicale și numele pe care ea nu le auzise niciodată îi făcură să rîdă, ea îi spuse că *mamey* semăna cu un nume de otravă și *guanábana* cu unul de pasăre. El îi zise că iubea caii și că, după ce venise, făcuse parte din cavalerie, dar că acum nu mai aveau nici cai, nici nimic. Ea îi răspunse că nu se urcase niciodată pe un cal ; el încercă să-i explice bucuria pe care ți-o dă călăritul, mai cu seamă pe plajă, în zori, cînd aerul miroase a iod și vîntul din nord se liniștește, cînd mai plouă încă domol și spuma pe care-o ridică copitele se contopește cu burnița și mergi cu pieptul gol, cu buzele pline de sare. Asta-i plăcu. Îi spuse că poate-i mai rămăsese încă amintirea sării în gură și-l

sărută. Ceilalți adormiseră în jurul focului care aproape se stinsese. El se sculă ca să-l aţiţe, avînd încă în gură gustul Lolei. Văzu că într-adevăr toţi adormiseră, lipiţi unul de altul ca să se încălzească şi se întoarse alături de Lola. Ea îi deschise jacheta căptuşită cu blană de miel şi el îşi împreună mîinile pe spatele fetei şi pe bluza de dril şi ea îi acoperi spatele cu jacheta. Ea îi şopti la ureche că trebuiau să hotărască un loc unde să se întîlnească din nou, în cazul cînd s-ar despărţi. El îi spuse c-or să se regăsească într-o cafenea pe care-o ştia, aproape de piaţa Cibeles, după ce-o să eliberăm Madridul, ea îi declară c-or să se vadă în Mexic şi el îi răspunse că da, în piaţa din portul Veracruz, sub arcade, în cafeneaua din La Parroquia. O să bea cafea şi-o să mănînce raci.

Ea zîmbi, el la fel şi-i spuse că voia să-i desfacă părul şi s-o sărute, ea i-o luă înainte şi-i scoase şapca, îl ciufuli, în timp ce el îşi strecura mîinile sub bluza de dril, îi mîngîia spatele, căuta sînii liberi şi nu se mai gîndiră la nimic, nici el, nici ea, fiindcă glasul nu-i mai pronunţa cuvinte, ci lăsa să-i scape tot ce gîndea în murmurul acela continuu care însemna în acelaşi timp mulţumesc te iubesc nu mă uita vino...

Iau în piept cu trudă muntele şi pentru prima dată Miguel merge greu ; şi nu din cauza urcuşului, care e dificil. I-au îngheţat picioarele de frig, un frig cu dinţi pe care toţi îl simt pe faţă. Dolores se sprijină de braţul iubitului ei şi, cînd o priveşte cu coada ochiului, o vede îngrijorată, dar zîmbeşte cînd i se uită în ochi. Numai de n-ar fi furtună, e tot ce cere, e tot ce vor. El e singurul înarmat şi puşca lui nu mai are decît două gloanţe. Miguel le-a spus că nu trebuie să le fie frică.

„Nu mi-e frică. De cealaltă parte a muntelui e graniţa şi-o să petrecem noaptea asta în Franţa, într-un pat, cu un acoperiş deasupra capului. O să mîncăm bine. Mi-aduc aminte de tine şi mă gîndesc că nu ţi-ar fi ruşine, c-ai face la fel ca mine. Ai luptat şi tu şi ţi-ar face plăcere să ştii că există totdeauna cineva care să continue lupta. Ştiu că asta ţi-ar face plăcere. Dar acum o să se termine cu lupta asta. Imediat ce-o să trecem graniţa, membrul brigăzilor internaţionale în retragere n-o să mai existe şi-o să înceapă altceva. Nu voi uita niciodată viaţa

de aici, tată, căci aici am învățat tot ce știu. E foarte simplu. O să-ți povestesc cînd mă întorc. Acum nu găsesc cuvintele."

Pipăi cu un deget scrisoarea pe care-o purta în buzunarul cămășii. Nici nu putea deschide gura din cauza frigului. Respira gîfîind. Dintre dinții strînși țîșnea un abur alb. Mergeau așa de încet. Șirul refugiaților era enorm; nu-l puteai cuprinde cu privirea. Înaintea lor mergeau căruțele pline cu grîu și cîrnați pe care țăranii le duceau în Franța; femeile mergeau ducînd în spinare salteaua și pledurile, alții duceau tablouri și scaune, ligheane și oglinzi. Țăranii spuneau c-or să semene în Franța. Înaintau foarte încet. Erau și copii, unii sugari. Pămîntul de pe munte era tare, aspru, plin de mărăcini și hățișuri. Mergeau arînd muntele. El simți pumnul lui Dolores ascuns sub vestă și mai simți că trebuia s-o salveze și s-o protejeze. O iubea mai mult decît azi-noapte. Și știa că mîine o s-o iubească mai mult decît azi. Și ea pe el. Nu era nevoie să și-o spună. Se plăceau. Asta era tot. Ne placem. Știau acum să rîdă împreună. Aveau multe lucruri să-și povestească.

Dolores se depărtă de el și alergă spre Maria. Luptătoarea se oprise lîngă o stîncă, cu o mînă pe frunte. Spuse că nu era nimic. Se simțea foarte obosită. Trebuiră să se dea la o parte ca să facă loc fețelor roșii, mîinilor înghețate, căruțelor încărcate. Maria repetă că era puțin amețită. Lola o luă de braț și reluară drumul și tocmai atunci, da, atunci auziră foarte aproape zgomotul motorului și se opriră. Avionul nu se vedea. Toți îl căutară din ochi, căci cerul era lăptos. Miguel a fost primul care-a zărit aripile negre, crucea încîrligată și tot el a strigat primul spre ceilalți.

— La pămînt! Cu fața în jos!

Toți la pămînt, între stînci, sub căruțe. Toți, în afară de pușca în care mai sînt două gloanțe. Și nu trage, prăpădita asta, afurisita de mătură ruginită, nu vrea să tragă oricît aș apăsa pe trăgaci, în picioare, pînă cînd zgomotul trece pe deasupra capetelor, le acoperă cu umbra cea iute și cu ploaia de mitralii care cade pe pămînt și tună pe piatră.

„— Jos, Lorenzo, jos, mexicanule!"

Jos, jos, jos, Lorenzo, și cizmele tale noi pe pământul uscat, Lorenzo, și pușca ta pe jos, mexicanule, și greața pe care-o simți în stomac, ca și cum ai purta oceanul în măruntaie, și fața ta la pământ cu ochii tăi verzi și deschiși și cu amorțeala somnului, între soare și noapte, în timp ce ea țipă iar tu știi că, în sfîrșit, cizmele tale or să-i fie de folos sărmanului Miguel cu barba lui blondă și ridurile albe, și peste un minut Dolores o să se azvîrle la pieptul tău, Lorenzo, și Miguel îi va spune că e zadarnic, plîngînd pentru prima dată, că trebuie să continue drumul, că viața e de cealaltă parte a munților, viața și libertatea, fiindcă astea erau chiar cuvintele pe care le-a scris el ; au luat scrisoarea, au scos-o din cămașa pătată, ea a strîns-o în mîini, ce căldură !, dac-o ninge, o să-l îngroape zăpada, cînd l-ai mai sărutat încă o dată, Dolores, prăbușită peste trupul lui și el a vrut să te ducă pe malul mării, călare, înainte de-ai atinge sîngele și să adoarmă cu tine în ochi... tot verdele... nu uita...

EU mi-aș spune adevărul, dacă nu mi-aș simți buzele albe, dacă n-aș fi frînt în două, incapabil să mă stăpînesc pe mine însumi, dac-aș suporta povara cuverturilor, dacă nu m-aș lungi iar, răsucit, cu fața în jos, vomînd lichid și fiere ; mi-aș spune că nu-i de ajuns să repeți timpul și locul, pura permanență ; mi-aș spune că era ceva mai mult, o dorință pe care n-am exprimat-o niciodată, ceea ce m-a obligat să-l conduc — ah, nu știu, nu-mi dau seama —, da, să-l oblig să găsească capetele firului rupt de mine, să-mi reînnoade viața, să-mi întregească celălalt destin, a doua parte pe care eu n-am putut-o împlini, și ea, așezată la căpătîiul meu, mă întreabă numai :

— De ce-a fost așa ? Spune-mi : de ce ? Eu îl crescusem pentru altceva. De ce l-ai luat ?

— Nu l-a trimis la moarte pe propriul lui fiu preferat ? Nu l-a smuls de lîngă tine, de lîngă mine, ca să-l deformeze ? Nu-i adevărat ?

— Teresa, tatăl tău nu te aude...

— Se preface. Închide ochii și se preface.

— Taci.

— Taci.

Eu nu mai știu. Dar îi văd. Au intrat. Ușa de acaju se deschide, se închide și pașii se afundă fără zgomot în covorul gros. Au închis ferestrele. Au tras, șușotind, perdelele cenușii. Au intrat.

— Sînt... sînt eu, Gloria...

Foșnetul proaspăt și dulce al banilor și-al acțiunilor cînd le atinge mîna unui om ca mine. Demarajul lin al unei limuzine de lux, special comandate, cu aer conditționat, bar, telefon, cu perne pentru mijloc și taburete pentru picioare, ei, popo, ce zici ?, și acolo, sus, ce zici ?

— Vreau să mă întorc acolo, în ținutul...

— De ce-a fost așa ? Spune-mi : de ce ? Eu îl crescusem pentru altceva. De ce l-ai dus cu tine ?

și nu-și dă seama că e ceva și mai dureros decît cadavrul părăsit, decît gheața și soarele care i-au fost mormînt, decît ochii rămași deschiși pentru veșnicie, devorați de păsări ; Catalina lasă bucata de bumbac pe care mi-o trecea peste tîmple, se dă la o parte și nu știu dacă plînge ; încerc să ridic mîna ca s-o găsesc ; sforțarea aleargă în junghiuri întretăiate de la brat pînă la piept și de la piept la pîntec ; că în pofida cadavrului părăsit, în pofida gheței și a soarelui care l-au îngropat, în pofida ochilor deschiși pentru veșnicie, devorați de păsări, e ceva și mai rău ; vărsăturile de nestăpînit, dorința de nestăpînit de-a defeca, fără să reușești s-o faci, fără să reușești nici măcar să elimini gazele din pîntecul balonat, fără să poți opri durerea difuză, fără să poți găsi pulsul la încheietura mîinii, fără să-ți mai poți simți picioarele, simțind că sîngele mi se revarsă, că mi se varsă înăuntru, da, înăuntru, eu o știu mai bine, nu ei, și nu-i pot convinge, ei nu-l văd scurgîndu-se din buze înspre pulpe ; ei nu cred, nu spun decît că nu mai am temperatură, ah, temperatură, nu spun decît colaps, colaps, nu bănuiesc decît o tumefacție, tumefacție cu contururi fluide, iată ce spun în timp ce mă reții, mă palpează, vorbesc de marmoraje, da, îi aud, de marmoraje violacee pe pîntecul pe care eu nu-l mai simt, nu-l mai văd : că e ceva mai cumplit decît cadavrul abandonat, decît gheața și soarele care i-au fost mormînt, decît ochii deschiși pentru veșnicie, devorați de păsări : să nu ți-l poți aminti, să nu-l

ții minte decît după portretele lui, după lucrurile pe care le-a lăsat în cameră, după cărțile însemnate pe margini : dar ce are mirosul transpirației lui ?, nimic nu repetă culoarea pielii lui ; și nu mă pot gîndi la el din moment ce nu-l mai pot vedea și simți ;

călărea, în dimineața aceea ;

țin minte asta : am primit o scrisoare cu timbre dintr-o țară străină

dar să mă gîndesc la el

ah, am visat, mi-am închipuit, am știut acele nume, mi-am amintit cîntecele acelea, ah, mulțumesc, dar de știut, cum să pot ști ? ; nu știu, nu știu ce-a fost cu războiul acela, cu cine-a vorbit înainte de moarte, cum îi chema pe bărbații, pe femeile care i-au fost tovarăși în preajma morții, ce-a spus, ce-a gîndit, cum era îmbrăcat, ce mîncase în ziua aceea, asta nu mai știu ; inventez peisaje, inventez orașe, inventez nume și iată că nu le mai țin minte : Miguel, José, Federico, Luis ? Consuelo, Dolores, Maria, Esperanza, Mercedes, Nuri, Guadalupe, Esteban, Manuel, Aurora ? Guadarrama, Pirineii, Figueras, Toledo, Teruel, Ebro, Guernica, Guadalajara ? ; cadavrul părăsit, gheața și soarele care i-au fost mormînt, ochii rămași deschiși pentru veșnicie, devorați de păsări ;

ah, îți mulțumesc, ție care mi-ai arătat ce ar fi putut fi viața mea,

ah, îți mulțumesc, ție care-ai trăit ziua aceea în locul meu,

dar e ceva și mai dureros :

nu-i așa, nu-i așa ? Asta există cu adevărat, lucrul ăsta e într-adevăr al meu. Asta înseamnă să fii Dumnezeu, nu-i așa ?, să fii temut și urît și toate celelalte, asta înseamnă să fii Dumnezeu, cu adevărat, nu-i așa ? Învață-mă să salvez toate astea, popo, și te las să-ți faci meseria cu mine, mă bat cu pumnii în piept, merg în genunchi la un sanctuar, beau oțet și port o cunună de spini. Spune-mi cum să salvez toate astea, căci spiritul...

— ...și-al Fiului și-al Sfîntului Duh, amin...

E ceva și mai dureros :

— Nu, în cazul ăsta ar fi fost vorba de o tumoare moale, sigur, dar și de-o deplasare sau de-un început de hernie a viscerelor...

— Repet : ocluzie intestinală. Durerea e provocată doar de torsiunea anselor intestinale care a provocat ocluzia...

— În cazul ăsta ar trebui operat..

— Poate că a şi început cangrena şi n-o putem evita...

— Cianoza e deja evidentă...

— Facies...

— Hipotermie...

— Lipotimie...

Tăceţi... Tăceţi !

— Deschideţi ferestrele.

Nu pot să mă mişc ; nu ştiu încotro să mă uit, în ce parte să mă întorc ; nu simt temperatura, ci doar frigul care îmi cuprinde pulpele, dar nu frigul şi căldura pe care le au toate celelalte, ceea ce e păstrat, ce n-am văzut niciodată...

— Sărăcuţa... a impresionat-o...

...tăceţi... bănuiesc ce mutră am, nu mi-o spuneţi... ştiu că am unghiile pământii, pielea albăstrie... tăceţi...

— Apendicită ?

— Trebuie operat.

— E riscant.

— Susţin : colică nefritică. Două centigrame de morfină şi se calmează.

— E riscant.

— Nu are hemoragie.

Îţi mulţumesc. Aş fi putut să mor la Perales. Aş fi putut muri cu soldatul acela. Aş fi putut muri într-o cameră pustie, faţă în faţă cu omul acela gras. Am supravieţuit. Tu ai murit. Mulţumesc.

— Opriţi-l. Ligheanul.

— Vezi unde-a ajuns ? Vezi, vezi ? Ca fratele meu. La fel.

— Opriţi-l. Ligheanul.

Opriţi-l. Se duce. Opriţi-l. Vomează. Vomează gustul pe care la început îl simţise numai. Nu se mai poate întoarce. Vomează cu faţa în sus. Îşi vomează murdăria. I se scurge pe buze, pe fălci. Excrementele. Ele ţipă. Ţipă.

Nu le aud, dar trebuie să strige. Asta nu se întîmplă. Nu e nimic. Trebuie să strige ca să nu se întîmple. Mă opresc, mă imobilizează. Gata. Se duce. Pleacă fără nimic, gol. Fără lucruri. Opriți-l. Pleacă.

TU vei citi scrisoarea aceea, datată dintr-un lagăr de concentrare, timbrată în străinătate, semnată Miguel, care o va cuprinde pe cealaltă, scrisă în grabă, semnată Lorenzo; vei primi scrisoarea asta, vei citi : „Nu mi-e frică... Mi-aduc aminte de tine... Nu ți-ar fi fost rușine... N-o să uit niciodată viața de aici, tată, fiindcă aici am învățat tot ce știu... O să-ți povestesc cînd mă întorc" ; o să citești și-o să ai din nou de ales : o să alegi altă viață ;

vei hotărî să-l lași pe mîna Catalinei, n-o să-l duci în ținutul acela, n-o să-l împingi spre propria lui alegere ; n-o să-l împingi spre destinul mortal, care-ar fi putut fi al tău ; n-o să-l obligi să facă ce n-ai făcut tu însuți, să-ți răscumpere viața irosită ; n-o să accepți ca, de data asta, pe-o cărare stîncoasă, tu să mori, însă ea să fie salvată ;

vei prefera să-l iei în brațe pe soldatul rănit care pătrunde în pădurice a salvatoare, să-l întinzi, să-i speli brațul ciopîrțit de mitralieră în ochiul de apă pîrjolit de deșert, să-l pansezi, să rămîi lîngă el, să-i dai curaj din curajul tău, să aștepți, să aștepți să fiți descoperiți, prinși, împușcați într-un sat cu nume uitat, ca acela prăfuit, ca acela înălțat din chirpici și frunze de *maguey* ; să fiți împușcați, soldatul și tu, doi oameni fără nume, goi, aruncați în groapa comună a condamnaților, fără inscripții la căpătîi ; mort la douăzeci și patru de ani, fără alte căi, fără alte labirinturi, fără alte alegeri de făcut : mort, ținînd de mînă un soldat fără nume salvat de tine ; mort ;

îi vei spune Laurei : da

îi vei spune omului gras din camera aceea goală, zugrăvită în indigo : nu

vei prefera să rămîi acolo cu Bernal și Tobías, să-ți urmezi soarta, să nu ajungi în curtea pătată de sînge ca să te dezvinovățești, ca să gîndești că prin moartea lui Zagal ai spălat-o pe cea a tovarășilor tăi

n-o să te duci la bătrînul Gamaliel în Puebla

n-o vei mai primi pe Lilia cînd o să se-ntoarcă în noaptea aceea

nu te vei gîndi că niciodată n-o să mai poţi avea altă femeie

vei rupe tăcerea în seara aceea, îi vei vorbi Catalinei, îi vei cere să te ierte, îi vei vorbi de cei care-au murit pentru tine, îi vei cere să te accepte aşa, cu vinele tale, o s-o rogi să nu te urască, să te accepte aşa

o să rămîi cu Lunero pe moşie, nu vei părăsi niciodată locul acela

vei rămîne cu Sebastian, învăţătorul — cum era ?, cum era ?, nu vei pleca să te alături revoluţiei în nord,

vei fi un peon

vei fi un fierar

vei rămîne pe dinafară, cu cei care-au rămas pe dinafară

n-o să fii Artemio Cruz, n-o să ai şaptezeci şi unu de ani, n-o să cîntăreşti şaptezeci şi nouă de kilograme, n-o să ai un metru optzeci şi doi înălţime, n-o să porţi dinţi falşi, n-o să fumezi ţigări negre, n-o să te-mbraci în cămăşi de mătase italiană, n-o să colecţionezi butoni de manşete, n-o să-ţi comanzi cravatele la o casă de mode din New York, n-o să porţi costume albastre la trei nasturi, n-o să preferi caşmirul irlandez, n-o să bei *gin-and-tonic*, n-o să ai un Volvo, un Cadillac şi-o camionetă Rambler, n-o să ţii minte şi n-o să iubeşti un tablou de Renoir, n-o să mănînci la micul dejun ouă ochiuri şi felii de pîine prăjită cu marmeladă *Blackwell's*, n-o să citeşti în fiecare dimineaţă un ziar care-ţi aparţine, n-o să răsfoieşti uneori seara, *Life* şi *Paris-Match*, n-ai să auzi desfăşurîndu-se în jurul tău acest descîntec, acest cor, ura aceasta care vrea să-ţi smulgă viaţa înainte de vreme, care invocă, invocă, invocă, invocă ceea ce ai mai fi putut să-ţi închipui zîmbind, acum cîtva timp, dar nu vei tolera azi :

De profundis clamavi

De profundis clamavi

Priveşte-mă, ascultă-mă, dă lumină ochilor mei, ca să nu adorm, nici în moarte / Căci în ziua cînd vei mînca din el vei muri / Nu te bucura de moartea aproapelui, adu-ţi aminte că toţi sîntem muritori / Moartea şi infernul

au fost prăbuşite în lacul de foc şi asta a fost a doua moarte / De ceea ce mă tem nu scap, mă stăpîneşte ceea ce mă umple de spaimă / Cît de amară e amintirea ta pentru cel mulţumit de bogăţiile lui / Ţi s-au deschis cumva uşile morţii ? / Păcatul ni s-a tras de la femeie şi tot prin ea murim cu toţii / Ai văzut poarta ţinutului întunericului ? / Bună-i vrerea ta pentru sărman şi neputincios / Şi ce fructe au cules atunci ? Pe cele de care se ruşinează acum, căci sfîrşitul lor e moartea / Fiindcă pofta cărnii înseamnă moarte ;

cuvînt al Domnului, viaţă, îndeletnicire a morţii,
de profundis clamavi, domine,
omnes eodem cogimur, omnium versatur urna
quae quasi saxum Tantalum semper impendet
quid quisque vitet, nunquam homini satis cautum est in horas
mors tanem inclusum protrahet inde caput
nascentes morimur, finisque ab origine pendet
atque in se sua per vestigia volvitur annus
omnia te vita perfuncta sequentur [1]

cor, mormînt ; glasuri, rug ; îţi vei închipui, în zona uitată a conştiinţei tale, riturile, ceremoniile acestea, acest declin : înmormîntare, incinerare, balsam ; expus în vîrful unui turn, ca nu pămîntul, ci aerul să te descompună : închis în mormînt cu sclavii tăi morţi ; plîns de bocitoare plătite ; îngropat cu tot ce ai mai preţios, ca să-ţi ţină tovărăşie giuvaerele tale negre : veghe, prohod,

requiem aeternam, dona eis Domine
de profundis clamavi, Domine [2]

vocea Laurei, care vorbea despre lucrurile astea, aşezată pe jos, cu genunchii îndoiţi, cu cărticica legată în mînă... spune că totul ne poate fi mortal, chiar ceea ce

[1] Din adîncuri te-am chemat, Doamne, toţi sîntem minaţi în acelaşi loc, urna tuturor zarurilor soartei stă să se răstoarne mereu ameninţătoare, cum stînca ameninţă pe Tantal. Niciodată în clipa trăită omul nu ştie sigur de ce să se ferească, moartea pînă la urmă îl scoate afară pe cel ce s-a ascuns. Murim deja în capul noului născut şi sfîrşitul stă în începutul lucrurilor, iar anul se împlineşte din propriile lui sfărîmături. Toate cele ce şi-au îndeplinit cursul vieţii se întorc spre tine (lat.).

[2] Liniştea eternă dăruieşte-le-o, Doamne, / din adîncuri te-am chemat, Doamne (lat.).

ne dă viață... spune că, neputînd remedia moartea, mizeria, ignoranța, am face bine, ca să fim fericiți, să nu ne gîndim la ele... spune că e de temut doar moartea fulgerătoare... de asta și trăiesc duhovnicii în casa atotputernicilor... spune fii bărbat ; teme-te de moartea lipsită de primejdie, nu de cea în mijlocul primejdiei... spune că premeditarea morții e premeditarea libertății... spune cît de tăcuți ți-s pașii, oh, moarte înghețată... spune nu te vor cruța, orele ; orele care-ți sapă la rădăcină zilele... spune arătîndu-mi tăiat, nodul îngust... spune nu-i oare făcută ușa mea din plăci duble metalice ?... spune c-o să mor o mie de morți, căci ceea ce aștept e chiar viața mea... spune că omul vrea să trăiască atunci cînd vrerea Domnului e să moară... spune la ce bun comori, vasali, slujitori... ?

la ce bun ? la ce bun ? să intoneze, să cînte, să geamă; nu vor atinge sculpturile somptuoase, marchetăriile bogate, mulurile de ipsos și aur, comodele incrustate cu os și baga, ferecăturile și zăvoarele, cuferele cu aplicații și încuietori de fier, taburetele parfumate din lemn de *ayacahuite*, băncile corului, cornișele și șambranele baroce, spătarele arcuite, lemnăria cioplită, mascaroanele policrome, ornamentele țintuite în bronz, pieile lucrate, picioarele curbate ale mobilelor, terminate într-o gheară ținînd o bilă, casulele cu fir de argint, fotoliile îmbrăcate în damasc, divanele de catifea, mesele de sufragerie, vazele și amforele, panourile fațetate, paturile cu baldachin și tapiserii, coloanele ornate cu caneluri, stemele și chenarele, covoarele de merinos, cheile de fier forjat, pînzele crăpate, mătăsurile și cașmirurile, lînurile și taftalele, cristalele și policandrele, vesela pictată de mînă, grinzile călduroase, de astea n-or să se atingă : toate astea vor fi ale tale ;

vei întinde mîna ;

o zi oarecare, care va fi totuși o zi neobișnuită ; sînt trei-patru ani de atunci ; nu-ți vei aduce aminte : o să-ți amintești ca să-ți aduci aminte ; nu, o să-ți amintești, fiindcă ceea ce-ți amintești în primul rînd, cînd încerci să-ți aduci aminte, e o zi deosebită, o zi ceremonioasă, o zi despărțită de celelalte prin cifrele roșii ; asta va fi ziua — o vei gîndi tu însuți atunci — în care toate numele, persoanele, cuvintele, faptele dintr-un ciclu fermentează și

fac să trosnească crusta pămîntului ; va fi o noapte cînd vei sărbători Anul Nou ; degetele tale artritice vor apuca cu greutate balustrada de fier forjat ; o să-ţi înfunzi cealaltă mînă în buzunarul hainei şi-o să cobori greoi :

o să întinzi mîna ;

(1955 : 31 DECEMBRIE)

EL se agăţă cu greutate de balustrada de fier forjat. Îşi înfundă cealaltă mînă în buzunarul hainei de casă şi coborî greoi, fără nici o privire pentru nişele închinate Fecioarelor mexicane. Guadalupe, Zapopan, Remedios. Soarele la apus, pătrunzînd prin vitralii, făcea să scînteieze aurăria pictată în relief, în culori calde, rochiile largi care păreau nişte vele argintii ; învăpăie lemnul ars al grinzilor ; lumină jumătate din chipul bărbatului. Îşi pusese deja pantalonii, cămaşa şi cravata smockingului ; purta pe deasupra lor halatul roşu şi semăna cu un prestidigitator bătrîn şi obosit ; îşi închipui cum o să arate, în aceeaşi noapte, repetarea actelor care, cu altă ocazie, ar fi putut să poarte cu ele revelaţia unui farmec neobişnuit ; azi, ar recunoaşte plictisit aceleaşi feţe, aceleaşi fraze care dădeau tonul, an după an, la sărbătoarea lui San Silvestre în vasta reşedinţă din Coyoacán.

Paşii răsunau spart pe plăcile de *tezontle*. Puţin cam strînse în pantofii de lac negru, picioarele se tîrau cu şovăirea aceea greoaie pe care n-o mai putea evita. Înalt, legănat pe călcîiele nesigure, cu bustul gros şi mîinile atîrnîndu-i, nervoase, brăzdate şi ele de vene groase, străbătu încet coridoarele văruite, înfundîndu-şi paşii în covoarele de lînă, privindu-se în oglinzile care purtau patina vremii şi, din loc în loc, în cele ale comodelor în stil colonial, mîngîind cu vîrful degetelor ferecăturile şi zăvoarele, cuferele cu aplicaţii şi steme de fier, taburetele parfumate din lemn de *ayacahuite*, marchetăriile bogate. Un servitor îi deschise uşa care dădea în salonul cel mare; bătrînul se opri pentru ultima oară în faţa unei oglinzi şi-şi aranjă nodul cravatei. Îşi netezi cu palma părul în-

cărunțit, rar și ondulat care-i încununa fruntea înaltă. Strînse din fălci ca să-și fixeze bine protezele și intră în salonul cu podeaua lustruită, vastă esplanadă din lemn de cedru strălucitor, despuiată de covoare ca să se poată dansa, deschisă spre grădina cu peluză și terase din cărămizi, împodobită cu tablouri din perioada colonială: San Sebastián, Santa Lucía, San Jerónimo, San Miguel.

În fundul salonului îl așteptau fotografii, strînși în jurul fotoliului de damasc verde, sub policandrul cu cincizeci de brațe atîrnat de plafon. Pendula de pe căminul deschis lîngă taburetele îmbrăcate în piele, trase în jurul focului aprins, în zilele astea friguroase, bătu ora șapte. Salută din cap și luă loc în fotoliu, aranjîndu-și plastronul țeapăn și manșetele de pichet. Alt servitor se apropie cu cei doi ogari cenușii, cu boturi trandafirii și ochi melancolici și puse curelele lustruite în mîna stăpînului. Zgărzile cîinilor, cu ținte de bronz, sclipiră în contraste de lumini. Ridică iar capul și strînse din dinți. Fulgerele de magneziu luminară cu tonalități de var capul mare, încărunțit. Pe măsură ce-l rugau să ia alte atitudini, el își netezea părul cu insistență și-și trecea degetele peste cele două pungi umflate care-i atîrnau de nări și se pierdeau abia pe gît. Doar pometii înalți își menținеau fermitatea știută, chiar așa, străbătuți de rețeaua fină de zbîrcituri care coborau de pe pleoapele din ce în ce mai înfundate în orbite, de parc-ar fi vrut să protejeze privirea amuzată și amară în același timp, irisurile verzui ascunse între cutele cărnii căzute.

Unul din ogari lătră și încercă să scape. O sclipire de magneziu fulgeră chiar în clipa cînd el era tîrît brusc din fotoliu de forța cîinelui, cu o expresie tulburată dar rigidă. Ceilalți fotografi priviră mustrător spre cel care luase clișeul. Vinovatul scoase dreptunghiul negru din camera obscură și-l înmînă, fără nici o vorbă, unui confrate.

După ce plecară fotografii, el întinse o mînă tremurătoare și luă o țigară cu filtru din cutia de argint pusă pe o masă rustică. Aprinse cu greu bricheta și-și plimbă încet privirea, aprobînd din cap, peste pînzele vechi cu sfinți, lăcuite, pe care lumina desena pete întinse, care ștergeau detaliile centrale ale tablourilor, dar care, în schimb, dădeau un relief opac colțurilor în tonuri gălbui

şi umbre roşietice. Mîngîie damascul fotoliului şi aspiră fumul prin filtru. Servitorul se apropie fără zgomot şi-l întrebă dacă putea să-i servească ceva. Făcu semn că da şi ceru un Martini foarte sec. Servitorul deschise uşile batante din cedru sculptat şi apărură oglinzile încrustate în pereţi, barul cu etichete colorate şi sticlele cu băuturi: opalin, verde de smarald, roşu, alb cristalin: Chartreuse, Peppermint, Acquavit, Vermouth, Courvoisier, Long John, Calvados, Armagnac, Beherovka, Pernod şi şirurile de pahare de cristal masiv şi cizelat ori fin, cu clinchet de clopoţel. Luă paharul. Spuse servitorului să se ducă în pivniţă şi să aleagă cele trei sorturi de vin pentru cină. Îşi întinse picioarele şi se gîndi la grija minuţioasă cu care se ocupase de construcţia şi înzestrarea acestei case, adevărata lui locuinţă. Catalina putea locui în casa imensă din Las Lomas, lipsită de personalitate, asemenea tuturor locuinţelor de milionari. El preferase zidurile astea vechi, cu cele două secole ale lor săpate în piatră şi *tezontle*, care-l apropiau în mod misterios de episoadele trecutului, de-o imagine a pămîntului lui natal pe care nu voia s-o piardă în întregime. Da, îşi dădea seama că era vorba de-o substituire, de-o mistificare. Şi totuşi, lemnăria, piatra, zăbrelele, mulurile, mesele de sufragerie, mobila de lux, panourile şi tocurile uşilor, scaunele sculptate, conspirau ca să-i înapoieze real, cu un uşor parfum de nostalgie, scenele, atmosfera, senzaţiile tactile ale tinereţii.

Lilia se plîngea; dar Lilia n-o să înţeleagă niciodată. Ce putea să-i spună unei femei tinere ca ea un plafon de grinzi vechi? Ori o fereastră zăbrelită cu opacităţi de rugină? Ori contactul somptuos al casulei de pe cămin, stropită cu aur, brodată cu fir de argint? Ori parfumul de pin al cuferelor din *ayacahuite?* Ori luciul limpede al bucătăriei în faianţă de Puebla? Ori scaunele episcopale din sufragerie? Posesia acestor obiecte era la fel de bogată, de senzuală, de somptuoasă ca cea a banilor şi-a semnelor celor mai evidente de plenitudine. Ah, da, ce plăcere desăvîrşită, ce senzualitate a lucrurilor neînsufleţite, ce delectare, ce bucurie solitară... Doar o dată pe an aveau parte de toate astea şi invitaţii la faimoasa recepţie de la San Silvestre... O zi de plăceri înmulţite, căci oaspeţii trebuiau să accepte casa asta ca pe adevărata lui

locuință și să se gîndească la Catalina însingurată care, împreună cu ceilalți, cu Teresa, cu Gerardo cina la ora asta în reședința din Las Lomas... În timp ce el o prezenta pe Lilia și deschidea ușile unei sufragerii albastre, cu veselă albastră, garnituri albastre, pereți albaștri... în care vinurile curg în valuri și platourile circulă încărcate de cărnuri rare, de pești trandafirii și scoici parfumate, de verdețuri necunoscute, de dulciuri...

Era nevoie să-i întrerupă odihna? Lipăitul neglijent al papucilor Liliei pe podea. Unghiile pe care încă nu și le dăduse cu ojă pe ușa salonului. Fața năclăită de unsoare. Vrea să afle dacă rochia roz îi stă bine seara. Nu vrea să facă figură proastă ca anul trecut, să mai provoace disprețul acela înghețat. Ah, bea deja ceva! De ce n-o invită să bea un pahar? A început să se satureze pînă peste cap de lipsa lui de încredere, de dulapul cu băuturi închis cu lacătul, de servitorul impertinent care nu-i permite să intre în pivniță. Dacă se plictisește? Ca și cum el n-ar ști-o foarte bine. Ar dori să fie bătrînă, urîtă, ca să se descotorosească o dată de ea și s-o lase să trăiască așa cum poftește. Cum, n-o ține nimeni cu sila? Și atunci, banii, luxul, casa? Bani mulți, mult lux, dar fără bucurie, fără distracție, fără măcar să aibă dreptul să bea un păhărel. Ah, sigur că-l iubește mult. I-a spus-o de o mie de ori. Femeile se obișnuiesc cu orice: depinde de afecțiunea care li se arată. Se pot obișnui la fel de bine cu o dragoste tinerească și cu una părintească. Sigur că ține la el: asta ar mai lipsi... Sînt aproape opt ani de cînd trăiesc împreună și nu i-a făcut scene, n-a certat-o... S-a simțit obligată, asta-i... Dar cum i-ar mai plăcea să se distreze!... Cum? O credea așa de proastă?... Bun, bun, n-a știut niciodată de glumă. De acord, dar își dă seama care-i situația... Nimeni nu-i nemuritor... Laba gîștii la colțul ochilor... Corpurile... Numai că și el s-a obișnuit cu ea, nu-i așa? La vîrsta lui i-ar fi greu s-o ia de la capăt. Cu toate milioanele lui... nu-i lucru ușor și pierzi mult timp pînă găsești o femeie... Stricatele alea... se pricep, le place așa de mult să facă nazuri... să lungească tatonările de la început... refuzul, ezitarea, tentația, da, toate astea... și să-i facă pe bătrîni caraghioși... Desigur, cu ea e mai comod... Și nu se plînge, nu, Doamne fe...

fereşte. Şi chiar o măguleşte că vin s-o sărbătorească de fiecare dată, la Anul Nou... Şi-l iubeşte, sigur, poate să i-o jure, prea s-a obişnuit cu el... dar în ce hal se plictiseşte !... în sfîrşit, ce-ar fi rău dac-ar avea cîteva prietene intime, dacă ar ieşi din cînd în cînd să se distreze, dacă... dacă s-ar duce să bea un păhărel o dată pe săptămînă... ?

El nu se clinti. Nu-i dădea dreptul să-l sîcîie şi totuşi... o oboseală indiferentă, abulică... cu desăvîrşire străină firii lui... îl obliga să rămînă acolo... cu paharul de Martini între degetele înţepenite... să asculte neroziile femeii pe zi ce trece mai vulgară şi... şi... nu, era încă ispititoare, chiar... chiar aşa, insuportabilă... Cum s-o domine ?... Tot ceea ce domina nu-l mai asculta, acum, decît în virtutea unei anumite prelungiri virtuale, inerte... a forţei anilor lui tineri... Lilia l-ar putea părăsi... i se strînse inima... Nu era suficient ca să înlăture primejdia... teama asta... Poate că n-o să se ivească altă ocazie... să rămînă singur... Îşi mişcă degetele, antebraţul, cotul, cu greu, şi scrumiera căzu pe covor şi împrăştie mucurile umede şi îngălbenite la capăt, scrumul alb pe deasupra, cu solzi cenuşii, cu mijlocul negru. Se aplecă, răsuflînd din greu.

— Nu te apleca. Îl chem imediat pe Serafín.

— Da.

Poate... Dezgust. Însă scîrbă, repulsie... Mereu, imaginaţia dominată de îndoială... O duioşie involuntară îl făcu să întoarcă privirea spre ea...

Îl studia, din pragul uşii... Ranchiunoasă, blîndă... Părul vopsit în blond-cenuşiu şi pielea brună... Nici ea nu mai putea da înapoi... n-ar recupera niciodată şi asta-i punea pe picior de egalitate... lăsînd la o parte diferenţa de vîrstă şi de fire... Scene ? la ce bun ?... Se simţi obosit. S-a sfîrşit... Voinţa şi destinul au hotărît... Atîta tot... Nici un lucru, nici o amintire, nici un nume în plus faţă de cele cunoscute... Dezmierdă iarăşi damascul... Mucurile, scrumul împrăştiat nu miroseau de loc frumos. Şi Lilia, stînd acolo cu faţa unsuroasă.

Ea în prag. El aşezat în fotoliul de damasc.

Atunci ea suspină şi plecă tîrşîindu-şi papucii în camera ei şi el aşteptă aşezat, fără să se gîndească la nimic, pînă cînd întunericul îl surprinse privindu-şi imaginea răsfrîntă cu atîta claritate în uşile de sticlă care dădeau spre

grădină. Valetul intră, aducîndu-i haina, o batistă și o sticluță cu apă de colonie. În picioare, bătrînul se lăsă îmbrăcat și apoi despături batista ca să-i verse valetul cîteva picături. Cînd își aranjă batista în buzunarul de sus al hainei, schimbă o privire cu servitorul. Băiatul lăsă ochii în jos. Nu. De ce să se gîndească la ce putea simți omul ăsta ?

— Serafín, repede, mucurile...

Se ridică, sprijinindu-se cu amîndouă mîinile pe brațele fotoliului. Făcu cîțiva pași spre cămin și mîngîie grilajul din fier forjat de Toledo și simți răsuflarea focului pe față și pe mîini. Făcu cîțiva pași înainte în clipa cînd auzi murmurul vocilor — încîntate, admirative — în vestibul. Serafín terminase de strîns mucurile.

Porunci să se întețească focul și familia Régules intră în timp ce valetul mînuia vătraiul și vîlvătăile se înălțară. Dinspre ușa care dădea în sufragerie venea alt servitor care aducea un platou. Roberto Régules luă un pahar în timp ce perechea de tineri — Betina și soțul ei, tînărul Ceballos — făceau înconjurul salonului, ținîndu-se de mînă, lăudau picturile vechi, mulurile de ipsos și aur, sculpturile somptuoase, cornișele și șambranele baroce, suporturile strunjite, mascaroanele policrome. Era cu spatele la ușă cînd paharul se zdrobi de pămînt răsunînd ca un clopot dogit și vocea Liliei strigă ceva în batjocură. Bătrînul și invitații văzură fața femeii nemachiate care apărea, agățată de mînerul ușii :

— Tra la la ! La mulți ani !... Nu-mi face mutre, moșulică, într-o oră-mi trece... și cobor ca și cum n-ar fi fost nimic... voiam doar să-ți spun c-am hotărît să încep un an mai vesel... cît se poate de vesel !...

El se îndreptă spre ea cu pașii nesiguri, greoi și ea strigă :

— M-am săturat să mă uit la televizor toată ziua... moșulică !

Cu fiecare pas al bătrînului, vocea Liliei semăna și mai mult cu un sunet de flaut.

— Am învățat pe dinafară toate poveștile cu cow-boy... pac-pac... șeriful din Arizona... tabăra pieilor roșii... pac-pac... am ajuns să și visez vocile astea... moșulică... ia un Pepsi... nu mai mult... moșulică... securitate în comoditate ; polițe...

Mîna artritică pălmui fața nemachiată și buclele vopsite căzură peste ochii Liliei. I se tăie răsuflarea. Întoarse spatele și plecă încet, pipăindu-și obrazul. El se întoarse spre grupul format din perechea Régules și Jaime Ceballos. Îi privi fix, pe rînd, pe fiecare, timp de cîteva secunde, cu capul sus. Régules bău paharul de whisky ; își ascunse privirea în spatele paharului. Betina zîmbi și se apropie de gazdă cu o țigară în mînă, de parcă i-ar fi cerut să i-o aprindă.

— Unde-ați găsit cufărul ăsta ?

Bătrînul se dădu la o parte și Serafín, servitorul, aprinse un chibrit chiar lîngă fața femeii și ea trebui să-și îndepărteze capul de bustul bătrînului și să se întoarcă cu spatele la el. În fundul vestibulului, în spatele Liliei, intrau muzicanții, înfofoliți, dîrdîind de frig. Jaime Ceballos pocni din degete și făcu o piruetă, ca un dansator de flamenco.

Pe masa cu picioarele sculptate în chip de capete de delfin, sub policandrele de bronz, potîrnichi împănate cu sos de vin vechi, batog înfășurat în foi de mușt**a**r tarragonez, rațe sălbatice acoperite cu coji de portocală, crapi garnisiți cu lapți, ciorbă de pește catalană, deasă, mirosind a ulei și măsline, cocoși rumeniți, plutind în sos de vin roșu de Macon, porumbei umpluți cu pireu de anghinare, platouri așezate pe bucăți de gheață, frigărui de langustă trandafirie într-o spirală de felii de lămîie, ciuperci pariziene și felii de roșii, jambon de Bayonne, stufat cu vînat stropit cu rachiu de Armagnac, gîturi de gîscă umplute cu pateu de porc, pireu de castane și coajă de mere prăjite cu nuci, sosuri de ceapă și portocale, de usturoi și fistic, de migdale și melci ; în ochii bătrînului, cînd se deschise ușa, pe care erau sculptate cornurile abundenței și îngerași cu fesele rotunde, policromată într-o mînăstire din Querétaro, străluci acel punct inaccesibil : deschise larg ușile și dădu drumul unui rîs sec, răgușit, de fiecare dată cînd unuia dintre cei o sută de invitați îi era prezentat platoul din porțelan de Saxonia pe care-l purta un valet, în zgomotul tacîmurilor ciocnite de vesela albastră : cupele de cristal se îndreptau spre sticlele întinse de servitori și el porunci să se tragă perdelele care mascau peretele de cristal dinspre grădina umbrită de cireși, de pruni desfrunziți, fragili, de statui luminoase de piatră monahală : lei, îngeri, călugări

emigrați din palatele și mînăstirile Viceregatului ; izbucni focul de artificii, castele mărețe care-și aruncau vîlvătăile jucăușe spre înaltul bolții iernatice, limpezi și îndepărtate ; știre albă, scînteietoare, încrucișată cu zborul roșu al unui evantai cu serpentine galbene ; izbucnire a cicatricelor căscate ale nopții, monarhi în haine de gală care-și etalau medalioanele de aur pe giulgiul nopții, trăsuri de lumină gonind spre aștrii îndoliați ai nopții. De după buzele strînse, el rîse, cu același rîs mîrîit. Platourile golite erau iar încărcate cu alte păsări, alte scoici, alte bucăți de carne în sînge. Brațele goale se agitau în jurul bătrînului așezat greoi într-un fotoliu al vechiului stal împodobit cu marchetării colorate, cu sculpturi exuberante, cu cornișe și șambrane capricioase. Mirosi și privi parfumurile femeilor, rotunjimile decolteurilor, taina subsuorilor rase, urechile încărcate de bijuterii, grumajii albi și taliile fine de pe care unduiau valurile de tafta, de mătase, de lamé cu fir aurit ; aspiră parfumul de lavandă și de țigări aprinse, de ruj și de machiaj, de pantofiori de femeie și de coniac vărsat, de digestii greoaie și de lac de unghii. Ridică paharul și se ridică în picioare ; servitorul îi puse în mînă zgărzile cîinilor care n-or să se dezlipească de lîngă el tot restul nopții ; vacarmul de felicitări pentru anul cel nou izbucni : paharele se făcură țăndări pe podea, iar brațele mîngîiară, strînseră, se ridicară în cinstea acestei sărbători a timpului, a acestor funeralii, a acestui rug al memoriei, a acestei reînvieri fermentate a tuturor faptelor, în timp ce orchestra cînta *Rîndunicile*, a tuturor faptelor, cuvintelor și lucrurilor moarte ale ciclului, în cinstea acordării unei amînări a scadenței pentru cele o sută de vieți care suspendau întrebările, bărbați și femei, pentru a-și spune, cu privirea uneori umedă, că n-o să mai existe alt timp, ci doar acesta, cel trăit și prelungit în durata acestor clipe dilatate în chip artificial de izbucnirea artificiilor și de dangătul clopotelor ; Lilia îl mîngîie pe gît ca pentru a-i cere iertare ; poate că el știa că multe lucruri, multe dorințe mărunte trebuiau reprimate pentru-a putea, într-un singur moment de plenitudine, să te bucuri pe deplin, fără irosiri prealabile și ea trebuia să-i fie recunoscătoare pentru asta ; el o spune printr-un murmur. Atunci cînd viorile reluară, în salon, *Biata lume din Paris*, ea, cu o mutră pe care i-o cunoștea

foarte bine, îl luă de braţ, însă el refuză clătinînd din capul albit şi se îndreptă, împreună cu cîinii spre fotoliul pe care-l va ocupa tot restul nopţii, în faţa perechilor... se va distra uitîndu-se la mutrele lor, prefăcute, dulci, viclene, maliţioase, stupide, inteligente, gîndindu-se la noroc, la norocul pe care-l avuseseră toţi, ei şi el... figuri, corpuri, dansuri ale unor făpturi libere, ca el... i-o afirmă, i-o confirmă, mişcîndu-se uşor pe parchetul ceruit, sub policandrul luminos... dînd frîu liber amintirilor lui, tulburi acum... îl obligă, în mod pervers, să se bucure şi mai mult de roadele acestei identităţi... libertate şi putere... nu era singur... cei care dansau erau în preajma lui... iată ce-i spuse căldura din pîntec, satisfacţia din măruntaie... escortă neagră, de carnaval, a bătrîneţii atotputernice, a prezenţei încăruntite, artritice, greoaie... ecou al zîmbetului insistent, răguşit, reflectat în mişcarea ochilor mici, verzi... blazoane de dată recentă, ca al lui... uneori chiar mai tinere... se învîrteau, se învîrteau... îi cunoaşte... industriaşi... negustori... traficanţi... băieţi de familie... cămătari... miniştri... deputaţi... ziarişti... soţii... logodnice... codoaşe... amante... se învîrteau frînturile de cuvinte ale celor care treceau dansînd prin faţa lui....

— Da... — Mergem imediat... — ...dar tata... — ...te iubesc... — ...liberă... ? — Aşa mi-au spus... — ...avem destul timp... — Atunci... — ...aşa... — ...mi-ar plăcea... — Unde ? — ...spune-mi... — ...n-o să mă mai întorc... — ...îţi plăcea ?... — ...e greu... — nu se mai face... — păpuşico... — ...grozav... — s-a dus dracului... — ...bine i-a făcut... — ...hmmm...

Hmmm !... ştia să citească în ochii, după mişcările buzelor, ale umerilor... putea să le spună în gînd ce părere avea... putea să le spună cine erau... putea să le-aducă aminte adevăratele lor nume... bancrute frauduloase... devalorizări cunoscute dinainte... specularea preţurilor... cămătă bancară... noi latifundii... reportaje plătite cu atîta rîndul... contracte de lucrări publice umflate... papagali în campaniile electorale... tocarea averii părinteşti... trafic de influenţă în birourile ministeriale... nume false : Arturo Capdevila, Juan Felipe Couto, Sebastían Ibargüen, Vicente Casteñeda, Pedro Caseaux, Jenaro Arriaga, Jaime Ceballos, Pepito Ibargüen, Roberto Régules... Şi viorile cîntau şi

fustele largi se roteau şi cozile fracurilor... N-or să vorbească despre toate astea... vor vorbi despre călătorii şi amoruri, despre case şi maşini, despre vacanţe şi petreceri, despre bijuterii şi servitori, despre boli şi preoţi... Dar sînt acolo, acolo, toţi... în faţa celui mai puternic... să-i distrugă ori să-i măgulească menţionîndu-i în ziar... să le impună prezenţa Liliei... să-i împingă, cu o voce secretă, să danseze, să mănînce, să bea... să-i simtă apropiindu-se...

— Trebuia să-l aduc, numai şi numai ca să vadă tabloul ăsta cu Arhanghelul, da, ăsta, divin...

— Am spus-o mereu : doar avînd gustul lui don Artemio...

— Cum să vă mulţumim ?

— Pe bună dreptate nu acceptaţi invitaţii.

— Totul a fost atît de strălucit că am rămas încremenită ; încremenită de uimire, încremenită, don Artemio ; ce vinuri ! şi raţele acelea cu garnituri aşa de delicioase !

...să întoarcă faţa şi să trateze cu indiferenţă... zvonurile-i erau de ajuns... nu dorea să se fixeze asupra unui lucru... simţurile i se desfătau cu simplul murmur din jurul lui... atingeri, mirosuri, gusturi, imagini... N-au decît să-i zică, rîzînd şi şuşotind, mumia din Coyoacán... n-au decît să-şi bată joc de Lilia cu zîmbetele lor ascunse... Sînt aici, dansînd sub privirea lui...

Ridică un braţ : un semn spre dirijor : muzica se opri la jumătatea unei bucăţi şi toţi întrerupseră dansul ; potpuriul oriental picurat din corzi, lumea care se dă la o parte, femeia pe jumătate goală care înaintează dinspre uşă, ondulîndu-şi braţele şi şoldurile şi care ajunge în mijlocul salonului ; un strigăt vesel ; dansatoarea oprită în faţa tobelor al căror ritm comandă mişcările taliei ; trup frecat cu untdelemn, buze portocalii, pleoape albe şi sprîncene albastre : în picioare, făcînd ocolul cercului de invitaţi în timp ce dansa, cu pîntecul scuturat de spasme din ce în ce mai rapide ; îl alese pe bătrînul Ibargüen şi-l trase, ţinîndu-l de braţ, spre mijlocul pistei, îl făcu să se aşeze pe jos, îi aranjă braţele în poziţia zeului Visna, ţopăind în jurul lui, iar el încercă să-i imite unduirile trupului : zîmbiră toţi ; ea se apropie de Capdevila, îl obligă să-şi scoată haina şi să danseze în jurul lui Ibargüen : gazda rîse din fundul fotoliului său de damasc, mîngîind zgărzile cîinilor;

dansatoarea se sui în cîrca lui Couto şi încurajă cîteva femei s-o imite ; izbucniră toţi în rîs : ciocnirile dintre echipaje, în mijlocul hohotelor de rîs, deranjară coafurile şi umplură de transpiraţie feţele inflamate ale amazoanelor ; fustele se mototoliră, ridicate deasupra genunchilor : cîţiva tineri, rîzînd strident, întinseră picioarele ca să pună piedică armăsarilor damblagiţi care se luptau între cei doi bătrîni luaţi la dans şi femeia cu pulpele desfăcute.

Ridică privirea, de parc-ar fi ţîşnit la suprafaţa apei după ce s-ar fi scufundat împovărat de lest ; deasupra capetelor cu părul în dezordine şi-a braţelor unduitoare, cerul limpede al grinzilor şi pereţii albi, pînzele în ulei din secolul al XVII-lea şi picturile cu îngeri, în aur... şi în urechea lui la pîndă, cursa nevăzută a şobolanilor uriaşi — colţi negri, boturi ascuţite — care populau acoperişul şi fundaţiile acestei vechi mînăstiri a sfîntului Jerónimo şi care se furişau uneori cu nerušinare prin colţurile salonului şi, ascunşi în întuneric, cu miile, deasupra şi dedesubtul petrecăreţilor veseli, aşteptau... poate... ocazia de-a-i lua pe toţi prin surprindere..., de-a le transmite febra şi migrena... greaţa şi frigurile... tumoarea dură şi dureroasă între picioare şi la subsuori... petele negre pe piele... vărsături cu sînge... dac-ar ridica iarăşi braţul... ca servitorii să bareze ieşirile cu drugi de fier... ieşirile acestei case pline de amfore şi vaze... de panouri bizotate... de paturi cu baldachin şi tapiserii... de chei de fier forjat... de obloane şi staluri... de uşi metalice duble... de statui cu chip de călugări şi de lei... şi toată trupa să se vadă obligată să rămînă aici... să nu abandoneze vasul... să se frece pe corp cu oţet... să aprindă ruguri din lemn parfumat... să-şi agaţe la gît coliere din lemn de cimbru... să alunge scîrbiţi muştele verzi, sîcîitoare... iar el să poruncească să se danseze, să se trăiască, să se bea... O căută pe Lilia în marea fremătătoare de lume : bea, singură, tăcută, într-un colţ cu un zîmbet nevinovat pe buze, întorcînd spatele dansurilor şi turnirelor improvizate... unii bărbaţi ieşeau să urineze... ducîndu-şi deja mîna la nasturii de la pantaloni... cîteva femei se duceau să se pudreze... deschizîndu-şi deja poşeta de seară... avu un zîmbet dur... singura reacţie pe care i-o provoca izbucnirea de veselie şi munificenţă : chicoti încetişor... şi-i închipui... toţi, fiecare, la rînd în faţa celor două

toalete de la parter... urinînd toţi, cu vezica încărcată de lichide minunate... uşurîndu-se toţi de resturile unui festin preparat timp de două zile cu o migală, un gust, o alegere... străine cu totul de acest destin final al raţelor şi langustelor, al pireurilor şi sosurilor... ah, da, cea mai mare plăcere a nopţii...

Se plictiseau repede. Dansatoarea îşi termină dansul şi nu mai interesă pe nimeni. Oamenii îşi reluară conversaţiile, cerură iar şampanie, se cufundară din nou în divanele adînci : alţii reveneau din escapadă, încheindu-se la pantaloni, punîndu-şi pudrierele în poşetele de seară. Petrecerea lîncezea. Scurta orgie prevăzută... exaltarea punctuală înscrisă în program... glasurile îşi regăseau tonul potolit, uşor cîntat... prefăcătoria obişnuită a fiilor podişului mexican... reveneau la preocupările lor... ca şi cum ar fi vrut să se răzbune pe momentul trecut, pe clipa efemeră...

— ...nu, deoarece cortizonul îmi provoacă erupţii...

— ...nu-ţi închipui ce exerciţii spirituale propune predicatorul Martínez...

— ...uită-te la ea : cine şi-ar închipui ; se zice c-au fost...

— ...a trebuit s-o dau pe uşă afară...

— ...Luis vine acasă aşa de obosit că nu mai doreşte decît să...

— ... nu, Jaime, nu-i place...

— ...uite-o cum se umflă-n pene...

— ...dacă te uiţi puţin la televizor...

— ...servitoarele de azi sînt insuportabile...

— ...trăiesc împreună de vreo douăzeci de ani...

— ...cum să le dai dreptul la vot lepădăturilor ălora de indieni ?

— ...şi nevastă-sa acasă la ea, singură ; niciodată...

— ...sînt chestiuni de politică la nivel înalt ; am primit o...

— ...să mai continue P.R.I.-ul să numească dinainte candidaţii şi...

— ...consemnul domnului Preşedinte în parlament...

— ...eu nu ezit...

— ...Laura : cred c-o cheamă Laura...

— ...cîţiva muncim...

— ...dac-o să fie iar vorba despre taxa pe venituri...

— ...pentru treizeci de milioane de trîntori...
— ...eu îmi transfer imediat economiile în Elveţia...
— ...comuniştii nu ştiu decît...
— ...nu, Jaime, nu trebuie să-l deranjeze nimeni...
— ...o să fie o afacere de pomină...
— ...cu ciomăgeală...
— ...investim o sută de milioane...
— ...e un Dali de valoare...
— ...şi le recuperăm în doi ani...
— ...mi l-au trimis oamenii mei de la galerie...
— ...sau cel puţin...
— ...la New York...
— ...a trăit mulţi ani în Franţa ; decepţii..., după cît se pare...
— ...o să fie o întrunire între femei...
— ...Parisul e oraşul-lumină prin definiţie...
— ...să ne distrăm singure...
— ...dacă vrei, plecăm mîine la Acapulco...
— ...să mori de rîs ; maşinăriile industriei elveţiene...
— ...ambasadorul american m-a chemat ca să mă prevină...
— ...sînt puse în mişcare doar datorită celor zece mii de milioane de dolari...
— ...Laura ; Laura Rivière ; s-a recăsătorit acolo...
— ...cu avionul cel mic...
— ...pe care noi, latino-americanii, îi avem depuşi...
— ...că nici o ţară nu e la adăpost de afacerile subversive...
— ...cum să nu, doar am citit în *Excelsior*...
— ...o să-ţi spun : dansează dumnezeieşte...
— ...Roma e oraşul etern prin excelenţă...
— ...dar e lefter...
— ...eu a trebuit să muncesc pe brînci ca să fac bani...
— ...zău, se cunoaşte de la o poştă că-i ceva grozav...
— ...de ce-aş plăti impozite unui guvern de borfaşi... ?
— ...i se spune mumia, mumia din Coyoacán...
— ...*darling*, un croitor senzaţional...
— ...credite pentru agricultură ?...
— ...îţi spun că la o adică...
— ...biata Catalina...
— ...şi pe urmă cine controlează seceta şi îngheţurile ?...

— ...să spunem lucrurilor pe nume : fără investiții americane...

— ...se zice c-a fost marea lui pasiune. însă...

— ...Madridul, divin ; Sevilla, încîntătoare...

— ...n-o să scăpăm niciodată...

— ...dar ca México...

— ...convenienţele au învins, înţelegi ?...

— ...stăpîna casei : dacă n-ar fi...

— ...recuperez patruzeci de centavos la fiecare peso...

— ...ne dau banii lor şi priceperea...

— ...dinainte de-a-l împrumuta...

— ...şi încă ne mai plîngem...

— ...a fost acum vreo douăzeci şi ceva de ani...

— ...de acord : granguri, lideri venali şi tot ce vrei şi ce nu vrei...

— ...m-a decorat tot în alb şi aur, pe viaţa mea !

— ...însă un politician bun nu încearcă să reformeze realitatea...

— ...domnul Preşedinte mă onorează cu prietenia domniei-sale...

— ...ci să se slujească de ea şi s-o pună în valoare...

— ...cu afacerile pe care le încheie cu Juan Felipe, sigur că...

— ...face o grămadă de opere de caritate, dar nu pomeneşte niciodată despre ele...

— ...eu i-am spus doar atît : n-avem de ce să...

— ...ne sîntem datori toţi mici servicii, nu-i aşa ?

— ...ce n-aş da ca să scap de el !...

— ...cu mine nu i-ar fi mers, biata Catalina !...

— ...s-a tocmit, însă pe mai puţin de zece mii de dolari...

— ...Laura ; cred c-o cheamă Laura ; cred c-a fost foarte frumoasă...

— ...dar ce vrei, am fost destul de slabă ca să...

Îi îndepărta, îi apropia : mareea dansului şi-a discuţiilor. Tocmai în momentul ăsta, tînărul cu surîsul franc, cu părul blond se lăsă pe vine alături de bătrîn, balansă cupa de şampanie într-o mînă, apucă braţul fotoliului cu cealaltă... Tînărul întrebă dacă nu-l deranja şi bătrînul îi răspunse : — N-ai făcut decît asta toată noaptea, señor Ceballos... şi nu se uită la tînăr... rămase cu privirea fixată pe

grupul care se agita... o regulă nescrisă... invitaţii nu trebuiau să se apropie de el, decît pentru a lăuda casa şi cina, fără să întîrzie... să-i respecte izolarea... fără abateri... să mulţumească pentru ospitalitate şi pentru distracţie... scenă şi loc... nu-şi dădea seama... era vădit că tînărul Ceballos nu-şi dădea seama... — Ştiţi ? Vă admir... căută în buzunarul hainei şi scoase un pachet mototolit de ţigări... aprinse una încet... fără să-l privească pe tînăr... care spunea că numai un rege ar fi putut să se uite la ei cu dispreţul cu care se uitase el cînd... iar el îl întrebă dacă era pentru prima oară cînd asista la... şi tînărul răspunse că da... — Socrul dumitale nu ţi-a... ? ... — Ba da, sigur... — Atunci... — Regulile astea au fost stabilite fără să fiu consultat şi eu, don Artemio... nu putu rezista... ochilor galeşi... valurilor de fum... se întoarse spre Jaime şi tînărul îl privi fără să clipească... ochi de ştrengar... jocul buzelor şi al maxilarelor... bătrînului... tînărului... se recunoscu, ah... îl deconcentră, ah... — Ce lucru, señor Ceballos ?... ce anume ai sacrificat... — Nu vă înţeleg... nu-l înţelegea, spunea că nu-l înţelege... rîse pe nas... — Rana pe care-o provocăm trădîndu-ne pe noi înşine, prietene... Cu cine socoţi că vorbeşti ? Se întîmplă să mă înşel... ? Jaime îi puse la îndemînă scrumiera... ah : au trecut fluviul călare, în dimineaţa aceea... — ...într-o justificare... ? ...observa fără să fie observat... — Desigur, socrul dumitale şi celelalte persoane cu care eşti în relaţii... au trecut fluviul, în dimineaţa aceea... — ...că averea noastră poate fi justificată, că am muncit ca să ajungem la ea... — ...recompensa noastră, nu-i aşa ?... îl întrebă dac-or să meargă împreună, pînă la mare... — Ştii dumneata de ce mă aflu deasupra adunăturii ăsteia... şi o domin ?... Jaime apropie de el o scrumieră ; el făcu un semn cu ţigara consumată... a ieşit din vad cu pieptul gol... — Ah, dumneata te-ai apropiat, n-am fost eu cel care te-a chemat... Jaime, cu ochii întredeschişi, îşi bău cupa... — Îţi pierzi iluziile ?... Ea repeta, „Doamne Sfinte, nu merit asta", ridicînd oglinda, întrebîndu-se dacă asta era ceea ce ar vedea el dacă s-ar întoarce... — Biata Catalina... — Fiindcă nu mă înşel... vor distinge pe ţărmul opus un spectru de pămînt, un spectru, da... — Cum ţi se pare petrecerea asta ?... *vacilón que rico vacilón, cha cha cha*... Mirosea a banană. Cocuya... — Nu-mi pasă... el

dădu pinteni ; întoarse capul şi zîmbi... — ...tablourile mele, vinurile, divanurile mele, sînt în puterea mea ca şi voi... — Vi se pare... ? ...el şi locurile astea ţi-au amintit de tinereţea ta... — Puterea e o valoare în sine, iată ce ştiu, şi ca s-o obţii trebuie să faci orice... dar n-ai vrut să-i spui cît de mult însemna asta pentru tine pentru a nu-i forţa, poate, în felul acesta sentimentele... — ...aşa cum am făcut-o eu şi socrul dumitale şi toţi cei care dansează în faţa noastră... dimineaţa aceasta o aşteptam cu bucurie... — ...aşa cum o să fii nevoit să faci şi dumneata, dacă vrei... — Să colaborez cu dumneavoastră, don Artemio, să văd dacă în una din afacerile dumneavoastră, aţi putea... braţul ridicat al băiatului arăta spre răsărit, înspre partea de unde răsare soarele, spre lagună... — În general, lucrurile de felul ăsta se aranjează altfel... caii alergară cu mişcări leneşe, despărţind în două ierburile ancorate, învolburîndu-şi coamele, ridicînd un nor de spumă... — ...socrul îmi face semn să vin şi insinuează că ginerele lui e... se priviră în ochi, zîmbiră... — Dar vezi că eu am alte idealuri... pe marea liberă, în largul mării, spre care a alergat sprinten Lorenzo, spre valurile care i s-au spart în jurul mijlocului... — A acceptat lucrurile aşa cum sînt ; a devenit realist... — Da, asta-i. Ca dumneavoastră, don Artemio... îl întrebă dacă nu se gîndea niciodată la ceea ce se află de cealaltă parte a mării ; pămîntul e peste tot la fel, doar marea e alta... — La fel ca mine !... îi spuse că erau şi insule... — ...ai luptat în revoluţie, ţi-ai riscat pielea, ai fost pe punctul de-a fi împuşcat ?... marea avea gust de bere amară, mirosea a pepene, a gutuie, a fragi... — Ei ?... — Nu... eu... — Pleacă un vapor peste zece zile. Am reţinut un loc... — Ai venit la spartul tîrgului, prietene. Grăbeşte-te să culegi firimiturile... — Tu n-ai face la fel, tată ?... — ...am rămas la înălţime timp de patruzeci de ani, fiindcă am fost botezaţi de gloria revoluţiei... — Da... — ...dar dumneata ? Crezi că asta se poate lăsa moştenire ? Cu ce o să prelungiţi... ? — Acum e frontul acela, acolo. Cred să-i singurul care rămîne... — Da... — ...puterea noastră ?... — O să plec... — Voi ne-aţi învăţat cum... — Prostii ! ai venit prea tîrziu, ţi-am mai spus-o... o aşteptam cu bucurie, în dimineaţa aceea... — N-au decît să încerce alţii să te înşele ; eu nu m-am înşelat niciodată ;

de asta și sînt aici... au trecut fluviul, călare... — ...grăbiți-vă... ghiftuiți-vă... pentru că totul o să se ducă dracului... l-a întrebat dac-or să meargă împreună, pînă la mare... — Ce-mi pasă mie... marea străjuită de zborul jos al pescărușilor... — O să mor și-o să mi se pară lucru de rîs... marea care nu-și mai strecura pe plajă decît limba obosită... — ...și-o să mă facă să rîd gîndul... spre valurile care i s-au spart de mijloc... — ...să mențină în viață o lume pentru care nu găsesc unitate de măsură... bătrînul își apropie capul de urechea lui Ceballos... marea cu gustul ei de bere amară... — Vrei să-ți mărturisesc un lucru?... marea cu miros de pepene și goiavă... ciocni cu arătătorul cupa tînărului... pescarii care-și tîrau năvoadele pe nisip... — ...adevărata putere se naște veșnic din revoltă... — Credința? Nu știu. Tu m-ai adus aici, m-ai învățat toate lucrurile astea... Și dumneata... voi toți... Cu cele zece degete răsfirate, sub cerul înnorat, cu fața spre marea nesfîrșită... — ...voi... nu mai aveți ceea ce trebuie...

Privi iar spre salon.

— Atunci, murmură Jaime, pot să trec să vă văd... una din zilele astea?

— Vorbește cu Padilla. Bună seara.

Pendula din salon bătu de trei ori. Bătrînul suspină și scutură curelele cîinilor adormiți, care ciuliră urechile și se ridicară, în timp ce el, sprijinindu-se de brațele fotoliului, se scula cu efort, iar muzica amuți.

Traversă salonul, înconjurat de murmurele de recunoștință și de capetele înclinate ale invitaților. Lilia își croi drum,

— Permiteți...

și apucă brațul rigid. El cu capul sus (Laura, Laura); ea cu ochii lăsați în jos, curioși, străbătură culoarul deschis printre invitați, printre sculpturile somptuoase, marchetăriile opulente, mulurile de ipsos și aur, comodele incrustate cu os și baga, ferecături și zăvoare, cufercle cu aplicații și broaște de fier, taburetele parfumate de *ayacahuite*, băncile de cor, cornișele și șambranele baroce, spătarele curbate, ramele strunjite, mascaroanele policrome, țintele de bronz, pieile lucrate, mobilele cu picioarele curbate, la capăt cu o gheară care ține o bilă, casulele în fir de argint,

fotoliile îmbrăcate în damasc, canapelele de catifea, vazele și amforele, panourile bizotate, covoarele de merinos, pînzele în ulei scorojite de vreme, sub policandrele de cristal, pe sub grinzile care reţineau căldura, pînă cînd ajunseră la prima treaptă a scării. Atunci el mîngîie mîna Liliei și femeia îl ajută să urce, ţinîndu-l de cot, aplecîndu-se ca să-l susţină mai bine. Zîmbi :

— Nu te-ai obosit prea mult ?

El neagă din cap și-i dezmierdă iarăși mîna.

EU m-am trezit... încă o dată... însă de data asta... da... într-o maşină, într-o caretă... nu... nu ştiu... alunecă fără zgomot... asta probabil că nu e încă adevărata conştiinţă... oricît aş deschide de bine ochii nu pot să le disting... obiecte, fiinţe... ouă albe, luminoase care defilează prin faţa ochilor mei... perete de lapte care mă desparte de lume... de lucrurile care se pot pipăi și de vocile celorlalţi... sînt izolat... mor... mă despart... nu, un atac... un bătrîn de vîrsta mea poate foarte bine să aibă un atac... nu moarte, nu despărţire... nu vreau s-o spun... aş vrea să întreb asta... dar o spun... dac-aş face un efort... da... aud deja sunetele suprapuse ale sirenei... e ambulanţa... ale sirenei și-ale gîtlejului meu... gîtlejul meu strîmtat, astupat... saliva mi se scurge prin el picătură cu picătură... spre un puţ fără fund... să mă despart... testament ?... ah, nu vă fie frică... există o hîrtie scrisă, timbrată, legalizată în faţa notarului... nu uit pe nimeni... la ce bun de v-aş uita, de v-aş urî... ? ...nu v-ar fi făcut plăcere să vă gîndiţi că pînă în ultima clipă am fost cu gîndul la voi, ca să vă trag pe sfoară ?... ah, ce caraghios, ce renghi bun ar fi fost... nu... mi-aduc aminte de voi cu indiferenţa unui demers glacial... vă împart averea pe care-o s-o atribuiţi în public efortului meu... tenacităţii... simţului meu de răspundere... calităţilor mele personale... faceţi-o... simţiţi-vă liniștiţi... uitaţi că bogăţia asta am cîștigat-o, am riscat-o, am agonisit-o... să schimb totul pe nimic... nu-i aşa ?... cum s-ar numi atunci să dai totul ca să primeşti totul ?... spuneţi-i cum vreţi... s-au întors, nu s-au dat bătuţi... da, mă gîndesc la asta și zîmbesc... îmi bat joc de mine, îmi bat joc

de voi... îmi bat joc de viața mea... nu-i ăsta privilegiul meu ?... nu-i ăsta momentul potrivit ca s-o fac ?... nu puteam să-mi bat joc cît trăiam... acum, da... privilegiul meu... o să vă las testamentul... o să vă las moștenire numele moarte... Regina... Tobías... Páez... Gonzalo... Zagal... Laura, Laura... Lorenzo... ca să nu mă uitați... izolat... pot s-o gîndesc și să mă-ntreb pe mine însumi.. fără s-o știu... fiindcă aceste ultime idei... asta o știu... gîndesc, disimulez... scapă voinței mele, ah, da... ca și cum creierul, creierul... întreabă... răspunsul ajunge la mine înaintea întrebării... poate că... amîndouă sînt de fapt un singur lucru... existența e o izolare în plus... cu mulatrul acela, lîngă colibă, lîngă rîu... cu Catalina, dac-am fi vorbit... în închisoarea aceea, în dimineața aceea... nu trece marea, nu există insule, nu-i adevărat, te-am mințit... cu învățătorul... Esteban ?... Sebastián ?... nu mai țin minte... m-a învățat atîtea lucruri... nu țin minte... l-am părăsit și-am plecat în nord... ah, da... da... da... da, viața ar fi fost alta... dar numai atît... alta... nu viața acestui om în agonie... nu, nu în agonie... vă repet că nu nu nu... un atac... un om bătrîn, un atac... convalescență, asta-i... ci una diferită... cea a celuilalt... o alta... dar tot izolată... ah, decepție... nici viață nici moarte... ah, decepție... pe pămîntul omului... viață ascunsă... moarte ascunsă... termen final... fără sens... Dumnezeule... ah, poate că ăsta-i ultimul tîrg... cine-mi pune mîinile pe umeri ?... să crezi în Dumnezeu... da, o investiție bună, desigur... cine mă obligă să rămîn culcat, de parc-aș fi vrut să mă scol de aici ?... există o altă posibilitate de-a crede că vei continua să exiști chiar atunci cînd nu crezi în ea ?... Dumnezeu Dumnezeu Dumnezeu... ajunge să-ți repeți de o mie de ori un cuvînt ca să-și piardă orice înțeles și să nu mai fie decît un șirag de mătănii... din silabe... găunoase... Dumnezeu Dumnezeu... ce uscate-mi sînt buzele... Dumnezeu Dumnezeu... dă-le lumină celor pe care-i las... fă-i să se gîndească la mine din cînd... în cînd... fă ca amintirea mea... să nu se piardă... mă gîndesc... dar nu-i văd prea deslușit... nu-i văd... bărbați și femei în doliu... se sparge oul negru... din privirea mea și-i văd... că trăiesc mai departe... că se întorc la treburile lor... la distracții... la intrigi... fără să-și aducă aminte... de bietul mort... care ascultă căzînd lopețile de pămînt... ud... pe

față... înaintarea sinuoasă... sinuoasă... sinuoasă... da... dezgustătoare... a viermilor... gîtul... mi se scurge în picături, ca marea... un glas pierdut care... vrea să reînvie... să reînvie... să continue să trăiască... să continue viața din punctul de unde-a retezat-o cealaltă... moarte... nu... să reiei totul de la început... să reînvii... să te naști din nou... să reînvii... să hotărăști din nou... să reînvii... să ai din nou de ales... nu... ce îngheț în tîmple... ce unghii... albăstrii... ce stomac... umflat... ce grețuri... de murdărie... nu muri fără rost... nu nu... ah, femeilor... bătrîne neputincioase... care-ați avut toate... darurile averii... și capul... mediocrității... dacă cel puțin... ar fi înțeles la ce folosesc... ce se face... cu toate aceste lucruri... nici măcar atît... în schimb, eu am avut totul... mă auziți ?... totul... tot ce se cumpără și... tot ce nu se poate cumpăra... am avut-o pe Regina... mă auziți ?... am iubit-o pe Regina... o chema Regina... și m-a iubit... m-a iubit fără bani... m-a urmat... mi-a dat viața ei... acolo, departe... Regina, Regina... cît te iubesc... cît te iubesc azi... fără să fie nevoie să te am aproape... cum îmi umpli pieptul de împlinire... de căldură... cum... mă inunzi... cu vechiul tău parfum... uitat, Regina... mi-ai revenit în minte... vezi ?... înțelege... mi-am amintit de tine, înainte... am putut să mi te amintesc... așa cum ești... cum mă iubești... cum te-am iubit în lumea... pe care nu poate să ne-o smulgă nimeni... Regina, a ta și a mea... pe care-o iau cu mine și-o păstrez... apărînd-o cu amîndouă mîinile... ca și cum... ar fi o flacără... micuță, pururi vie... pe care mi-ai dăruit-o... pe care mi-ai dat-o... mi-ai dat-o... eu voi fi luat de la mulți... dar ție ți-am dat... ah, ochi negri ; ah, carne umbrită, parfumată, ah, buze negre, ah, iubire întunecată pe care n-o put atinge, numi, repeta ; ah, mîinile tale, Regina... mîinile tale pe gîtul meu și... uitarea întîlnirilor noastre... uitarea... a tot ce-a existat... în afară de tine și de mine... ah, Regina... lipsit de gînduri... lipsit de vorbe... existînd între pulpele întunecate... abundență în afara timpului... ah, orgoliul meu de nerepetat... orgoliul de-a te fi iubit... provocare fără de răspuns... ce ne poate spune lumea... Regina... ce se mai poate adăuga la asta... ce rațiune s-a putut adresa... nebuniei... de-a ne fi iubit... ce ?... porumbel, garoafă, rochiță a rîndunicii, spumă, trifoi, cheie, arcă, stea, fantomă, carne ; oare cum să te

numesc... dragoste... cum să te apropii... din nou... de răsuflarea mea... cum să te implor... să mi te dai... cum să-ți mîngîi... obrajii... cum să-ți sărut... urechiușele... cum să te respir... între pulpe... cum să-ți spun... ochii... cum să-ți ating... gustul... cum să-mi părăsesc... singurătatea... de a fi numai cu mine... ca să mă pierd în... singurătatea... noastră, a amîndurora... cum să repet... că te iubesc... cum să alung... amintirea ta doar ca să-ți aștept iar întoarcerea ?... Regina Regina... junghiul revine, Regina, mă trezesc... din toropeala în care mă scufundase calmantul... mă trezesc... cu durerea... înfiptă adînc... în măruntaie, Regina, dă-mi mîna, nu mă părăsi, nu vreau să mă trezesc fără să-mi fii alături, dragostea mea, Laura, femeia mea adorată, amintire salvatoare, rochie de percal, Regina, mi-e rău, unica mea tandrețe, năsuc cîrn, mă doare, Regina, îmi dau seama că mă doare ; Regina, întoarce-te ca să supraviețuiesc din nou ; Regina, dă-ți din nou viața ca s-o salvezi pe-a mea ; Regina, mori din nou ca să trăiesc eu ; Regina. Soldatule. Regina. Îmbrățișează-mă. Lorenzo. Lilia. Laura. Catalina. Îmbrățișați-mă. Nu. Ce îngheț în tîmple... Creier, nu muri... rațiune... vreau s-o regăsesc... vreau... vreau... pămînt... meleagurile mele... v-am iubit... am vrut să revin... rațiune a lipsei de rațiune... să contempli de pe o culme viața trăită și să nu vezi nimic... și dacă nu văd nimic... la ce bun să mor... de ce să mor... de ce să mor suferind... de ce să nu continui să trăiesc... viața moartă... de ce să trec... de la neantul viu la neantul mort... se sfîrșește... se oprește gîfîind... lătratul sirenei... haită... ambulanța se oprește... istovit... mai istovit nu... pămînt... îmi năvălește în ochi altă lumină.... alt glas...

— Operează doctorul Sabines.

Rațiune ? Rațiune ?

Targa alunecă pe șine, după ce-a părăsit ambulanța. Rațiune ? Cine trăiește ? Cine ?

TU n-o să poți fi și mai istovit ; istovit, nu ; și asta fiindcă ai umblat mult, călare, pe jos, în vechile trenuri și țara n-are sfîrșit. O să-ți amintești de țară ? O să ți-o amintești și nu e numai una ; sînt o mie care poartă un singur nu-

me. O să știi asta. O să porți cu tine deșerturile roșii, stepele cu nopali și agave, universul nopalului, brîul de lavă și cratere înghețate, zidurile cu cupole aurii și creneluri de piatră, orașele de piatră și var, orașele de *tezontle*, satele de cărămidă ori chirpici, cătunele de rogoz, drumeagurile de noroi negru, drumurile secetei, buzele mării, coastele uitate, năpădite de ierburi, văile dulci ale grîului și-ale porumbului, pășunile din nord, lacurile din Bajío, codrii zvelți și înalți, crengile acoperite de fîn, culmile albe, platourile de asfalt, porturile malariei și-ale bordelurilor, coifurile de var ale agavelor, rîurile pierdute, precipitate, minele de aur și argint, indienii cu toate graiurile lor, graiul cora, graiul yaqui, graiul huichol, graiul pima, seri, chontal, tepehuana, huasteca, totonaca, nahua, maya, fluierul și darabana, dansul în trei timpi, chitara și alăuta, penajele, oasele fine ale celor din Michoacán, carnea bondoacă din Tlaxcala, ochii limpezi din Sinaloa, dinții albi din Chiapas, cămășile indiencelor aztece, pieptenii din Veracruz, cosițele mixtece, centurile tzotziles, șalurile din Santa María, marchetăria lucrată în Puebla, sticlăria din Jalisco, jadul din Oaxaca, ruinele șarpelui, ruinele capului negru, ruinele nasului celui mare, sanctuarele și altarele, culorile și reliefurile, credința păgînă în Tonantzintla și Tlacochaguaya, numele străvechi, Teotihuacán și Papantla, Tula și Uxmal : le porți în tine, ca pe-o povară, sînt lespezi prea grele pentru un singur om ; nu se clintesc niciodată, le ții agățate la gît : te apasă și ți-au ajuns la pîntec... sînt bacilii tăi, paraziții, amibele tale...

pămîntul tău

te vei gîndi că există o a doua descoperire a pămîntului în vînturarea războiului, primul picior care calcă peste munții și prăpăstiile care seamănă cu un pumn sfidînd înaintarea disperată și lentă a drumurilor, a barajelor, a șinelor, a stîlpilor de telegraf : natura care refuză să se lase împărțită ori dominată, care vrea să-și continue existența în singurătate abruptă și care-a dăruit oamenilor numai cîteva văi, cîteva fluvii ca să-și petreacă timpul în ele sau pe țărmurile lor ; ea rămîne însă stăpîna de neîmblînzit a piscurilor netede și inaccesibile, a deșertului întins, a pădurilor și a coastei părăsite ; și ei, fascinați de această putere trufașă, vor rămîne cu ochii ațintiți spre ea ; dacă

natura neospitalieră întoarce spatele omului, omul întoarce spatele nemărginitei mări uitate, putrezind în fertilitatea ei caldă, fierbînd de bogăţii pierdute.

vei lăsa moştenire pămîntul

n-o să revezi feţele oamenilor pe care i-ai cunoscut în Sonora şi în Chihuahua, pe care le-ai văzut într-o zi, adormite, stăpînindu-se, iar în următoarea pline de furie, aruncîndu-se în vălmăşagul luptei fără argumente ori paliative, a acestei îmbrăţişări a oamenilor pe care alţi oameni îi despărţiră, a acestei afirmaţii : sînt aici şi exist cu tine şi cu tine şi cu tine de asemenea, cu toate mîinile şi cu toate feţele interzise ; dragoste, ciudată dragoste colectivă care-şi va găsi sfîrşitul în ea însăşi ; ţi-o vei spune, în tine, fiindc-ai trăit asta şi n-ai înţeles-o atunci cînd o trăiai ; o vei accepta doar în clipa morţii şi vei recunoaşte cinstit că, chiar fără să fi înţeles, te-ai temut de asta în fiecare moment al zilelor tale de putere ; te vei teme că această întîlnire de dragoste ar putea izbucni din nou ; acum o să mori şi n-o să-ţi mai fie frică, pentru că n-o să mai apuci asta ; dar vei spune celorlalţi să se teamă : să se teamă de liniştea înşelătoare pe care le-o laşi moştenire, să se teamă de armonia fictivă, de mirajul vorbăriei, de lăcomia legiferată ; să se teamă de nedreptatea care nici măcar nu ştie că e nedreaptă :

or să-ţi accepte testamentul ; respectabilitatea pe care-ai cîştigat-o pentru ei, respectabilitatea ; or să-i fie recunoscători unui coate-goale ca Artemio Cruz, fiindcă a făcut din ei oameni de lume ; or să-i fie recunoscători, pentru că nu s-a mulţumit să trăiască şi să moară într-o colibă de indieni ; or să-i fie recunoscători de-a fi plecat să-şi pună pielea la bătaie ; îţi vor găsi o justificare, fiindcă ei n-or să mai aibă justificarea ta ; ei n-or să mai poată invoca bătăliile şi şefii, ca tine, şi să-şi facă scut din ei pentru a motiva jaful în numele revoluţiei şi reuşita personală în numele reuşitei revoluţiei ; o să te gîndeşti la asta şi-o să te miri : ei ce justificare or să-şi găsească ? ce barieră vor ridica să-i apere ? n-or să-şi bată capul, vor profita de ceea ce le laşi atît cît vor putea ; vor trăi fericiţi, se vor preface îndureraţi şi recunoscători — în public, nu o să ceri mai mult — în timp ce tu aştepţi cu un metru de

pămînt peste tine ; aştepţi, pînă cînd o să simţi din nou tropotul picioarelor pe faţa ta moartă şi atunci o să-ţi spui

— S-au întors. Nu s-au dat bătuţi

şi-o să zîmbeşti ; o să-ţi baţi joc de ei, o să-ţi baţi joc de tine însuţi ; e privilegiul tău ; nostalgia te va tenta ; ar fi o modalitate de-a înfrumuseţa trecutul ; n-o s-o faci ;

vei lăsa moştenire morţile inutile, numele moarte, numele tuturor celor care-au căzut morţi ca să trăiască numele tău ; numele oamenilor jefuiţi pentru ca să posede numele tău ; numele oamenilor uitaţi care vor face să nu fie nicicînd uitat numele tău ;

vei lăsa moştenire ţara asta ; vei lăsa ziarul tău, relaţiile şi linguşeala, conştiinţa adormită de discursurile false ale oamenilor mediocri ; vei lăsa moştenire ipotecile, vei lăsa o clasă declasată, o putere fără măreţie, o stupiditate consacrată, o ambiţie de pigmei, o tranzacţie de paiaţe, o retorică putredă, o laşitate oficială, un egoism grosolan ;

le vei lăsa drept moştenire liderii ei pungaşi, sindicatele ei supuse, noile ei latifundii, investiţiile ei nord-americane, muncitorii ei arestaţi, acaparatorii şi marea presă, salahorii, poliţiştii şi agenţii secreţi, fondurile depuse în străinătate, cămătarii ei pomădaţi, deputaţii lingăi, miniştrii adulatori, terenurile şi reşedinţele lor elegante, aniversările şi comemorările, puricii şi turtele ei de mălai cu viermi, indienii ei analfabeţi, muncitorii şomeri, munţii despăduriţi, oamenii ei graşi înarmaţi cu butelii de oxigen şi acţiuni, oamenii ei slabi, înarmaţi doar cu unghii : să-şi ia Mexicul ; să-şi ia moştenirea pe care le-o laşi ;

le vei lăsa chipurile, dulci, străine, fără viitor, fiindcă fac totul azi, spun totul azi, sînt prezentul şi sînt în prezent ; spun „mîine", pentru că nu le pasă de ziua de mîine ; tu vei fi viitorul fără s-o fii, tu te vei consuma azi gîndindu-te la mîine ; ei vor fi mîine, fiindcă ceea ce trăiesc e mereu azi ;

poporul tău

moartea ta ; animal care-ţi prevezi moartea, îţi cînţi moartea, o spui, o dansezi, o pictezi, care ţi-aduci aminte înainte de-a muri de moartea ta ;

meleagurile tale ;

n-o să mori fără să te întorci acolo ;

tîrgușorul de la poalele muntelui : locuit de trei sute de persoane, și abia zărit datorită acoperișurilor de olane ce apăreau ca niște pete colorate prin frunzișul care, de acolo de unde începea piatra muntelui, se înălța, stufos, pe panta lină ce urmează cursul rîului în direcția mării apropiate ; ca o semilună verde arcul lui Tamiahua de la Coatzacoalcos va devora fața albă a mării într-o încercare nesăbuită — fiind el însuși devorat de coroana cețoasă a sierrei, temei și limită a platoului indian — de-a se alătura arhipelagului tropical cu unduiri grațioase și trupul sfîșiat : mînă lîncedă a Mexicului uscat, nestrămutat, trist, al edificiului claustrării, făcut din piatră și praf, pe platoul înalt, semiluna din Veracruz va avea altă poveste, legată cu fire aurite de Antile, de Ocean și, mai departe, de Mediterana care nu va fi învinsă în realitate decît de contraforturile din Sierra Madre Oriental ; unde se înlănțuie vulcanii și se înalță însemnele tăcute ale agavei, unde va muri o lume care-și trimite în talazuri înlănțuite creștele senzuale de la strîmtoarea Bosforului și golfurile Mării Egee, clipocitul de struguri și delfini de la Siracuza și Tunis, țipătul profund de recunoștință dinspre Andaluzia și porțile Gibraltarului, servilitatea de negru curtean, cu perucă, dinspre Haiti și Jamaica, vălmășagul de dansuri și răpăit de tobe și de arbori exotici și corsari și conquistadori dinspre Cuba ; pămîntul negru absoarbe talazurile ; valurile îndepărtate se vor fixa pe balcoanele de fier forjat și sub arcadele din piața mare din Veracruz : efluviile vor muri în coloanele albe ale porticelor campestre și-n intonațiile voluptoase ale corpului și ale vocii ; va fi aici o graniță ; apoi se va înălța piedestalul sumbru al vulturilor și-al cremenii ; o graniță pe care n-o va călca nimeni : nici oamenii din Extramadura și Castilla care s-au istovit în întîia întemeiere și-au fost apoi înfrînți fără s-o știe în ascensiunea spre platforma oprită care-i lăsă să distrugă și să schilodească doar aparențele; în sfîrșit, victime ale foamei concentrate a statuilor de pulbere, ale absorbției oarbe a lagunei care-a înghițit aurul, fundațiile, fețele tuturor conquistadorilor care-au violat-o ; nici pirații care și-au încărcat brigantinele cu scuzii aruncați din culmea munților indigeni cu un hohot amar de rîs ; nici călugării care-au traversat Paso de la Malinche ca să deghizeze cu

alte înfăţişări pe zeii permanenţi ce-şi arătau chipul în piatra vremelnică, fiind totuşi spiritele văzduhului ; nici negrii aduşi pe plantaţiile tropicale şi ofiliţi de avansurile indiencelor care-şi ofereau sexele imberbe ca pe o pavăză a victoriei asupra rasei cu părul creţ : nici principii care debarcară din navele imperiale şi se lăsară ademeniţi de peisajul blînd populat cu ricin şi cu fructe în drupă şi urcară cu convoaiele lor încărcate de dantele şi parfumuri spre platoul cu pereţii ciuruiţi ; nici măcar grangurii cu tricorn şi epoleţi care, pînă la urmă, n-au găsit, în tenebrele mute ale platoului, decît înfrîngerea exasperantă a reticenţei, a batjocurii surde, a indiferenţei :

tu vei fi pruncul care se naşte pe pămînt, descoperă pămîntul, îşi depăşeşte obîrşia, îşi află destinul, azi cînd moartea indentifică obîrşia şi destinul şi înfige între ele două, orice s-ar întîmpla, pumnalul libertăţii :

(1903 : 18 IANUARIE)

EL se trezi auzind şoaptele mulatrului Lunero — Ah, beţivul, ah, beţivul — atunci cînd cocoşii (păsări îndoliate, căzute în servitudinea rustică, după ce-au fost părăsite crescătoriile care în alte timpuri fuseseră mîndria acestui domeniu, căci rivalizaseră cu cocoşii de luptă ai moşierului celui mai puternic de prin partea locului, acum mai mult de o jumătate de secol) anunţară zorile grăbiţe ale tropicului, care însemnau sfîrşitul nopţii pentru domnul Pedrito, cufundat în cheful lui solitar, acolo, pe terasa cu dale colorate ale bătrînului conac pierdut ; cîntecul de beţiv al stăpînului ajunse pînă la coliba acoperită cu frunze de palmier sub care Lunero era deja în picioare, stropind pămîntul cu pumni de apă luaţi dintr-o cană, venită de altundeva, ale cărei răţuşte şi floricele pictate străluciseră, lăcuite, în alte vremuri. Lunero aprinse imediat focul ca să încălzească tocana cu ţîri, ce mai rămăsese de ieri ; alese din coşul cu fructe, clipind din ochi, pe cele mai negre, ca să le consume imediat, înainte ca stricarea completă, soră a fertilităţii, să le înmoaie şi să le umple de viermi. Apoi, cînd fumul plitei reuşi să-l dezmorţească pe

copil, cîntecul beţivului amuţi, dar se mai auzea încă zgomotul paşilor lui împleticiţi, din ce în ce mai departe şi apoi uşa trîntită, preludiu al lungii dimineţi de insomnie : trîntit cu faţa în jos pe salteaua goală, colorată, în patul mare de acaju, încurcat în plasa contra ţînţarilor, în patul cu baldachin, fără cearceafuri, disperat fiindcă i se terminaseră proviziile de rachiu. Înainte — îşi aducea aminte Lunero, mîngîind capul ciufulit al copilului care se apropiase de foc în cămăşuţa scurtă, ce dezvăluia primele umbre ale pubertăţii —, cînd era pămînt destul, colibele rămîneau departe de conac şi nu s-ar fi ştiut ce se petrece acolo, dacă bucătăresele grase şi metisele tinere care măturau prin casă şi apretau cămăşile n-ar fi venit să pălăvrăgească despre poveştile lor în cealaltă lume, cea a oamenilor arşi de soare pe plantaţiile de tutun. Acum, erau faţă în faţă şi pe moşia din ce în ce mai mică din cauza cămătarilor şi-a adversarilor politici ai fostului stăpîn mort, nu mai rămăsese decît conacul cu geamurile sparte şi coliba lui Lunero ; iar în conac mai stăruia ca un suspin amintirea vremii cînd aveau servitori, întreţinută de Baracoa cea slăbănoagă care continua s-o îngrijească pe bunica închisă în camera albastră din fund ; în colibă trăiau doar Lunero şi copilul şi ei erau singurii care munceau.

Mulatrul se aşează pe pămîntul nivelat şi împărţi mîncarea de peşte, golind jumătate în strachina de lut şi lăsînd cealaltă jumătate pe plită. Întinse un fruct de manghier băiatului, coji o banană şi mîncară amîndoi tăcuţi. Cînd moviliţa de cenuşă se stinse, prin mica deschizătură — uşă, fereastră, intrare pentru cîinii care adulmecau, graniţă a furnicilor roşii oprite de o linie desenată cu var — intră valul de volbură pe care Lunero o plantase cu ani în urmă ca să mascheze chirpiciul cenuşiu al pereţilor şi să învăluie coliba în mireasma nocturnă a florilor tubulare. Nu-şi vorbeau. Însă mulatrul şi copilul încercau acelaşi sentiment de mulţumire veselă de a fi împreună pe care n-ar mărturisi-o niciodată, pe care poate că n-ar exprima-o nici măcar printr-un zîmbet schimbat, fiindcă nu erau acolo ca să spună ori să zîmbească, ci ca să mănînce şi să doarmă împreună, şi tot împreună să plece în fiecare zi cînd se iveau zorile, într-un ceas al tăcerii, încărcat de umezeală tropicală, şi să facă împreună toate

treburile necesare vieţii de fiecare zi şi să-i poată înmîna indiencei Baracoa monezile cu care se cumpăra în fiecare sîmbătă hrană pentru bunică şi băutură pentru domnul Pedrito. Erau frumoase damigenele mari albastre, ferite de căldură de coşul împletit din rogoz şi suportul de piele: pîntecoase, cu gîtul scurt şi strîmt. Domnul Pedrito le înşira afară, la intrare, pe măsură ce le golea, iar Lunero pleca în fiecare lună în tîrguşorul de la poalele muntelui cu cobiliţa lungă ce servea la moşie pentru căratul găleţilor de apă şi se întorcea cu ea pe umeri, cu damigenele atîrnate la capete, fiindcă măgarul pe care-l avuseseră murise. Tîrguşorul de la poalele muntelui era singurul lor vecin. Locuit de trei sute de persoane şi abia vizibil datorită petelor colorate ale acoperişurilor apărînd prin frunzişul care, din locul de unde începea muntele pietros, se înălţa, stufos, pe panta lină ce însoţea cursul fluviului spre marea apropiată.

Copilul ieşi din colibă şi alergă pe cărarea mărginită cu ferigi ce înconjurau trunchiurile cenuşii şi gingaşe ale manghierilor; panta noroioasă conducea, pe sub cerul ascuns de floarea roşie şi fructul galben, spre malul pe care Lunero croise cu cuţitul un luminiş alături de fluviu — aici începea să se lărgească, încă turbulent — pentru munca zilnică. Mulatrul cu braţele lungi veni încheindu-şi pantalonii de pînză evazaţi de la genunchi ca şi cei marinăreşti, amintire a vreunei mode uitate. Copilul luă pantalonii scurţi albaştri ce-şi petrecuseră noaptea la uscat, afară, pe cercul de fier ruginit de care se apropia acum Lunero. Cîteva coji de manghier zăceau aruncate, desfăcute şi curăţate, pe jumătate în apă. Lunero se opri o clipă, cu picioarele înfundate în noroi. Apropiindu-se de mare, fluviul prindea puteri şi cuprindea tot mai multe ferigi şi banani. Bălăriile păreau mai înalte ca cerul, căci acesta era plan, strălucitor, coborît. Ştiau amîndoi ce aveau de făcut. Lunero luă glaspapirul şi continuă să lustruiască cojile cu atîta forţă încît îi jucau venele groase ale antebraţului. Copilul căută scăunelul şchiop, putrezit şi-l aşeză înăuntrul cercului de fier susţinut de o prăjină centrală de lemn. Din cele zece deschizături săpate în cerc atîrnau tot atîtea fitile. Copilul făcu să se învîrtească cercul şi apoi se aplecă să aprindă focul sub cratiţă: ceara topită, groasă,

bolborosea pe foc ; cercul se învîrti, copilul vărsă pe rînd ceara prin găuri.

— Nu mai e mult şi vine ziua Purificării, spuse Lunero cu trei cuie între dinţi.

— Cînd ?

Micul foc aprins sub soare lumină ochii verzi ai copilului.

— Pe doi, Cruz, băiatule, pe doi. Atunci or să se vîndă mai multe lumînări, nu numai oamenilor de prin partea locului, ci în toată regiunea. Se ştie că aici se fac cele mai bune lumînări.

— Mi-aduc aminte cum a fost anul trecut.

Uneori, ceara clocotită pleznea ca un bici ; copilul avea pulpele însemnate de cicatrice micuţe, rotunde.

— În ziua cînd marmota îşi caută umbra

— De unde ştii ?

— E o poveste care vine de departe.

Lunero se opri şi luă un ciocan. Îşi încruntă fruntea întunecată.

— Cruz, băiatule, crezi că ai învăţat să construieşti canoele ?

Pe faţa băiatului se zugrăvea acum un zîmbet alb, atotcuprinzător. Reflexele verzi ale fluviului şi ferigile umede accentuau contururile palide, osoase, ale chipului său. Pieptănat de fluviu, părul îi cădea peste fruntea înaltă, peste ceafa bronzată. Soarele îi dăduse nuanţe arămii, dar rădăcina era neagră. Culoarea de fruct necopt îi acoperea braţele zvelte şi pieptul format, obişnuit să înoate în contra curentului, cu dinţii strălucitori într-un hohot de rîs al întregului trup răcorit de fluviul cu albia acoperită de ierburi şi cu malurile noroioase.

— Da, ştiu. Te-am văzut cum lucrezi.

Mulatrul îşi lăsă în jos ochii, de felul lor coborîţi, calmi, însă mereu la pîndă.

— Dacă Lunero pleacă, o să ştii să faci singur totul ?

Copilul lăsă în pace roata de fier.

— Dacă Lunero pleacă ?

— Dacă trebuie să plece.

N-ar fi trebuit să spun nimic, gîndi mulatrul ; nu ar fi spus nimic, ar fi plecat aşa cum pleacă ai lui, fără nici o vorbă, căci cunoaşte şi acceptă fatalitatea şi pre-

simte o prăpastie de argumente și de amintiri între această cunoaștere și această acceptare și cunoașterea și refuzul altor oameni ; deoarece cunoaște nostalgia și viața de pribeag. Și, cu toate că știa că n-ar fi trebuit să spună nimic, mai știa și că băiatul — tovarășul lui din totdeauna — îl privise curios, cu căpșorul plecat, pe omul asudat, strîns în redingotă, care-l căutase ieri pe Lunero.

— Știi să vinzi lumînările în sat și să fabrici mai multe cînd vine ziua Purificării ; să duci în fiecare lună damigenele goale și să-i lași băutura la ușă domnului Pedrito... să fabrici canoele și să cobori fluviul cu ele la fiecare trei luni... ah, da, și să-i dai aurul lui Baracoa, știi, oprindu-ți o monedă pentru tine și să pescuiești țîrii chiar în locul ăsta...

Micul luminiș de lîngă rîu nu mai pulsa cu scîrțîitul cercului ruginit și loviturile de ciocan somnambule ale mulatrului. Împresurat de verdeață, creștea vuietul apei grăbite care smulgea și purta resturi de lemn, trunchiuri fulgerate în timpul furtunilor, noaptea, și ierburi unduitoare de pe cîmpurile din susul apei. Fluturii negri și galbeni zburau tot înspre mare. Copilul lăsă să-i cadă în jos brațele și cercetă întrebător privirea căzută a mulatrului.

— Pleci ?

— Tu nu știi toate poveștile de pe-aici. A fost o vreme cînd toate pămînturile, chiar și muntele, aparțineau celor de aici. Apoi au pierdut totul. Domnul mare, bunicul, a murit. Domnul Atanasio a fost rănit mișelește și totul a rămas necultivat. Sau a trecut în stăpînirea altora. N-am mai rămas decît eu și m-au lăsat în pace paisprezece ani. Dar trebuia să-mi vină și mie ora.

Lunero se opri, deoarece nu mai știa cum să urmeze. Sclipirile argintate ale apei îi abăteau atenția și mușchii îi cereau să continue munca. Acum treisprezece ani, cînd i s-a încredințat copilul, se gîndise să-l trimită pe fluviu, să-l lase în grija fluturilor, ca pe regele acela de demult din poveștile albilor, și să-l aștepte să se întoarcă cînd va deveni puternic și mare. Dar moartea stăpînului Atanasio îi permisese să păstreze copilul, fără măcar să aibă discuții cu domnul Pedrito, incapabil de-a-i acorda atenție sau de-a parlamenta, fără să aibă discuții nici cu bunica ce trăia deja închisă în camera aceea albastră cu perdele de dan-

telă şi cu candelabre care zornăiau cînd era furtună şi care n-o să bage niciodată de seamă că băiatul creşte la cîţiva metri de nebunia ei claustrată. Da, stăpînul Atanasio murise exact la momentul potrivit ; el ar fi pus să fie ucis copilul ; Lunero îl salvase. Ultimele plantaţii de tutun trecuseră în mîinile noului moşier şi lor nu le mai rămăseseră decît terenurile astea de pe mal, pline de mărăcini şi vechiul conac ce semăna cu o oală deşertată şi crăpată toată. Văzuse cum au trecut toţi muncitorii pe pămînturile noului stăpîn şi cum au început să sosească alţi oameni, aduşi de departe să îngrijească noile culturi şi cum fuseseră scoşi oamenii din alte sate şi ferme şi el, Lunero, a fost nevoit să inventeze munca asta, să fabrice lumînări şi canoe ca să cîştige cu ele pîinea tuturor şi să se gîndească că n-o să vină nimeni să-l gonească de pe parcela asta neproductivă, o biată limbă de pămînt între fluviu şi conacul ruinat, că n-o să-l bage nimeni în seamă pierdut cum era printre ruinele vegetale cu băieţaşul lui. Boierului celui nou îi trebuiseră paisprezece ani ca să remarce că există, dar trebuia să desăvîrşească odată şi-odată acapararea încăpăţînată a regiunii şi să descopere ultimul ac pierdut în carul cu fîn. De asta mîna dreaptă a ciocoiului venise ieri-seară, sufocat în redingota lui neagră, lac de transpiraţie pe tîmple, să-i spună lui Lunero să plece chiar mîine — adică azi — la ferma stăpînului din sudul statului, fiindcă erau din ce în ce mai puţini lucrători pricepuţi la cultivarea tutunului şi Lunero tăiase destul frunză la cîini paisprezece ani îngrijind de-un beţiv şi de-o babă ţicnită. Şi iată ce nu ştia să-i povestească Lunero copilului Cruz, căci i se părea că nu l-ar înţelege. Copilul care nu cunoscuse decît truda pe malul fluviului şi prospeţimea apei înainte de masă ; călătoriile pe coastă, unde îl ospătau cu crabi şi creveţi vii şi satul vecin, sat de indieni, unde nu-i vorbea nimeni. Dar în realitate mulatrul ştia că dac-ar fi început să depene toată povestea, totul s-ar destrăma şi-ar trebui să ajungă la începutul începutului şi să piardă copilul. Şi-l iubea — îşi spunea acum mulatrul cu braţele lungi, lăsat pe vine lîngă cojile lustruite — ; îl iubea de cînd o snopiseră în bătaie pe sora lui Isabel Cruz şi-i încredinţaseră copilul şi Lunero îl hrănise în colibă cu laptele caprei bătrîne care mai rămăsese din turma familiei Men-

chaca şi-i desenase în noroi literele pe care le învăţase cînd era copil, în slujba francezilor din Veracruz, şi-l învăţase să înoate, să recunoască şi să savureze fructele, să mînuiască cuţitul, să fabrice lumînări, să cînte cîntecele pe care tatăl lui Lunero le adusese cu el din Santiago de Cuba, cînd izbucnise războiul şi familiile celor bogaţi se refugiaseră, cu servitori cu tot, la Veracruz. Şi asta era tot ce voia să ştie Lunero despre copil. Şi poate că nu era necesar să ştie mai multe, în afară de faptul că şi copilul îl iubea pe Lunero şi nu voia să trăiască fără el. Umbrele pierdute ale lumii exterioare — domnul Pedrito, indianca Baracoa, bunica — intrau acum în primul plan cu profil de pumnal, ca să-l despartă de Lunero. Însemnau tot ceea ce era străin, tot ceea ce era ruptură a vieţii lui alături de prieten. Asta era tot ce gîndea copilul, tot ce înţelegea.

— Fii atent, n-or să fie destule lumînări şi preotul o să se supere, spuse Lunero.

O adiere neaşteptată făcu să se ciocnească lumînările suspendate ; un papagal speriat scoase ţipătul care vestea amiaza.

Lunero se ridică şi intră în apă ; plasa se găsea în mijlocul curentului. Mulatrul plonjă şi ţîşni apoi la suprafaţă, cu plasa prinsă de braţ. Copilul îşi scoase pantalonii scurţi şi se aruncă în apă. Îi simţi, ca niciodată, prospeţimea în fiecare punct al cărnii ; se scufundă şi deschise ochii ; unduirile cristaline ale stratului superior de apă goneau peste fundul mocirlos şi verde. Şi acolo sus, în urmă — acum se lăsă purtat de curent, ca o săgeată — era casa aceea în care nu intrase niciodată, timp de treisprezece ani, unde locuia bărbatul acela zărit doar de departe şi femeia pe care n-o ştia decît după nume. Scoase capul din apă. Lunero începuse deja să prăjească peştele şi să desfacă o papaia cu cuţitul.

Abia trecuse prînzul şi razele soarelui se strecurară prin acoperişul de frunze tropicale, arzînd cîinos în drumul lui spre apus. Ceasul crengilor încremenite, în care părea că nici măcar fluviul nu mai curge. Copilul se întinse, gol, sub palmierul singuratic şi simţi arsura razelor ce împingeau din ce în ce mai departe umbra trunchiului şi-a coroanei. Soarele îşi începu ultimul drum ; totuşi, razele oblice păreau să urce, luminînd por după por,

trupul întreg. Întîi picioarele, cînd se sprijini de trunchiul gol. Apoi pulpele desfăcute şi sexul adormit, pîntecul plat şi pectoralii întăriţi de apă, gîtul lung şi maxilarul conturat, pe care lumina începea să sape două comisuri profunde, lipite ca nişte arcuri încordate de pometii duri ce încadrau ochii limpezi, pierduţi în după-amiaza aceasta, în siesta profundă şi calmă. El dormea şi Lunero, alături, se culcase cu faţa în jos şi bătea tactul, cu degetele, pe cratiţa neagră. Un ritm punea stăpînire pe el. Moleşeala aparentă a corpului întins nu era de fapt decît tensiunea contemplativă a braţului care dansa, care scotea sunete concentrate din instrumentul improvizat şi începea să îngîne, ca în fiecare seară, regăsind în memorie ritmul din ce în ce mai rapid, cîntecul copilăriei şi al vieţii pe care n-o mai trăia, cînd strămoşii lui se încoronau, în jurul arborilor de copac, cu coifuri împodobite cu clopoţei şi-şi frecau braţele cu rachiu şi omul acela era instalat în fotoliu, cu capul acoperit de o bucată de pînză albă şi toţi beau, pînă rămînea doar drojdia de zahăr negru, amestecul de porumb şi de portocală amară, în vremea cînd îi învăţau pe copii că n-aveau voie să fluiere noaptea :

tó...
la hija de Yeyé...
le gusta marío... de otra mujé...
tó, la hija de Yeyé, le gusta mario, de otra mujé...
tóla hijaeyeyé legusta. [1]

Ritmul punea stăpînire pe el. Întinse braţele şi atinse marginea pămîntului umed şi continuă să bată tactul cu degetele pe el şi-şi frecă pîntecul de pămînt şi faţa i se lumină toată de zîmbet, strivindu-i obrajii lipiţi de osul întins : *legustamaríodeotramujé...* Soarele după-amiezii îi biciuia, apăsător ca plumbul, capul rotund şi cîrlionţat şi nu putea să-şi schimbe poziţia, sudoarea îi curgea şiroaie pe frunte, pe coaste, între pulpe şi cîntecul devenea din ce în ce mai tăcut şi profund. Cu cît îl auzea mai puţin cu atît îl simţea mai mult şi se lipea şi mai strîns de pămînt,

[1] Tó... / fiica lui Yeyé... / se ţine după omu'... alteia... / tó, fiica lui Yeyé se ţine după omu' alteia... / tofiicaluiyeyé seţine (span.).

ca și cum ar fi făcut dragoste cu el. *Tólahijaeyeyé* ; zîmbetul era gata să explodeze, era gata să-l cotropească uitarea omului în redingotă neagră, cel care trebuia să revină în seara asta, care e deja seara asta și Lunero rămînea pierdut în cîntecul lui, în dansul lui orizontal ce-i amintea de mormînt, ce-i amintea de mormîntul francez și de femeile uitate în închisoarea acestui conac pîrjolit.

În spate, frunzișul și conacul pe care-l visează, adormit, copilul scăldat de soare. Pereții înnegriți, incendiați cînd au trecut pe aici liberalii în campania finală contra Imperiului, după moartea lui Maximilian, și-au descoperit familia care-l găzduise în dormitoare pe mareșalul ce era comandantul suprem al forțelor franceze și în pivnițe pe soldații trupei conservatoare. Soldații lui Napoleon al III-lea se aprovizionaseră pentru drum pe moșia de la Cocuya și plecaseră apoi, cu măgarii încărcați de conserve, de fasole și de tutun, să radă de pe fața pămîntului pozițiile partizanilor lui Juárez, în munți, de unde hărțuiau grupurile de bandiți taberele franceze din cîmpie și fortărețele din orașele situate în regiunea Veracruz. Și în apropierea conacului, zuavii întîlniră un grup care avea o ghitară și o harpă și cînta *Balajú se fue a la guerra y no me quiso llevar* [1] și care le înveselea nopțile, ca și indiencele și mulatrele ce-au început după aia să aducă pe lume metiși blonzi, mulatri cu ochii limpezi și cu pielea trandafirie, pe care-i chema Garduño și Alvarez, deși ar fi trebuit să se numească mai curînd Dubois și Garnier. Da, chiar în după-amiaza aceea înăbușitoare din cauza zăpușelii, bătrîna Ludivinia, zăvorîtă pentru totdeauna în camera cu candelabre așezate fără nici un dumnezeu — două atîrnau de tavanul văruit, unul prins într-un ungher lîngă patul cu coloane canelate — și cu perdele de dantelă gălbuie, bătrîna Ludivinia căreia îi făcea vînt cu evantaiul indianca Baracoa, ce-și pierduse numele original ca să-l adopte pe cel al populației de culoare de pe moșie, atît de nepotrivit cu profilul ei acvilin și cu cosițele ei unsuroase, bătrîna Ludivinia fredonează cu ochii căscați cîntecul acela blestemat de care, dacă și-ar da seama, nici n-ar vrea să-și

[1] Balajú s-a dus la război și n-a vrut să mă ia cu el (span.).

amintească şi pe care totuşi vrea să-l guste, fiindcă-l ia peste picior pe generalul Juan Nepomuceno Almonte, care-a fost la început prietenul familiei şi prieten la toartă cu răposatul Ireneo Menchaca, soţul Ludiviniei, şi care-a făcut parte din anturajul lui Santa Anna, iar apoi, cînd salvatorul Mexicului şi marele protector al familiei Menchaca — al vieţii şi averii lor — încercă să revină din al nu ştiu cîtelea exil şi debarcă şi se trată de o criză de dizenterie, îşi renegă fosta credinţă, îi puse pe francezi să-l aresteze şi-l îmbarcă din nou ; *San Juan de Nepomuceno, la monda.* [1] Ludivinia ţine minte faţa negricoasă a lui Juan Nepomuceno Almonte, fiul celor o mie de muieri însemnate de vărsat ale popii Morelos şi strîmbă din gura cu buzele supte, fără dinţi, cînd îşi aduce aminte de cupletul ăla impertinent al juariştilor care l-au făcut să moară de ruşine pe generalul Santa Anna : *...y qué te lo pareciera que llegaran los ladrones, se robaran a tu vieja y le bajaran los calzones...* [2] Ludivinia izbucni în rîs şi-i făcu semn indiencei să-i facă vînt mai tare cu evantaiul de palmier. Camera mohorîtă, văruită, mirosea a tropic stătut, plăsmuit, travestit în frig. Petele mari de igrasie de pe pereţi îi plăceau bătrînei, fiindc-o făceau să se gîndească la alte climate, cele ale copilăriei ei, înainte de-a se mărita cu locotenentul Ireneo Menchaca, de-a împărtăşi viaţa şi soarta generalului Antonio López de Santa Anna şi de-a obţine prin bunăvoinţa lui pămînturile bogate de lîngă fluviu, pămînturi negre şi întinse, alături de munte şi de mare. *Allá en la Francia, güirí güirí güirá, se murió Benito Juárez, se acabó la libertad.* [3] Expresia i se schimbă acum într-o strîmbătură dezgustată, care crăpă într-o mie de bucăţi de crustă pudrată faţa unită doar prin reţeaua de vinişoare albastre. Gheara tremurătoare a Ludiviniei o în-

[1] Extras dintr-un cîntec (*la monda* e deformarea lui *le monde*) în care indienii îl iau peste picior pe Maximilian, instalat (în timpul lui Napoleon al III-lea) pe tronul Mexicului cu ajutorul generalului Juan Nepomuceno Almonte, fiul ilegitim al lui Morelos, erou al Independenţei.

[2] Şi ce-ai zice dec-ar fi să vină hoţii, ca să-ţi fure nevestica şi să-i tragă jos chiloţii... (span.).

[3] Sfîrşitul cîntecului împotriva lui San Juan Nepomuceno: „Departe în Franţa, tralali, tralali, tralala, a murit Benito Juárez şi s-a zis cu libertatea". (Span.)

depărtă cu un gest pe Baracoa şi scutură mînecile de mătase neagră şi manşetele de dantelă făcută ferfeniţă. Dantelă şi cristal, dar nu numai asta ; mese din lemn de plop sculptate, acoperite de plăci masive de marmură unde se odihneau pendulele sub clopote de sticlă, cu picioare arcuite, greoaie, terminate cu o sferă ; balansoare de răchită pe podeaua de cărămidă, unde zăceau aruncate rochiile cu trenă pe care nu le mai îmbrăca niciodată, panouri bizotate, ţinte de bronz, cufere cu aplicaţii şi broaşte de fier forjat, portrete ovale ale unor creoli necunoscuţi, rigizi, lăcuiţi, cu favoriţii zbîrliţi şi busturi lungi şi piepteni de baga, iconiţe cu ramă de tablă cu sfinţi şi cu pruncul Isus din Atocha, pictat în aur, scorojit, care de-abia mai păstra cîteva urme din primul strat de aur, patul decorat cu frunzis argintat, cu baldachin şi coloane canelate, lăcaş al trupului vlăguit, cuib de mirosuri stătute şi de cearceafuri murdare, de paie învălmăşite, îngrămădite ca nişte tumori ce ieşeau la iveală prin rupturile saltelei.

Incendiul nu ajunsese pînă aici. Nici vestea pierderii pămînturilor şi a morţii fiului într-o ambuscadă şi a naşterii pruncului în coliba de negri ; ştirile nu, dar presimţirile da.

— Adu un ulcior de apă, indianco.

Aşteptă să iasă Baracoa şi atunci violă toate regulile, dădu perdelele la o parte şi făcu ochii mici ca să vadă mai bine ce se petrecea acolo, afară. Îl văzuse crescînd pe copilul acela necunoscut ; îl spionase de la fereastră, de după perdeaua de dantelă. Observase aceiaşi ochi verzi şi chicotea de plăcere văzîndu-se încarnată într-o altă făptură, tînără, ea care avea creierul năclăit de amintirile unui secol întreg şi faţa brăzdată de straturile de aer şi de pămînt şi de soare dispărute. Rezistase. Supravieţuise. Îi fu greu să ajungă la fereastră ; aproape că se tîra în patru labe, cu ochii supraveghind genunchii şi cu mîinile sprijinite de pulpe. Capul cu şuviţe albe era cufundat între umeri, cîteodată mai înalţi decît craniul. Dar supravieţuise. Rămăsese aici, încercînd să repete în patul răvăşit gesturile femeii tinere, frumoase şi albe ca laptele care deschisese larg uşile Cocuyei pelerinajului nesfîrşit de prelaţi spanioli, de negustori francezi, de ingineri scoţieni, de englezi ce vindeau şi cumpărau acţiuni, de cămătari şi piraţi care

treceau pe aici în drum spre capitală, México, şi spre şansele oferite de o ţară tînără, în plină anarhie : catedralele ei baroce, minele de aur şi argint, palatele de *tezontle* şi piatră şlefuită, clerul ei cu năravuri negustoreşti, veşnicul ei carnaval politic şi guvernul mereu dator vîndut, concesiunile vamale acordate cu uşurinţă străinilor buni de gură. Erau zilele de glorie ale Mexicului, cînd familia Menchaca lăsă moşia în grija fiului mai mare, Atanasio, ca să devină om avînd de-a face cu muncitorii, cu banditii, cu indienii şi urcase pe platoul cel mare pentru a străluci la curtea fictivă a Alteţii-Sale Serenisime. Cum era să trăiască generalul Santa Anna lipsit de vechiul lui prieten Menchaca — acum colonel — care se pricepea ca nimeni altul să organizeze lupte de cocoşi şi să-şi petreacă nopţile bînd şi amintindu-şi de planul Casamatei, de expediţiile lui Barradas, El Alamo, San Jacinto, de Războiul Prăjiturilor, chiar şi de bătăile pe care le mîncaseră de la armata cotropitoare yankee, la care generalisimul se referea cu o ilaritate cinică, bătînd cu piciorul de lemn în pămînt şi ridicînd paharul şi mîngîind părul negru al soţiei-fetiţă, Flor de México, pe care-o băgase în patul cald încă de la ultima suflare a primei lui neveste ? Apoi au venit zile grele cînd Alteţa-Sa a fost expulzat din Mexic de banda liberalilor şi familia Menchaca s-a întors pe moşie ca să-şi apere avutul ; miile de hectare dăruite cu generozitate de către tiranul deşelat şi amator de lupte de cocoşi, însuşite fără să fi cerut părerea ţăranilor indigeni care-au fost nevoiţi să rămînă acolo ca peoni sau să se retragă la poalele muntelui ; cultivate cu ajutorul noii mîini de lucru negre, ieftine, aduse din insulele Caraibilor ; sporite datorită veniturilor ipotecilor impuse tuturor micilor proprietari din regiune. Maldăre de tutun pus la uscat. Care încărcate de banane şi de roadele manghierilor. Turme de capre plecate cu ciobanii pe colnicele Sierrei Madre. Şi în mijloc conacul cu un etaj, cu turnul colorat şi cu grajdurile vuind de nechezături, cu plimbările în barcă ori caleaşcă. Şi Atanasio, fiul cu ochii verzi, îmbrăcat în alb pe calul alb, dăruit tot de Santa Anna, străbătînd călare pămînturile fertile, cu biciul în mînă, gata mereu să-şi impună voinţa de fier, să-şi satisfacă poftele deşănţate cu ţărăncile tinere, să apere cu banda de negri importaţi integritatea pămînturilor îm-

potriva incursiunilor din ce în ce mai frecvente ale juariştilor. *Viva México primero, que viva nuestra nación, muera el príncipe extranjero...*[1] Şi ultimele zile ale Imperiului, cînd bătrînul Ireneo Menchaca a fost anunţat că Santa Anna se întorcea din exil ca să proclame o nouă Republică; bătrînul plecă în caleaşca lui neagră la Veracruz unde-l aştepta o şalupă, pe chei, şi de pe puntea Virginiei, noaptea, Santa Anna şi piraţii lui germani lansau semnale în faţa lui San Juan de Ulúa, fără să primească nici un răspuns. Garnizoana din port era pentru Imperiu şi-şi bătea joc de tiranul căzut în dizgraţie care se plimba pe punte, sub flamuri, disperat, scuipînd înjurături printre dinţi şi printre buzele cărnoase. Pînzele se umflară din nou şi cei doi bătrîni prieteni jucară cărţi în cabina căpitanului yankeu ; navigau pe o mare toridă, leneşă, de pe care abia se mai zărea linia coastei, pierdută după un văl de căldură. De pe silueta pavoazată a vasului, ochii furioşi ai dictatorului zăriră conturul alb al lui Sisal. Şi bătrînul şchiop coborî urmat de vechiul lui tovarăş, dădu o proclamaţie către populaţia din Yucatán şi începu să trăiască din nou cufundat în visul lui de mărire : Maximilian tocmai fusese condamnat la moarte în Querétaro şi Republica avea dreptul să conteze din nou pe dăruirea patriotică a şefului ei natural şi autentic, a monarhului ei neîncoronat. Ludiviniei i-au fost povestite cele întîmplate : cum au fost capturaţi de comandantul garnizoanei din Sisal, trimişi la Campeche şi plimbaţi acolo pe străzi cu lanţuri la mîini, în ghionturile soldaţilor din pichet, ca nişte hoţi de rînd. Cum au fost aruncaţi într-o celulă a închisorii. Cum a murit în vara fără latrine, umflat de apă infectată, bătrînul colonel Menchaca, în timp ce ziarele nord-americane anunţau că Santa Anna fusese executat de juarişti, la fel ca nevinovatul Prinţ al Triestului. Nu ; doar cadavrul lui Ireneo Menchaca a fost îngropat în cimitirul de lîngă golf — sfîrşitul unei vieţi lăsate în voia norocului şi-a întîmplării, ca cea a ţării înseşi — iar Santa Anna, cu strîmbătura încremenită pe faţă, urmare a nebuniei infecţioase, plecă în noul exil.

[1] Trăiască înainte de orice Mexicul, trăiască ţara noastră, jos cu prinţul străin (span.).

Atanasio i-o spusese, își aminti bătrîna Ludivinia în după-amiaza asta călduroasă, și de atunci nu mai părăsise niciodată camera și adusese aici cele mai frumoase veșminte pe care le avea, candelabrul din sufragerie, sipetele legate în fier, tablourile cu cel mai frumos lac. Așteptînd moartea pe care capul ei romantic o socotea iminentă, dar care întîrziase treizeci și cinci de ani irosiți, ce nu însemnau nimic pentru o femeie de nouăzeci și trei, născută în anul primei răscoale, cînd vacarmul de ciomăgeli și de pietre năvălise în parohia lui Dolores și maică-sa o adusese pe lume într-o casă cu ușile baricadate de teroare. Își pierduse calendarele și anul acela, 1903, nu era pentru ea decît o vreme furată morții rapide provocate de durere, care-ar fi trebuit s-o urmeze pe cea a colonelului. Așa cum nu existase, în '868, nici incendiul conacului, oprit la ușile camerei încuiate în timp ce fiii ei — mai era unul, Atanasio nu era singurul, însă nu-l iubise decît pe el — îi strigau să se salveze, iar ea îngrămădea scaune și mese în fața ușii și tușea de fumul acela gros ce se strecura prin toate crăpăturile. Nu mai vru să vadă pe nimeni, o acceptă doar pe indiancă, fiindcă n-avea încotro, căci trebuia să-i aducă cineva mîncarea și să-i cîrpească veșmintele negre. Nu vru să mai afle nimic, ci să-și amintească timpurile duse. Și între cei patru pereți uită rațiunea de a fi a lucrurilor, dar nu uită esențialul: văduvia, trecutul și, deodată, copilul care alerga mereu în depărtare, ținîndu-se scai după un mulatru necunoscut.

— Adu un ulcior cu apă, indianco.

Dar în locul lui Baracoa, în ușă apăru spectrul acela gălbejit.

Ludivinia strigă înăbușit și se retrase spre fundul patului: ochii înfundați în orbite se deschiseră îngroziți și cojile care-i acopereau fața păreau să se pulverizeze. Omul ce apăruse se opri în pragul ușii și întinse o mînă tremurătoare.

— Sînt eu, Pedro...

Ludivinia nu pricepu. Tremuratul o făcea să nu poată vorbi, dar reuși să dea din mîini, descîntînd ca pentru a-l izgoni pe satana, împotrivindu-se într-o agitație de zdrențe negre, în timp ce fantoma palidă înainta cu gura deschisă:

— Ei... Pedro... ei... spuse, frecîndu-şi bărbia ţepoasă şi murdară. Pedro.

Cu bătaia aceea nervoasă a pleoapelor. Bătrîna paralizată nu înţelese ce-i spunea omul mahmur, care duhnea a sudoare şi a rachiu ieftin :

— Ei... n-a mai rămas nimic, ştii ?... totul... s-a dus dracului... şi acum..., bîlbîi el, cu sughiţuri de plîns, ni-l iau pe negru ; dar dumneata nu ştii, mamă...

— Atanasio...

— Ei... Pedro, beţivul se aruncă pe balansoar şi-şi crăcănă picioarele, ca şi cum ar fi ajuns la punctul de plecare.

— Ni-l iau pe negru... şi el ne dă de mîncare... dumitale şi mie...

— Nu ; un mulatru ; un mulatru şi un copil...

Ludivinia asculta, dar nu se uita la spectrul care se instalase acolo şi vorbea, fiindcă nu putea să aibă corp un glas ce se făcea auzit din fundul peşterii interzise.

— Da, un mulatru ; şi un copil...

— Aleargă cîteodată pe-acolo, departe. L-am văzut. Îmi place. E un copil.

— A venit omul moşierului să mă anunţe... să mă trezească din somn cînd era căldura mai mare.. Îl iau pe negru... Ce-o să ne facem ?

— Iau un negru ? Moşia e plină de negri. Colonelul zice că sînt mai ieftini şi că muncesc mai mult. Dar dacă ţii aşa de mult la el, oferă-le şase reali.

Şi rămaseră încremeniţi, statui de sare, gîndindu-se la ce-ar fi vrut să spună pe urmă, cînd o să fie prea tîrziu, cînd copilul n-o să mai fie între ei. Ludivinia încercă să-şi apropie privirea de prezenţa pe care refuza s-o admită ; cine să fie omul ăsta care, intenţionat, s-a găsit tocmai azi să-şi scuture de colb hainele cele mai bune ca să facă pasul oprit ? Da : plastronul cu dantele, mucegăit de cît zăcuse în dulap, în aerul stătut, tropical, pantalonii strîmţi, prea strînşi, prea strîmţi pentru burta suptă a corpului istovit. Hainele vechi nu suportau adevărul transpiraţiei obişnuite — tutun şi alcool — şi ochii transparenţi n-aveau nimic comun cu personalitatea şi prestanţa pe care le-ar fi cerut veşmintele : ochi naivi de beţiv, înstrăinat de oameni de mai mult de cincisprezece ani. Ah — suspină Ludivinia, cocoţată în patul ei răvăşit, admiţînd în sfîrşit că vocea asta

avea și un chip — ăsta nu-i Atanasio, care era un fel de prelungire a maică-si într-o ființă bărbătească ; ăsta e chiar maică-sa, dar cu barbă și testicule — visă bătrîna —, nu cum ar fi fost maică-sa dacă era bărbat, așa cum fusese Atanasio ; și iată de ce își iubise un fiu și nu și pe celălalt — suspină — pe fiul care prinsese rădăcini în locul unde fuseseră sortiți să trăiască și nu și pe cel ce, chiar atunci cînd cauza lor fusese pierdută, voise să profite încă, acolo sus, în palate, de ceea ce nu mai aveau ; — avu siguranța — : atîta timp cît aveau totul, aveau și dreptul să-și impună prezența țării întregi ; — se îndoi — : acum cînd nimic nu mai era al lor, locul lor era între acești patru pereți.

Mama și fiul se priviră lung, despărțiți de zidul unei reînvieri.

(— Vii ca să-mi spui că nu mai există pentru noi nici pămînturi, nici măriri, că alții s-au îmbogățit pe spinarea noastră, așa cum ne-am îmbogățit și noi pe spinarea altora, a celor care-au fost primii, adevărații stăpîni peste tot ce-am pierdut ? Vii să-mi înșiri ceea ce știu, în adîncul inimii mele, din prima noapte a vieții mele de femeie măritată ?

— Vin cu un pretext. Vin, fiindcă nu mai vreau să fiu singur.

— Aș vrea să mi te amintesc cînd erai mic. Te-am iubit atunci, pentru că atîta timp cît e tînără, o mamă trebuie să-și iubească toți copiii. Cînd îmbătrînim ne pricepem mai bine. N-ai de ce să iubești pe cineva fără motiv. Rudenia de sînge nu-i un motiv. Singurul motiv e sîngele iubit fără motiv.

— Am dorit să fiu puternic, ca fratele meu. Am fost mînă de fier cu mulatrul și cu copilul ; le-am interzis să calce în casa cea mare. Cum făcea Atanasio, ții minte ? Dar atunci aveam atîția muncitori. Azi n-au mai rămas decît mulatrul și copilul. Mulatrul pleacă.

— Ai rămas singur. Vii la mine ca să nu fii singur. Crezi că și eu sînt singură ; o văd în ochii tăi mici și compătimitori. Nătărău, ca totdeauna, și slab ; nu ești fiul meu, care nu cerea compătimire nimănui, ci propria mea imagine de soție tînără. Acum nu, acum nu mai e așa. Acum am o viață întreagă ca să fiu cu mine și să nu mai fiu bătrînă. Tu ești bătrîn, tu care crezi că s-a sfîrșit lu-

mea din cauza părului tău alb şi-a beţiilor tale şi-a lipsei tale de voinţă. Ah, te văd, te văd, *chingao* [1] ! Eşti tot acela care-a urcat cu noi în capitală ; acelaşi care-a crezut că puterea noastră-i o scuză ca s-o toci cu femeile şi băutura şi nu un motiv ca s-o faci mai mare şi mai puternică şi să te foloseşti de ea ca de un bici ; acelaşi care-a crezut că puterea noastră îi fusese transmisă în mod natural şi care-a socotit că poate rămîne acolo sus, din cauza asta, lipsit de sprijinul nostru, atunci cînd a trebuit să coborîm din nou spre pămîntul ăsta cald, spre sursa a tot ce există, spre infernul ăsta din care ne înălţasem şi în care ne era scris să cădem iarăşi... Nu simţi ? Sînt mirosuri mai puternice decît cel de cal asudat ori de fructe ori de praf de puşcă... Ai simţit vreodată mirosul împreunării dintre un bărbat şi o femeie ? Mirosul ăsta îl are pămîntul de aici, mirosul de cearceafuri în care se face dragoste şi tu n-ai simţit-o niciodată... Ascultă, ah, te-am dezmierdat cînd te născuseşi, te-am alăptat şi ţi-am spus micuţul meu, al meu şi n-aveam în minte decît clipa cînd taică-tău îţi dăduse fiinţă în delirul unei iubiri sortite nu să te creeze pe tine, ci să-mi dăruiască mie plăcere ; asta a rămas şi tu ai dispărut... Ascultă, acolo, afară...

— De ce nu vorbeşti ? Bine... foarte bine... poţi să nu vorbeşti, oricum, tot e ceva să te văd acolo, privindu-mă astfel ; e ceva mai mult decît un pat gol şi nişte nopţi de insomnie...

— Cauţi pe cineva ? Dar copilul de afară, nu-i acolo în carne şi oase ? Te-am mirosit ; crezi probabil că nu ştiu nimic, că nu văd nimic de aici... De parcă aş putea să nu simt că-i aici, în apropiere, el, carne din carnea mea, o continuare a lui Ireneo şi Atanasio, alt Menchaca, alt om ca ei, acolo, afară, ascultă... Sigur că e al meu, chiar dacă tu nu l-ai căutat... ca să simţi, să înţelegi, nu-i nevoie să fii aproape...)

— Lunero, zise copilul cînd se trezi din somn şi văzu că mulatrul zăcea, epuizat, pe pămîntul şi mai umed. Vreau să pătrund în casa cea mare.

Pe urmă, cînd totul va fi deja sfîrşit, bătrîna Ludivinia o să rupă tăcerea şi-o să iasă, ca un corb fără aripi, să

[1] Beţivan (span.).

țipe pe cărările mărginite de ferigi, cu privirea fixă, ațintită asupra bălăriilor și ridicată apoi înspre crestele munților ; să-și întindă brațele spre forma omenească de care spera să dea, orbită de noaptea neobișnuită, în claustrarea ei veșnic luminată de lumînări, de după fiecare creangă care-i biciuie fața brăzdată de vene moarte. Și-o să miroasă pămîntul împreunat și-o să strige cu glasul surd numele uitate și învățate de curînd, o să-și muște cu turbare mîinile palide, fiindcă în pieptul ei ceva — anii, memoria, trecutul care era întreaga ei viață — o să-i spună că mai există o putință de viață, în afara secolului ei de amintiri : o șansă de-a trăi și de-a iubi o altă ființă de același sînge cu ea : ceva care nu murise o dată cu moartea lui Ireneo și Atanasio. Dar acum, în fața domnului Pedrito, în camera pe care n-o părăsise de treizeci și cinci de ani, Ludivinia se credea punctul în care se întîlneau trecutul amintit și prezențele înconjurătoare. Domnul Pedrito își mîngîie iar bărbia țepoasă și vorbi din nou, de astă dată cu voce tare :

— Mamă, dumneata nu știi...

Privirea bătrînei îi îngheță vorbele pe buze.

(— Ce ? Că nimic nu putea dura ? Că forța aceea a noastră era clădită pe simple aparențe, pe-o nedreptate care trebuia să piară sub lovitura altei nedreptăți ? Că dușmanii care-au fost împușcați din ordinul nostru ca să putem rămîne mai departe stăpîni ; că dușmanii cărora tatăl tău a poruncit să li se taie limba sau mîinile pentru-a rămîne el stăpînul ; că dușmanii de la care-a smuls pămînturile taică-tău ca să poată deveni stăpîn au trecut într-o zi pe aici, cu victoria de partea lor, și-au dat foc casei ; au trecut într-o zi și ne-au prădat de ceea ce nu era al nostru, de ceea ce păstram în virtutea forței și nu a dreptului ? Că fratele tău, cu toate astea, a refuzat să admită sărăcia și înfrîngerea și-a rămas același Atanasio Menchaca, nu acolo sus, departe de cîmpul de acțiune, ca tine, ci aici, jos, între sclavii lui, înfruntînd primejdia, violînd mulatrele și indiencele și nu ca tine, seducînd femei care nu așteptau decît asta ? Că din miile de împreunări feroce, rapide, la voia întîmplării, ale fratelui tău trebuia să rămînă o dovadă, una, doar una, a trecerii lui pe pămînt ? Că din toți fiii semănați în dreapta și în stînga

de Atanasio Menchaca pe moşiile noastre, unul trebuia să se nască chiar lîngă noi? Că în aceeaşi zi în care i se născuse fiul într-o colibă de negri — cum şi trebuia să se nască, cît mai jos cu putinţă, ca să dovedească încă o dată forţa tatălui — Atanasio a fost...)

Domnul Pedrito nu ghici vorbele din ochii Ludiviniei. Privirea bătrînei, desprinsă de pe faţa consumată, pluti ca un val de marmură deasupra căldurii topite din cameră. Omul cu veşmintele strîmte nu avu nevoie să audă glasul Ludiviniei.

(— Nu-mi reproşa nimic. Şi eu sînt fiul dumitale... Sîngele meu era acelaşi care curgea în venele lui Atanasio... şi atunci, de ce, în seara aceea...? Mie nu mi s-a spus decît: „Sergentul Robaina din fosta gardă a lui Santa Anna, a descoperit ceea ce aţi căutat atît de mult, cadavrul colonelului Menchaca, în cimitirul din Campeche. Un alt soldat, care văzuse unde-a fost aruncat tatăl tău, într-o groapă comună, i-a spus-o sergentului atunci cînd a fost trimis în garnizoana din port. Iar sergentul, trecînd peste ordinele date de comandant, a răpit într-o noapte resturile colonelului Menchaca şi profită acum de prilejul ivit şi, în drum spre Jalisco, trece pe aici ca să vi le încredinţeze. Vă aştept, pe tine şi pe fratele tău, în noaptea asta, după unsprezece, în luminişul din pădure, la doi kilometri de intrarea în sat, unde era înainte spînzurătoarea de care îi atîrnau pe indienii revoltaţi." N-a fost o capcană reuşită? Atanasio a crezut ca şi mine; i s-au umplut ochii de lacrimi şi nu s-a îndoit nici o clipă de adevărul mesajului. Ah, de ce-oi fi venit atunci la Cocuya? A, da, fiindcă nu prea mai aveam bani la México şi Atanasio nu-mi refuza niciodată nimic; prefera chiar să fiu departe de aici, căci dorea ca el să fie singurul Menchaca din regiune, unicul dumitale sprijin. Cînd am ajuns, călare, la locul fixat, apăruse luna aceea roşie din perioada cea mai călduroasă a anului. Sergentul Robaina, de care ne aduceam aminte de cînd eram mici, era deja acolo, sprijinit de cal. Dinţii îi străluceau ca nişte boabe de orez, mustăţile albe la fel. Îl ţineam minte, de cînd eram copii. Îl însoţise totdeauna pe generalul Santa Anna şi era renumit ca îmblînzitor de cai: rîdea întotdeauna la fel, ca şi cum ar fi făcut parte el însuşi dintr-o glumă formidabilă.

Şi acolo, pe spinarea calului, era sacul murdar pe care-l aşteptam. Atanasio îl îmbrăţişă şi sergentul rîdea ca un nebun ; începuse chiar să şuiere de atîta rîs şi atunci ieşiră din mărăciniş cei patru oameni, strălucitori sub clarul de lună, îmbrăcaţi toţi în alb. „Domnul să-i aibă în pază — strigă înveselit sergentul —, Domnul să-i aibă în pază pe ăi care nu se mulţumesc cu paguba şi încearcă să cîştige din nou ce-au pierdut !“ şi apoi îşi schimbă expresia şi înaintă spre Atanasio. Pe mine nici nu m-au băgat în seamă, ţi-o jur ; înaintau doar privindu-l pe fratele meu, de parcă eu nici n-aş fi existat ; şi nici nu-mi dau seama cum am reuşit să încalec şi să scap în goană din încercuirea blestemată a celor patru care înaintau cu cuţitele scoase, în timp ce Atanasio îmi striga cu vocea răguşită şi calmă în acelaşi timp : „Întoarce-te, frate, adu-ţi aminte de ce iei cu tine“ şi eu simţeam patul puştii izbindu-se de genunchiul meu, dar n-am mai putut să văd cum s-au apropiat cei patru oameni de Atanasio şi cum i-au înfipt cuţitele întîi în picioare şi apoi l-au făcut bucăţi, acolo, sub clarul de lună, pentru ca totul să rămînă sub tăcere. Ce ajutor aş fi putut să cer la moşie, cînd îl ştiam deja mort, şi încă de la oamenii noului moşier, care, mai devreme sau mai tîrziu tot trebuia să-l omoare pe Atanasio ca să devină cu adevărat stăpîn ? Şi din clipa aceea, cine i se mai putea împotrivi ? M-am făcut că nici nu văd noua împrejmuire ridicată chiar a doua zi din ordinul stăpînului, care ne bătuse pe propriile noastre pămînturi. La ce bun ? Lucrătorii noştri au trecut pe moşia lui fără să crîcnească măcar ; nu putea să fie mai rău decît Atanasio. Şi ca pentru a mă pune în gardă să-mi văd de treabă, plutonul federalilor nu s-a clintit o săptămînă încheiată de pe noul hotar. Cum aş fi putut să fac ceva ? Şi aşa trebuia să le fiu recunoscător că mă cruţaseră. Şi, ca din întîmplare, la o lună după asta, generalul Porfirio Díaz a vizitat noul conac din regiune. Nu m-au scutit nici de batjocură. Mi-au trimis, împreună cu cadavrul mutilat al lui Atanasio, nişte oase de vacă, o hîrcă mare, încornorată : ce adusese atunci sergentul în sac. Eu m-am mulţumit să agăţ puşca aceea încărcată în pragul casei, cine ştie ?, ca un fel de omagiu adus bietului Atanasio. E adevărat că în noaptea aceea... nu mi-a venit nici o clipă

în minte c-o aveam agățată de șa, cu toate că patul ei mi se izbea de genunchi, în timpul acelei cavalcade ce nu se mai sfîrșea, ți-o jur, mamă, că nu se mai sfîrșea...)

— Nu trebuie să pui piciorul niciodată în casa aceea, spuse Lunero, ridicîndu-se din dansul groazei și al neliniștii cumplite, din acel rămas-bun tăcut, în ultima după-amiază petrecută alături de copil ; trebuia să fie cinci și jumătate și omul moșierului nu putea să întîrzie.

— Încearcă numai să fugi, îi spusese ieri. Încearcă numai. Avem ceva mai bun decît copoi, să punem pe urmele tale : pe toți nenorociții care preferă să ne dea pe mînă un peon de culoare decît să știe că cineva a reușit să scape de soarta ce-i așteaptă pe toți.

Nu ; spre țărm se îndreptau gîndurile lui Lunero, prizonier, în cele din urmă, al teroarei și nostalgiei. Cît de mare i se păru copilului cînd mulatrul se ridică în picioare, fixînd curentul rapid al fluviului spre Golful Mexicului ! Cît de mari erau în ochii lui cei treizeci și trei de ani ai cărnii de culoarea scorțișoarei și-ai palmelor trandafirii. Ochii lui Lunero priveau spre coastă și pleoapele îi păreau pictate în alb, nu din pricina vîrstei care luminează astfel privirea rasei, ci din pricina nostalgiei care-i o altă vîrstă, mai veche, întoarsă spre trecut. Acolo era limba de nisip ce rupea gura fluviului și desena cu o pată cenușie primul hotar al mării. Dar mai departe începea universul insulelor și pe urmă puteai să ajungi pe Continent, unde un om ca el putea să facă să i se piardă urma în pădure și să spună că revenise. În urmă rămîneau muntele, indienii, cîmpia. Nu vru să privească în urmă. Respiră adînc și se uită la mare ca la vraja libertății și a plenitudinii. Copilul lăsă la o parte sfiala și alergă spre mulatru ; cînd i se aruncă în brațe nu-i ajunse decît pînă la piept.

— Nu pleca, Lunero...

— Cruz, micuțule, pentru Dumnezeu, ce pot să fac ?

Mulatrul îl mîngîie tulburat pe păr și nu putu evita fericirea, recunoștința, clipa atît de dureroasă de care se temuse totdeauna. Copilul ridică fața :

— O să vorbesc cu ei și-o să le spun că nu poți să pleci...

— Celor dinăuntru ?

— Da, celor din casa cea mare.

— Nu ne vor acolo, Cruz, băiatule. Nu intra niciodată acolo. Vino să ne apucăm iar de lucru. Mai sînt multe zile pînă să plec. Poate că n-o să trebuiască să plec niciodată.

Fluviul vijelios spre seară primi în sînul lui trupul lui Lunero ce se scufundă ca să evite vorbele și atingerea micului lui tovarăș de-o viață întreagă. Băiatul se apucă iar de treabă, cu lumînările lui și zîmbi atunci cînd Lunero, înotînd în contra curentului, simulă mișcările dezordonate ale unui om pe punctul de-a se îneca, țîșni ca o săgeată la suprafață, făcu o piruetă în apă, reapăru cu un băț între dinți, iar apoi, pe țărm, se scutură de apă și scoase zgomote caraghioase și, pînă la urmă, se așeză cu spatele la băiat, în fața cojilor lustruite și apucă ciocanul și cuiele. Fu nevoit să se gîndească din nou : omul moșierului putea să apară dintr-o clipă în alta. Soarele se pierdea după coroanele arborilor. Lunero refuză să se mai gîndească la ce trebuia să se gîndească ; tăișul amărăciunii era împlîntat în fericirea pierdută deja.

— Mai adu-mi glaspapir din colibă, îi zise băiatului, convins că astea erau cuvintele de adio.

Putea să plece așa, cu cămașa și pantalonii de totdeauna. La ce i-ar folosi mai mult ? Acum, cînd soarele era la apus, o să aștepte la capătul potecii, pentru ca omul în redingotă să nu se apropie de colibă.

— Da, spuse Ludivinia ; Baracoa mi-a dat de înțeles. Trăim pe spinarea copilului și a mulatrului. Recunoști asta ? Că ei ne dau de mîncare. Și nu știi ce-i de făcut ?

Vocea reală a bătrînei era greu de înțeles ; era așa de obișnuită cu murmurul solitar, încît țîșnea cu tăcerea și gravitatea unui izvor de sulf.

— ...ce-ar fi făcut tatăl și fratele tău : să te duci să-i aperi pe mulatru și pe copil, să-i împiedici să ni-i ia... dacă-i nevoie, să-ți dai viața ca să nu ne calce în picioare... n-ai de gînd să te duci, o să trebuiască să mă duc eu, *chingao ?*... Adu-mi-l aici pe copil !... Vreau să vorbesc cu el...

Dar copilul nu distingea vocile, nici măcar fețele ; doar siluetele de după vălul de dantelă, acum cînd Ludivinia, cu un gest de nerăbdare, îi ordonă domnului Pedrito să aprindă lumînările. Copilul se depărtă de fe-

reastră și se îndreptă, pe vîrfuri, spre fațada casei celei mari, cu coloanele mînjite de funingine și terasa uitată pe care atîrna hamacul ospețelor solitare. Și încă ceva : pe buiandrug, prinsă în două cîrlige ruginite, pușca pe care-o avea agățată de șa domnul Pedrito în noaptea aceea din 1889 și pe care-o păstrase de atunci unsă și gata la nevoie, ca pe-un ultim refugiu al lașității lui, căci știa foarte bine că n-o să se servească de ea niciodată.

Țeava dublă a armei strălucea mai puternic decît buiandrugul alb. Băiatul trecu pragul ; ceea ce fusese odată salonul conacului nu mai avea nici podea nici acoperiș ; strălucirea verde a primelor ceasuri ale înserării intra în valuri, luminînd pămîntul acoperit de buruieni și cenușă, unde orăcăiau cîteva broaște și, prin unghere, se strînsese în băltoace apa de ploaie. Apoi venea curtea interioară, năpădită de bălării și, în fund, printr-o ușă, se strecura o rază de lumină din camera locuită. Vocile care se auzeau de acolo se făceau mai puternice. Din cealaltă parte — ce mai rămăsese din fosta bucătărie — apăru indianca Baracoa, cu ochii ei increduli ; copilul își ascunse fața în umbra salonului. Ieși pe terasă și se cățără, sprijinindu-se de cărămizile sparte, pînă ajunse la buiandrug și la pușcă. Zgomotul vocilor crescu. Ajungeau la el într-o confuzie de furie reținută și de scuze bîiguite. În sfîrșit, o umbră înaltă ieși din cameră : pulpana redingotei fîlfîia și ghetele de piele răsunau puternic pe dalele culoarului. Băiatul nu așteptă ; știa drumul pe care-or s-o ia picioarele astea ; alergă cu pușca în brațe pe cărarea ce ducea spre colibă.

Iar Lunero aștepta deja, departe de casa cea mare și de colibă, în locul unde se întîlneau cele două drumuri de pămînt roșu. Trebuia să fie aproape șapte. Acum nu mai putea întîrzia. Cercetă din ochi drumul în amîndouă direcțiile. Calul individului ar ridica o prăfăraie teribilă. Dar n-ar provoca bubuitura aceea îndepărtată, explozia dublă pe care Lunero o auzi în spatele lui și care-l împiedică o clipă să se clintească din loc ori să gîndească.

Fiindcă băiatul se pitulase în frunziș cu pușca în mînă, temîndu-se ca pașii să nu-l ajungă din urmă și văzuse trecînd ghetele strînse, pantalonii plumburii și coada redingotei ; aceeași redingotă de ieri ; nu se mai îndoi, mai

ales cînd omul fără chip intră în colibă şi strigă : — Lunero ! şi în glasul lui nerăbdător băiatul ghici enervarea şi ameninţarea pe care le observase ieri în atitudinea bărbatului în redingotă care-l căutase pe mulatru. Cine să-l fi căutat pe mulatru pentru altceva decît ca să-l ia cu forţa de acolo ? Şi puşca îl apăsa, cu o putere care prelungea mînia tăcută a copilului ; mînie, fiindcă de-acum ştia că viaţa avea duşmani şi că nu mai era curgerea aceea neîntreruptă a fluviului şi a muncii ; mînie, pentru că descoperea acum despărţirea. Picioarele strînse în pantaloni şi redingota de culoarea plumbului ieşiră din colibă, iar el îndreptă în sus ţeava dublă, ţinti şi apăsă pe trăgaci.

— Cruz ! Băieţaşul meu ! strigă Lunero cînd se apropie de faţa desfigurată a domnului Pedrito, de plastronul pătat de roşu, de zîmbetul simulat al morţii subite. Cruz !

Şi băiatul, care ieşea tremurînd din frunziş, n-avea cum să recunoască faţa scăldată de sînge şi de praf de puşcă, faţa unui om pe care-l văzuse totdeauna de departe, aproape dezbrăcat, cu damigeana în braţe şi cu maioul plin de găuri pe pieptul palid, fără fir de păr. Omul ăsta nu putea fi acela, aşa cum nu putea fi nici domnul care venise din México, elegant şi spilcuit ; cel pe care-l ţinea minte Lunero ; aşa cum nu era nici copilul dezmierdat, acum şaizeci de ani, de mîinile Ludiviniei Menchaca : era doar o faţă fără trăsături, un plastron însîngerat, o strîmbătură stupidă. Doar greierii. Lunero şi copilul nu se clintiră, însă mulatrul pricepu. Stăpînul murise din cauza lui. Şi Ludivinia deschise ochii, îşi udă arătătorul atingîndu-l de buze şi stinse lumînarea de la căpătîi ; aproape în patru labe, se tîrî spre fereastră. Se întîmplase ceva. Policandrul zornăise din nou. Se întîmplase pentru vecie. În înfiorarea dublei împuşcături. Auzi vocile pierdute, pînă cînd se stinseră şi insectele îşi continuară corul nocturn. Doar greierii. Baracoa se ghemui în bucătărie ; lăsă să se stingă focul şi se cutremură la gîndul că se întorseseră vremurile prafului de puşcă. Nici Ludivinia nu se mişcă din loc pînă cînd, în mijlocul tăcerii, o învinse şuvoiul acela de furie care nu mai încăpea în camera izolată şi ieşi împleticindu-se, făcîndu-se mică sub cerul nocturn ce dădea buzna prin toate spărturile din zidurile conacului incendiat, biată rîmă albă

și zbîrcită care-și întindea brațele în speranța c-o să atingă o ființă omenească pe care-a știut-o atît de aproape timp de treisprezece ani, dar pe care de-abia acum dorea s-o atingă și s-o cheme pe nume, în loc s-o lase să crească în presimțirile ei : Cruz, Cruz, fără nume ori prenume adevărate, botezat de mulatri, silabele numelui lui Isabel Cruz sau poate Cruz Isabel, mama stîlcită în bătaie de Atanasio : prima femeie de prin partea locului care-i făcuse un copil. Bătrîna nu recunoscu noaptea ; picioarele-i tremurară, însă se căzni să meargă mai departe, să se tîrască cu brațele desfăcute, în așteptarea ultimei îmbrățișări a vieții ei. Dar nu se apropiară decît ropotul copitelor și norul de praf. Doar calul lac de sudoare care se opri cu un nechezat, cînd silueta gheboșată a Ludiviniei traversă drumul și omul moșierului îi strigă din șa :

— Unde-au fugit copilul și negru, babă ipocrită ? Unde-au fugit ? ; pînă nu pun cîinii și oamenii pe urma lor.

Și Ludivinia nu știu să răspundă decît ridicînd pumnul nervos în noapte și dînd drumul afuriseniei obișnuite :

— *Chingao,* îi spuse chipului pe care nu reușea să-l vadă, cocoțat cum era în șa. *Chingao ;* repetă, cu sforăitul calului lîngă pumnul ei ridicat.

Cravașa îi biciui spinarea și Ludivinia căzu la pămînt, în timp ce calul se întorcea pe loc, o acoperea de praf și pleca în goană, depărtîndu-se de conac.

EU știu că-mi străpung pielea antebrațului cu acul acela ; țip înainte de-a apuca să simt vreo durere ; știrea despre durere se îndreaptă spre creierul meu înainte ca pielea s-o simtă... ah... să mă prevină de durerea pe care-o s-o încerc... să mă pună în gardă ca să-mi dau bine seama... ca să simt durerea și mai tare... fiindcă... atunci cînd îți dai seama, devii slab... te transformi în victimă... cînd îmi dau seama... de puterile ce nu țin cont de mine... care nu mă ascultă... iată : organele durerii... mai încete... le înving pe cele ale reflexului... durere care nu mai e... cea a injecției... ci aceeași... știu... aveți grijă... cînd mă atingeți pe pîntec... pîntecul umflat... cleios... albastru... mi-l ating...

nu suport... mi-l ating... cu mîna aceea săpunită... briciul care-mi rade pîntecul, pubisul... nu suport... țip... trebuie că țip... mă imobilizează... apucîndu-mă de brațe... de umeri... țip să mă lase... să mă lase să mor liniștit... să nu mă atingă... nu rabd să-mi atingă... stomacul inflamat... sensibil... ca un ochi rănit... nu suport... nu știu... mă opresc... mă sprijină... intestinele nu mi se mai mișcă... nu se mișcă, acum o știu, o simt... gazele balonează, nu se elimină, paralizează... lichidele care-ar trebui să circule nu circulă, nu mai circulă... mă umflă... știu... n-am temperatură... știu... nu știu pe ce parte să mă întorc, cui să cer ajutor, sprijin, ca să mă ridic și să umblu... împing... împing... sîngele nu ajunge... știu că nu ajunge acolo unde ar trebui... ar trebui să-mi iasă pe gură... pe anus... nu iese... ei nu știu... bănuiesc doar... mă pipăie... îmi palpează inima care bate nebunește... îmi ating încheietura mîinii fără puls... mă frîng... mă frîng în două... mă iau de subsuori... adorm... mă lungesc pe pat iarăși... mă strîng ghem... adorm... le spun... trebuie că le spun înainte de-a adormi... le spun... nu știu cine sînt... „Am trecut fluviul... călare"... simt duhoarea respirației mele... fetide... mă culcă din nou... se deschide ușa... se deschid și ferestrele... alerg... mă împing... văd cerul... văd luminile confuze care-mi defilează prin fața ochilor... pipăi... miros... văd... gust... aud... ei mă duc... trec alături... alături... pe un culoar... decorat... mă duc cu ei... trec alături pipăind, mirosind, gustînd, văzînd, mirosind sculpturile somptuoase — marchetăriile opulente — mulurile de ipsos și aur — comodele incrustate cu os și baga — ferecăturile și zăvoarele — cuferele cu aplicații și broaște de fier — taburetele parfumate de *ayacahuite* — stalurile de cor — cornișele și șambranele baroce — spătarele arcuite — panourile strunjite — mascaroanele policrome — țintele de bronz — pieile lucrate — picioarele arcuite terminate în sfere cuprinse în gheare — fotoliile de damasc — casulele în fir de argint — canapelele de catifea — mesele de sufragerie — vazele și amforele — tăbliile bizotate — paturile cu baldachin și tapiserii — coloanele canelate — stemele și capitelurile — covoarele de merinos — cheile de fier forjat — pînzele în ulei scorojite — mătăsurile și cașmirurile — lînurile și taftalele — cristalele și policandrele

— vesela pictată de mînă — grinzile călduroase — de astea n-or să se atingă... toate astea n-or să fie ale lor... pleoapele... trebuie să deschid pleoapele... deschideți ferestrele... alunec... mîinile mari... picioarele enorme... adorm... luminile care-mi defilează prin fața pleoapelor deschise... luminile cerului... deschideți stelele... nu știu...

TU o să fii acolo, pe primele culmi ale muntelui care, în spatele tău, cîștigă în înălțime și suflu... La picioarele tale va coborî povîrnișul acoperit încă de ramuri stufoase și de concertul nocturn al greierilor, pînă cînd se pierde în cîmpia tropicală, covor albastru al nopții care se va lăsa rotundă și învăluitoare... Te vei opri pe prima platformă stîncoasă, pierdut în zbuciumul nelămurit al celor petrecute, al capătului unei vieți pe care-ai crezut-o, în taină, eternă... Viața din coliba pe care se încîlceau florile cu chip de clopoței, cu scăldatul și pescuitul în fluviu, cu munca la prelucratul cerii, cu tovărășia mulatrului Lunero... Însă în fața convulsiei interne pe care-o simți... un ac înfipt în memorie, un altul în intuiția viitorului... se va deschide această nouă lume a nopții și-a muntelui și lumina ei obscură își va croi drum în ochii tăi, noi și ei și încărcați de tot ce-a încetat de-a fi viață pentru-a se transforma în amintire, aceea a unui copil care de acum înainte va aparține nesupunerii, înstrăinării, pămîntului nemărginit... Eliberat de fatalitatea legată de loc și naștere... în sclavia altui destin, cel nou, necunoscutul, cel ce plutește în văzduh, în spatele muntelui luminat de stele. Așezat, trăgîndu-ți răsuflarea, te vei deschide spre vasta panoramă oferită : strălucirea cerului țintuit de stele va ajunge la tine egală, nesfîrșită... Pămîntul o să se învîrtească în călătoria lui uniformă în jurul axei sale și-a soarelui stăpîn... or să se-nvîrtească pămîntul și luna în jurul lor înseși și a corpului opus și amîndouă în jurul cîmpului comun al greutății lor... Întreaga curte regală a soarelui se va roti, cuprinsă în centura ei albă și torentul de pulbere lichidă se va mișca față de conglomeratele exterioare, în jurul bolții limpezi a nopții tropicale, în dansul nesfîrșit de degete înlănțuite, în dialogul fără de

țintă ori hotare al universului... și sclipirea luminii te va scălda mereu, pe tine, cîmpia, muntele, cu o perseverență străină de mișcarea stelei și de rotirea pămîntului, a satelitului, a astrului, a galaxiei, a nebuloasei, străină de atingerile, de coeziunile și de mișcările elastice care unesc și comprimă forța lumii, a stîncii, a propriilor tale mîini unite în noaptea asta într-o primă exclamație de uimire... O să vrei să-ți ațintești privirea spre o singură stea și să-i culegi toată lumina, lumina aceea rece, invizibilă ca și culoarea cea mai intensă a strălucirii soarelui... dar nu poți simți lumina asta pe piele... Vei clipi din ochi și noaptea, ca și ziua, n-o să poți vedea adevărata culoare a lumii interzisă ochilor omului... O să te pierzi, absorbit, în contemplarea luminii albe care-ți va pătrunde în pupilă cu ritmul ei tăios, discontinuu... Toată lumina universului, izbucnind din toate izvoarele ei, va năvăli în goana rapidă și curbă, învăluind prezența efemeră a corpurilor adormite ale aceluiași univers... De-a curmezișul concentrației mobile a tangibilului, arcurile de lumină se vor alătura, se vor despărți și vor crea în permanența lor rapidă conturul total, armătura... O să simți apropierea luminilor și în același timp... prezența apropiată a esențelor tari ale muntelui și-ale cîmpiei : mirt și *papaia*, *huele-de-noche* și *tabachín*, cucuruz și oleandru, vanilie și *tecotehue*, violetă sălbatică, mimoză, floarea-tigrului... o să vezi limpede cum se trag înapoi, înfundîndu-se din ce în ce mai mult într-un reflux vertiginos de insule cuprinse de îngheț... din ce în ce mai departe de prima deschidere și de prima izbucnire... Lumina îți va năvăli în ochi : va năvăli în același timp spre orizontul îndepărtat al spațiului... O să strîngi în mîini culcușul stîncos și-o să închizi ochii... O să auzi iar lîngă tine țîrîitul greierilor, behăiturile unei turme rătăcite... Ți se va părea că totul se pune în mișcare, în clipa aceea cînd vei ține ochii închiși, în același timp, drept înainte, înapoi și spre pămîntul care-l susține... vulturul ce zboară împins de-o pornire de nestăpînit spre cel mai profund meandru al fluviului din Veracruz și care se va așeza apoi pe stînca încremenită, gata oricînd să-și reia zborul care-ar sparge, în valuri obscure strălucirea egală și insistentă a stelelor... Și tu n-o să

simți nimic... Totul o să pară neclintit în noapte : nici măcar vulturul n-o să tulbure liniștea... Goana, rotirea, zbuciumul infinit al universului n-or să vibreze în ochii tăi, în gît, în picioarele liniștite... O să contempli pămîntul adormit... Întreg pămîntul : stîncile și straturile minerale, masa munților, densitatea ogorului arat, curentul fluviului, oamenii și casele, animalele și păsările, straturile neștiute ale focului subteran se vor opune mișcării ireversibile și imperturbabile, dar nu-i vor putea rezista... O să te joci c-o pietricică, așteptînd sosirea lui Lunero cu catîrul ; o s-o arunci pe pantă ca să aibă parte de un minut de viață proprie, năvalnică, energică : micuț soare rătăcitor, caleidoscop repede de lumini duble... Aproape la fel de rapid ca și lumina care-l face vizibil ; apoi, grăunte pierdut la poalele muntelui, în timp ce lumina stelelor își continuă goana dintru începuturi, cu aceeași viteză imperceptibilă și totală... O să rămîi cu privirea pierdută în prăpastia laterală unde se rostogolise piatra... O să-ți sprijini bărbia în pumni și profilul ți se va decupa pe linia orizontului nocturn... O să fii elementul cel nou al peisajului, care-o să dispară în curînd ca să caute, de cealaltă parte a muntelui, viitorul incert al vieții lui... Dar încă de aici, viața va începe să fie viitor și va înceta să se numească trecut... Inocența o să moară, nu prin greșeală, ci prin uimirea iubirii... Așa înalt, așa de sus nu fuseseși niciodată... Nu priviseși niciodată în cele patru zări... Obișnuita apropiere a lumii lipite de fluviu nu va mai fi decît o proporție a acestei imensități nebănuite... Și n-o să te simți mic, contemplînd iar și iar, în acest răgaz senin al nesiguranței, îngrămădirile de nori depărtați, planul șerpuitor al pămîntului și peretele vertical al cerului... Te vei simți mai bun... limpezit și depărtat... N-o să știi că te afli pe un teren nou-născut, ivit din mare în ultimele ore, ca să arunce lanțurile de munți unele asupra altora și să se zbîrcească ca un pergament mototolit în mîna puternică a erei terțiare... O să te simți înalt, acolo, pe munte, perpendicular pe cîmpie, paralel cu linia orizontului... Și-o să te simți în noapte, în unghiul pierdut al soarelui : timpul... Acolo, în zare, acele constelații sînt așa cum se arată ochiului liber, una lîngă alta ori, poate,

despărțite de un timp incomensurabil ?... O altă planetă o să se rotească deasupra capului tău și durata ei va fi identică cu ea însăși : rotația îndepărtată și obscură se consumă poate chiar în clipa asta, unica zi a anului unic, măsură a mișcării de revoluție a lui Mercur, despărțită pe vecie de zilele anilor tăi... Acel atunci nu va fi al tău, așa cum n-o să fie prezent prezentul stelelor pe care le vei contempla iar și iar, ghicind trecutul luminii unui timp străin, poate mort... Lumina văzută de ochii tăi nu va fi decît spectrul luminii ce și-a început călătoria acum mulți ani de-ai tăi, acum multe secole de-ale tale : va mai fi trăind steaua aceea ?... Va trăi atîta timp cît ochii tăi or s-o vadă... Și-o să știi doar că era deja moartă cînd o priveai, în acea noapte a viitorului cînd va reuși să ajungă, în sfîrșit, pînă la ochii tăi — dacă mai există — lumina care țîșnise într-adevăr, în prezentul stelei, cînd ochii tăi contemplau lumina străveche și credeau c-o botează cu privirea... Dar ceea ce o să fie viu pentru simțurile tale va fi mort de la naștere... Pierdut, pîrjolit, izvorul luminii care-și va continua drumul, fără obîrșie acum, spre ochii unui băiat într-o noapte din alt timp... Din alt timp... Timp care va fi umplut de viață, de acte, de idei, dar care n-o să fie niciodată un flux inexorabil între prima piatră de hotar a trecutului și ultima a viitorului... Timp ce n-o să existe decît în reconstituirea înfăptuită de memoria izolată, în zborul dorinței însingurate, pierdut și el o dată cu șansa de-a trăi, încarnat în făptura aparte care ești tu, un copil, un bătrîn pe moarte deja, care unești într-o ceremonie misterioasă, în noaptea asta, micile insecte ce se cațără pe stîncile versantului și imensele astre, rotindu-se în tăcere pe fondul infinit al spațiului... N-o să se petreacă absolut nimic în minutul lipsit de zgomot al pămîntului, al firmamentului și al tău... Totul va exista, va fi în mișcare, se va respinge, într-un fluviu de schimbări care, chiar în clipa asta, va dizolva, va îmbătrîni și va altera totul, fără să se audă nici măcar un strigăt de alarmă... Soarele va arde de viu, fierul se năruie în țărînă, energia fără de țintă se risipește în spațiu, corpurile se consumă în radiații, pămîntul se răcește, cuprins de frigul morții... Și tu o să aștepți un mulatru și un

animal ca să poţi trece muntele şi să începi să trăieşti, să umpli timpul, să execuţi paşii şi gesturile unui joc macabru în care viaţa va merge înainte pe măsură ce va muri ; ale unui dans al nebuniei în care timpul va devora timpul şi nimeni n-o să poată opri în loc, viu, cursul ireversibil al dispariţiei... Copilul, pămîntul, universul ; în toate trei, într-o zi, n-o să mai fie nici lumină, nici căldură, nici viaţă... N-o să mai rămînă decît unitatea totală, uitată, fără nume şi fără oameni care s-o numească: spaţiu şi timp, materie şi energie contopite... Şi toate lucrurile-or să aibă acelaşi nume... Nici unul... Dar încă nu... încă se mai nasc oameni... O să mai auzi încă strigătul prelung al lui Lunero şi zgomotul potcoavelor pe stîncă... Inima o să-ţi mai bată încă în ritm accelerat, în sfîrşit conştientă că de azi începe aventura necunoscută, că lumea ţi se deschide şi-ţi oferă timpul ei... Exişti... Eşti în picioare, pe munte... Răspunzi şuierînd strigătului lui Lunero... De-acum vei trăi... Vei fi centrul şi raţiunea de-a fi a ordinii universale... Corpul tău are o raţiune de-a fi... Viaţa ta a căpătat rost... Eşti, vei fi, ai fost întruchiparea universului... Pentru tine-or să se aprindă galaxiile şi-o să ardă soarele... Pentru ca tu să iubeşti şi să trăieşti şi să fii... Ca să descoperi misterul şi să mori fără să-l fi putut încredinţa cuiva, căci n-o să-l posezi decît atunci cînd ochii ţi se vor închide pentru vecie... Tu, în picioare, Cruz, de treisprezece ani, în pragul vieţii... Tu, cu ochi verzi, braţe zvelte, păr colorat de soare în arămiu... Tu, prieten al unui mulatru căzut în uitare... Tu vei fi numele lumii... Vei auzi strigătul prelung al lui Lunero... De tine atîrnă existenţa întregii fresce infinite, necuprinse, a universului... Tu o să auzi copitele pe stîncă... Steaua şi pămîntul se ajung în tine... Tu vei auzi împuşcătura imediat după ţipătul lui Lunero... Peste capul tău se vor prăbuşi, de parcă s-ar fi întors dintr-o călătorie fără început şi fără sfîrşit prin timp, promisiunile de dragoste şi singurătate, de ură şi efort, de violenţă şi tandreţe, de prietenie şi dezamăgire, de timp şi uitare, de inocenţă şi uimire... O să auzi tăcerea nopţii, fără ţipătul lui Lunero, fără ecoul potcoavelor... În inima ta, deschisă în faţa vieţii, în noaptea asta ; în inima ta deschisă...

(1889 : 9 APRILIE)

EL e acolo, adunat în jurul lui însuşi, în centrul contracţiilor, acolo, cu capul întunecat de sînge, agăţat, oprit de cele mai fragile fire ; deschis înspre viaţă, în sfîrşit. Lunero opri braţele lui Isabel Cruz sau, poate, Cruz Isabel, sora lui ; închise ochii ca să nu vadă ce se întîmpla între pulpele desfăcute ale surorii lui. O întrebă, ascunzîndu-şi faţa : — „Ai ţinut socoteala zilelor ?" şi ea nu putu răspunde, fiindcă ţipa, ţipa în ea însăşi, cu buzele lipite, strîngînd din dinţi şi simţea cum apare deja capul, cum iese din ea, în timp ce Lunero o ţinea pe loc apucînd-o de umeri, Lunero singur, cu ligheanul de apă fierbinte pe foc, cu cuţitul şi cîrpele pregătite şi el ieşea dintre picioare, expulzat de contracţiile pîntecului, din ce în ce mai dese şi Lunero trebuia să lase umerii lui Cruz Isabel, Isabel Cruz, să îngenuncheze între pulpele desfăcute, să primească în mîini capul umed, negru, corpul micuţ, năclăit, agăţat de Cruz Isabel, Isabel Cruz, corpul micuţ desprins în sfîrşit, primit de mîinile lui Lunero, acum cînd femeia nu mai gemea, respira, gîfîia, îşi ştergea cu palmele albe sudoarea de pe faţă, căuta ceva, îl căuta, întindea braţele ; Lunero tăie cordonul ombilical, legă extremitatea, spălă corpul micuţ, faţa, îl dezmierdă, îl sărută, voi să i-l dea surorii lui, însă Isabel Cruz, Cruz Isabel gemea iar, cuprinsă de o nouă contracţie, şi cizmele se apropiau de coliba unde zăcea femeia, culcată pe jos, sub acoperişul din frunze de palmieri, cizmele se apropiau şi Lunero ţinea corpul cu capul în jos, îi dădea cîteva palme ca să plîngă, să plîngă cînd se apropiau cizmele : plînse : plînse şi începu să trăiască...

EU nu ştiu... nu ştiu... dacă el sînt eu... dacă tu ai fost el... dacă eu sînt toţi trei laolaltă... Tu... te port în mine şi-o să mori o dată cu mine... Dumnezeu... El... l-am purtat în mine şi-o să moară o dată cu mine... cei trei... care-au vorbit... Eu... îl voi purta în mine şi va muri o dată cu mine... numai...

TU n-o să mai ştii ; n-o să-ţi recunoşti inima deschisă, în noaptea asta, inima ta deschisă... Ei zic tot timpul : „Bisturiu, bisturiu“... Şi eu o aud, eu care continui să ştiu atunci cînd tu nu mai ştii, înainte ca tu să ştii... eu care-am fost el, care voi fi tu... eu aud, în fundul oglinzii, de după oglindă, în fund, jos, deasupra ta şi a lui... „Bisturiu“... te deschid... te cauterizează... îţi desfac pereţii abdominali... cuţitul fin, rece, exact, îi dă la o parte... găsesc lichidul acela în pîntec... ajung la fosa iliacă... descoperă pachetul de anse intestinale iritate, umflate, agăţate de mezenterul dur şi injectat de sînge... descoperă placa de cangrenă circulară... scăldată într-un lichid cu miros fetid... spun, repetă... „infarct“... „infarct mezenteric“... se uită la intestinele tale dilatate, de un roşu aprins care bate în negru... spun... repetă... „puls“... „temperatură“... „perforaţie punctiformă“... să mănînci, să ronţăi... lichidul hemoragic scapă din pîntecul tău deschis... spun, repetă... „inutil“... „zadarnic“... toţi trei... cheagul se va desface, se va desprinde din sîngele negru... va circula, se va opri... s-a oprit... tăcerea ta... ochii tăi deschişi... fără vedere... degetele tale îngheţate... lipsite de senzaţii... unghiile tale pămîntii, albăstrii... maxilarele care-ţi tremură... Artemio Cruz... nume... „inutil“... „inimă“... „masaj“... „inutil“... n-o să mai ştii... te-am purtat în mine şi voi muri o dată cu tine... toţi trei... vom muri... Tu... mori... ai murit... o să mor

Havana, mai 1960.
México, decembrie 1961.

Intreprinderea Poligrafică Informaţia, str. Brezoianu 23—25, Bucureşti